

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการศึกษาศักยภาพการเป็นแหล่งท่องเที่ยววัฒนธรรมย่านเมืองเก่าในชุมชนบริเวณ
ริมแม่น้ำเจ้าพระยาสายเก่าฝั่งธนบุรี: กรณีศึกษาพื้นที่ตลาดพลู – วัดโพธิ์นิมิตร

Study of Capability of Communities for Cultural Tourism Development in Historic
Urban and Preservation of Historic Urban Community along Old Chao Phraya River
loop of Thonburi are: Case Study of Communities in Talad Phloo and Wat Phonimit

โดย ดร.วรสิทธิ์ ตันตินิพันธุ์กุล และคณะ

กรกฎาคม 2558

สัญญาเลขที่ RDG5650013

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการศึกษาศักยภาพการเป็นแหล่งท่องเที่ยววัฒนธรรมย่านเมืองเก่าในชุมชนบริเวณริม
แม่น้ำเจ้าพระยาสายเก่าฝั่งธนบุรี: กรณีศึกษาพื้นที่ตลาดพลู – วัดโพธิ์นิมิตร

Study of Capability of Communities for Cultural Tourism Development in Historic
Urban and Preservation of Historic Urban Community along Old Chao Phraya River
loop of Thonburi are: Case Study of Communities in Talad Phloo and Wat Phonimit

คณะผู้วิจัย สังกัด

1. ดร.วรสิทธิ์ ตันตินิพันธุ์กุล
2. ดร.บุษเกศน์ อินทรปาสาน
3. นางสาวอรรจนียา วงศ์กิจการวานิช

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการออกแบบ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี

ชุดโครงการวิจัยอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวและบริการ

สนับสนุนโดยสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.)

และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

(ความเห็นในรายงานนี้เป็นของผู้วิจัย วช.-สกว.ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป)

บทสรุปผู้บริหาร

โครงการศึกษาศักยภาพการเป็นแหล่งท่องเที่ยววัฒนธรรมย่านเมืองเก่าในชุมชนบริเวณริมแม่น้ำ
เจ้าพระยาสายเก่าฝั่งธนบุรี: กรณีศึกษาพื้นที่ตลาดพลู – วัดโพธิ์นิมิตร

บทนำ

พื้นที่แม่น้ำเจ้าพระยาสายเก่าฝั่งธนบุรีนั้นถือเป็นแหล่งตั้งถิ่นฐานดั้งเดิมของกรุงเทพมหานครหรือเมืองบางกอก โดยที่เป็นจุดยุทธศาสตร์สำคัญในกลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่างทั้งการคมนาคมและกสิกรรม ตั้งแต่สมัยอาณาจักรอยุธยา พื้นที่แม่น้ำเจ้าพระยาสายเก่าอันประกอบไปด้วย คลองบางกอกน้อย คลองชักพระ และ คลองบางกอกใหญ่หรือคลองบางหลวงจึงเป็นพื้นที่ภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่สะท้อนการตั้งถิ่นฐานของชุมชนเมืองในกลุ่มน้ำเจ้าพระยาตอนล่างที่มีประวัติศาสตร์อันยาวนานต่อเนื่องจนเป็นกรุงเทพมหานคร โดยที่พื้นที่แม่น้ำเจ้าพระยาสายเก่าตอนล่างซึ่งคนทั่วไปเรียกว่าคลองบางหลวงหรือทางราชการเรียก คลองบางกอกใหญ่ นั้นถือเป็นแหล่งวัฒนธรรมยาวนาน เพราะเป็นชุมทางคมนาคมทางน้ำ ไปยังภาคตะวันตกและใต้มี ชุมชนหนาแน่น ยังเป็นศูนย์กลางเศรษฐกิจ ในพื้นที่ฝั่งธนบุรีและมีแหล่งท่องเที่ยวสำคัญมากมาย นอกจากนี้พื้นที่ย่านประวัติศาสตร์คลองบางหลวงยังต้องการแผนอนุรักษ์และพัฒนาอย่างเร่งด่วนเนื่องจากการสร้างสถานีรถไฟฟ้าเข้ามาในพื้นที่นี้ถึง 2 สาย คือ รถไฟฟ้า MRT สายสีน้ำเงินที่ไปสิ้นสุดยังบางแค และบางโพ และรถไฟฟ้า BTS ที่ไปยังบางหว้า (ภาพที่ 4) ประกอบกับการขาดการวางแผนสาธารณูปโภคพื้นฐานอย่างมีระบบและการท่องเที่ยวทางน้ำที่ไร้การควบคุมทำให้เกิดมลภาวะและการอยู่อาศัยของชุมชนมีสภาพที่ไม่เหมาะสม ผู้อยู่อาศัยเริ่มย้ายออก ปล่อยให้อาคารประวัติศาสตร์ กลุ่มบ้านไม้เก่าร้างทำให้สถานการณ์การเปลี่ยนแปลงพื้นที่น่าเป็นห่วงอย่างยิ่ง หากไม่มีการวางแผนการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนซึ่งรวมถึงการบริหารจัดการระบบสาธารณูปโภคที่เหมาะสม และการวางแผนอนุรักษ์ย่านชุมชนเมืองเก่า และเพื่อสร้างสรรรูปแบบการพัฒนาเมือง และที่รักษารากเหง้าทางวัฒนธรรมไว้

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

1. เพื่อสำรวจเครือข่ายและจุดเชื่อมโยง (Node) ของเส้นทางคมนาคมในชุมชนที่มีประสิทธิภาพทั้งทางน้ำ ทางเท้า จักรยานและทางถนน เหมาะสมแก่การอยู่อาศัยและการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน
2. เพื่อศึกษาและเก็บข้อมูลสภาพสังคม วิถีชีวิตและการอยู่อาศัยในชุมชนในปัจจุบัน
3. เพื่อศึกษาและเก็บข้อมูล เรื่องเล่า วิถีชีวิตในสมัยก่อนและประวัติศาสตร์สำคัญของชุมชนพื้นที่ที่เป็นจุดเชื่อมโยงอดีตสู่ปัจจุบันและนำไปจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรมของชุมชนได้
4. เพื่อศึกษาวิเคราะห์ รูปแบบกิจกรรม การท่องเที่ยวและการให้บริการที่เหมาะสมกับพื้นที่ย่านประวัติศาสตร์

ขอบเขตการวิจัยและวิธีการศึกษา

วางแผนการบริหารจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนและสร้างสรรค์ควบคู่ไปกับแผนการอนุรักษ์ย่านเมืองเก่าในชุมชนที่สำคัญ ตามแนวแม่น้ำเจ้าพระยาสายเก่าฝั่งธนบุรีโดย ทำการศึกษา สํารวจ และเก็บข้อมูลวิถีชีวิต วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์รวมถึงจัดทำแผนการท่องเที่ยวและอนุรักษ์ร่วมกับชุมชนที่มีความพร้อมมากที่สุดและมีโอกาสได้รับผลกระทบจากการพัฒนาเส้นทางระบบขนส่งมวลชน เพื่อเป็นชุมชนนำร่องในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวชุมชนและสามารถสร้างความตื่นตัวเพื่อให้ชุมชนอื่นๆ ในแนวคลองบางกอกน้อยและบางกอกใหญ่ หรือบางหลวง ตระหนักถึงความสำคัญของย่านประวัติศาสตร์แห่งนี้ และก่อให้เกิด โครงข่ายคมนาคม ที่เชื่อมโยง ศูนย์กลางชุมชนอื่นๆที่สำคัญ เช่น วัด ตลาดหรืออาคารประวัติศาสตร์อื่นๆ เพื่อเป็นพื้นที่อนุรักษ์และ จัดการมรดกประวัติศาสตร์กรุงรัตนโกสินทร์ใน อีกมิติหนึ่งจากชุมชน ผู้สืบเชื้อสายมาจากข้าราชการในสมัยก่อน โดยที่ได้ทำการสำรวจพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวชุมชนตามแนวแม่น้ำเจ้าพระยาสายเก่าหรือคลองบางกอกน้อย คลองชักพระ และคลองบางกอกใหญ่ซึ่งต่อไปนี้เรียกว่าคลองบางหลวง

ขั้นตอนและวิธีการดำเนินการศึกษา

1. ศึกษาและทบทวนวรรณกรรมทั้งแนวความคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง การเก็บข้อมูลนโยบายของหน่วยงานรัฐ
2. เก็บรวบรวมข้อมูล แบ่งออกเป็นมาเก็บข้อมูลปฐมภูมิ และทุติยภูมิ ดังนี้
 - การเก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ เป็นการสำรวจลักษณะทางกายภาพของย่านตลาดพลู อาทิ เช่น การใช้ประโยชน์อาคาร สภาพโดยรวมของพื้นที่ องค์ประกอบทางภูมิสถาปัตยกรรม การคมนาคมขนส่ง เป็นต้น การสังเกตการณ์กิจกรรม การสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้อง
 - การเก็บรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ เป็นการรวบรวมข้อมูลเอกสารอ้างอิงที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ความเป็นมาตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน นโยบายและแผนของหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง แผนที่และภาพถ่ายทางอากาศ
3. การจัดการข้อมูล การเก็บรวบรวมข้อมูลนั้นเป็นการทำข้อมูลเชิงแผนที่
4. การวิเคราะห์ข้อมูล องค์ประกอบในเชิงกายภาพที่จับต้องได้ และจับต้องไม่ได้
5. กระบวนการเรียบเรียงข้อมูล สํารวจจริงวัดสถานที่เพื่อทำฐานข้อมูลของสถาปัตยกรรม ประวัติศาสตร์ การสัมภาษณ์เชิงลึกเพื่อให้ได้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับสถานที่เพิ่มเติม การสัมภาษณ์เชิงลึกเกี่ยวกับกิจกรรมที่สำคัญของชุมชนในพื้นที่ รวบรวมและนำเสนอข้อมูลเบื้องต้นให้ชุมชนและหน่วยงานท้องถิ่นโดยการจัดนิทรรศการณ
6. การทำแผนที่ทางวัฒนธรรม

การสรุปและอภิปราย

การเปลี่ยนแปลงโครงข่ายคมนาคมจากการสัญจรทางน้ำมาเป็นทางบก ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินและอาคารที่มีความหลากหลายผสมผสานกันมาขึ้น อาทิเช่น ย่านการค้า ย่านที่อยู่อาศัย ซึ่งปัจจุบันมีการเข้าถึงพื้นที่ได้อย่างสะดวก ทั้งทางบก และทางน้ำ ทางรถไฟ และทางรถไฟไฟฟ้า เนื่องจากบริเวณโดยรอบย่านตลาดพลูมีถนนสายหลักตัดผ่าน และตั้งอยู่ริมคลองบางกอกใหญ่ รวมถึงมีระบบขนส่งมวลชนที่เข้าถึงพื้นที่ที่มีจำนวนค่อนข้างมาก นอกจากนี้ ภายในย่านมีศาสนสถานสำคัญ บ่งบอกถึงประวัติความเป็นมาของย่าน รวมทั้งยังสะท้อนถึงความสัมพันธ์ของผู้อยู่อาศัยในย่าน กับศาสนสถานต่างๆ ได้เป็น อย่างดี

กิจกรรมการค้าในรูปแบบตลาดน้ำก็ได้ปรับเปลี่ยนเป็นตลาดบกในรูปแบบอาคารตึกแถวที่เกาะตัวอยู่บริเวณริมถนนเทอดไทย โดยมีตลาดวัดกลางเป็นศูนย์กลางกิจกรรมการค้าสำคัญซึ่งเกี่ยวข้องกับการค้าขายอาหารสด และสินค้าหลากหลายประเภท เช่น ร้านขายอาหาร และร้านขายของชำ เป็นต้น โดยกิจกรรมการค้าต่างๆ เหล่านี้เป็นกิจกรรมที่มีความสำคัญต่อพื้นที่ ทางด้านการสร้างรายได้ให้กับย่าน รวมถึงการรองรับ และการให้บริการแก่ประชาชนทั้งภายใน และภายนอกพื้นที่ แม้ว่าในปัจจุบันการประกอบกิจกรรมการค้าในย่านตลาดพลูเริ่มลดความสำคัญลง แต่ยังคงเอกลักษณ์ย่านการค้าที่มีลักษณะเฉพาะดั้งเดิม

มรดกทางวัฒนธรรมของย่านตลาดพลู

จากการศึกษาและวิเคราะห์มรดกทางวัฒนธรรมโดยเน้นที่มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ ซึ่งมนุษย์อยู่อาศัยและดำเนินชีวิตในสภาพแวดล้อมหรือสังคมใดสังคมหนึ่งจะทำให้เกิดภูมิทัศน์วัฒนธรรมเฉพาะพื้นที่ ซึ่งควรค่าแก่การอนุรักษ์ พัฒนาเป็นเส้นทางท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่สำคัญ ซึ่งในย่านตลาดพลูมีสถานที่สำคัญ ประเพณีวัฒนธรรม อาหารการกิน ที่สำคัญเป็นต้น พบว่ามีวัฒนธรรมด้านอาหารเป็นที่ขึ้นชื่อในกรุงเทพมหานคร และมีกิจกรรมประเพณีสำคัญ ซึ่งเกี่ยวข้องกับสถานที่ทางประวัติศาสตร์ทางศาสนา โดยสถานที่ และกิจกรรมประเพณีเหล่านี้เชื่อมโยง โดยถนนดั้งเดิมคือ ถนนตลาดพลู และมีบางส่วนใช้ถนนเทอดไทยซึ่งเป็นเส้นทางคมนาคมหลักในเวลาต่อมา

โดยมีมรดกสำคัญตามหัวข้อดังนี้

1. ศาสนสถานสำคัญ ทั้งหมด 9 แห่ง แบ่งเป็น

- วัดไทย 4 แห่ง ได้แก่ 1.วัดอินทาราม 2.วัดจันทาราม 3.วัดราชคฤห์ 4.วัดโพธิ์นิมิตร
- ศาลเจ้า 6 แห่ง ได้แก่ 1.ศาลเจ้าตึกดิน 2. ศาลเจ้าอานีเยง 3.ศาลเจ้าบิดาพระเพลิง 4.ศาลเจ้าเขตก 5.ศาลเจ้าสูง 6.โรงเจ

2. แหล่งอาหารการกินและอื่นๆ ที่โดดเด่น (ของไหว้ เครื่องจักสานและยา) ทั้งหมด 26 ร้าน ดังนี้

ร้านอาหาร 23 ร้าน ได้แก่ 1. ร้านสุณีข้าวหมูแดงตลาดพลู 2. ร้านกระเพาะปลานายบัว
3. ร้านเจ้าเองกระเพาะปลา กุ้งช่าย 4. ร้านเป้งลั้ง กุ้งช่ายเจ้าตั้งเดิมตลาดพลู 5. ร้านกิมเม้งกุ้งช่าย
6. ร้านแก้วข้าวมันไก่ 7. ร้านลิ้มโภชนา 8. ร้านเนื้อเปื่อย ต จันทรเพ็ญ 9. ร้านบะหมี่ต่งเล้ง 10. ร้านบะหมี่
นายกำ 11.ร้านหลุยส์บะหมี่เกี๊ยวกุ้งลูกชิ้นปลา 12. ร้านเตี้ยเย็นตาโฟ 13. ร้านหุยราดหน้า 14. ร้านเต็ก
เฮง หมี่กรอบจีนหลี 15. ร้านแสบ 16. ร้านสหายโภชนา 17. ร้านครัวบางหลวง 18. ร้านสุรียากาแฟ
ลิ้มชะฮวด 19. ร้านอ๊วก้วยตลาดพลู 21. ร้านหมวย-หลี น้ำแข็งไส 22. ร้านขนมเบื้องญวน สุภาภา

ร้านอื่นๆ ได้แก่ 1. ร้านตั้งสีหมงของไหว้ ไก่อยู่ 2. ร้านอินทรีโฮสเทล 3. ร้านขายเครื่องจักสาน
4. โรงน้ำปลาเจ้าเต็กเซ่ง

3. ประเพณีสำคัญ

- ประเพณีไทย ในย่านตลาดพลูไม่ต่างไปจากพื้นที่อื่นๆมากนัก ยกเว้น ประเพณีชักพระ วัดนางชี
จัดขึ้นเป็นประจำทุกปีในวันแรม 2 ค่ำ เดือน 12 โดยขบวนเรือจะเริ่มต้นจากวัดนางชี มีการแสดงของ
ท้องถิ่น อาทิ กะตั้วแทงเสือ หัวล้านชนกัน เป็นต้น นอกจากนี้ งานไหว้พระบาทวัดราชคฤห์ ซึ่งจะจัดพร้อม
กับการเฉลิมฉลองเจ้าพ่อเขาคอก

- ประเพณีจีน เป็นย่านเก่าแก่ที่มีชาวจีนอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก ทำให้ยังคงมีขนบธรรมเนียม
ประเพณีจีนให้เห็นอยู่ในทุกเทศกาล รวมถึงการทำอาหารคาว หวาน ที่ใช้ในเทศกาลต่างๆของชาวจีน
 อีกทั้งยังส่งไปขายตามสถานที่อื่นๆ อาทิเช่น ซาลาเปาลูกท้อ ขนมเปี๊ยะ บ๊ะจ่าง ขนมเซ่ง ขนมเทียน เป็นต้น
เทศกาลที่สำคัญของชาวจีนได้แก่ เทศกาลตรุษจีน เทศกาลไหว้ขนมจ้างหรือจั้ง เทศกาลสารทจีน เทศกาล
ไหว้พระจันทร์ เทศกาลกินเจ เทศกาลสารทขนมอี๋ เป็นต้น

- ประเพณีอื่นๆ ได้แก่ วันปราบดาภิเษกสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวันที่ 28 ธันวาคม ของ
ทุกปี ที่พระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่วงเวียนใหญ่ ซึ่งในวันที่ 27 ธันวาคม จะเป็น
ขบวนแห่ทำพิธีสักการะของประชาชน นอกจากนี้ยังมีการเฉลิมฉลองด้วยการแสดงต่างๆ อาทิเช่น การเชิด
สิงโตและมังกร เป็นต้น

เส้นทางวัฒนธรรม

เน้นการเข้าถึงถนนสายประวัติศาสตร์ในพื้นที่คือ ถนนตลาดพลูทางใน โดยที่นักท่องเที่ยวสามารถ
เข้าถึงพื้นที่นี้ โดยระบบขนส่งมวลชนต่างๆ และสามารถเดิน หรือขี่จักรยานที่สามารถเข้าถึงวิถีชีวิต
ของผู้คนได้

1 เส้นทางจักรยานตลาดพลู

การขยายตัวของเส้นทางรถไฟฟ้า BTS และ MRT สายสีน้ำเงินและสีม่วงจนใกล้ ย่านพื้นที่ตลาดพลู โดยมี สถานีรถไฟฟ้า BTS 3 สถานีที่สามารถเดินทางสู่พื้นที่ตลาดพลูได้ ในระยะใกล้ และ สถานี MRT 2 สถานี ซึ่งเชื่อมต่อพื้นที่ธนบุรีกับใจกลางกรุงเทพมหานคร และมีเส้นทางจักรยานในบริเวณใกล้เคียงกับพื้นที่ศึกษาตลาดพลูและวัดโพธิ์นิมิตรคือ ปันทองสองฝั่งเจ้าพระยา ซึ่งเป็นหนึ่งใน 15 แผนที่แหล่งท่องเที่ยวจากหนังสือ กรุงเทพมหานครในวันเดียวของกองการท่องเที่ยว กทม. โดยเริ่มต้นจากวัดอรุณราชวราราม ปันขมวัด โบสถ์คริสต์ มัสยิดและชุมชนในบริเวณ กะดีจีน ไปจนถึงท่าดินแดงและข้ามเรือไปยังบางรักปั่นไปถึงเอเชียทีค

การทำแผนที่ทางจักรยานแบ่งข้อมูลออกเป็น 3 ด้าน คือ

1. สถานที่ศักดิ์สิทธิ์ พื้นที่ตลาดพลูประกอบด้วยศาสนสถานสำคัญต่างๆทั้งที่อยู่ในวัดพุทธและศาลเจ้าจีนในชุมชน และในพื้นที่ศึกษา รวมทั้งสิ้น 15 แห่ง ซึ่งสถานที่เหล่านี้เป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในพื้นที่ และมีเรื่องเล่า ประวัติศาสตร์ของพื้นที่ เช่น อนุสาวรีย์และเจดีย์พระอัฐิของ สมเด็จพระเจ้าตากสิน ตลอดจนพิธีกรรมต่างๆ อีกมากมาย ทั้ง ของชุมชนทั้งชาวพุทธ มุสลิมและจีน เส้นทางปั่นจักรยานจะลัดเลาะพานักท่องเที่ยวชมสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ในชุมชนดังนี้

ภาพที่1 แผนที่จักรยานทำบุญไหว้พระ 15 สถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ในตลาดพลู

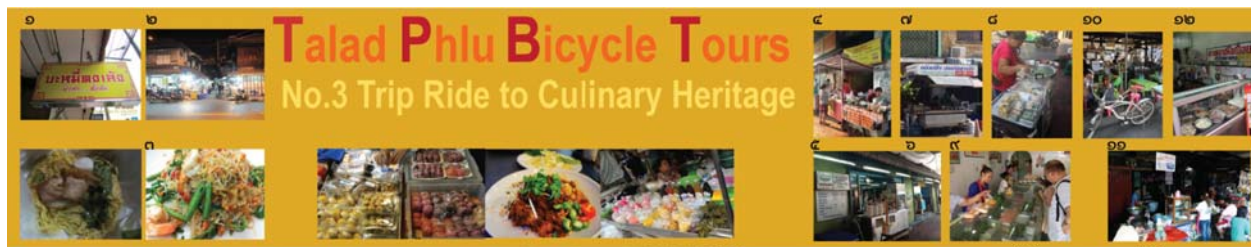
2. ย่านอาคารประวัติศาสตร์

ตลาดพลูเป็นชุมชนเก่าแก่ซึ่งมีอาคารประวัติศาสตร์ชุมชนตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 และ 5 ซึ่งยังมีอาคารเรือนแถวไม้ที่มีรายละเอียดที่น่าสนใจอยู่ในบริเวณถนนตลาดพลูในซึ่งเป็นเส้นทางริมน้ำ เช่น โรงสีเก่า โรงน้ำปลา ร้านขายยาโบราณ ร้านค้าเครื่องจักสานรวมถึงบ้านเรือนในตรอกโรงเจและซอยข้างวัดโพธิ์นิมิตร ที่มี ศูนย์สุขภาพชุมชน ร้านตัดผม ที่ทำการชุมชนริมคลองย่อยและถนนรวมถึงตึกแถวในรูปแบบโคโลเนียล และแบบจีนในพื้นที่ย่านการค้าที่อยู่ริมถนนเทอดไทและซอยย่อยจนถึงสมัยเปลี่ยนแปลงการปกครองที่เป็นตึกแถวขนาดเล็กรูปแบบเรียบง่าย แต่มีองค์ประกอบทางภูมิทัศน์ที่กลมกลืนกับอาคารเก่าอื่นๆ

ภาพที่2 แผนที่ปั่นจักรยานชมย่านชุมชนประวัติศาสตร์ ตลาดพลู

3. แหล่งอาหารและสินค้าขึ้นชื่อ สืบเนื่องมาจากชุมชนจีนที่อาศัยอยู่ จึงมีของขึ้นชื่อ เช่น ขนมกุยช่ายซึ่งมีแหล่งผลิตสำคัญ ในตรอกโรงเจ อาหารสำหรับไหว้เจ้าตามเทศกาลของคนจีนต่างๆ รวมถึงของไหว้ และอาหารขึ้นชื่อสำคัญของคนจีนคือ เส้นบะหมี่ ซึ่งมีทั้ง บะหมี่เกี๊ยวน้ำ หลายร้าน หมี่กรอบจีนหลี ขนมไทยชนิดต่างๆ ที่ตกทอดมาหลายชั่วอายุคน

ภาพที่3 แผนที่ปั่นจักรยานชิมมรดกอาหารไทย ตลาดพลู

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

พื้นที่ตลาดพลูที่สำรวจนั้นครอบคลุมการใช้ประโยชน์ที่ดิน 2 ประเภท คือ ย. 9 และ พ. 3 ตามกฎกระทรวง ข้อบังคับผังเมืองรวมกรุงเทพมหานคร พ.ศ. 2556 การจะสร้างอาคารขนาดใหญ่ได้นั้นถนนด้านหน้าต้องมีความกว้างมากกว่า 30 เมตร ยกเว้นอยู่ในรัศมี 500 เมตรจากสถานีรถขนส่งมวลชน ขณะที่ตรอก ซอย พื้นที่ตลาดพลูมีความกว้างน้อยกว่า 12 เมตร ถนนหลักคือ ถนนเทอดไท ซึ่งปัจจุบันมีสถานี BTS ถึง 2 สถานี คือ สถานีโพธิ์นิมิตร และสถานีตลาดพลู ที่อยู่ใกล้พื้นที่นี้ ซึ่งแต่ละสถานี มีระยะห่างจากพื้นที่ตลาดพลู ในแนวถนนเทอดไท ประมาณ 500 เมตรเท่านั้น เปิดโอกาสให้มีการสร้างอาคารขนาดใหญ่ได้ ทั้งที่พักและแหล่งพาณิชย์กรรมต่างๆรอบสถานีรถไฟฟ้า แต่การพัฒนาแบบนี้ โดยไม่พิจารณาข้อมูลทางประวัติศาสตร์ของพื้นที่ มีโอกาสที่ชุมชนย่านเมืองเก่าที่อยู่ริมคลองต่างๆ เช่น ตลาดพลู คลองบางหลวง ลมสลวยไปกับการพัฒนาที่ดินขนาดใหญ่ตามแนวรถไฟฟ้า เนื่องจากที่ดิน จะมีราคาสูงขึ้นหลายเท่าตัว เป็นแรงจูงใจให้ชุมชนเจ้าของที่ดินเดิมนั้นขายที่ดินให้ กับนักพัฒนาอสังหาริมทรัพย์รายใหญ่ได้ตามกลไกของระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมถ้าไม่มีการควบคุมที่ชัดเจน

นอกจากนี้สมควรให้มีการควบคุมการพัฒนาอสังหาริมทรัพย์และจำกัดความสูงของอาคาร โดยรอบวัดอรุณราชวราราม ตามข้อบัญญัติกรุงเทพมหานครนั้นรวมถึง พื้นที่ฝั่งตรงข้ามตลาดพลู คลอง บางหลวงด้วยเช่นกัน ดังนั้นพื้นที่ตลาดพลู ซึ่งมีย่านประวัติศาสตร์สำคัญ จึงสมควรอย่างยิ่ง ในการเพิ่ม มาตรการควบคุมอาคารดังนี้

1. สมควรยกเลิกข้อยกเว้นในการสร้างอาคารขนาดใหญ่ที่อยู่ในรัศมี 500 เมตรจากสถานีรถไฟฟ้า ในข้อบังคับผังเมืองรวมกรุงเทพมหานคร พ.ศ. 2556 ของพื้นที่บริเวณตลาดพลู คลองบางหลวง ซึ่งรวมโซน พ. 3-29 และ โซน ย. 9-21 เข้าด้วยกัน เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดการพัฒนาอสังหาริมทรัพย์ ขนาดใหญ่ เช่น ห้างสรรพสินค้าแบบลดราคา ที่อาจจะทำลายกิจกรรมการค้าดั้งเดิม ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนริม น้ำ ตลาดพลูไป

2. สมควรกำหนดความสูงอาคารที่อยู่แนวริมคลองบางหลวง คลองบางน้ำชน คลองสำเหร่ โดย

- ในระยะ 3 เมตรแรกห้ามสร้าง
- ระยะ 3 ถึง 15 เมตรจากฝั่ง นั้นให้มีความสูงไม่เกิน 8 เมตรและ
- ในระยะ 15 ถึง 45 เมตร ให้มีความสูงได้ไม่เกิน 16 เมตร ซึ่งมีลักษณะเดียวกับ ข้อบัญญัติ กรุงเทพมหานคร ปี พ.ศ.2542 กำหนดบริเวณห้ามก่อสร้าง ดัดแปลงอาคารบางชนิดหรือบางประเภท ริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา ทั้งสองฝั่ง เพื่อไม่ให้อาคารใหม่มีความสูงข่มอาคารเดิมในชุมชน

นอกจากการควบคุมความสูงอาคาร ที่จะสร้างใหม่ควรมีการควบคุมไม่ให้อาคารใหม่ทำลายความ ต่อเนื่องกับการเรียงตัวกลุ่มอาคารในชุมชนเมืองของตลาดพลู

3.อาคารทั้งหมดในพื้นที่ที่ห่างจากริมคลองมากกว่า 45 เมตร ควรมีมาตรการในการจำกัด ความ สูงและขนาดเช่นกัน โดยที่อาคารที่สร้างใหม่นั้นอาจจะสูงได้เกิน 16 เมตร แต่ไม่ควรมีความสูงที่แตกต่าง มากจนเกินไปหรือเข้าข่ายอาคารขนาดใหญ่พิเศษ (ในกรณีนี้ไม่ควรเกิน 23 เมตร)

4. การก่อสร้างอาคารใหม่ควรคำนึงถึงลักษณะร่วมกับอาคารเก่า เช่นอาคารใหม่ที่อยู่ในโซนริม น้ำ อาจจะมียกเว้นหรือสร้างแรงจูงใจ (incentive) เช่นการเพิ่มความสูง ให้ใช้หลังคาปั้นหยา หรือ หลังคาจั่ว เพื่อให้มีความต่อเนื่องกับบ้านและเรือนแถวไม้ อาคารที่อยู่ในโซนใกล้ตึกแถวริมถนน ควรมี ลักษณะการใช้แผ่นกันสาด ช่องเปิดที่ใกล้เคียงกับ อาคารเก่า แบบสิงคโปร์ 2 ชั้น หลังคาปั้นหยา หรือ แบบตะวันตกผสมจีนที่สูง 3 ชั้น

5. สมควรรื้อโครงสร้างคานขวางที่ยึดฝั่งคลองย่อยต่างๆในพื้นที่เพื่อเปิดพื้นที่ให้ชุมชนสามารถ สัญจร ไปมาในคลองย่อยได้ เช่น คลองบางน้ำชนและคลองสำเหร่ จากการสัมภาษณ์คนเก่าแก่ชุมชน

บทคัดย่อ

โครงการศึกษาศักยภาพการเป็นแหล่งท่องเที่ยววัฒนธรรมย่านเมืองเก่าในชุมชนบริเวณ แม่น้ำเจ้าพระยาสายเก่าฝั่งธนบุรี: กรณีศึกษา พื้นที่ตลาดพลู-วัดโพธิ์นิมิตร

การฟื้นฟูและรักษาเอกลักษณ์ของย่านเมืองเก่าเป็นสิ่งที่สำคัญมากสำหรับประเทศไทยหนึ่งในนั้นคือ ตลาดพลู ซึ่งประกอบด้วยความสำคัญทางประวัติศาสตร์ เป็นส่วนหนึ่งของกรุงธนบุรี ย่านการค้าเก่าแก่และวัฒนธรรมที่สำคัญ ปัจจุบันเนื่องจากพื้นที่ฝั่งธนบุรีมีการเปลี่ยนแปลงจากการพัฒนาเมืองน้อยกว่าฝั่งตะวันออกของกรุงเทพมหานครจึงทำให้ยังคงลักษณะของย่านเมืองเก่าที่มีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ริมน้ำคูคลองผสมผสานกับวิถีชีวิตชาวสวนอันเป็นเอกลักษณ์รากเหง้าของกรุงเทพฯ ซึ่งมีคุณค่าในฐานะวัฒนธรรมซึ่งสามารถแบ่งได้เป็น 4 ด้าน ได้แก่

ด้านประเพณีวัฒนธรรม การจัดงานบุญประเพณีเพื่อสืบสานจารีตประเพณีดั้งเดิม และฟื้นฟูให้คงคุณค่าดั้งเดิม ทั้งงานบุญที่เกี่ยวกับศาสนา หรืองานประเพณีที่เกี่ยวข้องกับวิถีพื้นบ้าน สามารถแบ่งได้เป็น 3 รูปแบบ ตามเชื้อชาติและบุคคลสำคัญในพื้นที่ ได้แก่ ประเพณีไทย ประเพณีจีน และประเพณีอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับบุคคลสำคัญในพื้นที่

ด้านศิลปะพื้นถิ่น ศิลปะพื้นถิ่นคือการแสดงด้านภูมิปัญญาศิลปะท้องถิ่น ทั้งด้านบันเทิงงานจิตรกรรม ประติมากรรมศิลปะพื้นถิ่น และการละเล่นท้องถิ่น ได้แก่ การเชิดสิงโต แต่ปัจจุบันได้ลดน้อยลงเนื่องจากการพัฒนาทางด้านคมนาคม

ด้านอาหาร ย่านตลาดพลูในอดีตเคยเป็นที่อยู่อาศัยของข้าราชการบริวาร และคนจีนยุคแรกๆ ทำให้อาหารการกินได้รับอิทธิพลจากกลุ่มคนเหล่านี้ จึงเป็นที่มาของอาหารที่ขึ้นชื่อของย่านตลาดพลู อาทิเช่น ร้านหมี่กรอบจีนหลี ซึ่งมีมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 ร้านขนมเบื้อง ร้านขนมเบื้องญวน ร้านขนมหวานตลาดพลู

ด้านอาชีพ ในอดีตย่านตลาดพลูเป็นย่านการค้าที่สำคัญ ผู้คนในอดีตจะทำการค้าเป็นหลัก ปัจจุบันการค้าในย่านนี้มีศาลเจ้าและวัดจำนวนมากทำให้เกิดอาชีพต่างๆ เช่น ทำและขายของเช่นไหว้ในพิธีงเด็กพิธีไหว้เจ้าต่างๆ ทำและขายขนมไหว้ต่างๆตามเทศกาล ซึ่งในปัจจุบันลูกหลานมีการสืบทอดกิจการกันน้อยลง และอีกหนึ่งอาชีพที่ถือว่าเป็นเอกลักษณ์ของย่านตลาดพลูอีกอาชีพหนึ่งคือ ร้านขายยาแผนโบราณ

เนื่องจากพื้นที่ตลาดพลูมีประวัติศาสตร์ความเป็นมาที่ยาวนานทำให้หลงเหลือรูปแบบสถาปัตยกรรมในยุคสมัยต่างๆ ที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์ นอกจากนี้มีความหลากหลายทางเชื้อชาติทั้งไทยจีน และมอญ จึงทำให้มีความหลากหลายทั้งทางวัฒนธรรม ประเพณี ศิลปะ และยังมีบางส่วนสืบทอดมาถึงปัจจุบัน อาทิเช่น ประเพณีจีน ซึ่งสัมพันธ์กับศาสนสถาน อาหาร และอาชีพในพื้นที่ ซึ่งนารายได้เข้ามาในพื้นที่ นอกจากนี้ยังมีบุคคลสำคัญเป็นที่เคารพสักการะแก่ประชาชนทั้งภายในและภายนอกพื้นที่ ซึ่งสัมพันธ์กับศาสนสถานและประเพณี

Abstract

Study of Capability of Communities for Cultural Tourism Development in Historic Urban and Preservation of Historic Urban Community along Old Chao Phraya River loop of Thonburi are: Case Study of Communities in Talad Phloo and Wat Phonimit

The revitalization of the place identity is truly necessary for a cultural heritage community in Thailand. The goal of this research is to provide guidelines for revitalization and conservation of the identity of the old floating market called *Ta Lad Pu* in Western Bangkok, Thailand. The market comprises of many historical and traditional values which have impact on a long continuous way of living and which have made the market and the surrounding community become consequently unique. The research has revealed 4 major aspects of identities and values of *Ta Lad Pu* such as (1) local traditional ceremonies and wisdom, (2) vernacular arts, (3) authentic food, and (4) way of life:

- (1) Local traditional ceremonies and wisdom include the religious rituals practiced in this community. In addition, there exists a ritual which depicts Chinese and Thai culture and ways of life particularly a ritual of worshipping former kings and gods.
- (2) Vernacular arts are activities of local wisdom including performance, painting, and sculpture such as Chinese Lion dance and Thai dance. However, due to the urban development, these kinds of arts have been reduced gradually.
- (3) Authentic food in this area has been influenced by Chinese for a long period of time, like for example, pan cake, Thai desserts, and traditional crisp fried noodle which existed since the reign of King Rama V,
- (4) There are numerous Chinese shrines and old temples which have brought many sacrificial offering shops for the gods and among which is a Chinese god. Furthermore, a Chinese-Thai traditional herbal shop that is more than 100 years old in business represents as a symbol of the bi-cultural life here.

Having a long historical record, Ta Lad Pu keeps unique architecture and extensive continuous ways of living within its community. However, even in such many old places, there are issues related to the retention of authenticity and core identity of the place which must be considered. Different ethnic people have lived here and have made this community a variety of social and creative activities, distinctive ways of living, and beliefs. In addition, most of them are not transformed into tourist places in response to the growing trend of cultural tourism.

The challenge of revitalization aims to generate the actions and underlying processes that would be necessary to deliver and recommend how to improve the identity and value strategically in terms of sustainable development to realize social, economic and environmental benefits for Ta Lad Pu.

สารบัญ

	หน้า
บทสรุปผู้บริหาร	ก
บทคัดย่อ	ฅ
สารบัญ	ฉ
สารบัญภาพ	ด
สารบัญแผนที่	น
สารบัญแผนภูมิ	ป
สารบัญตาราง	ผ
บทที่ 1 บทนำ	
1.1 ที่มาและสาระสำคัญของงานวิจัย	1
1.2 วัตถุประสงค์ในการวิจัย	13
1.3 ขอบเขตการศึกษา	13
1.4 ขั้นตอนและวิธีการดำเนินการศึกษา	26
1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	27
บทที่ 2 แนวความคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	
2.1 แนวคิดเมืองน่าอยู่	
2.1.1 ทฤษฎีเมืองแห่งภูมิภาค	28
2.1.2 แนวคิดในการออกแบบพื้นที่ว่างในชุมชนเมือง	30
2.1.3 แนวคิดในเมืองน่าอยู่ (Healthy City) โดยสำนักงานองค์การอนามัยโลกและ หน่วยงานของรัฐ	32
2.2 ความเป็นมาของแนวคิดและความหมายของภูมิทัศน์วัฒนธรรม	33
2.3 แนวคิดในเรื่องการท่องเที่ยมรดกทางวัฒนธรรมในประเทศที่กำลังพัฒนา	36
2.4 นโยบายและกฎหมายที่เกี่ยวข้อง	
2.4.1 แผนพัฒนากรุงเทพมหานครระยะ 22 ปี พ.ศ. 2552-2563	38
2.4.2 แผนปฏิบัติการประจำปี พ.ศ. 2556 สำนักงานเขตธนบุรี	40
2.4.3 แผนพัฒนาการท่องเที่ยวกรุงเทพมหานคร พ.ศ. 2554-2558	41
2.4.4 เครือข่ายการท่องเที่ยวและการท่องเที่ยวเชื่อมโยงของกรุงเทพมหานคร	43
2.5 สรุปท้ายบท	44

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย	
3.1 กรอบแนวความคิดในการวิจัย	46
3.2 การเก็บรวบรวมข้อมูล	
3.2.1 การเก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ	47
3.2.2 การเก็บรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ	48
3.3 การจัดการข้อมูล	49
3.4 การวิเคราะห์ข้อมูล	49
3.5 กระบวนการเรียบเรียงข้อมูล	50
3.6 การทำแผนที่ทางวัฒนธรรม	51
บทที่ 4 สภาพทั่วไปของคลองบางกอกใหญ่ และตลาดพลู	
4.1 ประวัติศาสตร์และพัฒนาการของชุมชน	
4.1.1 ยุคแห่งการสร้างเมือง	53
4.1.2 ยุคแห่งพัฒนาการคมนาคม	57
4.1.3 ยุคแห่งการเปลี่ยนแปลงสู่ตลาดชุมชน (ปี พ.ศ. 2475 – ปัจจุบัน)	58
4.2 ลักษณะของคลองและชุมชนริมคลองบางกอกใหญ่	
4.2.1 ตำแหน่งและที่ตั้ง	60
4.2.2 ลักษณะการปกครอง	60
4.3 ลักษณะทางกายภาพของพื้นที่	
4.3.1 การใช้ที่ดินริมคลองบางกอกใหญ่	61
4.3.2 สภาพแวดล้อมและพื้นที่สีเขียว	61
4.4 โครงข่ายการคมนาคม	
4.4.1 ระบบโครงข่ายถนน	61
4.4.2 ระบบคมนาคมทางน้ำ	63
4.4.3 ประเภทการสัญจรทางน้ำ	64
4.4.4 ระบบขนส่งมวลชนกรุงเทพ	64
4.5 ระบบสาธารณูปโภค	
4.5.1 ระบบการระบายน้ำและระบบป้องกันน้ำท่วม	65
4.5.2 ระบบการบริการประปา	65
4.5.3 ระบบการบริการโทรศัพท์	66
4.5.4 ระบบการบริการไฟฟ้า	66

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
4.6 ระบบสาธารณูปการ	
4.6.1 สถาบันการศึกษา	66
4.6.2 สถานพยาบาลและการบริการสาธารณสุข	66
4.6.3 ศูนย์บริการชุมชน	67
4.6.4 ศูนย์ราชการระดับท้องถิ่น	67
4.7 ลักษณะทางเศรษฐกิจ	67
4.8 ลักษณะทางสังคมและประชากร	
4.8.1 ขนาดและการเปลี่ยนแปลงประชากร	68
4.8.2 ลักษณะประชากร	73
4.8.3 สภาพทางสังคมและการบริการ	73
4.8.4 ประเพณีและกิจกรรมทางวัฒนธรรม	74
บทที่ 5 สรุปผลการศึกษา วิเคราะห์ และข้อเสนอแนะของย่านตลาดพลู	
5.1 ลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ศึกษา	
5.1.1 ที่ตั้งและอาณาเขต	76
5.1.2 การใช้ประโยชน์อาคาร ย่านตลาดพลู	79
5.1.3 ความสูงอาคาร	89
5.1.4 วัสดุอาคาร	89
5.2 ระบบโครงข่ายคมนาคมของย่านตลาดพลู	
5.2.1 โครงข่ายถนน ซอย และทางเดิน ภายในพื้นที่ตลาดพลู	92
5.2.2 ระบบโครงข่ายรถไฟ	93
5.2.3 ระบบรถไฟฟ้า	94
5.2.4 ระบบคมนาคมทางน้ำ	94
5.2.5 ระบบขนส่งมวลชนกรุงเทพ ขสมก (รถประจำทาง)	95
5.3 ระบบสาธารณูปการ	
5.3.1 สถาบันการศึกษา	95
5.3.2 สถานบริการสาธารณสุข	96
5.3.3 สถาบันศาสนา	97
5.3.4 สถานที่ราชการ	97
5.3.5 ตลาด	97
5.4 ลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคม	
5.4.1 ลักษณะประชากรในย่านตลาดพลู	98
5.4.2 ลักษณะทางเศรษฐกิจของย่านตลาดพลู	99

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
5.5 สรุปสภาพกายภาพ ปัญหา และข้อเสนอแนะในการปรับปรุงย่านตลาดพลู	102
5.6 สรุปผลการวิเคราะห์	118
5.7 วิเคราะห์ปัญหาระบบสาธารณูปโภค	
5.7.1 ปัญหาที่มาจากการบริการสาธารณูปโภค	121
5.7.2 ปัญหาจากการจราจรและการคมนาคม	125
5.7.3 การบริหารจัดการพื้นที่สำคัญในย่านตลาดพลู	127
5.8 แผนงานปรับปรุงระบบสาธารณูปโภคเพื่อรองรับการอนุรักษ์ และท่องเที่ยวสร้างสรรค์ ในชุมชนตลาดพลู	
5.8.1 ข้อเสนอ และแผนการปรับปรุงการบริการสาธารณูปโภค	131
5.8.2 ข้อเสนอ และแผนการปรับปรุงการจราจร และการคมนาคม	131
5.8.3 ข้อเสนอ และแผนการปรับปรุงการจัดการพื้นที่สำคัญในย่านตลาดพลู	132
5.9 สรุปข้อเสนอ และแผนการปรับปรุงระบบสาธารณูปโภคเพื่อรองรับการอนุรักษ์ และท่องเที่ยวสร้างสรรค์ ในชุมชนตลาดพลู	144
บทที่ 6 มรดกทางวัฒนธรรมของย่านตลาดพลู	
6.1 ศาสนสถาน	
6.1.1 วัดอินทารามวรวิหาร	145
6.1.2 วัดจันทารามวรวิหาร	146
6.1.3 วัดราชคฤห์วรวิหาร	146
6.1.4 วัดโพธิ์นิมิตรสถิตมหาสีมาราม	147
6.1.5 วัดกัณโฑธาราราม	147
6.1.6 ศาลเจ้าแม่อาเนี้ยว (โหวเจียะหยี่อาเนี้ยวเก็ง)	148
6.1.7 ศาลเจ้าพ่อเขาคอก	148
6.1.8 ศาลเจ้าพ่อพระเพลิง	149
6.1.9 โรงเจเสียงเซ่งต้ง	149
6.1.10 ศาลเจ้าตึกดิน	150
6.2 พาณิชยกรรม	
6.2.1 ร้านสุณีข้าวหมูแดงตลาดพลู	150
6.2.2 ร้านกระเพาะปลา นายบัว	151
6.2.3 ร้านเจ๊เองกระเพาะปลา กุ้ยซ่าย	151
6.2.4 ร้านเป้งล้ง กุ้ยซ่ายเจ้าตึกเดิมตลาดพลู	152
6.2.5 ร้านกิมเม้งกุ้ยซ่าย	152
6.2.6 ร้านกุ้ยซ่ายตลาดพลู	153
6.2.7 ร้านแก้วข้าวมันไก่	153

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
6.2.8 ร้านลิ้มโภชนา	154
6.2.9 ร้านเนื้อเปื่อย ต. จันทร์เพ็ญ	154
6.2.10 ร้านบะหมี่ตงเล้ง	155
6.2.11 ร้านบะหมี่นายกำ	156
6.2.12 ร้านหลุยส์บะหมี่เกี่ยวกุ้งลูกชิ้นปลา	156
6.2.13 ร้านเตี้ยเย็นตาโฟ	157
6.2.14 ร้านหุยราดหน้า	157
6.2.15 ร้านเต็กเฮง หมี่กรอบจีนหลี	158
6.2.16 ร้านแสบ	158
6.2.17 ร้านสหายโภชนา	159
6.2.18 ร้านครัวบางหลวง	159
6.2.19 ร้านสุรียากาแฟ ลิ้มชะฮวด	160
6.2.20 ร้านตั้งเจียงฮวด	160
6.2.21 ร้านอ๊วก้วย ตลาดพลู	161
6.2.22 ร้านหมวย-หลี น้ำแข็งใส	162
6.2.23 ร้านขนมเป็ญญวน สุอาภา	162
6.2.24 ร้านตั้งสี่หมง ของไหว้ ไก่อยู่	163
6.2.25 ร้านโล้ว เจ้ง เซียง	163
6.2.26 ร้านอินทรีโฮสเทล	163
6.2.27 ร้านขายเครื่องจักสาน	164
6.2.28 โรงน้ำปลาแฮ้เต็กเซ้ง	165
6.2.29 ร้านขนมหวานตลาดพลู ไม่มีสาขา	165
6.2.30 ร้านสรินทิพย์ขนมเป็ญญไทย	166
6.2.31 ร้านกิมเองกล้วยเชื่อม	166
6.2.32 ร้านนื่องน้ำแข็งใสได้รุ่ง	167
6.2.33 ร้านตั้ง่วนฮะ กุ่ยสือ	167
6.2.34 ร้านขายยา บ้วนสุนตั้ง ตั้งแกฮั้ง ยาหอมตรา 5 นกกระเรียน	168
6.2.35 ร้านตัดผมลุงวิเชียร	168
6.2.36 ร้านอาหารตามสั่งไม่มีชื่อของป้าอ้อย	169
6.2.37 ร้านลิ้มเชิญชิม	169
6.2.38 ร้านเนื้อเปื่อยน้ำใส	170
6.2.39 ร้านท่งอัน	171
6.2.40 ร้านสุราซ่งกัง ตราเสือโคร่ง	171

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
6.3 ประเพณีวัฒนธรรม และบ้าน เรือนแถว สิ่งก่อสร้างเก่าแก่ในท้องถิ่น	
6.3.1 ประเพณีไทย	172
6.3.2 ประเพณีจีน	173
6.3.3 ประเพณีอื่นๆ	174
6.3.4 บ้าน เรือนแถว สิ่งก่อสร้างเก่าแก่ในท้องถิ่น	175
6.4 สรุปสาระสำคัญ และคุณลักษณะเด่นของพื้นที่	
6.4.1 สรุปแหล่งมรดกที่สำคัญทางวัฒนธรรมในประเภทสถาบันศาสนา	182
6.4.2 สรุปแหล่งมรดกที่สำคัญทางวัฒนธรรมในประเภทแหล่งพาศนยกรรม	185
6.5 เส้นทางวัฒนธรรม	
6.5.1 เส้นทางจักรยานตลาดพลู (Talad Phlu Bicycle Tour)	187
6.5.2 เส้นทางเดินเท้า และรถโดยสารภายในพื้นที่	195
6.5.3 สรุปการทำแผนที่วัฒนธรรม	195
6.6 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย	201
รายการอ้างอิง	206
ภาคผนวก	207

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพที่ 1.1 การขุดคลองลัดแม่น้ำเจ้าพระยาทั้ง 6 เส้น โดยที่คลองลัดบางกอกคือเส้นที่ 2	2
ภาพที่ 1.2 การขุดคลองเชื่อมแม่น้ำสายสำคัญ คือแม่น้ำเจ้าพระยา เชื่อมกับ แม่น้ำท่าจีน และแม่กลองในฝั่งตะวันตก และเชื่อมกับแม่น้ำบางปะกงในฝั่งตะวันออก	3
ภาพที่ 1.3 หนังสือกรุงเทพฯ มหัตศรยในวันเดียว หน้า 25 จัดทำโดยกองการท่องเที่ยว สำนักวัฒนธรรม กีฬา และการท่องเที่ยว กรุงเทพมหานคร	18
ภาพที่ 4.1 ตลาดน้ำคลองบางหลวงในอดีต	56
ภาพที่ 4.2 เรือเมลในสมัยอดีต (ซ้าย) และ ศาลาทำน้ำภิรมย์ภักดีในปัจจุบันหน้า วัดอินทาราม (ขวา)	58
ภาพที่ 5.1 แสดงอาคารประเภทที่อยู่อาศัย	79
ภาพที่ 5.2 แสดงอาคารประเภทผสม	80
ภาพที่ 5.3 แสดงการใช้อาคารประเภทพาณิชยกรรมบริเวณสถานีรถไฟตลาดพลู	80
ภาพที่ 5.4 แสดงอาคารประเภทสถาบันศาสนา	81
ภาพที่ 5.5 แสดงอาคารประเภทสถาบันราชการ	81
ภาพที่ 5.6 แสดงอาคารประเภทสถาบันการศึกษา	82
ภาพที่ 5.7 แสดงอาคารประเภทอุตสาหกรรม	82
ภาพที่ 5.8 แสดงพื้นที่ว่างพื้นที่โล่งสาธารณะ	83
ภาพที่ 5.9 แสดงบรรยากาศตลาดวัดกลาง (ซ้าย) และ ตลาดรัชดาภิเษก (ขวา)	98
ภาพที่ 5.10 โซน 1 ซอยเทอดไท 20	105
ภาพที่ 5.11 โซน 2 พื้นที่ตึกแถวต่อจากทำน้ำตลาดพลู	106
ภาพที่ 5.12 โซน 3 ตึกแถวริมถนนเทอดไท ระหว่างซอย 27 ถึง 33	107
ภาพที่ 5.13 โซน 4 ด้านตรงข้ามโรงพยาบาลเอวารักษ์	108
ภาพที่ 5.14 โซน 5 ด้านหลังสถานีรถไฟตลาดพลู	109
ภาพที่ 5.15 โซน 6 ร้านค้าริมทางตรงข้ามสถานีรถไฟ	110
ภาพที่ 5.16 โซน 7 ซอยเทอดไท 19	111
ภาพที่ 5.17 โซน 8 เพิงขายอาหารข้างสถานีรถไฟ และหุ้มถนน	112
ภาพที่ 5.18 โซน 9 อาหารใต้รุ่ง ซอยเทอดไท 27	113
ภาพที่ 5.19 โซน 10 ตึกแถวฝั่งตรงข้ามสถานีรถไฟตลาดพลู	114
ภาพที่ 5.20 โซน 11 ตึกแถวหน้าวัดราชคฤห์	115
ภาพที่ 5.21 โซน 12 ตึกแถวตรงข้ามวัดจันทาราม	116
ภาพที่ 5.22 โซน 13 ตึกแถวซอยเทอดไท 12	117
ภาพที่ 5.23 โซน 14 อาคารพาณิชย์ตามแนวถนนตลาดพลูทางใน	118
ภาพที่ 5.24 บ้านของพลโท ธงชัย วิภาติภูมิประเทศ ซึ่งเป็นทายาทของคหบดีเก่าริมคลองบางหลวงซึ่งประสบปัญหาน้ำท่วมซ้ำ	122

สารบัญภาพ (ต่อ)

	หน้า
ภาพที่ 5.25 สภาพคลองย่อยที่กลายเป็นที่ทิ้งขยะและสภาพที่มีคนคอนกรีตขวาง	123
ภาพที่ 5.26 สีแยกตลาดพลูที่มีจุดทิ้งขยะรบกวนการแสดงในเทศกาลสำคัญ	123
ภาพที่ 5.27 พื้นที่ที่มีปัญหาดวงโคมส่องสว่าง	124
ภาพที่ 5.28 อาคารไม้ที่สำคัญไม่มีถึงดับเพลิงแต่มีที่ติดตั้ง	125
ภาพที่ 5.29 การจราจรบนถนนเทอดไทในเวลาเร่งด่วน	125
ภาพที่ 5.30 รถสี่ล้อเล็กหน้าสถานีรถไฟตลาดพลู	126
ภาพที่ 5.31 สภาพด้านหน้าปากซอย เทอดไท 33	126
ภาพที่ 5.32 สภาพที่จอดรถในซอย เทอดไท 18 ข้างสะพานรัชดาภิเษก	127
ภาพที่ 5.33 สภาพปัจจุบันของตลาดรัชดาภิเษก	127
ภาพที่ 5.34 สภาพพื้นที่ในลานวัดวัดราชคฤห์และวัดจันทาราม	128
ภาพที่ 5.35 รถยนต์บริเวณหน้าอุโบสถวัดราชคฤห์	129
ภาพที่ 5.36 เพิงขายอาหารริมทางรถไฟ	129
ภาพที่ 5.37 ทศนียภาพเปรียบเทียบทางเข้าตลาดใหม่จากถนนเทอดไทได้สะพานถนน รัชดาภิเษก	133
ภาพที่ 5.38 ทศนียภาพเปรียบเทียบตลาดริมน้ำคลองบางหลวงใหม่แทนที่สนามฟุตบอลเดิม	133
ภาพที่ 5.39 การแบ่งประโยชน์ใช้สอยพื้นที่ได้สะพานรัชดาภิเษกในปัจจุบัน	134
ภาพที่ 5.40 ข้อเสนอแนะในการแบ่งพื้นที่ใช้สอยได้สะพานรัชดาภิเษกใหม่	135
ภาพที่ 5.41 ทศนียภาพท่าเรือตลาดพลูใหม่ให้เหมาะสมกับตลาดน้ำใหม่	136
ภาพที่ 5.42 ทศนียภาพถนนตลาดพลูทางใน บริเวณสีแยกตลาดพลูให้ทำกิจกรรมได้เต็มที่	137
ภาพที่ 5.43 ทศนียภาพถนนตลาดพลูทางในผ่านหน้าอุโบสถวัดราชคฤห์	138
ภาพที่ 5.44 ทศนียภาพคลองสำหรับหน้าวัดโพธิ์นิมิตรซึ่งมีสถานที่สำคัญที่ถูกถม คือศาลารับ เสด็จ ร.5 และต้นโพธิ์เมื่อเรือคานคอนกรีตออกกลายเป็นพื้นที่สันหนการได้ และสามารถเปิดมุมมองจากคลองให้เห็นแนวแกน ต้นโพธิ์ศาลาและพระอุโบสถ ได้ดียิ่งขึ้น	139
ภาพที่ 5.45 ทศนียภาพคลองบางน้ำชน ซึ่งมีถนนซอยเทอดไท 23 คูขนานคลองผ่านบ้าน คหบดีเก่าและวัดกัณธารารามเมื่อเรือคานคอนกรีตออก ทำให้เกิดพื้นที่สัญจร คูขนานไปยังถนนใหญ่ได้	140
ภาพที่ 5.46 ทศนียภาพทางเดินข้างคลองเชื่อมระหว่างคลองบางน้ำชนและคลองสำหรับ ถ้า ได้รับการปรับปรุงทำให้เป็นพื้นที่วิ่งออกกำลังกายและพักผ่อนหย่อนใจได้	141
ภาพที่ 5.47 ทศนียภาพก่อนและหลังการปรับปรุงเพิงขายอาหารข้างทางรถไฟก่อนเข้า ถนนรัชดาภิเษก	141
ภาพที่ 5.48 ทศนียภาพการเปิดมุมมองถนนตลาดพลูทางในบริเวณโรงน้ำปลา และสถานี ดับเพลิงแยกซอยเทอดไท 16 ไปยังท่าเรือไประชนีย์เดิม	142

สารบัญภาพ (ต่อ)

	หน้า
ภาพที่ 6.1 วัดอินทารามวรวิหาร	145
ภาพที่ 6.2 วัดจันทารามวรวิหาร	146
ภาพที่ 6.3 วัดราชคฤห์วรวิหาร	146
ภาพที่ 6.4 วัดโพธิ์นิมิตรสถิตมหาสีมาราม	147
ภาพที่ 6.5 วัดกัณโศการาราม	147
ภาพที่ 6.6 ศาลเจ้าแม่อาเนี้ยว	148
ภาพที่ 6.7 ศาลเจ้าพ่อเขาตก	148
ภาพที่ 6.8 ศาลเจ้าพ่อพระเพลิง	149
ภาพที่ 6.9 โรงเจเสียงแข่งตั้ง	149
ภาพที่ 6.10 ศาลเจ้าตึกดิน	150
ภาพที่ 6.11 ร้านสุญีข้าวหมูแดงตลาดพลู	151
ภาพที่ 6.12 ร้านกระเพาะปลานายบัว	151
ภาพที่ 6.13 ร้านเจ๊เองกระเพาะปลา กุ้ยช่าย	152
ภาพที่ 6.14 ร้านเป้งล้ง กุ้ยช่ายเจ๊ดังเดิมตลาดพลู	152
ภาพที่ 6.15 ร้านกิมมั่งกุ้ยช่าย	153
ภาพที่ 6.16 ร้านกุ้ยช่ายตลาดพลู	153
ภาพที่ 6.17 ร้านแก้วข้าวมันไก่	154
ภาพที่ 6.18 ร้านลิ้มโภชนา	154
ภาพที่ 6.19 ร้านเนื้อเปื่อย ต. จันทร์เพ็ญ	155
ภาพที่ 6.20 ร้านบะหมี่ต่งเล้ง	155
ภาพที่ 6.21 ร้านบะหมี่นายกำ	156
ภาพที่ 6.22 ร้านหลุยส์บะหมี่เกี๊ยวกุ้งลูกชิ้นปลา	156
ภาพที่ 6.23 ร้านเตี้ยเย็นตาโฟ	157
ภาพที่ 6.24 ร้านหุ่ยราดหน้า	157
ภาพที่ 6.25 ร้านเต็กเฮง หมี่กรอบจีนหลี	158
ภาพที่ 6.26 ร้านแสบ	159
ภาพที่ 6.27 ร้านสหายโภชนา	159
ภาพที่ 6.28 ร้านครัวบางหลวง	160
ภาพที่ 6.29 ร้านสุริยากาแฟ ลิ้มฮะฮวด	160
ภาพที่ 6.30 ร้านตั้งเจียงฮวด	161
ภาพที่ 6.31 ร้านอิวักว๊ย ตลาดพลู	161
ภาพที่ 6.32 ร้านหมวย-หลี น้ำแข็งใส	162

สารบัญภาพ (ต่อ)

	หน้า
ภาพที่ 6.33 ร้านขนมเบี๊ญญวน สุอาภา	162
ภาพที่ 6.34 ร้านตั้งสี่หมง ของไห่ว โกวอ่วย	163
ภาพที่ 6.35 ร้านโล้ว เจ็ง เซียง	163
ภาพที่ 6.36 ร้านอินทรโอสถ	164
ภาพที่ 6.37 ร้านขายเครื่องจักสาน	164
ภาพที่ 6.38 โรงน้ำปลาแฮ้เด็กเซ้ง	165
ภาพที่ 6.39 ร้านขนมหวานตลาดพลู (ไม่มีสาขา)	166
ภาพที่ 6.40 ร้านสรินทิพย์ขนมเบี๊ญญไทย	166
ภาพที่ 6.41 ร้านกิมเองกล้วยเชื่อม	167
ภาพที่ 6.42 ร้านนืออ่างน้ำแข็งไสไต้รุ่ง	167
ภาพที่ 6.43 ร้านตั้ง่วนฮะ	168
ภาพที่ 6.44 ร้านขายยาบ้านสุนตึง	168
ภาพที่ 6.45 ร้านตัดผมลุงวิเชียร	169
ภาพที่ 6.46 ร้านป้าอ้อย อาหารตามสั่ง	169
ภาพที่ 6.47 ร้านลิ้มเชิญชิม	170
ภาพที่ 6.48 ร้านเนื้อเปื่อยน้ำใส	170
ภาพที่ 6.49 ร้านท่งอัน	171
ภาพที่ 6.50 ร้านสุราซ่งกั๊ง ตราเสือโคร่ง	171
ภาพที่ 6.51 ประเพณีชักพระ	173
ภาพที่ 6.52 พิธีไหว้สิ้นปีของศาลเจ้าพ่อพระเพลิง	174
ภาพที่ 6.53 งานปราบดาภิเษกสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช	174
ภาพที่ 6.54 บรรยากาศระหว่างการประชุมเพื่อทำแผนที่วัฒนธรรม โดยมีนักวิจัย ภูมิ สถาปนิกและผู้ออกแบบกราฟฟิกแผนที่วัฒนธรรม ทำงานรวบรวมข้อมูลกับ ตัวแทนชุมชน	198

สารบัญแผนที่

	หน้า
แผนที่ 1.1 แสดงเมืองบางกอก และเครือข่ายคูคลองในอดีต	5
แผนที่ 1.2 แสดงพื้นที่ชุมชนบริเวณริมคลองบางกอกใหญ่	10
แผนที่ 1.3 แสดงเส้นทางคมนาคมบริเวณแม่น้ำเจ้าพระยาสายเก่า	12
แผนที่ 1.4 แสดงขอบเขตของคลองบางกอกใหญ่	14
แผนที่ 1.5 แสดงเส้นทางท่องเที่ยวทางน้ำ และแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญในย่านฝั่งธนบุรี	19
แผนที่ 1.6 แสดงบริเวณที่มีโอกาสได้รับผลกระทบจากการสร้างสถานีรถไฟ ในบริเวณคลองบางหลวง	20
แผนที่ 1.7 แสดงชุมชนที่มีความสำคัญทางวัฒนธรรมในพื้นที่แม่น้ำเจ้าพระยาสายเก่า	21
แผนที่ 4.1 แสดงสภาพภูมิศาสตร์ของพื้นที่ก่อนและหลังการขุดคลองลัดบางกอก	54
แผนที่ 4.2 แสดงภาพถ่ายทางอากาศจำลองแสดงแม่น้ำเจ้าพระยาสายเก่า (ซ้าย) และแม่น้ำ เจ้าพระยาสายใหม่เมื่อขุดคลองลัดแล้วหลัง พ.ศ. 2085 (ขวา)	55
แผนที่ 4.3 แสดงคลองขุดในยุครัตนโกสินทร์ตอนต้น (ซ้าย) และคลองขุดหลังสนธิสัญญา เบาว์ริง (ขวา)	57
แผนที่ 4.4 แสดงย่านตลาดพลูหลังการสร้างถนนเพชรเกษมและถนนเทอดไท	58
แผนที่ 5.1 แสดงขอบเขตพื้นที่ศึกษา	78
แผนที่ 5.2 แสดงการใช้ประโยชน์อาคารรวม	84
แผนที่ 5.3 แสดงการใช้ประโยชน์อาคารประเภทที่อยู่อาศัย	85
แผนที่ 5.4 แสดงการใช้ประโยชน์อาคารประเภทผสม	86
แผนที่ 5.5 แสดงการใช้ประโยชน์อาคารประเภทพาณิชยกรรม	87
แผนที่ 5.6 แสดงการใช้ประโยชน์อาคารประเภทศาสนา	88
แผนที่ 5.7 แสดงจำนวนชั้นของอาคาร	90
แผนที่ 5.8 แสดงวัสดุอาคาร	91
แผนที่ 5.9 แสดงโครงข่ายคมนาคมในย่านตลาดพลู และพื้นที่ฝั่งธนบุรีตอนใต้ข้างเคียงใน	93
แผนที่ 5.10 แสดงระบบโครงข่ายรถไฟ รถไฟฟ้า และคมนาคมทางน้ำ	95
แผนที่ 5.11 แสดงพื้นที่ประกอบกิจกรรมการค้าภายในย่านตลาดพลู	101
แผนที่ 5.12 แสดงรายละเอียดของกิจกรรมการค้าในพื้นที่ศึกษาตลาดพลู	104
แผนที่ 5.13 แสดงรายละเอียดประเภทกิจกรรมการค้าและบริเวณย่านการค้าสำคัญของตลาดพลู	120
แผนที่ 5.14 แสดงจุดที่มีปัญหาทางสาธารณสุขในย่านตลาดพลู	121
แผนที่ 5.15 แสดงแผนงานปรับปรุงสาธารณสุขในย่าน การจราจร และการบริหารจัดการพื้นที่ใน ย่านตลาดพลู	130

สารบัญแผนที่ (ต่อ)

	หน้า
แผนที่ 5.16 แสดงบริเวณพื้นที่จุดเด่นทางวัฒนธรรมในย่านตลาดพลูที่สมควรปรับปรุงและพัฒนาในอนาคต	143
แผนที่ 6.1 แสดงพาณิชยกรรมในพื้นที่ตลาดพลู	172
แผนที่ 6.2 แสดงบ้าน โรงงาน เรือนแถวไม้ สิ่งก่อสร้างเก่าแกในย่านตลาดพลู	177
แผนที่ 6.3 แสดงรายชื่อสถานที่สำคัญในตลาดพลู	179
แผนที่ 6.4 แสดงโบราณสถานสำคัญทางพุทธศาสนาในตลาดพลู	182
แผนที่ 6.5 แสดงศาสนสถานประเภทศาลเจ้าในย่านตลาดพลู	184
แผนที่ 6.6 แสดงร้านค้าเก่าแกในย่านตลาดพลู	185
แผนที่ 6.7 แสดงโครงข่ายทางจักรยานตลาดพลู-กรุงรัตนโกสินทร์	188
แผนที่ 6.8 แสดงทำบุญไหว้พระ 15 สถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ในตลาดพลู	190
แผนที่ 6.9 แสดงปั่นจักรยานชมย่านชุมชนประวัติศาสตร์ ตลาดพลู	192
แผนที่ 6.10 แสดงปั่นจักรยานชมมรดกอาหารไทย ตลาดพลู	194
แผนที่ 6.11 แสดงเส้นทางเดินเท้าและรถโดยสารขนาดเล็ก	195
แผนที่ 6.12 แสดงสถานที่สำคัญในอดีตของตลาดพลู	197
แผนที่ 6.13 แสดงวัฒนธรรมฉบับร่างที่รวบรวมเอาร้านค้าสำคัญมาไว้ในแผนที่เดียวกัน	199
แผนที่ 6.14 แสดงวัฒนธรรมเน้นกลุ่มย่านพาณิชยกรรม	200
แผนที่ 6.15 แสดงข้อบังคับผังเมืองรวมกรุงเทพมหานคร พ.ศ. 2556	201
แผนที่ 6.16 แสดงรัศมีรถไฟระยะ 500 เมตร	203
แผนที่ 6.17 แสดงการกำหนดความสูงอาคารริมคลองในพื้นที่ตลาดพลู	204

สารบัญแผนภูมิ

	หน้า
แผนภูมิ 3.1 แสดงขั้นตอนการวิจัย	52
แผนภูมิ 4.1 แสดงจำนวนประชากรรายแขวงของเขตธนบุรี บางกอกใหญ่ และภาษีเจริญ เปรียบเทียบ กับกรุงเทพมหานคร ปีพ.ศ. 2545 – 2555	70
แผนภูมิ 5.1 อัตราการเปลี่ยนแปลงของประชากรย่านตลาดพลู จำแนกตามพื้นที่ การปกครองปี พ.ศ. 2546-2555	99

สารบัญตาราง

	หน้า
ตาราง 1.1 แสดงหลักเกณฑ์ในการเลือกพื้นที่ศึกษา	11
ตาราง 1.2 แสดงชุมชนที่มีความสำคัญทางวัฒนธรรมในพื้นที่แม่น้ำเจ้าพระยาสายเก่า และหลักเกณฑ์การเลือกเพื่อศึกษา	25
ตาราง 4.1 แสดงจำนวนประชากรรายแขวงของเขตธนบุรี บางกอกใหญ่ และภาษีเจริญ เปรียบเทียบ กับกรุงเทพมหานคร ปีพ.ศ. 2545 – 2555	69
ตาราง 4.2 แสดงความหนาแน่นประชากรรายแขวงของเขตธนบุรี บางกอกใหญ่ และภาษี เจริญเปรียบเทียบกับกรุงเทพมหานคร ปีพ.ศ. 2555	71
ตาราง 4.3 แสดงการเปลี่ยนแปลงจำนวนประชากรรายแขวงของเขตธนบุรี บางกอกใหญ่ และภาษีเจริญ ปีพ.ศ.2545 – 2555	72
ตาราง 6.1 แสดงวันสำคัญและประเพณีต่างๆ ในพื้นที่ตลาดพลู	175
ตาราง 6.2 แสดงสถานที่สำคัญทางมรดกวัฒนธรรมย่านตลาดพลู	181

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและสาระสำคัญของงานวิจัย

พื้นที่ธนบุรี โดยเฉพาะบริเวณชุมชนริมแม่น้ำเจ้าพระยาสายเก่า หรือปัจจุบันเรียกว่า คลองบางกอกน้อย คลองชักพระและคลองบางกอกใหญ่นั้นมีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ในฐานะชุมชนเมืองสมัยแรกตั้งถิ่นฐานและเป็นที่อยู่ของครอบครัวข้าราชการบริพารตั้งแต่ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นต่อเนื่องมาจนถึงยุคสมัยปัจจุบันเนื่องจากพื้นที่ฝั่งธนบุรีมีการเปลี่ยนแปลงจากการพัฒนาเมืองน้อยกว่าฝั่งตะวันออกของกรุงเทพมหานคร จึงทำให้ยังคงลักษณะของย่านเมืองเก่าที่มีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ริมน้ำ คูคลองผสมผสานกับวิถีชีวิตชาวสวนอันเป็นเอกลักษณ์รากเหง้าของกรุงเทพฯ ซึ่งมีคุณค่าในฐานะภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่ ในการพัฒนาให้เป็นเส้นทางท่องเที่ยวที่เหมาะสมและยั่งยืนไม่เกิดการเปลี่ยนแปลงทำลายวิถีชีวิตของชุมชนเดิม

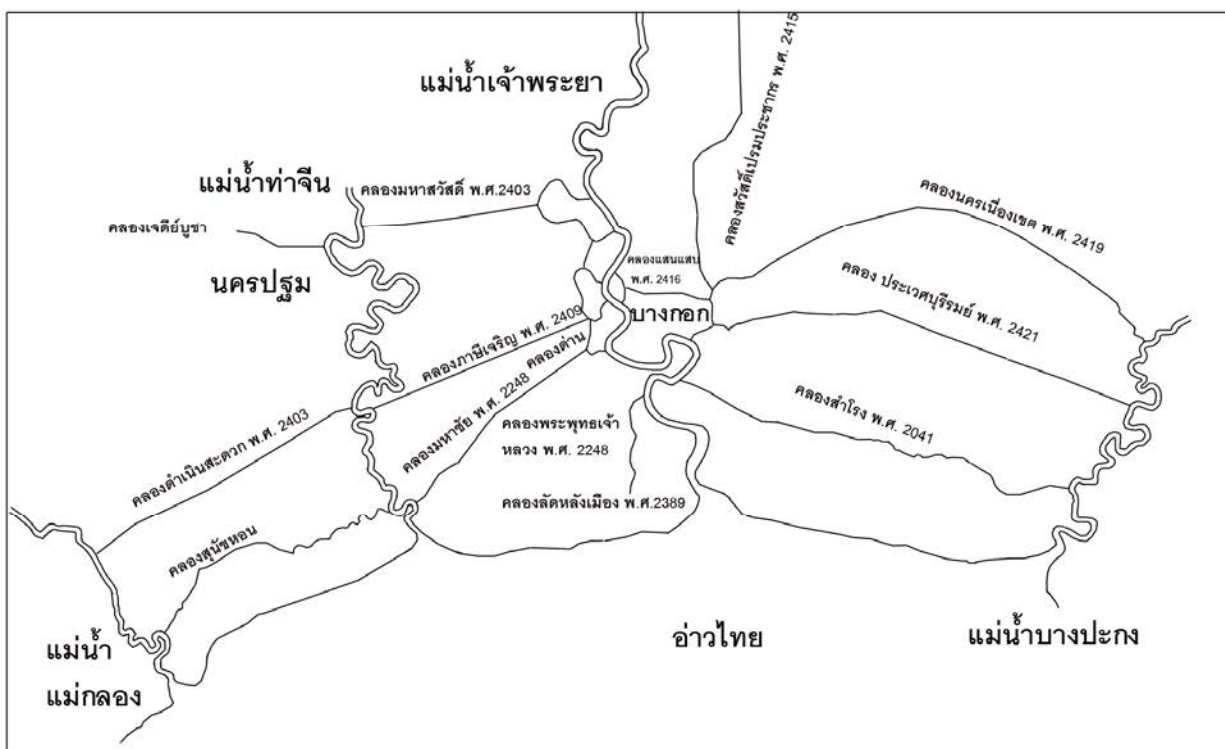
ดังนั้นพื้นที่แม่น้ำเจ้าพระยาสายเก่าฝั่งธนบุรีถือเป็นแหล่งตั้งถิ่นฐานดั้งเดิมของกรุงเทพมหานครหรือเมืองบางกอก โดยที่เป็นจุดยุทธศาสตร์สำคัญในกลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่างทั้งการคมนาคม และกิจกรรมตั้งแต่สมัยอาณาจักรอยุธยา โดยได้มีการขุดคลองลัดบางกอกขึ้นตั้งแต่สมัยสมเด็จพระชัยราชาธิราช ในพุทธศตวรรษที่ 21 เพื่อร่นระยะการเดินทางโดยเรือเชื่อมอาณาจักรอยุธยาและอ่าวไทยที่สะดวก และปลอดภัยขึ้น ทำให้พื้นที่บริเวณบางกอกกลายเป็นชุมทางการคมนาคมที่สำคัญรองจากกรุงศรีอยุธยา และได้มีการขุดคลองลัดเพิ่มขึ้นอีก 3 จุด เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการเดินทางทางทะเลของอยุธยา ดังนั้นพื้นที่ลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่างโดยเฉพาะบางกอกจึงได้มีการเปลี่ยนแปลงที่ต่อเนื่องโดยอำนาจรัฐในสมัยอยุธยาตอนกลางและปลาย โดยกลายเป็นเมืองหน้าด่านเพื่อควบคุมเรือ สินค้า อาวุธ และผู้คนเดินทางเข้าอยุธยา มีการยกฐานะของชุมชนขึ้นเป็นเมือง คือเมืองธนบุรีศรีมหาสมุทร มีป้อมค่าย จวนเจ้าเมืองต่อมาในรัชสมัยของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ได้มีการเกณฑ์ไพร่พล ในการสร้างป้อมที่ถาวร ด้วยความร่วมมือของฝรั่งเศส คือป้อมวิสาเยนทร์ ที่อยู่ทางฝั่งตะวันตกของ แม่น้ำเจ้าพระยาและสร้างเป็นเมืองที่กำแพงเมืองล้อมรอบแบบยุโรป มีป้อมปราการทั้งสองฝั่งแม่น้ำ มีการแต่งตั้ง นายทหารฝรั่งเศส คือ เซอวาลิเยร์ เดอ ฟอบาง หรือออกพระศักดิ์สงคราม ขึ้นเป็นเจ้าเมืองอีกด้วย ทำให้เห็นถึงความสำคัญของเมืองธนบุรีศรีมหาสมุทร ในฐานะเมืองหน้าด่านสำคัญทางความมั่นคง และการค้าของราชสำนักอยุธยา เพราะไม่เพียงแต่เป็นการขุดคลองลัดเพื่อเปิดประตูค้าขายสู่อ่าวไทย ยังมีการขุดคลอง เพื่อเชื่อมกับหัวเมืองทาง

ภาคใต้และตะวันตกที่สำคัญอีกด้วยคือ คลองด่านและคลองมหาชัย ไปบรรจบแม่น้ำท่าจีน และต่อกับแม่น้ำแม่กลอง โดยคลองสุนัขหอนแล้ว ออกทะเลอ่าวไทย ไปยังเมืองท่าชายฝั่งสำคัญเช่น บางตะบูนบ้านแหลม เมืองเพชรบุรีและคลองวาฬ เมืองประจวบคีรีขันธ์

ภาพที่ 1.1 การขุดคลองลัดแม่น้ำเจ้าพระยาทั้ง 6 เส้น โดยที่คลองลาดบางกอกคือเส้นที่ 2

พื้นที่เจ้าพระยาตอนล่างในสมัยก่อนยุคความรุ่งเรืองทางการค้าทางทะเลของอยุธยาเป็นพื้นที่เรือกสวนในฝั่งตะวันตกซึ่งเป็นที่ดอนและที่นาในพื้นที่ลุ่มด้านตะวันออกมีชุมชนเมืองอยู่น้อยและเล็กกระจายตัวตามริมแม่น้ำลำคลองสายหลักเท่านั้น ส่วนในพื้นที่ใกล้ชายฝั่งและป่าชายเลนนั้น บ้านเรือนชุมชนตั้งอยู่ไม่หนาแน่นและไม่ถาวรเพราะหาแหล่งน้ำจืดในช่วงฤดูแล้งลำบาก จนกระทั่ง รัฐได้เข้ามามีบทบาทในการขุดคลองลัดต่างๆ เพื่อการค้าทางทะเลกับนานาชาติ ที่ขึ้นมาทางแม่น้ำเจ้าพระยาจากอ่าวไทย นอกจากนี้ยังมีเครือข่าย คูคลองสำคัญที่เชื่อมต่อ แม่น้ำเจ้าพระยากับแม่น้ำท่าจีน คือ คลองด่านและคลองมหาชัย ซึ่งเป็นเส้นทางติดต่อกับหัวเมือง ทางตะวันตกและใต้ การขุดคลองและการตั้งชุมชนในแถบนี้จึงเป็นยุทธศาสตร์ในด้านความมั่นคง ของอาณาจักรอยุธยา ที่สามารถระดมพลการป้องกันการรุกรานจากกองทัพพม่าและการค้าที่มาจากฝั่งทะเลอันดามันโดยติดต่อทางบกกับเมืองมะริด ทวายและตะนาวศรี

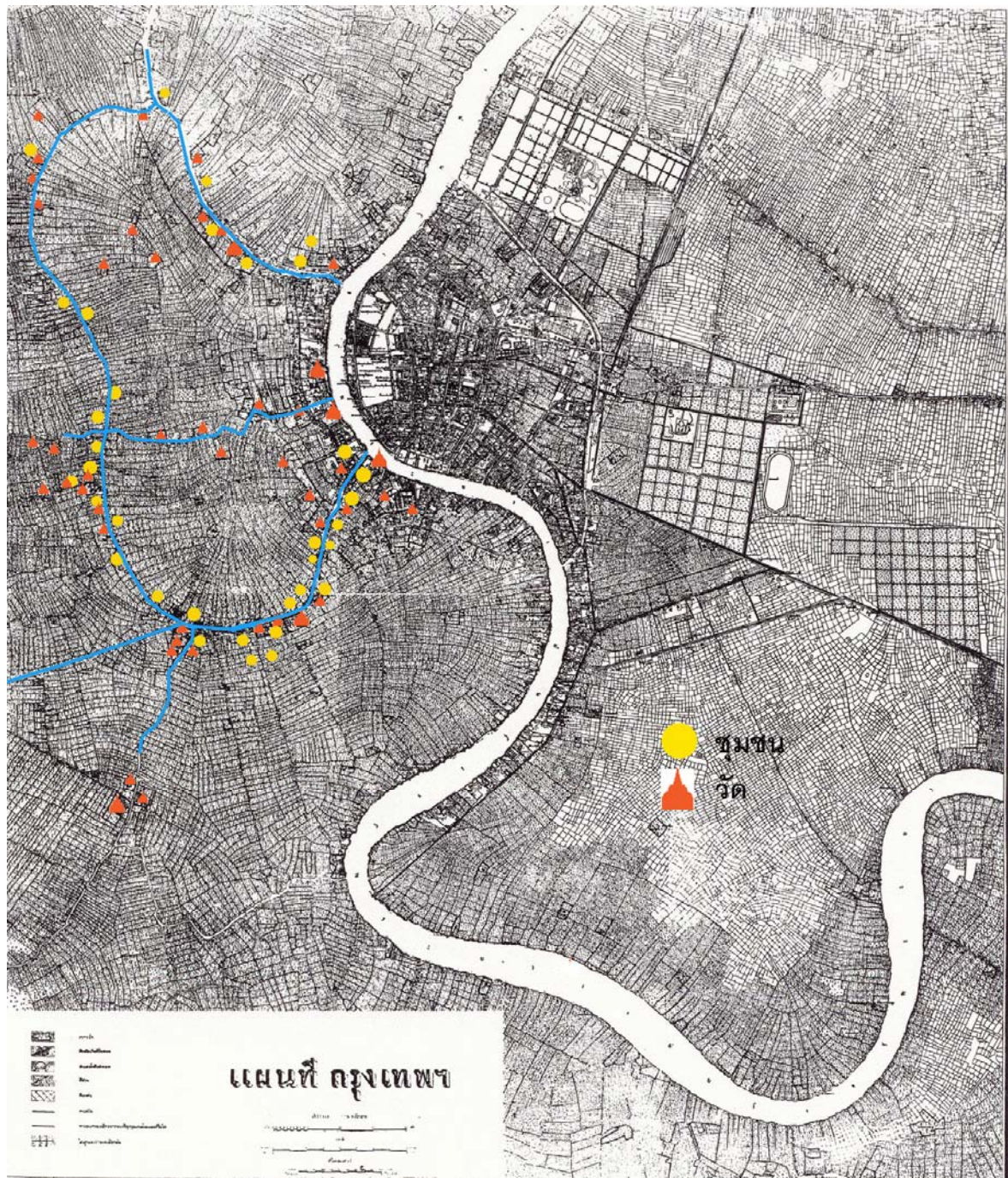
ภาพที่ 1.2 การขุดคลองเชื่อมแม่น้ำสายสำคัญ คือแม่น้ำเจ้าพระยา เชื่อมกับ แม่น้ำท่าจีน และแม่กลอง
ในฝั่งตะวันตกและเชื่อมกับแม่น้ำบางปะกงในฝั่งตะวันออก

การตั้งถิ่นฐานของชุมชนในพื้นที่ลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่างจึงเปลี่ยนแปลงไปโดยชุมชนเมืองเริ่มก่อตัวรอบๆ คลองลัดและโค้งน้ำของแม่น้ำเจ้าพระยาเดิมเพราะเป็นพื้นที่จอดพักของเรือสินค้า เช่น คลอง

ลัดบางกอก คลองลัดบางกรวย คลองลัดเมืองนนทบุรี คลองลัดเกร็ดน้อยและเกร็ดใหญ่ โดยเฉพาะชุมชนรอบคลองลัดบางกอกนั้นขยายตัวใหญ่ขึ้นเนื่องจากเป็นจุดยุทธศาสตร์สำคัญทั้งเก็บอากรขนอนและการแลกเปลี่ยนสินค้าที่มาจากภาคตะวันตกตามคลองด่านและคลองมหาชัยรวมทั้งเป็นจุดระดมไพร่พลจากหัวเมืองเพื่อไปตั้งรับข้าศึกชายแดนในด้านตะวันตก

นอกจากนี้ คลองลัดยังทำให้เกิดโครงข่ายคูคลองแยกย่อยเข้าเป็นท้องร่องเพื่อทำสวนผัก ผลไม้ นานาชนิดในบริเวณที่ลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่างในขณะที่ลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ตอนบน รอบๆอยุธยาเป็นแหล่งปลูกข้าวที่สำคัญ

เมื่อบางกอกหรือ ธนบุรีศรีมหาสมุทร ได้กลายเป็นเมืองหลวงแห่งใหม่ของอาณาจักรอยุธยา การเปลี่ยนแปลงพื้นที่ให้ตอบรับกับการเป็นโครงข่ายชุมชนเมืองหลวงจึงมีมากขึ้น โดยมีชุมชน ของขุนนาง และข้าราชการพลเรือนตลอดจนย่านตลาดการค้าต่างๆ เกิดขึ้นตามรอยต่อของคลองย่อยต่างๆ ที่แยกจากแม่น้ำเจ้าพระยาสายเก่า บ้านเรือนแทรกตัวไปในพื้นที่สวนในฝั่งธนบุรีด้านใต้และตะวันตก ที่สวนบางส่วนถูกปรับเป็นที่นาเพื่อเลี้ยงชุมชนเมืองที่โตขึ้น เมื่อสิ้นแผ่นดินพระเจ้าตากสินมหาราช มีการย้ายศูนย์กลางราชการจากฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยามายังฝั่งตะวันออก คือ พื้นที่ในบริเวณเกาะรัตนโกสินทร์ ในปัจจุบันนั้น ชุมชนในฝั่งตะวันตกริมคลองบางหลวง หรือคู้่น้ำแม่น้ำเจ้าพระยาสายเก่านี้ ยังคงเป็นที่อยู่อาศัย ของขุนนางและข้าราชการต่อเนื่อง มาจนสมัยรัชกาลที่ 7 เพราะในยุคแรกตั้งกรุงรัตนโกสินทร์นั้นภัยคุกคามจากกองทัพข้าศึกที่มาจากทางตะวันตกยังมีอยู่บริเวณรอยต่อคลองด่าน และคลองบางหลวงจึงเป็นที่ตั้งบ้านเรือนข้าราชการที่สำคัญที่สามารถรวบรวม และคุมกำลังกองทัพเพื่อไปรบที่ชายแดนทางตะวันตก และหัวเมืองในภาคใต้

แผนที่ 1.1 แสดงเมืองบางกอก และเครือข่ายคูคลองในอดีต

(ที่มา: Steve Van Beek, Chao Phrya: River in Transition Oxford University Press 1995)

เมื่อกรุงรัตนโกสินทร์มีความมั่นคงและการค้ากับต่างประเทศมีความสำคัญมากขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 3 มีการส่งสินค้าเกษตรออกสู่ตลาดโลก พื้นที่เกษตรกรรมได้ถูกขยายโดยคลองได้ถูกขุดขึ้นเพื่อเปิดพื้นที่ทำการเกษตรกรรมขนาดใหญ่ในหัวเมืองทั้งทางด้านตะวันตกในเขตลุ่มแม่น้ำนครชัยศรีหรือท่าจีน และ

ตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา คือลุ่มน้ำบางปะกงเพื่อปลูกอ้อยและผลิตน้ำตาล โดยทางด้านตะวันตกนี้ รัฐได้ขุดคลองเพิ่ม คือ คลองภาษีเจริญเชื่อมต่อแม่น้ำท่าจีนที่กระทุ่มแบน และคลองดำเนินสะดวกเชื่อมต่อแม่น้ำแม่กลองและเมืองราชบุรี ดังนั้น ชุมชนตามแนวคลองบางหลวง ของเมืองธนบุรีศรีมหาสมุทรจนถึงปากทาง แม่น้ำเจ้าพระยาลงมา จึงยังขยายเป็นชุมชนขนาดใหญ่ ของขุนนางที่รับใช้ราชสำนักปะปนไปกับที่สวนที่มีทั้งพ่อค้าและแรงงานคนจีนอพยพเข้ามาเพื่อทำงานในไร่อ้อยและโรงงานหีบน้ำตาลในเขตลุ่มน้ำ นครชัยศรี ตลอดจน คนหลากหลายชาติพันธุ์เดิม ที่เข้ามาเพราะถูกกวาดต้อนจากศึกสงครามกับหัวเมืองตามแนวชายแดนตะวันตกและภาคใต้

พื้นที่แม่น้ำเจ้าพระยาสายเก่าอันประกอบไปด้วย คลองบางกอกน้อย คลองชักพระ และคลองบางหลวง จึงเป็นพื้นที่ภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่สะท้อนการตั้งถิ่นฐานของชุมชนเมืองในลุ่มน้ำเจ้าพระยาตอนล่าง ที่มีประวัติศาสตร์อันยาวนานต่อเนื่องจนเป็นกรุงเทพมหานคร

อย่างไรก็ตามผลกระทบจากการพัฒนาเมืองที่ขาดระเบียบที่มาจากการพัฒนาเส้นทางคมนาคมและระบบสาธารณูปโภคในฝั่งตะวันตกเช่นการสร้างถนนเชื่อมต่อกรุงเทพฯและจังหวัดในภูมิภาคตะวันตกและการสร้างระบบขนส่งมวลชนได้เริ่มขึ้น ประกอบกับการขาดการวางแผนสาธารณูปโภคพื้นฐานอย่างมีระบบและการท่องเที่ยวทางน้ำที่ไร้การควบคุมทำให้เกิดมลภาวะและการอยู่อาศัยของชุมชนมีสภาพที่ไม่เหมาะสม ผู้อยู่อาศัยเริ่มย้ายออก ปล่อยให้อาคารประวัติศาสตร์ กลุ่มบ้านไม้เก่าร้างทำให้สถานการณ์การเปลี่ยนแปลงพื้นที่น่าเป็นห่วงอย่างยิ่ง หากไม่มีการวางแผนการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนซึ่งรวมถึงการบริหารจัดการระบบสาธารณูปโภคที่เหมาะสมและการวางผัง อนุรักษ์ย่านชุมชนเมืองเก่าและเพื่อสร้างสรรค์รูปแบบการพัฒนาเมืองและที่รักษารากเหง้าทางวัฒนธรรมไว้

ดังนั้นคณะผู้วิจัยจึงมีความประสงค์ที่จะวางแผนการบริหารจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนและสร้างสรรค์ควบคู่ไปกับแผนการอนุรักษ์ย่านเมืองเก่าในชุมชนที่สำคัญ ตามแนวแม่น้ำเจ้าพระยาสายเก่าฝั่งธนบุรีโดย ทำการศึกษา สำรวจ และเก็บข้อมูล วิถีชีวิต วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์รวมถึงจัดทำแผนการท่องเที่ยวและอนุรักษ์ร่วมกับชุมชนที่มี ความพร้อมมากที่สุดและมีโอกาสได้รับผลกระทบจากการพัฒนาเส้นทางระบบขนส่งมวลชน เพื่อเป็นชุมชนนำร่องในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวชุมชนและสามารถสร้างความตื่นตัวเพื่อให้ชุมชนอื่นๆในแนวคลองบางกอกน้อยและบางกอกใหญ่ หรือบางหลวง ตระหนักถึงความสำคัญของย่านประวัติศาสตร์แห่งนี้ และก่อให้เกิด โครงข่ายคมนาคม ที่เชื่อมโยง ศูนย์กลางชุมชนอื่นๆที่สำคัญ เช่น วัด ตลาดหรืออาคาร ประวัติศาสตร์อื่นๆ เพื่อเป็นพื้นที่อนุรักษ์และ จัดการมรดกประวัติศาสตร์กรุงรัตนโกสินทร์ในอีกมิติหนึ่งจากชุมชน ผู้สืบเชื้อสายมาจากข้าราชการในสมัยก่อน โดยที่ได้ทำการสำรวจพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวชุมชนตามแนวแม่น้ำเจ้าพระยาสายเก่าหรือคลองบางกอกน้อย

คลองชักพระ และคลองบางกอกใหญ่ซึ่งต่อไปนี้เรียกว่าคลองบางหลวง พบว่า พื้นที่คลองบางกอกน้อย ซึ่งแบ่งโดย คลองมอญมีขนาดพื้นที่ใหญ่และมีชุมชนกระจายตัวตามร่องสวนมากกว่าพื้นที่ชุมชนทางตอนล่าง ในแนวคลองบางหลวง จากการวิเคราะห์พบว่า มีพื้นที่ที่มีแนวโน้มเป็นแหล่งท่องเที่ยวสำคัญอยู่เพียง 3 แห่ง โดย เป็นพื้นที่ที่เกี่ยวข้องกับย่านประวัติศาสตร์ที่สำคัญของคลองบางกอกน้อย เพียง 2 แห่ง คือ กลุ่มชุมชนทำน้าวัดสุวรรณารามที่มีตลาดเก่าแก่ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เรือพระราชพิธีซึ่งเป็นสถานที่ราชการ คือ กองทัพเรือ พื้นที่นี้ต่อเนื่องกับชุมชนบ้านบุและบ้านช่างหล่อซึ่งเป็นชุมชนเก่าแก่ สถานที่ท่องเที่ยวอีกแห่ง คือ ตลาดน้ำตลิ่งชัน ซึ่งเป็นดั่งขึ้นใหม่อยู่ในพื้นที่ริมคลองของสำนักงานเขตตลิ่งชัน นอกจากนั้นเป็นพื้นที่ส่วนใหญ่ที่ใกล้ถนนหลัก ถูกปรับเปลี่ยนเป็นหมู่บ้านจัดสรร

ในขณะที่พื้นที่คลองบางหลวง ซึ่งเป็นบริเวณคู้้งน้ำได้คลองมอญลงมามี ชุมชนประวัติศาสตร์ที่เป็นที่อยู่ของคหบดี ข้าราชการบริวาร หลายแห่งที่ลากหลายถึง 7 แห่งหลักๆ นับจากบริเวณย่านวัดกำแพง บางจาก-บ้านคิลิน วัดปากน้ำภาษีเจริญ-วัดอัปสรสวรรค์ ตลาดพลู กะดีเจริญพาสน์-วัดหงส์รัตนาราม วัดอรุณราชวราราม และ วัดกัลยาณมิตร ที่คลองบางหลวงบรรจบกับแม่น้ำเจ้าพระยาจนถึง ชุมชนกะดีจีน ที่รวมทั้งชุมชน ในบริเวณวัดพิชัยญาติการามและยังสามารถเชื่อมโยงกับชุมชนประวัติศาสตร์ที่อยู่ในคลองที่เป็นเส้นทางสำคัญในการคมนาคมกับภาคตะวันตกในอดีต อีก 3 สาย คือ (1.) ชุมชนในคลองบางแกว (2.) คลองภาษีเจริญ และ (3.) คลองด่าน ซึ่งมีแหล่งท่องเที่ยวสำคัญ คือ กลุ่มพิพิธภัณฑวัดหนัง-วัดนางนอง-วัดราชโอรส โดยที่พื้นที่ คลองบางหลวงนี้เชื่อมต่อกับวัดหลวงสำคัญ ซึ่งอยู่ในชั้นเอก ถึง 3 วัด คือ วัดอรุณราชวรารามวรมหาวิหาร วัดราชโอรสราชวรวิหาร และวัดหนังราชวรวิหาร ในขณะที่พื้นที่คลองด้านเหนือ มีเพียงวัดสุวรรณารามเท่านั้น ในการสำรวจข้อมูลจากเขตและชุมชนพบว่ามีการปกครองที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ศึกษาอยู่ถึง 5 เขต คือ

1. เขตบางกอกน้อย
2. เขตบางกอกใหญ่
3. เขตตลิ่งชัน
4. เขตภาษีเจริญ
5. เขตธนบุรี

โดยที่คลองบางกอกน้อยอยู่ในพื้นที่ของ 2 เขตคือ เขตตลิ่งชันและเขตบางกอกน้อย คลองบางหลวง หรือคลองบางกอกใหญ่อยู่ในพื้นที่ 3 เขต คือ เขตภาษีเจริญ เขตธนบุรีและบางกอกใหญ่

จากการสำรวจและประสานงานกับเจ้าหน้าที่ในพื้นที่พบว่าเขตตลิ่งชันและภาษีเจริญมีโอกาสในการทำงานกับชุมชนน้อย เจ้าหน้าที่ไม่มีข้อมูลด้านประวัติศาสตร์วัฒนธรรมชุมชน เนื่องจาก สองเขตนี้มี

ประชากรเพิ่มขึ้นและมีความหนาแน่นสูงและมีการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพมากจากการตัดถนนสายสำคัญในอดีต คือ ถนนบรมราชชนนี ถนนจรัญสนิทวงศ์และถนนเพชรเกษมในเขตตลิ่งชันพบว่ามีหมู่บ้านจัดสรรสร้างใหม่มาก จนรุกพื้นที่เดิมเป็นสวนผักส่วนใหญ่ เขตภาษีเจริญมีตึกแถว และโรงงานขนาดเล็กมากที่มีประชากรหนาแน่นมากมีการเปลี่ยนแปลงสูง ในขณะที่เขตบางกอกน้อย บางกอกใหญ่และธนบุรีเจ้าหน้าที่เขตมีข้อมูลทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ของชุมชนดี มีการจัดทำข้อมูลสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ซึ่งส่วนใหญ่เป็นวัด สถานที่ของทางราชการและโรงเรียน โดยที่มีรายชื่อชุมชนที่อยู่ในพื้นที่ริมคลองบางกอกน้อย และคลองบางหลวง ดังนี้

เขตบางกอกน้อย

1. ชุมชนวัดสุวรรณาราม
2. ชุมชนวัดดุสิตาราม
3. ชุมชนมัสยิดหลวงอันซอริซซุนนะห์
4. ชุมชนวัดใหม่ยายแป้น
5. ชุมชนซอยจรัลสนิทวงศ์ 41

จากการสำรวจทางกายภาพและสัมภาษณ์ผู้นำชุมชนนั้นพบว่าชุมชนวัดสุวรรณารามมีโบราณสถานที่น่าสนใจคือมีกลุ่มอาคารบ้านไม้เก่าที่หนาแน่นและมีรูปแบบที่น่าสนใจ มีโบราณสถานสำคัญคือตลาดวัดทองที่มีโครงหลังคา Trust ไม้ถักที่มีความกว้างระหว่างเสามากซึ่งเป็นจุดเด่นและหายากสมควรอนุรักษ์อย่างยิ่ง ทางชุมชนมีการจัดตลาดนัด วันเสาร์อาทิตย์ของสัปดาห์แรกของเดือนและชักชวนคนเก่าแก่ทำอาหารและการฝีมือดั้งเดิมขายที่ขึ้นชื่อคือขันลงหินของบ้านบุซึ่งเป็นชื่อชุมชนเดิม

เขตตลิ่งชัน

1. ชุมชนหลังวัดรัชฎาธิฐาน
2. ชุมชนวัดปากน้ำฝิ่งเหนือ
3. ชุมชนวัดช่างเหล็ก

จากการสำรวจพบว่าชุมชนที่อยู่ริมคลองบางกอกน้อยในฝั่งตะวันตกมีอยู่ 4 ชุมชน ชุมชนส่วนใหญ่ตั้งตามเส้นทางคลองแยกไปยังพื้นที่ด้านตะวันตกของประเทศ เช่น คลองบ้านไทร คลองบางพรหม คลองบางน้อย คลองบางเชือกหนัง และ คลองบางระมาด เช่น ชุมชนวัดจำปา ชุมชนวัดเกาะ ชุมชนวัดสะพาน ชุมชนวัดเพลงกลางสวน นอกจากนี้ยังเกาะตามแนวถนนหลัก เช่น ถนนพุทธมณฑลสาย 1 และถนนบรมราชชนนี

เขตบางกอกใหญ่

1. ชุมชนวัดโมลีโลกยาราม
2. ชุมชนตรอกกระเจก
3. ชุมชนวัดสังข์กระจาย
4. ชุมชนซอยจำเนียรสุข 3
5. ชุมชนเพชรเกษม
6. ชุมชนศาลเจ้าพ่อเขาดก
7. ชุมชนวัดประดู่ฉิมพลี
8. ชุมชนปลายซอยศักดิ์เจริญ
9. ชุมชนวัดเสสะเวช
10. ชุมชนริมคลองบางกอกใหญ่

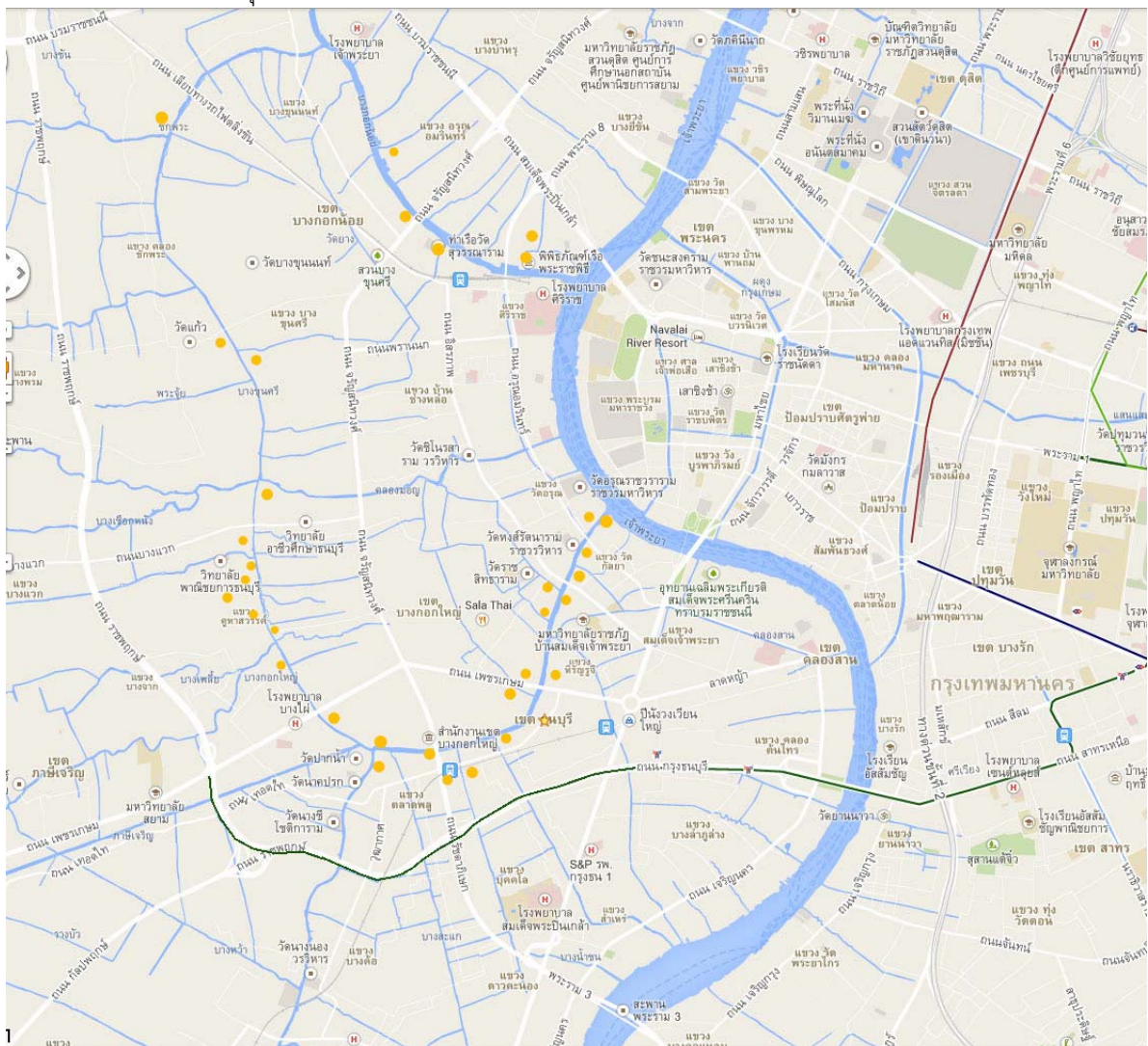
จากการสำรวจทางกายภาพและสัมภาษณ์ชุมชนในพื้นที่วัดสังข์กระจายพบว่า มีหลักฐานทางประวัติศาสตร์มากมาย โดยเฉพาะเรื่องเล่าของข้าราชการและขุนนางคนสำคัญในย่านคลองบางหลวง เช่น บ้านหลวงฤทธิณรงค์รอน บ้านหลวงแจ่มวิชาสอน หรือบ้านวิชาวิเศษนิยม บ้านพระยาชลมารคพิจารณ์ ฯลฯ โดยบ้านข้าราชการเก่าเหล่านี้เคยอยู่ โดยรอบวัดสังข์กระจาย ส่วนใหญ่โดนรื้อเมื่อเจ้าของเดิมเสียชีวิต ลูกหลานจึงแบ่งขาย กลุ่มอาคารบ้านไม้ที่ไม่มีราย ละเอียดยกมากนัก ยังคงมีเหลืออยู่ในซอยอิสรภาพ 21 ระหว่างวัดสังข์กระจายและวัดราชสิทธิาราม มีอาคารไม้เก่าที่เป็นเรือนปั้นหยา มีรายละเอียดยกทางสถาปัตยกรรม ในรูปแบบผสมผสานอิทธิพลตะวันตกตั้งอยู่ริมน้ำส่วนใหญ่ในซอยกุฎีเจริญพาณิชย์

เขตธนบุรี

1. ชุมชนกุฎีจีน
2. ชุมชนสวนพลู
3. ชุมชนวัดโพธิ์นิมิตร
4. พื้นที่ ตลาดพลู
5. ชุมชนวัดก้นตา
6. ชุมชนปากคลองบางสะแก
7. ชุมชนโรงเจ
8. ชุมชนวัดอินทาราม

9. ชุมชนศรีภูมิ
10. ชุมชนวัดประดิษฐาราม
11. ชุมชนโรงคราม
12. ชุมชนกุฎีขาว
13. ชุมชนวัดกัลยาณมิตร

จากการสำรวจชุมชนเบื้องต้นในเขตธนบุรี จึงเห็นได้ว่ามีชุมชนอยู่ริมคลองบางหลวงอย่างหนาแน่น และมีประวัติเก่า ยาวนาน ลักษณะทางกายภาพที่สำคัญ คือ มีวัดหลวงที่เป็นศูนย์กลางของชุมชน ดังเรียงรายริมตามแนวคลอง มีชุมชนตามแนวคลอง

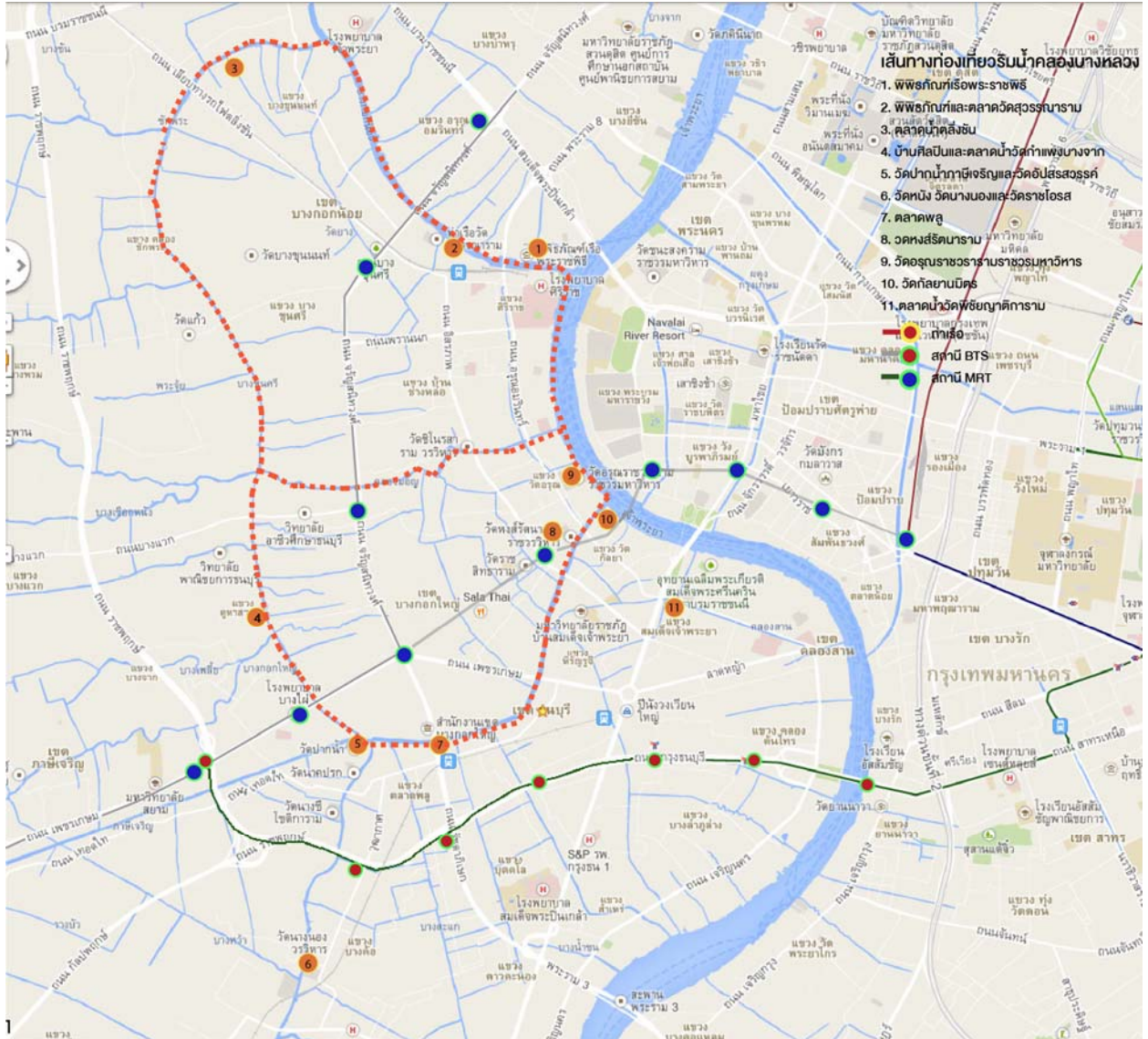
แผนที่ 1.2 แสดงพื้นที่ชุมชนบริเวณริมคลองบางกอกใหญ่

(ที่มา: Steve Van Beek, Chao Phraya: River in Transition Oxford University Press 1995)

พื้นที่ในส่วนล่างคือคลองบางหลวงยังมีความสำคัญเชิงเศรษฐกิจอย่างยิ่งคือมี ย่านตลาดใหญ่และเก่าแก่ ที่มีความสำคัญต่อกิจกรรมการค้า เช่น วัดคูหาสวรรค์ บริเวณวัดกำแพงบางจาก ตลาดท่าดินแดง คลองสาน ตลาดพลู กะดีจัน โดยเฉพาะตลาดพลูยังคงความเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจของพื้นที่ธนบุรี และมีกิจกรรมคึกคักในเวลาากลางคืนด้วยเช่นกัน ในขณะที่ย่านคลองบางกอกน้อย ย่านตลาดเก่าต่างๆ และบ้านสวนส่วนใหญ่ โดนการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ ของการตัดถนนทางหลวงขนาดใหญ่ ที่เป็นลักษณะถนนเชื่อมเมืองกับภาคตะวันตก เช่น ถนนบรมราชชนนี ทางลอยฟ้า ถนนราชพฤกษ์ ทำให้เกิดศูนย์กลางพาณิชย์กรรมใหม่ ตามแนวถนนแทน โดยที่มีตลาดน้ำที่สร้างขึ้นใหม่ แทนที่ เช่นตลาดน้ำตลิ่งชัน ตลาดน้ำคลองลัดมะยม ตลาดน้ำวัดสะพาน

นอกจากนี้พื้นที่ย่านประวัติศาสตร์คลองบางหลวงยังต้องการแผนอนุรักษ์และพัฒนาอย่างเร่งด่วน เนื่องจากการสร้างสถานีรถไฟฟ้าเข้ามาในพื้นที่ถึง 3 สาย คือ รถไฟฟ้า MRT สายสีน้ำเงิน 2 สายที่เชื่อมต่อ บางแคและบางโพ ตัดผ่านถนนจรัลสนิทวงศ์และสายสีน้ำเงินอีกเส้นต่อเชื่อมจากหัวลำโพงลอดใต้แม่น้ำเจ้าพระยามาตามถนนเพชรเกษมซึ่งมาเชื่อมต่อกันที่แยกถนนจรัลสนิทวงศ์รวมถึง รถไฟฟ้า BTS ที่มีสถานีตามแนวถนนราชพฤกษ์-สาทร โดยมีสถานี MRT 3 สถานีและ BTS 4 สถานีซึ่งอยู่ใกล้กับชุมชนริมคลองบางหลวง โดยที่สถานีเหล่านี้ ขนาบด้านทิศเหนือและทิศใต้ของคลองบางหลวง ซึ่งมีความเป็นไปได้ในการซื้อที่ดินเพื่อพัฒนาพื้นที่เป็นโครงการ อสังหาริมทรัพย์ขนาดใหญ่และเปลี่ยนแปลงสภาพชุมชนประวัติศาสตร์เหล่านี้ได้ จึงสมควรที่ทำการศึกษา ศักยภาพของชุมชนตามแนวพื้นที่ริมคลองบางหลวงเป็นอย่างดี ในขณะที่พื้นที่คลองบางกอกน้อยมี รถไฟฟ้า สายสีน้ำเงินเพียงเส้นเดียว ที่สร้างกลางถนนจรัลสนิทวงศ์ วังแนวเหนือ-ใต้ ไปยังสถานีปลายทางที่ สถานีบางซื่อ โดยที่มีสถานีผ่านใกล้พื้นที่เพียง 2 สถานี ตารางที่ 1.1 แสดงหลักเกณฑ์ในการเลือกพื้นที่ศึกษา

พื้นที่	ความหนาแน่นของชุมชนริมคลอง	ความหนาแน่นของแหล่งท่องเที่ยว	ชุมชน	ความสำคัญเชิงประวัติศาสตร์วัฒนธรรม	ความสำคัญเชิงเศรษฐกิจ	การเชื่อมต่อกับย่านวัฒนธรรมข้างเคียง	ภัยคุกคามจากการพัฒนาเมือง	รวม
ย่านคลองบางหลวง (บางกอกใหญ่)	4	4	5	5	5	5	5	28
ย่านคลองบางกอกน้อย	2	2	3	2	3	3	3	16
แบ่งพื้นที่บางกอกน้อยและบางหลวง โดย แนวของคลองมอญ การให้ค่าน้ำหนัก 1=น้อยมาก 2=น้อย 3=ปานกลาง 4=มาก 5=มากที่สุด								

แผนที่ 1.3 แสดงเส้นทางคมนาคมบริเวณแม่น้ำเจ้าพระยาสายเก่า

ดังนั้นจากการวิเคราะห์เปรียบเทียบทั้งด้านจำนวนแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ความสำคัญทางประวัติศาสตร์ จำนวนชุมชนที่อยู่ริมน้ำ ความสำคัญเชิงเศรษฐกิจ การเชื่อมต่อกับย่านวัฒนธรรมข้างเคียง แล้วพบว่าย่านคลองบางหลวง มีความน่าสนใจและเอกลักษณ์มากกว่าย่านคลองบางกอกน้อยอย่างเห็นได้ชัด ผู้วิจัยจึงเลือกในการทำการศึกษพื้นที่คลองบางหลวงเป็นหลัก

1.2 วัตถุประสงค์ในการวิจัย

1. เพื่อสำรวจเครือข่าย และจุดเชื่อมโยง (Node) ของเส้นทางคมนาคมในชุมชนที่มีประสิทธิภาพ ทั้งทางน้ำ ทางเท้า ทางจักรยาน และทางถนน เหมาะสมแก่การอยู่อาศัย และการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน
2. เพื่อสำรวจ และเก็บข้อมูลลักษณะทางสถาปัตยกรรมของกลุ่มอาคารประวัติศาสตร์ที่เป็นเอกลักษณ์สำคัญของชุมชน และสามารถสร้างความภูมิใจให้กับชุมชน
3. เพื่อศึกษา และเก็บข้อมูลสภาพสังคม วิถีชีวิตและการอยู่อาศัยชุมชนในปัจจุบัน
4. เพื่อศึกษา และเก็บข้อมูล เรื่องเล่า วิถีชีวิตในสมัยก่อน และประวัติศาสตร์สำคัญของชุมชน พื้นที่ที่เป็นจุดเชื่อมโยงอดีตสู่ปัจจุบัน และนำไปจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรมของชุมชนได้
5. เพื่อศึกษาปัญหาของระบบสาธารณูปโภคในพื้นที่รวมถึงการทำงานของหน่วยงานภาครัฐ และกิจกรรมภาคชุมชน
6. เพื่อศึกษาวิเคราะห์ รูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยว และการให้บริการที่เหมาะสมกับพื้นที่ ย่านประวัติศาสตร์

1.3 ขอบเขตการศึกษา

1.3.1 ขอบเขตด้านพื้นที่ศึกษา

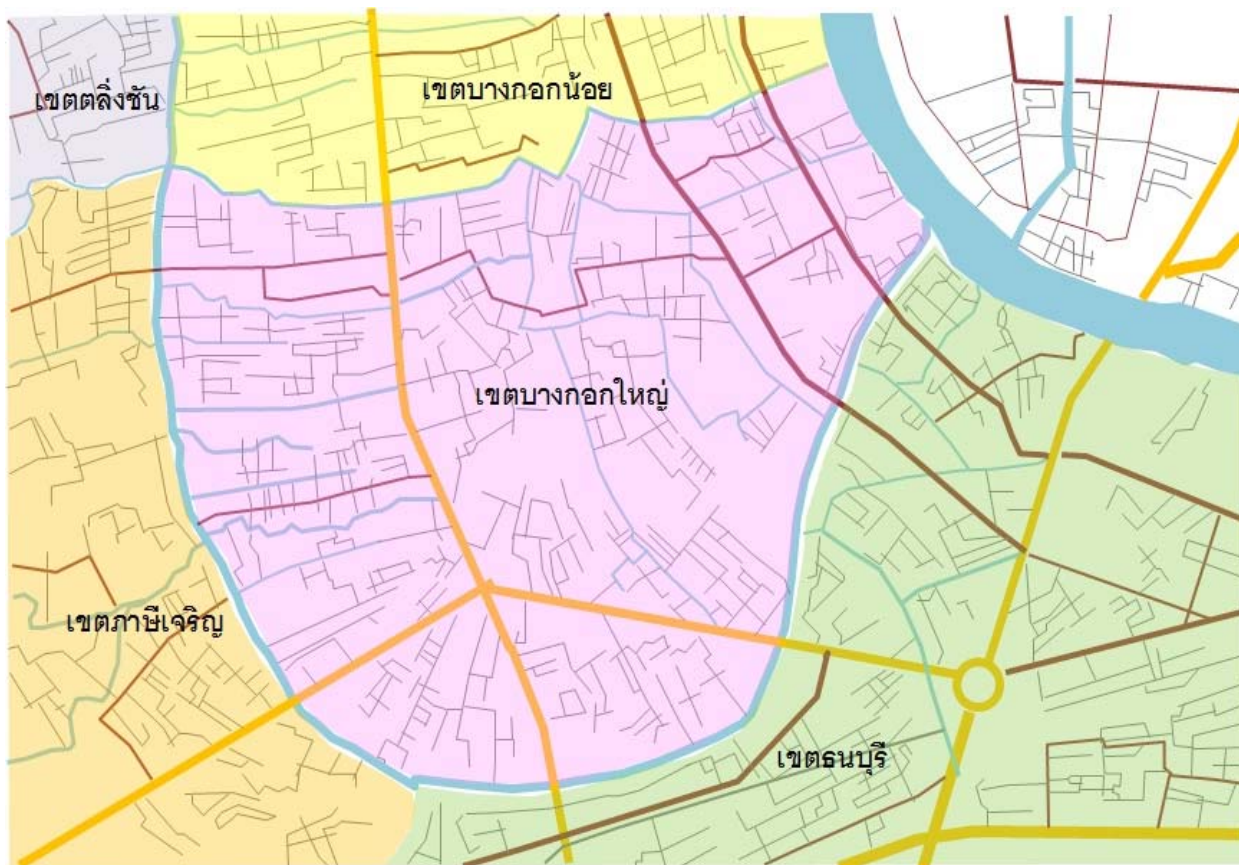
ปัจจุบันคลองบางหลวงอยู่บริเวณฝั่งซ้ายของแม่น้ำเจ้าพระยา บริเวณปากคลองเชื่อมกับแม่น้ำเจ้าพระยาอยู่ใกล้กับที่ตั้งของป้อมวิไชยประสิทธิ์(เขตบางกอกใหญ่) และวัดกัลยาณในเขตธนบุรีแนวคลองในปัจจุบันใช้เป็นแนวแบ่งเขตการปกครองของพื้นที่เขต 3 เขตที่มีพื้นที่ติดคลอง ได้แก่ เขตบางกอกใหญ่ เขตธนบุรี และเขตภาษีเจริญ มีชุมชนที่มีประวัติศาสตร์ตั้งถิ่นฐานอยู่ริมฝั่งและพื้นที่ถัดเข้ามาบนบกกระจายอยู่ตลอดสองฝั่งคลองอยู่ในพื้นที่ 3 เขต ดังนี้

ทิศเหนือ อยู่ในพื้นที่เขตบางกอกใหญ่ ได้แก่ แขวงวัดท่าพระ และ แขวงวัดอรุณ

ทิศใต้ อยู่ในพื้นที่เขตธนบุรี ได้แก่ แขวงวัดกัลยาณ แขวงหิรัญรูจี แขวงบางยี่เรือ และแขวงตลาดพลู

ทิศตะวันออก ติดแม่น้ำเจ้าพระยา

ทิศตะวันตก อยู่ในพื้นที่เขตภาษีเจริญ ได้แก่ แขวงวัดคูหาสวรรค์ และแขวงปากคลองภาษีเจริญ

แผนที่ 1.4 แสดงขอบเขตของคลองบางกอกใหญ่

การตั้งถิ่นฐานแต่เดิมของชุมชนฝั่งธนบุรีนั้นเกาะตัวตามริมคลอง เนื่องจากคลองเป็นเส้นทางคมนาคมหลัก ทั้งทำการเกษตรกรรม และการเคลื่อนพลของกองทัพไปรบในชายแดนด้านตะวันตกในสมัยก่อน เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงเมื่อมีการตัดถนนสายต่างๆ เช่น ถนนอิสรภาพ ถนนเทอดไท ถนนเพชรเกษม ลักษณะการวางตัวของอาคารยังหันหน้าเข้าสู่คลองและเป็นอาคารแถวเดี่ยว ซึ่งยังคงรักษาสภาพอาคารริมน้ำไว้ได้ ในยุคต่อมาเกิดการขยายตัวของเมืองอันเนื่องมาจากการสร้างสะพานสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก และการขยายตัวของชุมชนตามถนนเพชรเกษมและถนนจรัลสนิทวงศ์ ซึ่งในช่วงนี้เองเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงการตั้งถิ่นฐานของชุมชนจากริมน้ำสู่ริมถนน ส่งผลให้รูปแบบการดำรงชีวิตที่สัมพันธ์กับน้ำลดน้อยลง ในยุคว.ศ.2530 การสร้างสะพานพร้อมในหลายจุดเช่นทางตอนเหนือได้แก่ สะพานสมเด็จพระปิ่นเกล้า สะพานสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าฯ และสะพานกรุงเทพฯ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพื้นที่จากเกษตรกรรมมาเป็นที่อยู่อาศัยและพาณิชยกรรม บทบาทของชุมชนริมน้ำหมดความสำคัญลงไปโดยสิ้นเชิง

การใช้ประโยชน์ที่ดินริมคลองบางหลวง พบว่า เป็นการใช้ที่ดินเพื่อการอยู่อาศัยเป็นหลัก นอกจากบริเวณที่เป็นย่านพาณิชยกรรมเดิมที่ยังคงสภาพความเป็นย่านการค้า นอกจากนี้ตามริมถนนสายสำคัญก็

เกิดย่านการค้าใหม่ตามสภาพการขยายตัวของเมือง และรุกรามเข้าไปตามถนนในซอย พื้นที่ริมคลองส่วนมากเป็นที่ตั้งของศาสนสถาน สถานที่ราชการ และโรงเรียน

พื้นที่ย่านคลองบางหลวงสามารถเข้าถึงได้หลากหลายวิธี อาทิเช่น ถนน แบ่งเป็น ถนนสายประธานได้แก่ ถนนจรัญสนิทวงศ์ ถนนเพชรเกษม ถนนรัชดาภิเษก (ถนนรัชดา -ท่าพระ) ส่วนถนนสายหลัก ได้แก่ ถนนอิสรภาพ ถนนวังเดิม ถนนอรุณอมรินทร์ตัดใหม่ ถนนเทอดไท

ระบบคมนาคมทางน้ำ มีบทบาทต่อการสัญจรและการขนส่งในพื้นที่ฝั่งธนบุรีโดยอาศัยคลองหลักเป็นตัวเชื่อมชุมชนเข้าหากันและใช้ในการเดินทางในชีวิตประจำวัน ประกอบด้วย แม่น้ำเจ้าพระยา คลองสายหลัก ได้แก่ คลองบางหลวง คลองบางกอกน้อย คลองสายรอง ได้แก่ คลองบางเชือกหนัง คลองสมเด็จเจ้าพระยา คลองบางไส้ไก่ คลองมอญ คลองด่าน และคลองภาษีเจริญ คลองสายย่อย คลองที่เชื่อมชุมชนกับวัด และทางน้ำขนาดเล็ก ซึ่งในปัจจุบันคลองขนาดเล็กได้มีการสร้างคาน้ำยึดตลิ่งทั้ง 2 ข้าง ทำให้ไม่สามารถใช้เพื่อการคมนาคมได้

กิจกรรมทางเศรษฐกิจในพื้นที่คลองบางหลวงนั้น อดีตทำการค้ากันทางเรือสินค้าส่วนมากจะเป็นผลผลิตทางการเกษตร จนเกิดตลาดน้ำขึ้นมากมายในฝั่งธนบุรี แต่เนื่องจากปัญหามลพิษทางน้ำ การขยายตัวของเมือง การตัดถนน ทำให้พื้นที่เกษตรกรรมได้ลดลง จากตลาดน้ำเริ่มเปลี่ยนแปลงมาเป็นตลาดบกขายสินค้าประเภทอุปโภค บริโภค และสินค้าเกษตรกรรม ซึ่งย่านพาณิชย์กรรมที่สำคัญเกาะตัวอยู่บริเวณเส้นทางสัญจรทางบกที่สำคัญ อาทิเช่น ถนนจรัญสนิทวงศ์ ถนนเพชรเกษม เป็นต้น โดยบางส่วนกระจายตัวไปยังถนนสายย่อยหรือถนนซอย ที่เชื่อมต่อกับทางคมนาคมสายหลัก อาทิเช่น ซอยจรัญสนิทวงศ์ 3 (ศักดิ์เจริญ) เป็นต้น

ลักษณะทางสังคมและประชากร พบว่าพื้นที่ย่านคลองบางหลวงมีความหนาแน่นของประชากรสูงมากโดยมากกว่า 3 – 6 เท่าของค่าเฉลี่ยความหนาแน่นของกรุงเทพมหานคร และยังพบว่าประชากรภายในเขตพื้นที่ศึกษาในช่วง 10 ปีที่ผ่านมามีการเปลี่ยนแปลงลดลงอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้เพราะการที่พื้นที่ศึกษาเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์มายาวนาน ทำให้มีการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนมาแต่ดั้งเดิม และหนาแน่นโดยเฉพาะริมแม่น้ำลำคลอง รวมถึงในปัจจุบันการที่พื้นที่ศึกษามีบทบาทสำคัญในการรองรับทางด้านที่พักอาศัยจากคนที่เข้ามาทำงาน เรียนหนังสือ และทำกิจกรรมต่าง ๆ ในพื้นที่และบริเวณใกล้เคียง

นอกจากนี้ในย่านคลองบางหลวงมีความหลากหลายทางด้านเชื้อชาติ โดยสามารถจำแนกได้ 4 กลุ่ม คือ ชาวไทยเชื้อสายจีน เป็นกลุ่มที่มีจำนวนมากที่สุดในพื้นที่ ชาวมุสลิม เป็นกลุ่มที่อยู่อาศัยดั้งเดิมมาตั้งแต่ครั้งกรุงธนบุรี มีสองพวก คือ นิกายชีอะห์ และนิกายสุหนี่ แรงงานชาวไทย เป็นกลุ่มแรงงานอพยพที่

เข้ามาทำงานรับจ้างในพื้นที่กรุงเทพฯ และบริเวณย่านอุตสาหกรรมในฝั่งธนบุรี ชาวต่างชาติ ประกอบด้วย กลุ่มแขกสิกข์ซึ่งเป็นกลุ่มที่ย้ายเข้ามาอยู่มีทั้งถาวรและชั่วคราว รวมถึงแรงงานจากประเทศเพื่อนบ้าน

ประเพณีวัฒนธรรมในย่านคลองบางหลวงสามารถแบ่งได้ 3 ประเภทคือ กิจกรรมประจำปี ได้แก่ ประเพณีชักพระ เป็นขบวนเรือจะเป็นการแห่พระบรมสารีริกธาตุ จากวัดนางชี ล่องไปตามคลองบางกอกใหญ่ ประเพณีสงกรานต์ เป็นต้น

กิจกรรมประจำปีที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะ ได้แก่ พิธีเจ้าเซ็น เป็นประเพณีที่จัดขึ้นภายในชุมชนกุฎี เจริญพาสน์ งานเทศกาลกลุ่มวัดบางยี่เรือ เป็นงานเทศกาลที่จัดขึ้นในช่วงต้นปีเป็นประจำทุกปี งานฉลอง หลวงพ่อสด วัดปากน้ำภาษีเจริญ

กิจกรรมทั่วไป เป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นทั่วไปเป็นประจำตามศาสนสถานทั้งการเข้าวัดในวันพระของ พุทธศาสนิกชน

1.3.2 ขอบเขตด้านเนื้อหา และความสำคัญของพื้นที่ตลาดพลูในคลองบางหลวง หรือ บางกอกใหญ่

พื้นที่คลองบางหลวง ในช่วงจากคลองด่านจนถึงปากแม่น้ำเจ้าพระยาที่วัดกัลยาณมิตรนั้น ยังเป็นพื้นที่ที่มีเอกลักษณ์และมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ เพราะเป็นพื้นที่ที่มีความเป็นชุมชนเมืองของธนบุรี และ กรุงเทพฯ อย่างแท้จริง โดยมีชุมชน ข้าราชการบริวาร ตลาดค้าขายสินค้าต่างๆ ริมน้ำที่มีคุณค่าอยู่ตลอดแนว คลอง ทั้งศาสนสถาน บ้านริมคลอง สถาปัตยกรรม วิถีชีวิต และวัฒนธรรม ซึ่งทำให้เกิดเป็นโครงสร้างเมือง และองค์ประกอบที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน อีกทั้งยังเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์โดยเป็นที่ตั้งของราชธานีในสมัยกรุงธนบุรี โดยมีย่านชุมชนเมืองเด่นๆ อยู่ 3 ย่านที่ยังเห็นร่องรอยประวัติศาสตร์สำคัญ คือ

1. พื้นที่ด้านอากรสมัยกรุงธนบุรี ตั้งอยู่บริเวณวัดคูหาสวรรค์ วัดกำแพงบางจาก บ้านศิลปิน เคยมีบทบาทในการเป็นหน้าด่านเก็บภาษีการค้าทางเรือในสมัยกรุงธนบุรี มีแหล่งชุมชนหนาแน่นเกาะกลุ่มกันต่อเนื่องตามริมคลองบางกอกใหญ่

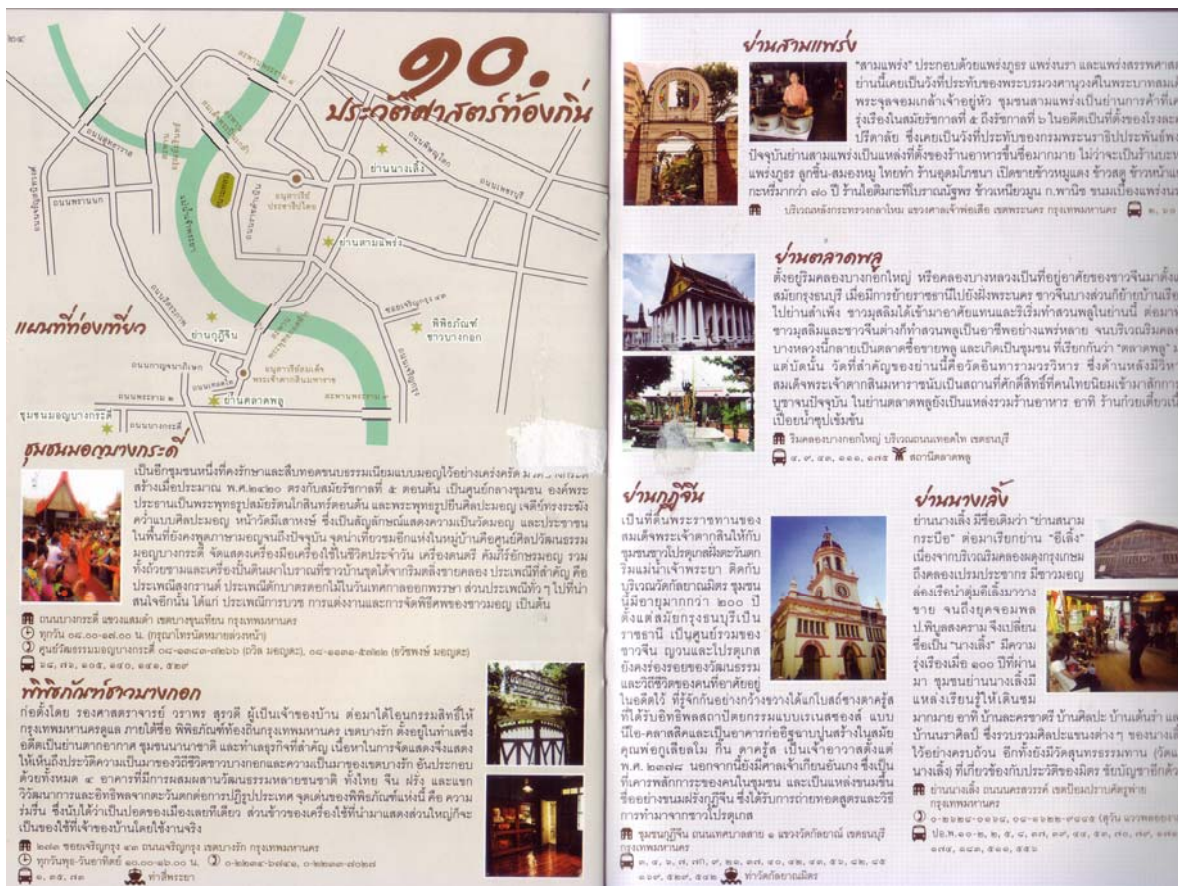
2. พื้นที่ย่านพาณิชย์กรรมเก่า คือ พื้นที่บริเวณตลาดพลู แขวงบางยี่เรือ เขตธนบุรี โดยเป็นย่านการค้าดั้งเดิมตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรี เป็นตลาดค้าพลูที่ใหญ่ที่สุดแห่งหนึ่ง และมีกิจกรรมการค้ามากมายต่อมาเมื่อยกเลิกการกินหมากพลู ตลาดก็ยังเป็นตลาดส่งของให้กับยายเยวราช ที่ยังคงมีความสำคัญในการเป็นแหล่งจำหน่ายสินค้าทางการเกษตร และสินค้าเทศกาลที่สำคัญของผู้คนในปัจจุบัน

3. พื้นที่กะตังจีน ที่มีความสำคัญเป็นจุดค้าขายอีกแห่งที่ต่อเนื่องกับแม่น้ำเจ้าพระยา ศาสนสถานที่สำคัญของคลองบางหลวง ได้แก่ วัด โดยสามารถจำแนกประเภทของวัดตามการสร้างได้ทั้งหมด 3 ช่วง ได้แก่ วัดที่ปรากฏสมัยอยุธยาตอนต้น มีทั้งหมด 9 วัด วัดที่ปรากฏสมัยอยุธยาตอนปลาย มีทั้งหมด 16 วัด วัดที่ปรากฏหลังสมัยอยุธยา มีทั้งหมด 12 วัด ซึ่งวัดส่วนมากตั้งอยู่ริมคลองบางหลวง โดยมากจะเป็นวัดที่สร้างขึ้น ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาทำให้มีรูปแบบศิลปะสถาปัตยกรรมที่ทรงคุณค่า

นอกจากนี้ ยังมีสถาปัตยกรรมที่เป็นเอกลักษณ์โดยสามารถแบ่งตามลักษณะการใช้สอยอาคาร ได้แก่ ศาสนสถาน ลักษณะสถาปัตยกรรมของวัดบางแห่งจะเป็นรูปแบบสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย บ้านพักอาศัย บ้านเก่ารูปทรงต่างๆ และกลุ่มเรือนแถวริมน้ำ ที่สร้างในสมัยช่วงรัชกาลที่ 5-7 มีองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมที่น่าสนใจ อาทิเช่น ช่องลมเป็นลายฉลุหรือช่องแสงกระจกลี เหนือกรอบหน้าต่าง อาคารการศึกษา อาคารอำนวยการโรงเรียนฤทธิณรงค์รอน ในซอยวัดสังข์กระจายปัจจุบันที่ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถาน เป็นสถาปัตยกรรมทรงปั้นหยาสร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 6

สถานที่ท่องเที่ยวในพื้นที่คลองบางหลวงเป็นวัด และศาสนสถานที่สำคัญเนื่องจากมีประวัติศาสตร์ความเป็นมาที่สำคัญ อีกทั้งยังหลงเหลือรูปแบบของสถาปัตยกรรมที่สำคัญที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์ ได้แก่ บ้านศิลปิน วัดอรุณราชวราราม วัดหงส์รัตนาราม ตลาดน้ำวัด พิชัยญาติการาม วัดกัลยาณมิตรกะตังจีน วัดประยูรวงศ์ ซึ่งยังมีกิจกรรมล่องเรือเพื่อไหว้พระเก้าวัดเป็นประจำ นอกจากนี้ พื้นที่หรือสถานที่สำคัญบริเวณคลองบางกอกใหญ่ยังได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐ สถาบันการศึกษาในการพัฒนาให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยว อาทิเช่น บริเวณพื้นที่วัดกัลยาณมิตรวัดบางหลวง ที่ได้รับการพัฒนาจากคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ให้มีการจัดงานประจำปีหรือที่เรียกว่า งานกะตังจีนศิลป์สามท่า หรือพื้นที่บริเวณวัดกำแพง บางจาก ที่ได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานเขตภาษีเจริญ และสำนักงานการจราจรและขนส่ง ในการพัฒนาปรับปรุงพื้นที่บริเวณวัดทองศาลางาม วัดกำแพงบางจาก ต่อเนื่องกับบ้านศิลปิน และวัดคูหาสวรรค์ ให้เป็นตลาดน้ำแห่งใหม่ของกรุงเทพมหานคร ซึ่งพื้นที่กะตังจีน และวัดกำแพงบางจาก บ้านศิลปินนั้นได้รับการฟื้นฟูจากที่เคยซบเซา และพื้นที่ตลาดพลุนั้น ยังคงเป็นศูนย์กลางพาณิชยกรรมต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน แสดงว่ายังมีศักยภาพทางเศรษฐกิจอยู่มาก ถึงแม้ว่าการค้าขายทางน้ำได้เลิกไปจนเกือบหมดแล้วก็ตาม กิจกรรมการพาณิชยกรรมของตลาดพลุนั้น ยังคงอยู่มาจนถึงปัจจุบัน เนื่องจากมีความสัมพันธ์กับการค้าในย่านเยาวราช และย่านคนจีนอื่นๆ ในกรุงเทพฯ อีกหลายแห่ง ทำให้มีการสืบทอดวัฒนธรรมโดยมีศาลเจ้าทั้ง 7 แห่ง และวัดหลวงสำคัญอีก 3 แห่งที่จัดงานประเพณีที่ยิ่งใหญ่ประจำปี มีขบวนแห่ เชิดสิงโตมังกร เป็นงานที่สำคัญ รวมถึงสำนักงานส่งเสริมวัฒนธรรม กีฬาและการท่องเที่ยวของกรุงเทพมหานคร ยังสนับสนุนให้เกิดการท่องเที่ยวในชุมชนต่างๆ ซึ่งมีถึง 14 ชุมชนและตลาดพลูเป็นหนึ่งใน

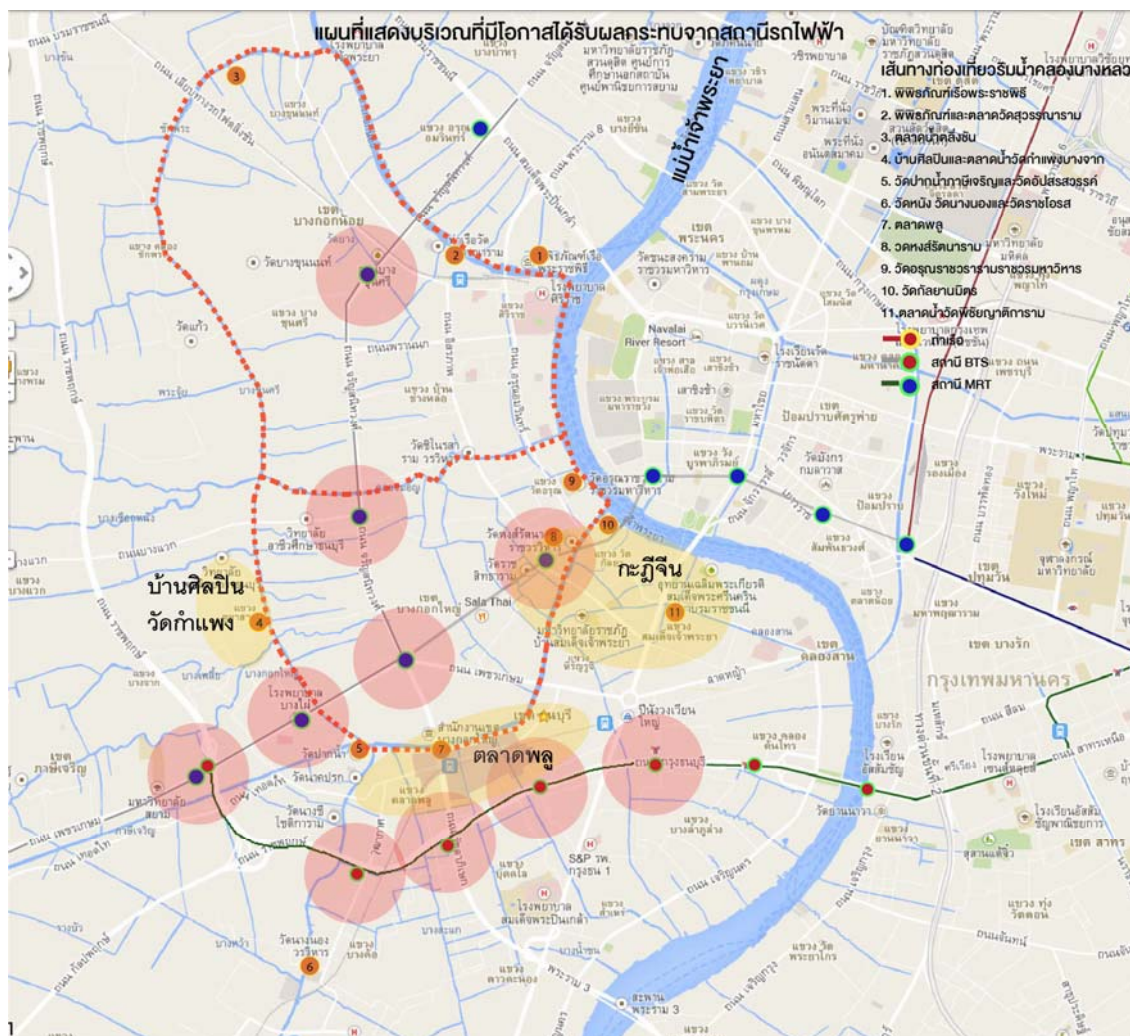
ในนั้น และยังมีแหล่งท่องเที่ยวที่ต่อเนื่องจากคลองบางหลวง เช่น กลุ่มพิพิธภัณฑ์ วัดหนัง วัดนางนอง วัดราชโอรส และตลาดน้ำวัดไทร

ภาพที่ 1.3 หนังสือกรุงเทพ มหัศจรรย์ในวันเดียว หน้า 25

จัดทำโดยกองการท่องเที่ยว สำนักวัฒนธรรม กีฬา และการท่องเที่ยว กรุงเทพมหานคร

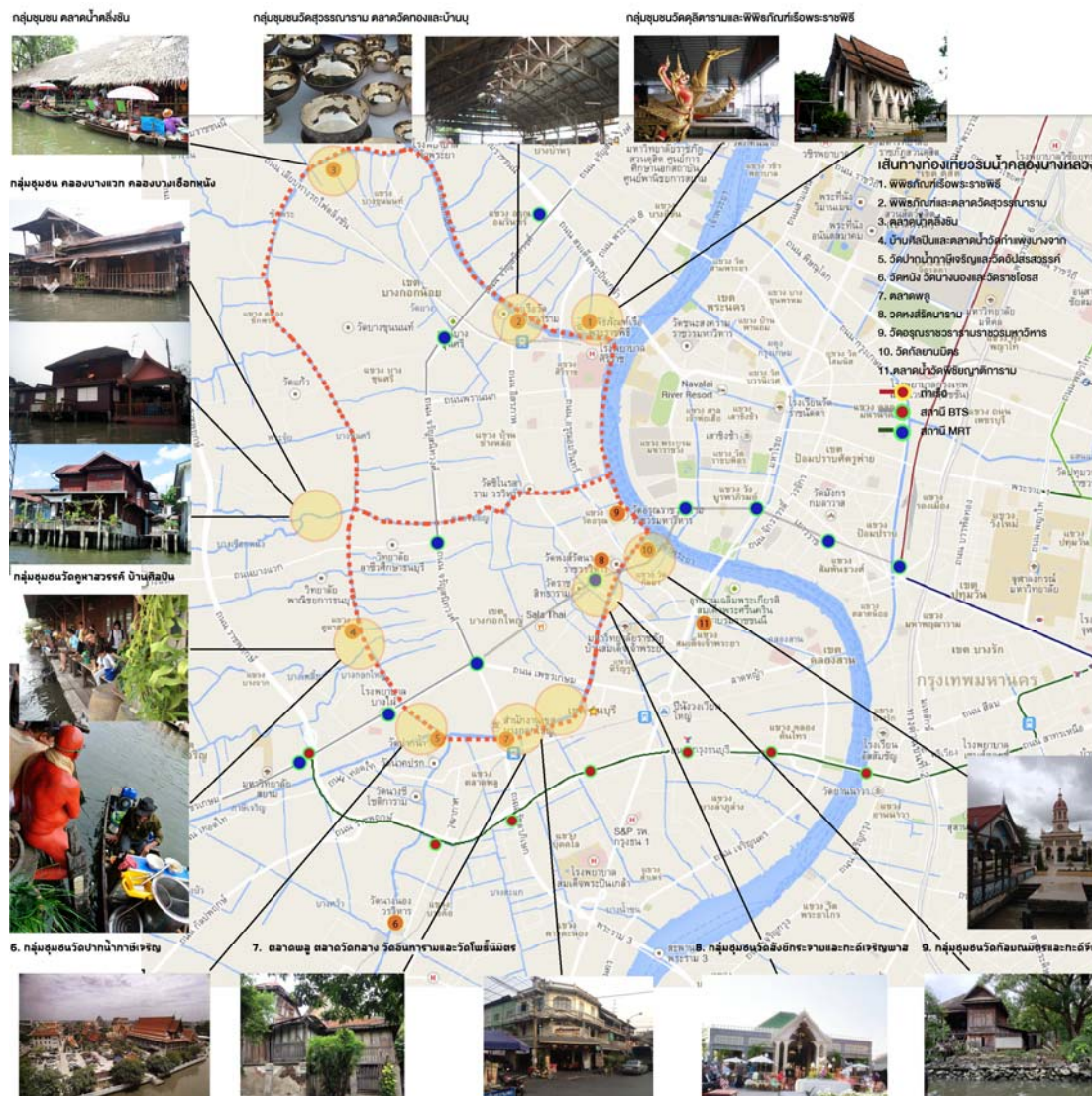
จะเห็นได้ว่าตลาดพลูอยู่ระหว่างเส้นทางท่องเที่ยวทางน้ำคลองบางกอกน้อย-คลองบางหลวงกับเส้นทางท่องเที่ยวธนบุรีตอนใต้คลองด่าน-คลองดาวคะนอง ที่มีวัดสำคัญ อีก 4 วัด และเชื่อมต่อไปยังพื้นที่ส่วนใต้ของกรุงเทพฯ คือเครือข่ายคลองบางขุนเทียน คลองสนามชัย ที่ติดทะเลและเป็นแหล่งท่องเที่ยวอีกแห่งได้ ตลาดพลูจึงเป็นพื้นที่ที่น่าสนใจในเรื่องการเชื่อมต่อการท่องเที่ยวของกรุงเทพฯ และจังหวัดข้างเคียง

แผนที่ 1.6 แสดงบริเวณที่มีโอกาสได้รับผลกระทบจากการสร้างสถานีรถไฟ ในบริเวณคลองบางหลวง

โดยที่ชุมชนตลาดพลูเป็นชุมชนเก่าแกริมคลองบางหลวงที่จะได้รับผลกระทบจากสถานีรถไฟมากที่สุดถึง 3 สถานี ซึ่งพื้นที่รอบๆ สถานีรถไฟในระยะเวลา 500 เมตรจะได้รับการยกเว้นกฎหมายให้สามารถสร้างอาคารขนาดใหญ่ได้โดยไม่ติดข้อจำกัดความกว้างของถนนในขณะที่ชุมชนเก่าที่สำคัญอีก 2 แห่ง คือเกตี่จิ้นและบ้านศิลปิน ได้รับผลกระทบเพียงสถานีเดียว และห่างจากสถานีรถไฟมากกว่า 500 เมตร ในขณะที่ชุมชนต่างๆ ในตลาดพลูอยู่ในระยะใกล้สถานีมากกว่า จึงเสี่ยงต่อการถูกพัฒนา โดยทำการสร้างอสังหาริมทรัพย์ขนาดใหญ่เพื่อรองรับการพัฒนาแบบ Transit Oriented Development ที่เน้นการพัฒนาสร้างชุมชน อยู่อาศัย พาณิชยกรรม สาธารณูปโภค ที่เน้นสถานีเชื่อมต่อขนส่งมวลชนเป็นศูนย์กลางย่อยในเมือง ซึ่งรูปแบบการพัฒนาอาจทำลายสภาพภูมิทัศน์วัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชนริมน้ำไปอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

แต่ปรากฏว่า พื้นที่บริเวณตลาดพลูกลับไม่ได้รับการสนับสนุนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว อีกทั้งตลาดพลูเป็นพื้นที่ตรงกลางระหว่างกะตึ้นและคูหาสวรรค์ บ้านศิลปิน เพื่อให้เกิดความต่อเนื่องในการท่องเที่ยวตลอดเส้นทางคลองบางหลวง รวมถึงพื้นที่ตลาดพลูมีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ เป็นชุมชนพาณิชย์กรรมดั้งเดิม เริ่มจากการเป็นย่านค้าขายพลู เพื่อตอบสนองชุมชน ข้าราชการบริพารในพื้นที่จนกลายเป็นชุมชนชาวจีนที่เก่าแก่ ที่ยังรักษาความต่อเนื่องในกิจกรรมการค้า ตลอดจนสถาปัตยกรรมประเพณีวัฒนธรรมสำคัญที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์มาจนถึงปัจจุบัน คณะผู้วิจัยจึงทำการเลือกพื้นที่ตลาดพลูเพื่อพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวต่อไป ในอนาคต

แผนที่ 1.7 แสดงชุมชนที่มีความสำคัญทางวัฒนธรรมในพื้นที่แม่น้ำเจ้าพระยาสายเก่า
(คลองบางกอกน้อย และบางหลวง)

นอกจากนี้ เมื่อเปรียบเทียบกลุ่มชุมชนเก่าแก่ที่ยังมีมรดกทางวัฒนธรรมสำคัญในปัจจุบัน ในพื้นที่แม่น้ำเจ้าพระยาสายเก่าซึ่งมีอยู่ 9 กลุ่มใหญ่ โดยที่เริ่มจากกลุ่มทางพื้นที่ตอนเหนือตามแนวคลองบางกอกน้อยจนถึงคลองบางหลวง คือ

1. กลุ่มชุมชนวัดดุสิตาราม และพิพิธภัณฑ์เรือพระราชพิธี

มีแหล่งท่องเที่ยวสำคัญเป็นโบราณสถานของชาติ คือ พิพิธภัณฑ์เรือพระราชพิธีซึ่งเป็นสถานที่ราชการ และวัดดุสิตารามที่มีมาตั้งแต่สมัยอยุธยา ชุมชนเดิมที่เป็นชุมชนชาวสวน ปลูก พุเรียนและเงาะ แต่ในปัจจุบันไม่มีสวนผลไม้เหลืออยู่มากจนเห็ดป็นอาชีพได้ ไม่มีกิจกรรม และมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญ หรือมีลักษณะเป็นจุดเด่นในชุมชนที่ชัดเจน ลักษณะทางกายภาพของชุมชน ค่อนข้างแออัด มีห้องเช่า ปลูกไม้เป็นระเบียบเสี่ยงต่ออัคคีภัยและอาชญากรรม

2. กลุ่มชุมชนวัดสุวรรณาราม ตลาดวัดทอง และบ้านบุ

มีแหล่งท่องเที่ยวสำคัญ คือวัดสุวรรณาราม ซึ่งเป็นโบราณสถานสำคัญระดับชาติ มีตลาดวัดทอง หรือ ตลาดไครคน เพราะมีโครงสร้างหลังคาไม้ ที่ถักจมนมีช่วงรับน้ำหนักถ่ายลงเสาที่กว้าง ถือเป็นศูนย์กลางของชุมชนด้วย โดยชุมชนมีความเข้มแข็งในการจัดเทศกาลสำคัญ เช่น ตลาดนัดในตลาดวัดทอง ทุกสองอาทิตย์ ชุมชนจะนำของใช้เก่าแก่สำคัญในบ้านออกมาจัดแสดง นอกจากนี้ยังมีชุมชนบ้านบุ ที่เหลือ สืบทอดงานฝีมือทำเครื่องใช้ชิ้นลงหินที่มีการเผาและตีโลหะจนแข็งแกร่งเป็นภาชนะ ที่สวยงาม มีเอกลักษณ์สำคัญได้

3. กลุ่มชุมชน ตลาดน้ำตลิ่งชัน

มีแหล่งท่องเที่ยวขึ้นชื่อในระดับท้องถิ่น คือ ตลาดน้ำโกลีที่ทำการเขตตลิ่งชัน ซึ่งเป็นตลาดที่จัดตั้งขึ้นมาใหม่ โดยการผลักดันของหน่วยงานในสำนักงานเขตบางกอกน้อย ชุมชนไม่มีจุดเด่นที่ชัดเจน มีบ้านไม้แบบบ้านชาวสวน กระจายตัวตามลำน้ำ ไม่มีผลิตภัณฑ์ที่มีเอกลักษณ์สำคัญ แต่มีกิจกรรม ตลาดน้ำที่คึกคักในช่วงสุดสัปดาห์

4. กลุ่มชุมชน คลองบางแวก คลองบางเชือกหนัง

ไม่มีศูนย์กลางที่ชัดเจนเนื่องจากตลาดได้ย้ายไปอยู่ริมถนน แต่มีอาคารร้านค้าไม้ตามแยกคลองย่อย และบ้านเรือนไทยประเพณี เรือนปั้นหยาอยู่ตามลำคลองจนเป็นภูมิทัศน์ชุมชนเมืองน้ำ ที่มีเอกลักษณ์สำคัญของกรุงรัตนโกสินทร์

5. กลุ่มชุมชนวัดคูหาสวรรค์และบ้านศิลปิน

เป็นชุมชนที่มีการค้าคึกคักในสมัยก่อนเพราะเป็นที่เก็บอากรขนอนในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นแต่ยกเลิกเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการเก็บภาษี มีแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ คือบ้านศิลปิน ซึ่งเป็นบ้านของคหบดีตระกูลรักสำรวจซึ่งได้รับการอนุรักษ์ และปรับปรุงเป็นที่อยู่ของคณะศิลปิน หุ่นละครเล็กคณะค่านาย ซึ่งมีกิจกรรมการฝึกซ้อม และแสดงอยู่ประจำ ชุมชนโดยรอบจึงมีการทำผลิตภัณฑ์พื้นบ้านต่างๆ มีสถาปัตยกรรมที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ระดับท้องถิ่นแต่มีคุณค่าสำคัญ เช่น อุโบสถวัดกำแพง บางจากบ้านศิลปินและกลุ่มบ้านไม้ริมคลองที่เรียบง่าย โดยรอบแต่รวมกันเป็นภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์ของคลองบางหลวง

6. กลุ่มชุมชนวัดปากน้ำภาษีเจริญ

เป็นชุมชนย่านการค้าเก่าแก่เพราะเป็นพื้นที่ชุมทางปากน้ำคลองด่าน และคลองภาษีเจริญบรรจบกับ คลองบางหลวง มีสถานที่สำคัญ คือวัดปากน้ำภาษีเจริญซึ่งเป็นวัดเก่าแก่แต่ทว่าทรุดโทรมลงมาก ต่อมาเมื่อเริ่มในสมัยรัชกาลที่ 6 เนื่องจากเจ้าอาวาส คือ หลวงพ่อสด ซึ่งมีความสามารถด้านวิปัสสนากรรมฐานและได้บูรณะพัฒนาวัดจนเจริญ จึงไม่มีสถาปัตยกรรมเก่าแก่เหลืออยู่ โดยมีกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับแนวทางการปฏิบัติวิปัสสนาของหลวงพ่อดสดตลอดทั้งปี ในบริเวณข้างเคียงมีสถาปัตยกรรมที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ คือหอไตรวัดอัมพวันสวรค์ วัดสำคัญ อีกแห่งคือวัดขุนจันทร์ บ้านเรือนชุมชนโดยรอบวัดและริมน้ำส่วนใหญ่กลายเป็นตึกแถวคอนกรีต สมัยใหม่เกือบหมด ตลาดสำคัญในย่าน คือตลาดเจริญศรี

7. กลุ่มชุมชนตลาดพลู

เป็นย่านการค้า และที่พักอาศัยเก่าแก่ในอดีตเริ่มสร้างกรุงรัตนโกสินทร์จนถึงปัจจุบัน โดยอาณาบริเวณตลาดพลูในอดีตนั้นรวมถึง ทำน้ำและชุมชนใน วัดราชคฤห์ วัดจันทาราม วัดอินทารามและวัดโพธิ์นิมิตร มีสถาปัตยกรรมสำคัญทางประวัติศาสตร์ระดับชาติ คือ วัดอินทาราม ซึ่งมีเจดีย์บรรจุพระอัฐิของพระมหากษัตริย์ คือ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช และโบราณสถาน ในวัดอื่นๆ เช่น เจดีย์บรรจุอัฐิพระยาพิชัยดาบหักในวัดราชคฤห์ ศาลารับเสด็จ ร. 5 ในวัดโพธิ์นิมิตร มีตลาดวัดกลางที่มีกิจกรรมการค้าตั้งแต่ตี 2 จนถึงช่วงสาย และมีพื้นที่ขายอาหาร ช่วงกลางคืนใน ซอยเทอดไท 27 และยังมีบ้านไม้รูปแบบเรือนขนมปังขิง เรือนแถวไม้ และก่ออิฐถือปูน ในรูปแบบ นิโอคลาสสิก มีกิจกรรมทางศาสนาตลอดทั้งปี เนื่องจากมีศาลเจ้าจีน มัสยิด และวัดในพุทธศาสนา ทำให้มีขบวนแห่ เชิดสิงโต และงานฉลองวัด และศาลเจ้าอื่นๆ มีผลิตภัณฑ์ขึ้นชื่อของชาวจีน เช่น กุ้ยช่าย บะหมี่เส้นทำเอง ขนม และของไหว้เจ้าต่างๆ

8. กลุ่มชุมชนวัดสังข์กระจาย และกะตี่เจริญพาศน์

เป็นย่านชุมชนที่พักอาศัยของข้าราชการวังเดิมในช่วงตั้งกรุงธนบุรีเป็นราชธานีจนถึงเปลี่ยนแปลง การปกครอง ทำให้มีกลุ่มอาคารไม้เรือนปั้นหยาเก่าแก่ ขนาดใหญ่ ของคหบดีเก่าหลายตระกูลที่น่าสนใจอยู่ริมน้ำ เช่น บ้านพระยาฤทธิณรงค์รอน บ้านวิเศษนิยม และบ้านพระยาฤทธิรังษณเฑไม่มีศูนย์กลางทางเศรษฐกิจ เช่น ตลาด และกิจกรรมพาณิชย์กรรมที่โดดเด่น แต่ยังมีความหลากหลายของประเพณีวัฒนธรรม ของชุมชนรอบวัดสังข์กระจายและกะตี่เจริญพาศน์

9. กลุ่มชุมชนวัดกัลยาณมิตร และกะตี่จีน

เป็นย่านชุมชน และการค้าที่เก่าแก่เพราะตั้งอยู่บนที่บรรจบของปากคลองบางหลวง และแม่น้ำเจ้าพระยา มีชุมชนที่มีเอกลักษณ์ และความหลากหลายทางวัฒนธรรมของทั้งชาวไทยพุทธ ชาวจีน ชาวมุสลิม และชาวตะวันตกโดยมีทั้งวัดสำคัญ เช่น วัดกัลยาณมิตร ศาลเจ้าเกียฮั๊งเกง โบสถ์ ซานตาครุส และมัสยิด บางหลวง หรือกะตี่ขาว ที่มีลักษณะสถาปัตยกรรมที่มีคุณค่า ทางประวัติศาสตร์ และเป็นเอกลักษณ์สำคัญของย่านในปัจจุบัน ไม่พบกิจกรรมการค้าริมแม่น้ำเหลืออยู่ แต่ชุมชนยังมีผลิตภัณฑ์ที่โดดเด่น คือ ขนมฝรั่ง กะตี่จีนซึ่งสืบทอดการทำมากว่า 200 ปี

เมื่อเปรียบเทียบความสำคัญของชุมชนโดยพิจารณาทั้ง กิจกรรมทางเศรษฐกิจและประเพณีที่เกี่ยวข้องกับศาสนสถานต่างๆ ในพื้นที่รวมถึงความหลากหลายทางเชื้อชาติซึ่งเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้เข้ามารวมกับลักษณะทางกายภาพโบราณสถานต่างๆ ซึ่งเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้พบว่า ชุมชนสำคัญที่มีลักษณะสำคัญสมควรทำการศึกษา คือ ชุมชนตลาดพลู รองลงมาคือชุมชนกะตี่จีน และชุมชนวัดสุวรรณาราม

ถึงแม้ว่าชุมชนที่มีโบราณสถานสำคัญระดับชาติ และโดดเด่น คือชุมชนกะตี่จีน ซึ่งมีวัดสำคัญ คือ วัดกัลยาณมิตร และโบสถ์ซานตาครุสที่มีงานช่างสถาปัตยกรรมที่มีขนาดใหญ่ และมีความสวยงาม โดยที่ชุมชนตลาดพลู วัดดุสิตาราม วัดสุวรรณาราม มีโบราณสถานสำคัญระดับชาติรองลงมา แต่ชุมชนตลาดพลูมีเจดีย์บรรจุพระอัฐิของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่วัดอินทาราม ซึ่งมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อประวัติศาสตร์ของชาติ และการตั้งถิ่นฐานของกรุงธนบุรี แต่กลับมีข้อมูล ในการอนุรักษ์น้อยมาก และยังมีสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นที่มีเอกลักษณ์อยู่ด้วย โดยที่ชุมชนอื่นๆ ที่เหลือ ตามริมคลองนั้นไม่มีสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น ที่มีเอกลักษณ์สำคัญ แต่ไม่มีโบราณสถานที่สำคัญระดับชาติ และมีกิจกรรมทั้งการค้า และประเพณี เช่น กลุ่มชุมชนคลองบางแกว และบางเชือกหนัง และกลุ่มชุมชนรอบๆ บ้านคิลปินและวัดคูหาสวรรค์

ตาราง 1.2 แสดงชุมชนที่มีความสำคัญทางวัฒนธรรมในพื้นที่แม่น้ำเจ้าพระยาสายเก่าและ หลักเกณฑ์
การเลือกเพื่อศึกษา

0 = ไม่มี 1 = มีลักษณะเด่นในท้องถิ่น 2 = มีลักษณะเด่นในเมือง 3 = มีลักษณะเด่นพิเศษในประเทศ

	ชุมชนที่มีความสำคัญทางวัฒนธรรมในพื้นที่ แม่น้ำเจ้าพระยาสายเก่า (คลองบางกอกน้อยและบางหลวง)	มีกิจกรรมการค้าที่สำคัญ	มีกิจกรรมเด่นทางวัฒนธรรม	มีกิจกรรมการค้าในช่วงกลางคืน	มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม	มีสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นที่สำคัญ	มีโบราณสถานที่สำคัญ	รวม
1	กลุ่มชุมชนวัดดุสิตารามพิพิธภัณฑสถานเรือพระราชพิธี	0	1	0	1	0	3	5
2	กลุ่มชุมชนวัดสุวรรณารามและบ้านบุ	2	2	0	1	3	1	9
3	กลุ่มชุมชนตลาดน้ำตลิ่งชัน	1	0	0	0	0	0	1
4	กลุ่มชุมชนคลองบางแกว คลองบางเชือกหนัง	0	0	0	0	2	0	2
5	กลุ่มชุมชนวัดคูหาสวรรค์และบ้านศิลปิน	1	3	0	0	2	1	7
6	กลุ่มชุมชนวัดปากน้ำภาษีเจริญ	1	1	1	0	0	1	4
7	กลุ่มชุมชนตลาดพลู	3	3	3	2	1	2	15
8	กลุ่มชุมชนวัดสังข์กระจายและกะตี่เจริญพาศน์	0	1	0	1	3	1	6
9	กลุ่มชุมชนวัดกัลยาณมิตรและกะตี่จีน	1	3	1	3	1	3	12

เมื่อพิจารณากิจกรรมทางเศรษฐกิจและประเพณี สำคัญพบว่าตลาดพลูมีกิจกรรมการค้าที่
เกี่ยวข้อง กับประเพณีสำคัญโดยเฉพาะวัฒนธรรมชาวจีนที่โดดเด่นมากกว่าชุมชนอื่นๆ ในคลองบางหลวง
เพราะมีการค้าตลอดทั้งวันทั้งคืน ซึ่งมีมาอย่างต่อเนื่องจากอดีตมาจนถึงปัจจุบัน โดยชุมชนที่จัดได้ว่า มี
กิจกรรมสำคัญรองลงมาทางวัฒนธรรม คือ ชุมชนกะตี่จีน โดยรอบวัดกัลยาณมิตร ซึ่งเป็นย่านการค้าเก่า
และใหญ่โตเช่นกัน เนื่องจากอยู่ปากคลองต่อกับแม่น้ำเจ้าพระยา แต่ปัจจุบันกลับซบเซา มีการค้าไม่มาก มี

แค่การค้าตามตรอกและซอยริมวัดและโบสถ์ และชุมชนวัดสุวรรณาราม ที่ยังมีกิจกรรมการค้า แต่อยู่ที่ตลาดวัดทอง และไม่มีกิจกรรมการค้าทั้งวันแบบพื้นที่ตลาดพลู และตลาดวัดกลาง พื้นที่ตลาดเดิมอีกแห่งคือ ตลาดในบริเวณวัดคูหาสวรรค์และบ้านศิลปิน ซึ่งเคยเป็นย่านอากรขนอนมาก่อน แต่กลับซบเซาในปัจจุบัน ทั้งที่มีบ้านศิลปินซึ่งกลับมามีกิจกรรม ทางวัฒนธรรมมากขึ้น แต่ไม่สามารถสร้างกิจกรรมการค้าได้

โดยทางด้านการหลากหลายทางวัฒนธรรมนั้น พบว่าชุมชนกะตี่จีน วัดกัลยาณมิตรนั้นมีความหลากหลายที่ชัดเจนที่สุด คือมีทั้งวัดกัลยาณมิตรที่เป็นวัดหลวงขนาดใหญ่ มีโบสถ์ชานดาครูช ซึ่งถือเป็นศูนย์กลางสำคัญของคริสต์ศาสนิกชนในกรุงเทพ ตั้งแต่ยุคต้นรัตนโกสินทร์ และศาลเจ้าเกียนอันเกง ซึ่งเป็น ศาลเจ้าใหญ่ริมแม่น้ำเจ้าพระยาอันเป็นที่เคารพของชาวจีนตลอดจนกะตี่ขาว ที่เป็นมัสยิดเก่าแก่มากแห่งหนึ่งของชาวมุสลิม อย่างไรก็ตามย่านตลาดพลูมี วัดหลวงสำคัญเรียงกันถึง 3 วัด ริมคลองบางหลวง ได้แก่ วัดราชคฤห์ วัดจันทร์ทาราม และวัดอินทาราม และศาลเจ้าจีน อยู่ถึง 7 ศาลในพื้นที่โดยรอบตลาดพลู เดิมรวมทั้งมีโรงเจที่ใหญ่ที่สุดในย่านฝั่งธน มีมัสยิดสวนพลู และชุมชน ชาวมุสลิมอยู่ในพื้นที่ด้วย รองลงมาคือกลุ่มชุมชนรอบวัดสังข์กระจาย และกะตี่เจริญพาสน์ ซึ่งมีทั้งชุมชนมุสลิม และชาวพุทธ

จากคุณสมบัติโดยรวมดังกล่าวมานี้ ทำให้ตลาดพลูเป็นชุมชนมีความสำคัญที่สุดในการทำการศึกษาศักยภาพเพื่อการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนในชุมชนเพราะมีจุดเด่นหลักคือมีความต่อเนื่องของกิจกรรมทางเศรษฐกิจ โดยที่ยังมีโบราณสถานสำคัญระดับชาติด้วยถึงแม้ไม่โดดเด่นเท่าย่านชุมชนใกล้เคียงก็ตาม

1.4 ขั้นตอนและวิธีการดำเนินการศึกษา

ในการดำเนินการศึกษา สามารถแบ่งวิธีศึกษาได้ 3 ขั้นตอน ดังนี้

1. ศึกษาและทบทวนวรรณกรรมทั้งแนวความคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง การเก็บข้อมูลนโยบายของหน่วยงานรัฐ

2. เก็บรวบรวมข้อมูล แบ่งออกเป็นมาเก็บข้อมูลปฐมภูมิ และทุติยภูมิ ดังนี้

- การเก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ เป็นการสำรวจลักษณะทางกายภาพของย่านตลาดพลู อาทิเช่น การใช้ประโยชน์อาคาร สภาพโดยรวมของพื้นที่ องค์ประกอบทางภูมิสถาปัตยกรรม การคมนาคมขนส่ง เป็นต้น การสังเกตการณ์กิจกรรม การสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้อง

- การเก็บรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ เป็นการรวบรวมข้อมูลเอกสารอ้างอิงที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ความเป็นมาตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน นโยบายและแผนของหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง แผนที่และภาพถ่ายทางอากาศ

3. การจัดการข้อมูล การเก็บรวบรวมข้อมูลนั้นเป็นการทำข้อมูลเชิงแผนที่
4. การวิเคราะห์ข้อมูล องค์ประกอบในเชิงกายภาพที่จับต้องได้ และจับต้องไม่ได้
5. กระบวนการเรียบเรียงข้อมูล สำนักรังวัดสถานที่เพื่อทำฐานข้อมูลของสถาปัตยกรรม ประวัติศาสตร์ การสัมภาษณ์เชิงลึกเพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับสถานที่เพิ่มเติม การสัมภาษณ์เชิงลึกเกี่ยวกับกิจกรรมที่สำคัญของชุมชนในพื้นที่ รวบรวมและนำเสนอข้อมูลเบื้องต้นให้ชุมชนและหน่วยงานท้องถิ่นโดยการจัดนิทรรศการ
6. การทำแผนที่ทางวัฒนธรรม

1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ท่องเที่ยวย่านเมืองเก่าที่มีวิถีชีวิตของชุมชนริมน้ำในคลองบางกอกน้อย คลองชักพระ และ คลองบางหลวงที่เชื่อมโยงประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานตั้งแต่เริ่มตั้งกรุงรัตนโกสินทร์

บทที่ 2

แนวความคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวคิดเมืองน่าอยู่ (Livable City)

แนวความคิดเมืองน่าอยู่ที่เกี่ยวข้องเหมาะสมกับงานวิจัยนั้นสามารถแบ่งได้เป็น 3 แนวคิดหลักคือ

1. แนวคิดทฤษฎีเมืองแห่งภูมิภาค (The Regional City) ของ Peter Calthorpe ที่อธิบายลักษณะของละแวกบ้าน (Neighborhood) ที่น่าอยู่มาประยุกต์ใช้
2. แนวคิดในการออกแบบพื้นที่ว่างในชุมชนเมือง (Urban Design Policies) ซึ่งได้ยึดหลักแนวคิดจินตภาพเมือง (The Image of the City) ในการวิเคราะห์ปรับปรุงลักษณะทางกายภาพ ของชุมชนให้น่าอยู่และแนวความคิดเรื่องร่องรอยประวัติเมือง (Palimpsest) และ ชุมชนเมือง ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (Southeast Asian Urbanism) รวมถึงแนวคิดในการอนุรักษ์เมืองให้มีเอกลักษณ์ของตัวเอง
3. แนวคิดในเมืองน่าอยู่ (Healthy City) โดยสำนักงานองค์การอนามัยโลกและหน่วยงานของรัฐ

2.1.1 ทฤษฎีเมืองแห่งภูมิภาค (The Regional City)¹

The Regional City นั้นมีมุมมองในการวางแผนพัฒนาที่อยู่อาศัยและชุมชนให้น่าอยู่ โดยที่เน้นการพัฒนาพื้นที่ในระดับภูมิภาคและมีความเข้าใจบริบทของภูมิภาคและชุมชนที่เมืองต่างๆ ในพื้นที่นั้นมีลักษณะสำคัญทางเศรษฐกิจ, ภูมิประเทศ, ระบบนิเวศวิทยา และสังคม คล้ายคลึงกันและมีความต่อเนื่องกัน โดยที่ในพื้นที่ชุมชนเมืองที่อยู่อาศัยในภูมิภาคนี้ มีการพัฒนาเส้นทางการคมนาคมหลักในการเชื่อมโยง ถึงกันและกันโดยทางเดินเท้าที่สะดวกและมีการวางแผนพัฒนาชุมชนเมืองให้มีการขยายตัวที่เหมาะสมไม่โดดจนดูแลลำบาก มีความหนาแน่นของประชากรพอสมควร ที่สามารถสร้างสาธารณูปโภคที่ดีได้ในเวลาที่ ความต้องการเพิ่มขึ้น โดยที่ศูนย์กลางของชุมชนเมืองอยู่ที่จุดเชื่อมต่อ (Node) ของเส้นทางการคมนาคมหลัก (Corridor) และละแวกบ้านพักอาศัย (Neighborhood) นั้น อยู่ในรัศมีระยะการเดินทางโดยการเดินเท้าไม่เกิน 15 นาที หรือประมาณ ¼ ไมล์ หรือประมาณ 700-800 เมตรเท่านั้น ซึ่งเป็นการใช้ทรัพยากรและการเดินทาง ที่มีประสิทธิภาพ เพราะไม่ทำให้ชุมชนขยายตัวอย่างไร้ทิศทางนำไปสู่การเผาผลาญเชื้อเพลิง เพื่อการคมนาคมและการสร้างสาธารณูปโภคอย่างสิ้นเปลือง และทำลายพื้นที่สีเขียวอย่างไม่มีขอบเขต ทำให้เกิดการล่มสลายของระบบนิเวศวิทยาของพื้นที่ ในขณะที่เดียวกันชุมชนใหม่ ไม่ได้มีการรวมตัวกัน เป็นชุมชนที่น่าอยู่และสร้างระบบสังคมที่ดีสืบทอดวัฒนธรรมของชุมชนเดิม โดยที่ทฤษฎีเมืองแห่งภูมิภาค (The Regional City) นั้นมีการเน้นถึงความสำคัญของการวางผังภูมิภาค 3 ประการ คือ

¹ Peter Calthorpe, The regional city: planning for the end of sprawl (Washington, DC: Island Press, 2001), 1-25.

1. เศรษฐกิจของภูมิภาค ซึ่งการวางผังชุมชนแบบเมืองแห่งภูมิภาค (The Regional City) นั้นเน้นการขยายตัวของเศรษฐกิจของชุมชนเมืองให้เจริญเติบโตไปด้วยกันซึ่งมีข้อได้เปรียบ คือ ชุมชนเมือง ที่โตเป็นภูมิภาคโดยมีความเจริญทั้งเมืองใหญ่และเมืองย่อยนั้นสามารถช่วยเหลือพึ่งพากันในเชิงเศรษฐกิจได้ โดยมีการแลกเปลี่ยนสินค้า และแรงงานที่เหมาะสม ไม่โตเป็นเมืองใหญ่เมืองเดียวจนทำให้เมืองรอบนอกกลายเป็นแค่ชานเมืองและพัฒนาาระบบสาธารณูปโภครองรับไม่ทัน จนเกิดผลเสียทางเศรษฐกิจตามมาและมีผลต่อทั้งภูมิภาค

2. ระบบนิเวศของภูมิภาคซึ่งการวางผังชุมชนเมืองในบริบทของภูมิภาคนั้นสามารถป้องกันมลภาวะ ที่อาจเกิดขึ้นกับระบบนิเวศวิทยาได้ทั้งระบบที่มาจากการพัฒนาเชิงอุตสาหกรรมการวางผังเมือง โดยเฉพาะเมืองใหญ่ไม่สามารถครอบคลุมพื้นที่ในระบบนิเวศได้โดยเฉพาะ โครงสร้างทางธรณีวิทยาแหล่งน้ำ ใต้ดิน และลักษณะ ทางธรรมชาติของป่าในเขตร้อนชื้น

3. สังคมในภูมิภาคเมื่อเมืองมีขนาดเล็กลงและมีการสร้างสาธารณูปโภคที่สามารถให้บริการ ได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีศูนย์กลางเมืองที่ชัดเจนที่ชุมชนสามารถไปมาหาสู่กัน ได้สะดวกทำให้เกิดกิจกรรมทางสังคมมากขึ้น มีความหลากหลายของประชากร ที่มีระดับรายได้ที่แตกต่างกันซึ่งในกรณีของเมืองขนาดใหญ่ นั้น ประชากรที่มีระดับรายได้ ที่แตกต่างกันมากมักจะแยกพื้นที่พักอาศัยออกไปไม่ปะปนกัน และมีความสัมพันธ์ในสังคม น้อยเกิดความเหลื่อมล้ำในการพัฒนาเมือง ซึ่งจากการเน้นในหัวข้อทั้ง 3 นี้ เป็นการมองกายภาพของชุมชน (Neighborhood) ที่เชื่อมโยงกับภูมิภาค โดยมองกลุ่มกายภาพของชุมชนเป็นหลัก และพยายามให้เกิดศูนย์กลาง เพื่อจัดระเบียบการพัฒนาท้องถิ่นขึ้น โดยเน้นความน่าอยู่ของชุมชนและลักษณะสำคัญของชุมชน ทางวัฒนธรรมและธรรมชาติเป็นหลัก ซึ่งการเน้นที่ตัว Neighborhood นี้ ทำให้มีการแบ่งองค์ประกอบ ของพื้นที่ใหม่ คือ

- Centers: เป็นศูนย์กลางและเป้าหมายในระดับท้องถิ่นและภูมิภาค คือ ชุมชน (Neighborhood) หมู่บ้าน (Village) เมือง (Town) และเมืองใหญ่ (Urban)

- Districts: คือพื้นที่ย่าน ซึ่งเป็นพื้นที่พิเศษ มีการใช้งานหลักเป็นกิจกรรมสำคัญประเภทเดียว

- Preserves: เป็นพื้นที่สำคัญที่ควรสงวนรักษาไว้เช่น พื้นที่เปิดโล่ง (Open space) และเขตสงวนรักษา สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ

- Corridors: คือเส้นทางหลักในการคมนาคมติดต่อของพื้นที่ในภูมิภาคอาจเป็นได้ทั้งเส้นทางธรรมชาติและ ที่มนุษย์สร้างขึ้น

ในการวางผังพัฒนาลักษณะของละแวกบ้าน (Neighborhood) นั้น ยังเห็นลักษณะสำคัญของท้องถิ่นนั้นๆให้เป็น ชุมชนติดที่ (Community of Place) คือ ชุมชนนั้นรวมตัวกันเพราะความสำคัญของถิ่นตัวเองซึ่งเป็นสถานที่ที่มีความน่าสนใจ ทั้งประวัติศาสตร์ กิจกรรมที่หลากหลาย และมีคุณค่า ทางจิตใจให้จดจำ เอื้ออำนวยให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีตลอดจนสร้างเครือข่ายทางสังคมในชุมชน นอกเหนือไปจากเป็นสถานที่สำหรับที่อยู่อาศัยและที่ทำงาน เช่น การเป็นที่พบปะชุมนุมกันของชุมชน จนเกิดความคุ้นเคย

กันและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ซึ่งตำแหน่งสถานที่นั้น ต้องอยู่ไม่ไกลจนสมาชิกในชุมชน เดินทางไม่สะดวก การพัฒนาของละแวกบ้าน หรือ บาง (Neighborhood) นั้น ต้องให้ความสำคัญ ของระยะทางและขนาด ของอาคารบ้านเรือน ร้านค้า ทางกายภาพที่ สัมพันธ์กับลักษณะทางกาย ภาพของมนุษย์ (Human Scale)

ในการพัฒนาชุมชนเมือง ในอดีตมักจะละเลยลักษณะสำคัญนี้ โดยเน้นความยิ่งใหญ่สำหรับการเจริญเติบโตของธุรกิจและรัฐที่เป็นองค์กรขนาดใหญ่ แต่เมื่อมีการกระจายศูนย์อำนาจ และโครงข่ายทางธุรกิจทำให้องค์กรมีขนาดเล็กลงธุรกิจขนาดกลางจนถึง ขนาดเล็กมีโอกาสมากขึ้น ในระบบเศรษฐกิจที่เปลี่ยนไปความต้องการพื้นที่ ในเมืองที่มีขนาดใหญ่น้อยลง พื้นที่ทางธุรกิจมีขนาดเล็กลง และมีความสัมพันธ์กับขนาดและ มาตรฐานของมนุษย์มากขึ้น ที่วางสำหรับเมืองขนาดเล็กที่เดินทางสะดวกจึง เป็นที่ต้องการมากขึ้น และการวางผังจึงให้ความสำคัญแก่ ความหลากหลาย (Diversity) ทั้งกิจกรรม บริการสาธารณะ ที่อยู่อาศัย การค้า และลักษณะทางสถาปัตยกรรม ซึ่งมาจากประชากรที่หลากหลายในชุมชน ทั้งอายุ รายได้ เชื้อชาติ และขนาดครอบครัว ความหลากหลายนี้มีผลกับระบบเศรษฐกิจในพื้นที่ด้วย ซึ่งชุมชนนั้นไม่ควรขึ้นอยู่กับ ธุรกิจประเภทเดียวอีกต่อไป แต่การมีธุรกิจหลายประเภท ทำให้ชุมชนปรับตัว ได้ง่ายและยืดหยุ่น ต่อการเปลี่ยนแปลง และระบบเศรษฐกิจนั้นส่งผลต่อระบบนิเวศที่มีความซับซ้อนของพื้นที่แต่เดิมในธรรมชาติ และสภาพของแหล่งน้ำที่หล่อเลี้ยงสิ่งมีชีวิตในพื้นที่ ซึ่งต้องอนุรักษ์ (Conservation) ไว้ ซึ่งการอนุรักษ์นั้น ไม่เพียงแต่คุ้มครอง รักษาสภาพทางธรรมชาติเท่านั้นแต่ยังรวมถึง การฟื้นฟูทรัพยากรทางด้านวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ และสถาปัตยกรรมในพื้นที่ด้วย การปกป้อง ทรัพยากรจึงไม่เป็น เพียงแค่การดูแลสภาพ แวดล้อม ทางธรรมชาติเท่านั้น (Natural Environment) แต่ ยังรวมถึงสภาพแวดล้อมของมนุษย์ที่เหมาะสม (Built Environment) ซึ่งเท่ากับเป็นการรักษาอัตลักษณ์ ของชุมชน การรักษาอาคารเก่าและ การปรับใช้ อาคารสถาปัตยกรรมพื้นบ้านยังช่วยในการลดการใช้ พลังงาน และลดมลภาวะด้วยซึ่งมีผลต่อสภาพ แวดล้อมทางธรรมชาติเช่นกัน

2.1.2 แนวคิดในการออกแบบพื้นที่ว่างในชุมชนเมือง (Urban Design Policies)

แนวคิดในการออกแบบชุมชนเมืองที่ถูกยกมาใช่มากที่สุดคือทฤษฎี The Image of the City ของ Kevin Lynch (1960) ซึ่งได้อธิบายถึงจินตภาพของเมืองที่ผู้ใช้สามารถอ่านเข้าใจเมืองมีการกำหนดทิศทาง ที่ชัดเจนได้และ ไม่รู้สึกไม่มั่นคงในการเดินทางใช้สถานที่ โดยที่อธิบายคุณสมบัติการเข้าใจเมืองได้ดังนี้

- ความสามารถในการอ่านเข้าใจได้ (legibility) ซึ่งหมายถึงการรับรู้จดจำองค์ประกอบที่ต่างๆ และ ภูมิทัศน์ ที่โดดเด่นได้
- การสร้างจินตภาพ (Building the image) ซึ่งเป็นระบบวิธีการสร้างภาพรวมหรือจินตภาพ ของเมืองร่วมกันโดยมี จุดสนใจของเมือง ทางกายภาพเป็นองค์ประกอบซึ่งมี

- โครงสร้างและอัตลักษณ์ (Structure and Identity) ซึ่งเน้นความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน (Identity) ที่มีโครงสร้าง (Structure) และมีความหมาย (Meaning) ซึ่งความหมายของเมืองหรือ พื้นที่นั้น ที่เปลี่ยนแปลงได้ ตามการใช้สอย

- ความสามารถในการสร้างจินตภาพ (Image ability)

หมายถึงคุณสมบัติในการปลูกฝังจินตภาพ ให้แก่ ผู้สังเกตเมืองโดยที่ความสามารถในจินตภาพของ เมือง ทางกายภาพที่ชัดเจนโดยมีองค์ประกอบหลักดังนี้ 1 เส้นทางหลัก (Paths) 2 ขอบเขตที่ชัดเจน (Edges) 3 ย่าน หรือพื้นที่ที่มีกิจกรรม ลักษณะพิเศษ (Districts) 4 ชุมทาง (Nodes) 5 จุดหมายตา (Landmark) ซึ่งองค์ประกอบทางกายภาพเหล่านี้ตามทฤษฎีของ Kevin Lynch นี้ ได้ถูกนำมาสอนและใช้อ้างอิงในฐานะ ทฤษฎีแนวความคิดหลักในการออกแบบที่วางในเมือง และการพัฒนาพื้นที่ชุมชนซึ่ง องค์ประกอบเหล่านี้เกิดจากการสังเกตลักษณะทางกายภาพของเมืองในยุโรปและถูกนำมาใช้ในการศึกษาเมืองในอเมริกาซึ่งมิได้มีลักษณะการตั้งถิ่นฐานและประวัติศาสตร์ใกล้เคียงกับเมืองในประเทศในภูมิภาคเอเชียมากนัก จึงมีคำถามถึงความเหมาะสมในการใช้ทฤษฎีนี้ และเน้นองค์ประกอบทั้ง 5 นี้ซึ่งในความสามารถในการสร้างจินตภาพ ของเมืองนั้น ยังมีลักษณะอื่นๆที่จับต้องไม่ได้ (Lynch, 1960:124) เช่น ความศักดิ์สิทธิ์ของพื้นที่ (Holy space) ประโยชน์การใช้งาน (Function) ความทรงจำ (History) ชื่อเสียงของสถานที่นั้น (Name place) ซึ่งปัจจัยเหล่านี้เป็นปัจจัยที่ไม่ค่อยถูกหยิบยกขึ้นมาทำการวิจัย ในการวางแผนออกแบบชุมชนเมืองโดยที่ทั้งประวัติศาสตร์และความหมายเชิงสังคมนั้นย่อมมีที่มาจากลักษณะเฉพาะทางวัฒนธรรมในพื้นที่นั้นๆ จึงเป็นที่มาถึงการออกแบบชุมชนเมือง (Urban Design) ที่เน้นการอนุรักษ์โบราณสถาน (Historic Preservation) ควบคู่ไปด้วย

ในขณะที่ Richard A. O'Connor (1983) ได้พยายามเข้าใจลักษณะของความเป็นชุมชนเมืองของ กรุงเทพฯ และอธิบายลักษณะสำคัญว่า ความเป็นเมืองของไทย คือ ลักษณะการมีลำดับชั้นในสังคมและโครงสร้าง ของชุมชนหมู่บ้านของชาวไทยซึ่งซ้อนทับและแข่งขันต่อกระแสความเป็นเมืองสมัยใหม่ที่เข้ามาในสังคม โดยต่อมา O'Connor (2003) ยังได้อธิบายเพิ่มเติมว่า จินตภาพของเมืองของกรุงเทพฯ นั้น อาจไม่มีรูปแบบที่ชัดเจนได้ (Formless) ถ้ามองตามแนวคิดของ Kevin Lynch จินตภาพสาธารณะของกรุงเทพฯ (Bangkok Public Image) นั้น คือ การปะติดปะต่อกันของชื่อสถานที่ต่างๆ ความหมายของสังคมมีค่ามากกว่าลักษณะทางกายภาพที่ชัดเจน เช่น พระธาตุ หรือ เจ้าอาวาสวัดในชุมชนเป็นจินตภาพของพื้นที่มากกว่าลักษณะของสถาปัตยกรรม ที่ปกป้องสิ่งเหล่านี้ไว้ ซึ่งน่าจะเป็นที่หมายตาสำคัญ เช่น เจดีย์ที่บรรจุพระธาตุไว้ ฉะนั้นการสร้างจินตภาพของพื้นที่ ไม่ว่าจะเป็นชุมชน หรือเมืองนั้นการจะคำนึงถึงรูปแบบและร่องรอยทางประวัติศาสตร์ด้วยนโยบายการออกแบบ ชุมชนเมืองนั้น (Urban Design Policies) ควรจะรวมแนวคิดในการอนุรักษ์อาคารโบราณสถานซึ่งสื่อถึงร่องรอย ทางประวัติศาสตร์ของเมืองด้วย โดยเฉพาะอาคารสำคัญที่เป็นเอกลักษณ์ในชุมชน

Paul Gleye (1981:12) ได้อธิบายถึงคำว่า Palimpsest หรือร่องรอยอดีตเมือง เพื่อสร้างแนวคิดที่ผสมผสานแนวคิดการออกแบบ ชุมชนเมืองและการอนุรักษ์เข้าด้วยกันโดยเน้นว่า การเห็นร่องรอยของชุมชนเมืองเก่าที่สร้างจิตสำนึกของชุมชน ในด้านอัตลักษณ์และความมั่นคงทางประวัติศาสตร์

Andreas Huyssen (2003:64) อธิบายถึง นครเบอร์ลิน ว่าเป็น Palimpsest ร่องรอยอดีตเมืองซึ่งเน้นเฉพาะในกระบวนการผสม ช่องว่าง ความผิดพลาดและการล้มล้างกับ การตามหา ความทรงจำ การคืนสภาพและการก่อสร้างในที่ว่างของชุมชนเมืองได้อย่างไร ดังนั้น Palimpsest หรือ ร่องรอยอดีตเมืองนั้นไม่เพียงแต่สื่อถึงความต่อเนื่องเท่านั้นแต่ยังเป็นความแตกแยกอันเนื่องมาจากความขัดแย้งทางการเมืองด้วย

2.1.3 แนวคิดในเมืองน่าอยู่ (Healthy City) โดยสำนักงานองค์การอนามัยโลก และหน่วยงานของรัฐ

สำนักงานองค์การอนามัยโลกภาคพื้นยุโรป (WHO.EUR) ได้นำเสนอโครงการเมืองน่าอยู่ (Healthy Cities) โดยนำเอาหลักการเรื่องสุขภาพดีถ้วนหน้ามาใช้ระดับท้องถิ่นในปี พ.ศ. 2529 (ค.ศ.1986) ได้มีเมืองทั้งสิ้น 11 เมือง ที่ได้รับเลือกขึ้นมาเพื่อเป็นเครื่องชี้ให้เห็นว่า วิธีการพัฒนาสุขภาพของประชาชนบนพื้นฐานของหลักการสุขภาพดีถ้วนหน้านั้น สามารถปฏิบัติจริง เครือข่ายของโครงการนี้ได้ขยายออกไปยังประเทศอื่นๆ เช่น ออสเตรเลีย แคนาดา สหรัฐอเมริกา ในปี พ.ศ. 2534 และต่อมาในปี พ.ศ. 2535 มีเมืองในยุโรป 35 เมืองเข้ามาเป็นสมาชิก ในเครือข่ายโครงการเมืองน่าอยู่ ซึ่งอยู่ภายใต้ความรับผิดชอบ ขององค์การอนามัยโลกภาคพื้นยุโรป เมืองทั้งหมดนี้ได้ เชื่อมโยงกัน โดยมีองค์การอนามัยโลก ให้การสนับสนุน เรื่องการสร้างกระแสแรงสนับสนุนทางการเมือง ยกกระตั้นนโยบายและการปฏิบัติ โดยการส่งข่าวสารข้อมูล ให้แก่กันและกันและในปีเดียวกันเครือข่าย ของโครงการเมืองน่าอยู่ได้ขยายพื้นที่ดำเนินการครอบคลุม 18 ประเทศ ซึ่งประกอบด้วยเมืองต่างๆ 375 เมือง

ไชยยันตร์ กัมปนาทแสนยากร (2538:1) ได้กล่าวว่า เมืองน่าอยู่ หมายถึง เมืองที่มีกระบวนการสร้างสรรค์ และปรับปรุงสิ่งแวดล้อมทั้งด้านกายภาพและสังคมอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งมีการขยาย แหล่งทรัพยากรชุมชน โดยให้ประชาชนในชุมชนนั้นมีส่วนร่วมและช่วยเหลือซึ่งกันและกันเกี่ยวกับการดำเนินวิถีชีวิตเพื่อให้ได้ศักยภาพหรือคุณภาพของชีวิตที่ดีที่สุด พรหมินทร์ พรหมเกิด (2539:145 - 146) ได้ให้ความหมายของเมืองน่าอยู่ว่า เป็นเมืองที่ ก่อให้เกิดความพอใจสูงสุด ในการอยู่อาศัยของประชาชนและมีปัญหาสังคมน้อยที่สุด โดยทั่วไปพบว่า เมืองที่จะก่อให้เกิดความพอใจสูงสุด ในการอยู่อาศัยและมีปัญหาสังคมเกิดขึ้นน้อยนั้น มีลักษณะดังนี้

1. เป็นเมืองที่ไม่โตมากนักและจำนวนประชากรไม่มากเกินไป
2. เป็นเมืองที่ไม่มีปัญหามลภาวะเป็นพิษทั้งทางด้านอากาศ น้ำ ดิน เสียงและอื่นๆ
3. เป็นเมืองที่มีการจัดวางผังเมืองสวยงาม เป็นระเบียบ
4. เป็นเมืองที่มีพื้นที่สีเขียว สวนสาธารณะ และเป็นที่เปิดโล่งเพียงพอต่อการพักผ่อนหย่อนใจของคนเมือง

5. เป็นเมืองที่มีการอนุรักษ์มรดกทางศิลปะและวัฒนธรรม
6. คนที่อยู่ในเมืองนั้นจะต้องมีความสำนึกในความเป็นชุมชนร่วมกัน
7. เป็นเมืองที่มีความเสมอภาค

กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย (2547:8) ได้ให้นิยามเกี่ยวกับเมืองน่าอยู่ไว้ว่า เมืองน่าอยู่นั้น จะต้องประกอบไปด้วยการมีผังเมืองที่ดี เป็นบ้านเมืองที่ปลอดภัยจากยาเสพติด ปลอดภัยจากอาชญากรรม มีการจัดระเบียบสังคมที่ดี ประชาชนมีรายได้เลี้ยงตัวเองอย่างเพียงพอ ได้รับการบริการพื้นฐานที่ดีจากรัฐมีการศึกษาและสุขภาพอนามัยดี ซึ่งจะทำให้ประชาชนมีคุณภาพ ชีวิต จิตใจและคุณธรรม นอกจากนี้ กระทรวงมหาดไทย ได้กล่าวถึงคุณลักษณะของบ้านเมืองน่าอยู่ ประการ 10 ดังนี้

1. มีการจัดแบ่งเขตการใช้ประโยชน์ที่ดินตามกิจกรรมที่ควรจะเป็น ที่กำหนดไว้ในผังเมืองรวมอย่างชัดเจนไม่ก่อให้เกิดมลพิษและความเดือดร้อนรำคาญแก่พลเมือง
2. มีการจัดสาธารณูปโภคและบริการสาธารณะครบถ้วนสมบูรณ์ เพียงพอต่อความต้องการ และมีระบบการคมนาคมขนส่งที่เหมาะสม เพื่อเชื่อมโยงระหว่างเขตการใช้ประโยชน์ที่ดินต่างๆ ระหว่างที่อยู่อาศัยแหล่งงาน และสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ
3. เป็นเมืองที่มีพื้นที่เปิดโล่งสวนสาธารณะ และแหล่งนันทนาการของชุมชนที่ดีและเพียงพอที่จะให้บริการต่อชุมชน
4. เป็นเมืองที่มีพลเมืองสามารถดำรงรักษาพื้นที่ และหลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีไว้ได้ชัดเจน และเป็นชุมชนที่มีลักษณะอาคารบ้านเรือน ที่อยู่อาศัยที่มีเอกลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมของท้องถิ่น มีความสงบ่มาริณและความเป็นระเบียบ
5. เป็นเมืองที่มีแหล่งน้ำธรรมชาติ เช่น ห้วย หนอง คลอง บึงและแม่น้ำ ยังคงมี ศักยภาพที่สะอาดมีการดูแลและบริหารจัดการที่ดี อีกทั้งยังคงมีกิจกรรมสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับ แหล่งน้ำที่ดี
6. เป็นเมืองที่มีมรดกทางวัฒนธรรมที่หลากหลายและเป็นเอกลักษณ์เฉพาะ ประชาชนมีโอกาสได้รับการศึกษา และพัฒนาศักยภาพของตนเองอย่างกว้างขวางและเท่าเทียมกัน
7. พลเมืองมีระเบียบวินัยดี ประพฤติปฏิบัติตามกฎหมาย กติกาของสังคมและ ปลอดภัยจากอบายมุข
8. พลเมืองมีสุขภาพกายและสุขภาพจิตดี มีความมั่นคงปลอดภัย ไม่อพยพโยกย้าย ไปแหล่งอื่น
9. เป็นเมืองที่พลเมืองมีงานทำ และมีรายได้เพียงพอต่อการดำรงชีพ และค่าครองชีพไม่สูงเกินไปทำให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น
10. มีผู้บริหารและจัดการเมืองที่สามารถดึงดูดปฏิบัติงานเพื่อพลเมือง ชุมชนและสังคมถูกต้องตามทำนองคลองธรรม

2.2 ความเป็นมาของแนวคิดและความหมายของภูมิทัศน์วัฒนธรรม (Cultural Landscape)

ลักษณะของเมืองน่าอยู่ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะนั้นส่วนหนึ่งไม่ได้เป็นเพียงสถานที่ประวัติศาสตร์สำคัญหรือสถาปัตยกรรมที่ยิ่งใหญ่แต่เป็นองค์ประกอบของเมืองที่มีความน่าสนใจเมื่อนำมารวมกันในย่านชุมชน

และเขตเมืองเก่าดังนั้นจึงมีแนวความคิดของภูมิทัศน์วัฒนธรรมเข้ามาเกี่ยวข้องด้วยจึงได้มีการศึกษาถึงความหมายและการดูแลรักษาด้วยเช่นกัน

W Hager (1995) ได้ให้นิยาม คำว่าภูมิทัศน์นั้นตรงกับคำในภาษาอังกฤษคือ “Landscape” ซึ่งมีรากฐานมาจากภาษาเยอรมันคือ “Landschaffen /Scapjan” แปลว่าการปรับสภาพพื้นดิน ปรับแต่งรูปที่ดินหรือปรับแต่งภูมิประเทศ ซึ่งมีนัยยะถึงการปรับเตรียมที่สำหรับการใช้งานของมนุษย์ซึ่งในอดีต เป็นเรื่องของการเกษตรกรรมนั่นเองและคำว่าวัฒนธรรมนั้นส่วนใหญ่ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Culture มีรากฐานมาจากภาษาละตินคือคำว่า Cultura หรือ Colere ซึ่งเกี่ยวกับการเพาะปลูก การทำงานเกษตรกรรม (To cultivate) เช่นเดียวกันและเชื่อมโยงกับคำว่าลัทธิความเชื่อหรือคำว่า Cult ในภาษาอังกฤษ ซึ่งมีความหมายมาจากการทำพิธี บูชาเทพเจ้าต่างๆเพื่อให้ฝนฟ้าอากาศดีมีต่อผลผลิตทางเกษตรกรรมที่ออกมาอุดมสมบูรณ์ซึ่งนักวิชาการส่วนหนึ่งจึงมีความเชื่อว่าวัฒนธรรมมาจากสังคมเกษตรกรรม อย่างไรก็ตามคำว่า Culture มีความเป็นกลางไม่ได้มีนัยยะ ในการให้คุณค่าและโทษในขณะที่คำว่าวัฒนธรรมในภาษาไทยเองมีความหมายที่ไม่ตรงกับคำว่า Culture ในภาษาอังกฤษ

Barne (1993) ได้อธิบาย คำว่าวัฒนธรรมนี้พบว่าเริ่มใช้ในชวก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ เล็กน้อย ซึ่งความหมายตามคำสมของวัฒนธรรมจึงหมายถึงสิ่งที่ถูกต้องและมีการพัฒนาซึ่งเปิดโอกาส ให้ผู้มีอำนาจได้ตีความปฏิเสธความเชื่อ ประเพณีและธรรมเนียมพื้นถิ่นโดยมีอคติต่อกลุ่มชน และชาติพันธุ์บางกลุ่ม ในบางสถานการณ์ ที่รัฐหรือผู้ปกครองไม่ต้องการให้คนส่วนใหญ่รับรู้โดยถูกมองเป็นเรื่องล้าหลังมลายได้

ดังนั้นความหมายที่ตรงตัวของคำว่า “ภูมิทัศน์วัฒนธรรม” จึงค่อนข้างจำกัดในภาษาไทย และทำให้เกิด ความไม่เท่าเทียมกันได้ง่ายเมื่อรัฐนำมาใช้ในการอนุรักษ์พื้นที่ประวัติศาสตร์ ที่มาของคำว่าภูมิทัศน์วัฒนธรรม ในภาษาอังกฤษหรือ Cultural Landscape นั้นถูกนิยามครั้งแรก (James, P.E & Martin, G., 1981) โดยนักภูมิศาสตร์ชาวเยอรมัน ออตโต้ ชูลเทอร์ (Otto Schluter) ในปี ค.ศ.1908 ซึ่งความหมายดั้งเดิมของ Cultural Landscape นั้นถูกอธิบายในเนื้อหา ของการเรียนวิชาภูมิศาสตร์ (Geography) ซึ่งถือว่าเป็น การศึกษาหลักวิทยาศาสตร์ของภูมิประเทศ (Landscape Science หรือ Landschaftskunde ในภาษาเยอรมัน) ซึ่งศาสตร์ของภูมิประเทศหรือภูมิศาสตร์ได้แบ่งเป็น ๒ หัวข้อหลักคือ

1. ภูมิทัศน์ดั้งเดิม (Original Landscape หรือ Urlandschaft ในภาษาเยอรมัน) คือสภาพทางกายภาพของภูมิประเทศ ก่อนถูกปรับเปลี่ยนโดยมนุษย์ ซึ่งส่วนใหญ่คือป่าไม้ แม่น้ำและแหล่งทรัพยากรทางธรรมชาติต่างๆ

2. ภูมิทัศน์วัฒนธรรม (Cultural Landscape หรือ Kulturlandschaft) ลักษณะสภาพทางกายภาพของภูมิประเทศซึ่งถูกกระทำโดยวัฒนธรรมของมนุษย์ งานหลักของนักภูมิศาสตร์คือการศึกษาวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงของภูมิทัศน์ทั้งสองแบบ

อย่างไรก็ตามผู้ที่ให้คำนิยามที่ชัดเจนของคำว่า ภูมิทัศน์วัฒนธรรม คือ นักภูมิศาสตร์มนุษย์ (Human Geographer) ชาวอเมริกัน Carl O. Sauer (1925) ซึ่งให้ความสำคัญแก่วัฒนธรรมของมนุษย์โดยที่อธิบายว่าเป็นแรงผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและสร้างสรรค์บนพื้นผิวของโลก คำนิยามของคำว่า Cultural Landscape โดยศาสตราจารย์ชาวเออร์ นั้นมีใจความดังนี้

“ภูมิทัศน์วัฒนธรรมนั้นถูกทำให้เป็นรูปร่างขึ้นมาจากลักษณะภูมิทัศน์ธรรมชาติโดยกลุ่มคนทางวัฒนธรรมในบริเวณนั้นๆ ดังนั้นวัฒนธรรมจึงเป็นผู้แทน ภูมิประเทศทางธรรมชาติเป็นสื่อกลาง ผลลัพธ์คือภูมิทัศน์วัฒนธรรม”

“The cultural landscape is fashioned from a natural landscape by a cultural group. Culture is the agent, the natural are the medium, the cultural landscape is the result”

แนวคิดและการศึกษาภูมิทัศน์วัฒนธรรมได้รับการยอมรับมากขึ้นและต่อมาในปี ค.ศ. 1992 คณะกรรมการมรดกโลกได้มีการประชุมผู้เชี่ยวชาญเพื่อให้คำปรึกษาและช่วยปรับปรุงแนวทางปฏิบัติการของ คณะกรรมการมรดกโลกซึ่งได้มีการรวมภูมิทัศน์วัฒนธรรมเข้ามาเป็นลักษณะเฉพาะแบบหนึ่งของการขึ้นทะเบียนมรดกโลกและมีหัวข้อการจำกัดความของภูมิทัศน์วัฒนธรรมดังนี้

1. แสดงถึง ผลงานร่วมกันระหว่างธรรมชาติและมนุษย์ (Representing the "combined works of nature and of man")
2. แสดงวิวัฒนาการของสังคมมนุษย์และการตั้งถิ่นฐานภายใต้ข้อจำกัดทางกายภาพและโอกาสในธรรมชาติโดยพลังทางสังคมเศรษฐกิจและวัฒนธรรม (Illustrative of the evolution of human society and settlement over time, under the influence of the physical constraints and/or opportunities presented by their natural environment and of successive social, economic and cultural forces, both external and internal)
3. ครอบคลุมความหลากหลายของการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ (Embracing a diversity of manifestations of the interaction between humankind and its natural environment)
4. สะท้อนถึงวิธีการและลักษณะเฉพาะในการใช้ที่ดินที่มีข้อจำกัดทางธรรมชาติและความสัมพันธ์เชิงจิตวิญญาณกับธรรมชาติ (Reflecting specific techniques of sustainable land-use, considering the characteristics and limits of the natural environment they are established in, and a specific spiritual relation to nature)

ตามแนวทางข้อกำหนดของคณะกรรมการมรดกโลกในปี ค.ศ. 1992 (World Heritage's Operational Guidelines 1992, Annex 3) นั้น ทางองค์การวัฒนธรรมและการศึกษาแห่งสหประชาชาติยังได้แบ่งลักษณะภูมิทัศน์วัฒนธรรมออกเป็น 3 ประเภท

1. ภูมิทัศน์ที่มีการออกแบบสร้างสรรค์โดยมนุษย์อย่างชัดเจน (Clearly defined landscape designed and created intentionally by man)
2. ภูมิทัศน์ที่มีวิวัฒนาการทางสังคมวัฒนธรรมอันยาวนานโดยธรรมชาติ (Organically evolved landscape)
 - 2.1. ภูมิทัศน์ที่เป็นทรากรปรักหักพัง Relict Landscape
 - 2.2. ภูมิทัศน์ต่อเนื่อง Continuing Landscape
3. ภูมิทัศน์ที่มีร่องรอยทางศาสนาและวัฒนธรรมในสภาพธรรมชาติ (Associative cultural landscape)

หลังจากที่องค์กรวัฒนธรรมและการศึกษาแห่งสหประชาชาติมีการให้ความสำคัญและตั้งข้อกำหนดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ภูมิทัศน์วัฒนธรรมแล้ว นักวิชาการตลอดจนหน่วยงานต่างๆได้ทำการศึกษาและพัฒนาแนวทางและกำหนดความหมายคำจำกัดความของภูมิทัศน์วัฒนธรรมของตนเอง คำจำกัดความที่น่าสนใจและศึกษาได้แก่แนวทางการปฏิบัติโดยกรมอุทยานของ กระทรวงมหาดไทยแห่งประเทศไทย (ค.ศ.1998) โดยได้นิยามคำว่าภูมิทัศน์วัฒนธรรมว่าเป็น “พื้นที่ทางภูมิศาสตร์ที่มีทั้งทรัพยากรทางธรรมชาติ วัฒนธรรม สัตว์ป่าและสัตว์เลี้ยง เกี่ยวเนื่องกับเหตุการณ์ กิจกรรม บุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์ หรือแสดงคุณค่าทางความงามและวัฒนธรรม” โดยแบ่งได้ 4 ประเภท

1. สถานที่ทางประวัติศาสตร์ (Historic site) คือสภาพภูมิทัศน์ ที่มีความสำคัญในการมีส่วนร่วมกับ (ภูมิประเทศ) กิจกรรมและบุคคลสำคัญทางประวัติศาสตร์เหตุการณ์
2. สถานที่แสดงถึงประวัติศาสตร์งานออกแบบต่างๆ (Historic design site) คือภูมิทัศน์ (ภูมิประเทศ) ที่มีความสำคัญในการออกแบบและศิลปกรรมโดยได้รับการออกแบบอย่างดีจากช่างฝีมือและศิลปินเอก
3. สถานที่แสดงถึงประวัติศาสตร์พื้นถิ่น (Historic vernacular site) คือภูมิทัศน์ที่มีสิ่งก่อสร้าง และผังบริเวณ ที่สะท้อนถึงธรรมเนียม ประเพณี ความเชื่อและค่านิยม ซึ่งแสดงออก ถึงคุณค่าทางสังคม วัฒนธรรมและการกระทำ ของมนุษย์ในช่วงเวลาหนึ่ง
4. สถานที่แสดงถึงเอกลักษณ์กลุ่มเผ่าพันธุ์ต่างๆ (Ethnographic site) คือภูมิทัศน์ที่มีความหลากหลาย ของทรัพยากรทางธรรมชาติและวัฒนธรรมที่ผู้คนที่เกี่ยวข้องในพื้นที่นั้นๆ กำหนดว่าเป็นมรดก และทรัพยากร ที่สำคัญของตน

2.3 แนวคิดในเรื่องการท่องเที่ยวเชิงมรดกทางวัฒนธรรมในประเทศที่กำลังพัฒนา

การท่องเที่ยวเชิงมรดกทางวัฒนธรรมนั้นได้รับความนิยมไปทั่วโลก และถ้าได้รับการบริหารจัดการอย่างถูกต้องแล้วสามารถช่วยกระตุ้น และยกระดับเศรษฐกิจของพื้นที่ที่ยากจนในประเทศที่กำลังพัฒนาได้ (Timothy and Nyaupane, 2009:51) นอกจากนี้ยังสามารถช่วยสนับสนุนการอนุรักษ์ บุรณะและปฏิสังขรณ์ โบราณสถานและ มรดกของท้องถิ่นนั้น นอกจากนี้ UNWTO (2009) ยังได้หวังว่า การ

ท่องเที่ยวเชิงมรดกทางวัฒนธรรมนั้น จะสามารถช่วยพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชนที่ยากไร้ได้ อย่างไรก็ตาม ความหมายของ มรดกทางวัฒนธรรมนั้น ได้มีการเปลี่ยนแปลงจากมรดกของชนชั้นสูงที่มีความสำคัญ เช่น ศฤงคาร ปราสาท โบสถ์ วิหาร เป็นต้น มาสู่วิถีชีวิตและภูมิทัศน์ประจำวันของคนธรรมดา เช่น คนงานในเมือง ชาวประมง ชาวนา แรงงานในโรงงาน ผู้หญิงและเด็ก (Timothy and Boyd 2006) จากการศึกษาของ Bywater (1993) ได้แยกประเภทนักท่องเที่ยว เชิงวัฒนธรรมออกเป็น 3 ประเภท

1. นักท่องเที่ยวตามแรงกระตุ้นทางวัฒนธรรม (Culturally Motivated) หมายถึงผู้ที่เดินทางท่องเที่ยวด้วยเหตุผล ทางวัฒนธรรม นักท่องเที่ยวกลุ่มนี้มีความสนใจที่จะเรียนรู้ ศึกษาวัฒนธรรมและมีพฤติกรรม ที่จะพักอยู่ในแหล่ง ท่องเที่ยวเป็นระยะเวลานาน

2. นักท่องเที่ยวตามแรงบันดาลใจทางวัฒนธรรม (Culturally Inspired) หมายถึงผู้ที่ถูกดึงดูดใจด้วยทัศนียภาพของแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นที่รู้จักหรือได้รับการประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อรูปภาพโดยนักท่องเที่ยวประเภทนี้ใช้ระยะเวลาที่จะพักอยู่ในแหล่งท่องเที่ยว น้อยกว่าประเภทแรกแต่มีโอกาสดังกล่าวที่จะเดินทางกลับมาสถานที่ท่องเที่ยวอีกครั้งในอนาคต

3. นักท่องเที่ยวตามแรงดึงดูดทางวัฒนธรรม (Culturally Attracted) หมายถึงผู้ที่มีความสนใจในกิจกรรมการท่องเที่ยว ที่เกิดขึ้นโดยนักท่องเที่ยว ประเภทนี้จะมีระยะเวลาในการท่องเที่ยวน้อยอาจจะเป็นในลักษณะเยี่ยมชมมากกว่าการพักอาศัย การท่องเที่ยวโดยที่ Timothy and Nyaupane (2009:20) ได้ศึกษารูปแบบผลผลิตของการท่องเที่ยวเชิงมรดกทางวัฒนธรรม ในประเทศกำลังพัฒนา ซึ่งสามารถแบ่งได้หลายรูปแบบตามลักษณะที่ตั้ง กิจกรรม เทศกาลและโบราณวัตถุ รวมถึงแรงจูงใจของนักท่องเที่ยว โดยแบ่งได้ตามนี้

1. การท่องเที่ยวเชิงศาสนา เป็นรูปแบบของการท่องเที่ยวเชิงมรดกที่เก่าแก่ที่สุดซึ่งส่วนใหญ่คือการแสวงบุญ การไถ่บาป และการเข้าถึงพระเจ้า การแสวงบุญจึงเป็นการท่องเที่ยวเชิงมรดกทางวัฒนธรรม เพราะ สถานที่ศักดิ์สิทธิ์ส่วนใหญ่คือโบราณสถาน เส้นทางแสวงบุญกลายเป็นส่วนหนึ่งของทรัพยากร สำหรับมรดกทางวัฒนธรรมไปด้วย ในที่สุดรูปแบบของพิธีการบูชาในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ได้กลายเป็นวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้อีกด้วย

2. การท่องเที่ยวของคนพลัดถิ่น (diaspora) นั้นเป็นรูปแบบของการท่องเที่ยว เชิงมรดกทางวัฒนธรรม และชาติพันธุ์ส่วนตัวซึ่งเกิดจากการอพยพลี้ภัยเพราะปัญหาทางการเมืองและรัฐส่วนหนึ่ง การท่องเที่ยวโดยกลับไปเยี่ยมบ้านเกิดของบุพการี ได้เป็นส่วนหนึ่งของการค้นหาตนเองและสร้างอัตลักษณ์ทางสังคมขึ้นมา (Breathnach 2006; McIntosh 2008; Poria et al. 2003, 2006)

3. การท่องเที่ยววัฒนธรรมที่มีชีวิต (Living Culture) ได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญในประเทศกำลังพัฒนา โดยรวมเอาภูมิทัศน์เกษตรกรรม วิถีชีวิตแบบชุมชนกิจกรรม งานหัตถศิลป์ ศิลปะ ภาษา ดนตรีพื้นถิ่น การประกอบพิธีทางศาสนาและ องค์ประกอบอื่นๆ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของภูมิทัศน์วัฒนธรรมกลายเป็นสิ่งดึงดูดนักท่องเที่ยว โดยที่มีการตอบสนองความสนใจในวิถีชีวิตของคนสามัญ

โดยเกิดกระแสการจัดตั้ง พิพิธภัณฑ์พื้นถิ่นมีชีวิต (Living Folk Museum) ขึ้นในหลายที่แต่ได้รับการวิพากษ์วิจารณ์ในเรื่องของความแท้และการแสดงแทนที่ไม่ถูกต้องกับความเป็นอยู่จริงของชุมชน

4. มรดกทางการทำอาหาร (Culinary Heritage) ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมที่มีชีวิตและ มรดกของประเทศกำลังพัฒนาที่ได้รับความสนใจสูงในโลกตะวันตก ศิลปะการทำอาหารรวมถึงกระบวนการเตรียมและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องเป็นผลผลิตของวัฒนธรรมเพราะสื่อให้เห็นถึงวิถีชีวิตของผู้คนที่สืบทอดมาหลายชั่วอายุคนในการปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม สภาพทางภูมิประเทศ (Bessière 2002; Cusack 2000; Hall et al.2003; Tran and Nguyen1997)

5. เมืองประวัติศาสตร์และมรดกทางการก่อสร้าง (Historic cities and built heritage) ในประเทศที่กำลังพัฒนา สะท้อนรูปแบบวัฒนธรรมที่ไม่มีกระบวนการอุตสาหกรรมเข้ามาเกี่ยวข้อง เป็นสถาปัตยกรรม พื้นถิ่นที่มีความมีชีวิตสูงในขั้นแบบเป็นรูปร่าง (organic morphology) และในบางที่ผสมผสานกับวัฒนธรรมของประเทศอาณานิคมตะวันตก (Colonial) จึงมีรูปแบบที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง

6. ซากโบราณสถาน (Archaeological site) โดยถือเป็นอดีตที่จับต้องได้ของวัฒนธรรมพื้นถิ่น

2.4 นโยบายและกฎหมายที่เกี่ยวข้อง

การรวบรวมนโยบายและกฎหมายที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาปรับปรุงพื้นที่ศึกษาให้สอดคล้องกับนโยบายและกฎหมายที่เกี่ยวข้อง โดยการทบทวนนโยบายที่เกี่ยวข้องดังต่อไปนี้

2.4.1 แผนพัฒนากรุงเทพมหานครระยะ 22 ปี พ.ศ. 2552-2563

วิสัยทัศน์: กรุงเทพฯ มหานครแห่งความน่าอยู่อย่างยั่งยืน

จากวิสัยทัศน์ “มหานครน่าอยู่อย่างยั่งยืน” ได้ถูกถ่ายทอดออกมาเป็น แนวทางการพัฒนา 3 แนวทาง ได้แก่ Gateway Green และ Good Life โดยได้แยก วิสัยทัศน์ออกเป็น 3 มิติการพัฒนาซึ่งเชื่อมโยงกับการพัฒนา ในระดับพื้นที่ ได้แก่ มหานคร (Gateway) ซึ่งเป็นแนวทางการพัฒนาในระดับมหานคร ยั่งยืน (Green) ซึ่งเป็นแนวทางการพัฒนาในระดับเมือง และ น่าอยู่ (Good Life) ที่เป็นแนวทางการพัฒนาในระดับ ชุมชน โดยมีเป้าหมายที่จะบูรณาการแนวทางการ พัฒนาทั้งสามระดับพื้นที่อย่างสมดุลเหมาะสมกับ ศักยภาพที่ตั้ง และตำแหน่งทางความเชื่อมโยง ระหว่างกรุงเทพฯ กับพื้นที่สำคัญอื่นๆ ของโลก ประสานอย่างกลมกลืน กับความเป็นศูนย์กลางทาง วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ การเมืองการปกครองของ ประเทศ และการมีบริการพื้นฐาน อย่างทั่วถึงและเท่าเทียมกันโดยแต่ละแนวทางการพัฒนาแต่ละประเด็นจะมีหลักการดังนี้

1. หลักการมหานคร Gateway

ในด้านโครงสร้างพื้นฐาน กรุงเทพฯ จะได้รับการพัฒนาให้เป็น “ศูนย์กลาง ของภูมิภาคด้านการขนส่งและสื่อสาร” ซึ่งโดยปกติแล้ว กิจกรรมทางเศรษฐกิจในพื้นที่ ที่มีความเป็น Gateway จะเป็นการผลิตขั้นสุดท้ายที่พึ่งพาวัตถุดิบ ที่ผลิตขั้นต้นและชั้นกลาง มาจากพื้นที่ที่อยู่ห่างจากประตูเชื่อมต่อออกไป และจะมีกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับ การรวบรวมและกระจายสินค้า เพื่อให้อยู่ในรูปแบบที่สามารถส่งถ่ายได้อย่างประหยัด สะดวกและตรงกับ ความต้องการของตลาด ดังนั้นการพัฒนาด้านกายภาพของ กรุงเทพฯ จึงมุ่งพัฒนาให้มีโครงสร้างพื้นฐาน ทั้งด้านการคมนาคมขนส่ง สาธารณูปโภคและสาธารณูปการที่เอื้ออำนวย ให้เกิดการเชื่อมโยงอย่าง สะดวกประหยัดและรวดเร็ว ในขณะที่กรุงเทพฯ มีพื้นที่จราจรน้อยเพียง 10% เทียบกับโตเกียว 23% และนิวยอร์ก 38% ในขณะเดียวกันต้องบูรณาการกับพื้นที่จังหวัดรอบข้างด้วยเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพ

2. หลักการยั่งยืน Green

ในอดีตกรุงเทพฯ เคยเป็นเมืองที่ได้รับการยกย่องเรื่องคุณภาพสภาพแวดล้อม ทางธรรมชาติในฐานะ “เมืองเวนิสตะวันออก” แต่ในปัจจุบันกลับกลายเป็นเมืองที่มี ปัญหาความเสื่อมโทรมของสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติเป็นอย่างมาก พื้นที่ของ การใช้ประโยชน์ที่ดินแบบเมืองและกิจกรรมที่ต้องการพื้นที่พิเศษ จึงขยายตัวไปในพื้นที่ที่มีคุณค่าด้านการเกษตรทรัพยากรธรรมชาติและสภาพแวดล้อมโดยไม่ได้มีการ ควบคุม ด้วยกฎหมายที่รัดกุมและการเตรียมการเพื่อรองรับผลกระทบอันเกิดจากการใช้ประโยชน์ที่ดินและกิจกรรมเหล่านั้น กรุงเทพฯ ในอนาคตจึงต้องพัฒนา ภายใต้หลักการ Green ทั้งด้านกายภาพเศรษฐกิจสังคม และการบริหาร จัดการที่ดีที่สามารถตอบสนอง ความต้องการของประชาชนและหน่วยธุรกิจได้อย่างสะดวก รวดเร็ว และคุ้ม กับต้นทุนทั้งด้านบุคลากรและเครื่องมือสนับสนุน สามารถให้บริการสาธารณะ เพื่อตอบสนอง ความเป็นชุมชน น่าอยู่ยั่งยืนได้อย่างสะดวกและมีประสิทธิภาพ

3. หลักการน่าอยู่ Good Life

ชุมชนที่ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีจะต้องเป็น “เมืองสวยงามมีชีวิตชีวาและสะดวก” โดยพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานให้ตอบสนองการเป็นชุมชนแบบมีชีวิตชีวาอยู่ตลอดเวลา (Lively Community) เพื่อให้กิจกรรมทางเศรษฐกิจต่างๆ สามารถดำเนิน ไปได้อย่างสะดวกและมีประสิทธิภาพ ในพื้นที่และเวลาที่แต่ละกิจกรรมต้องการ การสร้างคุณภาพ ชีวิตที่ดี ในแง่ของการบริหารจัดการ คือ การส่งเสริม “การมีส่วนร่วมของประชาชน” โดยจัดให้มีการบริหารจัดการ งานภาครัฐ ที่โปร่งใส ซึ่งกรุงเทพมหานครจะต้องมีการดำเนินงานที่ตรงไปตรงมา มีข้อมูลข่าวสารที่เปิดเผย ให้สาธารณชนสามารถตรวจสอบได้ ตั้งแต่ระดับนโยบาย แผนงาน ไปจนถึงระดับโครงการ ซึ่งสามารถทำได้โดยผ่าน การมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างมีประสิทธิภาพ โดยยึดเอาความต้องการของประชาชน เป็นศูนย์กลาง

จากหลักการ 3 ข้อนี้นำไปสู่การวางแผนยุทธศาสตร์ได้ 5 ประการ

ยุทธศาสตร์ที่ 2 พัฒนาศักยภาพกรุงเทพมหานครเพื่อการแข่งขันทางเศรษฐกิจในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

มีประเด็นสำคัญ คือ ประเด็นยุทธศาสตร์ส่งเสริมและพัฒนากองทุนท่องเที่ยวของกรุงเทพฯ สู่ความเป็นศูนย์กลาง ของการท่องเที่ยวภูมิภาค เป็นยุทธศาสตร์เพื่อสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจจากการ เป็น Gateway โดยมีเป้าหมายที่จะเพิ่มค่าใช้จ่ายเฉลี่ย ของนักท่องเที่ยวต่อวัน ให้ได้ร้อยละ 5 ต่อปี และมีจำนวนผู้เยี่ยมเยือนเพิ่มขึ้นร้อยละ 5 ต่อปี โดยการ สร้างแรงดึงดูดด้านการท่องเที่ยว ทั้งการประชาสัมพันธ์ให้กลุ่มนักท่องเที่ยว เป้าหมายรับทราบ การสร้างเครือข่าย ด้านการท่องเที่ยวให้กว้าง เพื่อให้เกิด มูลค่าเพิ่มในกรุงเทพฯ เพิ่มมากขึ้น โดยมีเป้าหมายให้กรุงเทพฯ เป็นศูนย์กลาง ของการท่องเที่ยวทุกประเภทและทุกระดับ เนื่องจากมีโครงสร้างพื้นฐานเพื่อ รองรับนักท่องเที่ยวที่ครบถ้วนสมบูรณ์ ทั้งที่พัก ร้านอาหาร สถานที่ท่องเที่ยว ต่างๆ ที่ครบทุกรูปแบบ

ประเด็นยุทธศาสตร์การพัฒนาการศึกษาตามอัธยาศัยและการเรียนรู้ตลอดชีวิต เป็นการจัดการศึกษาออกภาค บังคับเพื่อให้ประชาชนทุกเพศทุกวัยได้มีโอกาสศึกษาในสาขาหรือประเด็นที่ตนเองมีความต้องการใช้ ประกอบ การดำรงชีวิต โดยมีกลยุทธ์หลัก 2 กลยุทธ์ ได้แก่ 1. ส่งเสริมแหล่งการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพครอบคลุมทุกเขต พื้นที่กรุงเทพฯ ซึ่งเป็นการกระจายบริการด้านการเรียนรู้ให้ประชาชนสามารถเข้าถึงได้ อย่างสะดวก 2. ส่งเสริม การจัดกิจกรรมเพื่อการศึกษาตามอัธยาศัยและการเรียนรู้ตลอดชีวิต เพื่อตอบสนองความต้องการที่หลากหลายตาม กระแสของสังคมพหุนิยม

ยุทธศาสตร์ที่ 4 พัฒนากรุงเทพฯ ให้เป็นมหานคร แห่งคุณภาพชีวิตที่ดีและมีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม (Providing Good Quality of Life in Cultural Mega- City)

มีประเด็นสำคัญ คือ ประเด็นยุทธศาสตร์การเสริมสร้างเสน่ห์กรุงเทพฯ เพื่อเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม เพื่อส่งเสริมภาพลักษณ์ของ เมือง และเป็นแรงดึงดูดด้านการท่องเที่ยวในเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม โดยมีกลยุทธ์หลัก 4 กลยุทธ์ดังนี้

- 4.1 พัฒนาพื้นที่ลักษณะพิเศษต่างๆ เช่น พื้นที่อนุรักษ์ประวัติศาสตร์และสถาปัตยกรรม
- 4.2 การบูรณะฟื้นฟูเมือง และเสริมสร้างภูมิทัศน์เมือง
- 4.3 อนุรักษ์ ฟื้นฟูและส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมและ ภูมิปัญญาท้องถิ่น
- 4.4 ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนและองค์กรทางศาสนาในการสร้างเสน่ห์กรุงเทพมหานคร ให้เป็นเมืองแห่งศาสนา

2.4.2 แผนปฏิบัติการประจำปี พ.ศ. 2556 สำนักงานเขตธนบุรี

วิสัยทัศน์ของหน่วยงาน : เมืองแห่งการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ ชุมชนสะอาดปลอดภัย ประชาชนมีสิ่งแวดล้อม และคุณภาพชีวิตที่ดี

ยุทธศาสตร์ที่ 2 พัฒนาศักยภาพกรุงเทพมหานครเพื่อการแข่งขันทางเศรษฐกิจในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

ประเด็นยุทธศาสตร์ พัฒนาการท่องเที่ยวของกรุงเทพมหานครสู่ความเป็นศูนย์กลางของการท่องเที่ยวในภูมิภาค เอเชียตะวันออกเฉียงใต้

กลยุทธ์ เพิ่มประสิทธิภาพกลไกการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงเครือข่าย

ยุทธศาสตร์ที่ 4 พัฒนากรุงเทพมหานครให้เป็นมหานครแห่งคุณภาพชีวิตที่ดีและมีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม

ประเด็นยุทธศาสตร์ พัฒนาคุณภาพการศึกษาและแหล่งการเรียนรู้โดยเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางและสร้างกรุงเทพมหานครให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้

กลยุทธ์ พัฒนาคุณภาพการศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานและปฐมวัย

2.4.3 แผนพัฒนาการท่องเที่ยวกรุงเทพมหานคร พ.ศ. 2554-2558

แผนพัฒนาการท่องเที่ยวของกรุงเทพมหานครนั้น เน้นการบริหารจัดการเครือข่ายและทรัพยากรมนุษย์ในด้าน การท่องเที่ยวโดยแบ่งเป็น 5 เครือข่าย

1. เครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์
2. เครือข่ายการท่องเที่ยว ทางศิลปวิทยาการ
3. เครือข่ายการท่องเที่ยว ทางวัฒนธรรม
4. เครือข่ายการท่องเที่ยว ทางประวัติศาสตร์
5. เครือข่ายการท่องเที่ยว เพื่อนันทนาการ

ยุทธศาสตร์ที่ 1 อนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรการท่องเที่ยวอย่างสร้างสรรค์

โดยมีเป้าประสงค์คืออนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรการท่องเที่ยวที่วางอยู่บนฐานอัตลักษณ์และภูมิปัญญา ท้องถิ่นด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคีต่างๆอย่างสร้างสรรค์และยั่งยืนเพื่อตอบสนองความต้องการของ นักท่องเที่ยวและปกป้องทรัพยากรโดยมีกลยุทธ์ดังนี้

1. พัฒนา โครงสร้างพื้นฐาน ภูมิทัศน์ทางการท่องเที่ยว สิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อการท่องเที่ยว
2. อนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรการท่องเที่ยว
3. พัฒนาและส่งเสริมความปลอดภัยของแหล่งท่องเที่ยวให้ได้ตามเกณฑ์มาตรฐานระดับชาติและสากล

4. พัฒนาและส่งเสริมการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและกิจกรรมการท่องเที่ยวอย่างสร้างสรรค์ และมีอัตลักษณ์รวมถึงภูมิปัญญาท้องถิ่น

ยุทธศาสตร์ที่ 2 พัฒนาและส่งเสริมทางการตลาดการท่องเที่ยว

โดยมีเป้าประสงค์เพื่อพัฒนาและส่งเสริมตลาดการท่องเที่ยวในรูปแบบต่างๆ ให้เข้าถึงกลุ่มเป้าหมายที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวและกระตุ้นการใช้จ่าย โดยมีกลยุทธ์ดังนี้

1. พัฒนาเครื่องมือ เครือข่ายและกิจกรรมประชาสัมพันธ์และส่งเสริมการตลาดที่สอดคล้องกับสถานการณ์ และการเปลี่ยนแปลง
2. สร้างภาพลักษณ์และสื่อความหมายการท่องเที่ยวของกรุงเทพมหานครให้ชัดเจนสำหรับแต่ละกลุ่มเป้าหมาย
3. ส่งเสริมการตลาดเพื่อเพิ่มการจับจ่ายสินค้าสินค้าและบริการของนักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างชาติ
4. ส่งเสริมการใช้กลยุทธ์การตลาดเพื่อเจาะกลุ่มนักท่องเที่ยวใหม่และส่งเสริมการท่องเที่ยวซ้ำ
5. พัฒนาและดำเนินการส่งเสริมการตลาดผ่านอินเทอร์เน็ตและเครือข่ายสังคมออนไลน์

ยุทธศาสตร์ที่ 3 เพิ่มประสิทธิภาพกลไกการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงเครือข่าย

โดยมีเป้าประสงค์เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงเครือข่ายทั้งการสร้างกลไกความร่วมมือการปรับโครงสร้างองค์กร เสริมศักยภาพชุมชนส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสร้างแผน การท่องเที่ยวระดับเขต โดยมีกลยุทธ์ดังนี้

1. เสริมสร้างกลไกความร่วมมือเชิงเครือข่ายกับภาคีต่างๆ เพื่อพัฒนาและบริหารทรัพยากรการท่องเที่ยว และโครงการที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวของกรุงเทพมหานคร
2. ปรับโครงสร้างองค์กรให้มีหน่วยงานรับผิดชอบด้านการท่องเที่ยวโดยตรงทั้งส่วนกลางและสำนักงาน เขตและปรับปรุงประสิทธิภาพการจัดสรรและเบิกจ่ายงบประมาณด้านการท่องเที่ยวของกรุงเทพมหานคร
3. เสริมสร้างศักยภาพชุมชนในพื้นที่เพื่อร่วมพัฒนาการท่องเที่ยวในกรุงเทพมหานคร
4. ส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการบริหารงานและให้บริการด้านการท่องเที่ยว
5. สร้างและบูรณาการแผนพัฒนาการท่องเที่ยวระดับสำนักงานเขตที่สอดคล้องกับแผนพัฒนาการท่องเที่ยวของกรุงเทพมหานคร

ยุทธศาสตร์ที่ 4 พัฒนาศักยภาพมนุษย์ด้านการท่องเที่ยว

โดยมีเป้าประสงค์ ส่งเสริมการพัฒนาทรัพยากรบุคลากรทางการท่องเที่ยวทั้งความรู้ ทักษะ และจิตสำนึกด้วยการเพิ่ม ช่องทางการเรียนรู้และการจัดการการเรียนรู้ โดยมีกลยุทธ์ดังนี้

1. ส่งเสริมการพัฒนาทรัพยากรบุคคลของกรุงเทพมหานครให้มีความรู้ด้านการจัดการการท่องเที่ยวในระดับสากล
2. สร้างระบบการเรียนรู้ผ่านช่องทางต่างให้กับบุคลากรทางการท่องเที่ยวของกรุงเทพมหานครโดยความร่วมมือของภาคี
3. ส่งเสริมการจัดการความรู้ด้านการจัดการการท่องเที่ยวแก่บุคลากร ภาครัฐ เอกชนและชุมชนประชาสังคม
4. ปลุกฝังจิตสำนึกของชุมชนและประชาสังคมในการร่วมพัฒนาการท่องเที่ยวของกรุงเทพมหานครอย่างยั่งยืน

ยุทธศาสตร์ที่ 5 พัฒนาคุณภาพการบริการการท่องเที่ยว

โดยมีเป้าประสงค์ เพื่อพัฒนาคุณภาพและเสริมสร้างขีดความสามารถการบริการแก่ผู้ให้บริการและบริหารแหล่งท่องเที่ยว ให้มีจริยธรรมและบังคับใช้กฎหมายเพื่อร่วมควบคุมการให้บริการอย่างมีมาตรฐาน โดยมีกลยุทธ์ดังนี้

1. พัฒนากลไกการบริหารคุณภาพการบริการการท่องเที่ยวและจริยธรรมของธุรกิจให้บริการท่องเที่ยว
2. พัฒนาระบบจูงใจเพื่อพัฒนาคุณภาพการบริการการท่องเที่ยวของผู้ให้บริการและผู้บริหารแหล่งท่องเที่ยว
3. เสริมสร้างขีดความสามารถการให้บริการแก่นักท่องเที่ยวแก่ผู้ให้บริการและผู้บริหารแหล่งท่องเที่ยว
4. พัฒนากลไกความร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการบังคับใช้กฎหมายเกี่ยวกับการบริการการท่องเที่ยว

2.4.4 เครือข่ายการท่องเที่ยวและการท่องเที่ยวเชื่อมโยงของกรุงเทพมหานคร

การจัดทำเครือข่ายการท่องเที่ยวเป็นการจัดตามกลุ่มเขตทั้ง 50 เขต โดยประยุกต์ตามหลักการ ของกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬาและการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยที่มี 12 ประเภท คือ 1.แหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ 2. แหล่งท่องเที่ยวทางศิลปะและวิทยาการ 3. แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม 4. แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ 5. แหล่งท่องเที่ยวเพื่อนันทนาการ 6. แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ 7. แหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพน้ำพุร้อน 8. แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติประเภทชายหาด 9. แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติประเภทน้ำตก 10. แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติประเภทถ้ำ 11. แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติประเภทเกาะ 12. แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติประเภทแก่ง โดยกรุงเทพมหานครนั้นมีเพียง 5 ประเภท จาก 50 เขต

1. เครือข่ายท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์
2. เครือข่ายท่องเที่ยวทางศิลปะและวิทยาการ
3. เครือข่ายท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม
4. เครือข่ายท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์
5. เครือข่ายท่องเที่ยวเพื่อนันทนาการ

โดยพื้นที่ของตลาดพลูและวัดโพธิ์นิมิตรอยู่ในเขตธนบุรีซึ่งอยู่ในเครือข่ายท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ โดยมีเขตอื่นๆที่อยู่ในเครือข่ายอีก คือ คลองสาน บางกอกน้อย บางกอกใหญ่ บางพลัด ที่อยู่ในพื้นที่ฝั่งธนบุรี และมีเขต บางรัก ดุสิต พระนคร ป้อมปราบศัตรูพ่าย ราชเทวี สัมพันธวงศ์ ดอนเมือง สวนหลวง สาทรร ในพื้นที่กรุงเทพฯฝั่งตะวันออก

การดำเนินงานของ กองการท่องเที่ยว สำนักวัฒนธรรม กีฬา และการท่องเที่ยว กรุงเทพมหานคร

1. รวบรวมกลุ่มคนที่สนใจการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยโครงข่ายคนทำงานการท่องเที่ยวชุมชนที่มีศักยภาพ
2. เก็บรวบรวมองค์ความรู้ ประวัติศาสตร์วัฒนธรรมท้องถิ่นและแสวงหาภาคีเครือข่ายกลุ่มชุมชนที่มีองค์ความรู้ท้องถิ่น
3. พัฒนาความเข้มแข็งของเครือข่ายให้มีศักยภาพมากขึ้นโดยการจัดดูงานตัวอย่างชุมชนที่มีการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน
4. สนับสนุนการฟื้นฟูและการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมและทรัพยากรในท้องถิ่น
5. พัฒนากิจกรรมที่เชื่อมโยงนักท่องเที่ยวกับชุมชนและหน่วยงานของกรุงเทพมหานครที่เกี่ยวข้อง เช่น สำนักงานจราจรและขนส่งที่ ดูแลระบบเส้นทางจักรยาน สำนักงานระบายน้ำที่ดูแลเส้นทางเดินเรือ
6. พัฒนาระบบอำนวยความสะดวกของการท่องเที่ยวต่างๆ ระบบสื่อความหมายและระบบสัญลักษณ์ตามท่าเรือและ สถานที่ท่องเที่ยวโดยทำงานกับกลุ่มชุมชนให้มีการพัฒนาอย่างยั่งยืน
7. ประชาสัมพันธ์ กิจกรรมต่างๆที่เกิดขึ้นจากหน่วยงานพันธมิตรและเครือข่ายการท่องเที่ยวภาคประชาสังคม

2.5 สรุปท้ายบท

จากแนวคิด The Regional City โดย Calthorpe ที่มีมุมมองในการวางแผนพัฒนาที่อยู่อาศัยและชุมชนให้น่าอยู่ โดยที่เน้น การวางผังเมืองที่พัฒนาลักษณะของละแวกบ้าน (Neighborhood) ที่มีลักษณะสำคัญของท้องถิ่นนั้นๆให้เป็น ชุมชนติดที่ (Community of Place) คือ ชุมชนนั้นรวมตัวกันเพราะความสำคัญของถิ่นตัวเองซึ่งเป็นสถานที่ที่มีความน่าสนใจ ทั้งประวัติศาสตร์ กิจกรรมที่หลากหลาย (Diversity) ซึ่งต้องอนุรักษ์ (Conservation) ไว้ ซึ่งการอนุรักษ์นั้น ไม่เพียงแต่คุ้มครอง รักษาสภาพทาง

ธรรมชาติเท่านั้นแต่ยังรวมถึง การฟื้นฟูทรัพยากรทางด้าน วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ และสถาปัตยกรรมในพื้นที่ด้วย การปกป้องทรัพยากรจึงไม่เป็น เพียงแค่การดูแล สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติเท่านั้น (Natural Environment) แต่ยังรวมถึงสภาพแวดล้อมของมนุษย์ที่เหมาะสม (Built Environment) ทำให้เป็นชุมชนเมืองน่าอยู่ (Healthy City) นอกจากนี้ยังอาศัยแนวคิดในเรื่อง ร่องรอยของอดีตเมือง (Palimpsest) ที่สร้างจิตสำนึกให้แก่ชุมชนในด้านอัตลักษณ์และความมั่นคงทางประวัติศาสตร์ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ O'Connor จินตภาพของเมืองของกรุงเทพฯ นั้น อาจไม่มีรูปแบบที่ชัดเจนได้ จินตภาพสาธารณะของกรุงเทพฯ (Bangkok Public Image) คือ การปะติดปะต่อกันของชื่อสถานที่ต่างๆ ความหมายของสังคมมีค่ามากกว่าลักษณะทางกายภาพที่ชัดเจน และ Trancik ที่เน้นการออกแบบชุมชนเมือง ได้ต้องศึกษาทฤษฎีทั้งความสัมพันธ์กายภาพของมวลและที่ว่าง (Figure & Ground) ในย่านนั้น โครงข่ายการเชื่อมต่อทางคมนาคม (Linkage) และความหมายทางประวัติศาสตร์สังคมของพื้นที่ (Place) ซึ่งองค์ประกอบเหล่านี้ในชุมชนเมือง ถือเป็นส่วนหนึ่งของ ภูมิทัศน์วัฒนธรรม (Cultural Landscape) ที่ต้องอนุรักษ์และสามารถพัฒนาเพื่อการท่องเที่ยวเชิงมรดกทางวัฒนธรรม (Cultural Heritage Tourism) ได้โดยมีการจัดทำฐานข้อมูลประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมของพื้นที่และแผนที่ทางวัฒนธรรม (Cultural Mapping) ที่มาจากชุมชนได้

บทที่ 3

วิธีการดำเนินการวิจัย

3.1 กรอบแนวความคิดในการวิจัย (Research Framework)

จากแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่ได้ทำการค้นคว้ามา สามารถนำมาสร้างเป็นแนวคิดในการวิจัย โดยนำเอาแนวคิด ทฤษฎีเมืองแห่งภูมิภาค (The Regional City) แนวคิดในเรื่องร่องรอยของประวัติเมือง (Palimpsest) แนวความคิดจินตภาพของเมือง (The Image of the City) แนวคิดในเมืองน่าอยู่ (Healthy City) นำไปสู่การกำหนดแนวทางการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม (Cultural Landscape) ที่ต้องอนุรักษ์และสามารถพัฒนาเพื่อการท่องเที่ยวเชิงมรดกทางวัฒนธรรม (Cultural Heritage Tourism) ได้ โดยมีการจัดทำฐานข้อมูลประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมของพื้นที่และแผนที่ทางวัฒนธรรม (Cultural Mapping) ที่มาจากชุมชนได้ โดยสรุปเป็นกรอบแนวความคิดในการวิจัยได้ดังนี้

องค์ประกอบที่เป็นเอกลักษณ์ของย่านตลาดพลูและวัดโพธิ์นิมิตรที่สมควรศึกษาในฐานะภูมิทัศน์วัฒนธรรม (Cultural Landscape) และพัฒนาเพื่อการท่องเที่ยวเชิงมรดกทางวัฒนธรรมดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

1. ลักษณะทางกายภาพการใช้ที่ดินและอาคาร ประเด็นในการวิจัยคือ องค์ประกอบที่เป็นเอกลักษณ์ สำคัญของย่าน เช่น สภาพโดยรวมของพื้นที่ (Existing Condition) สถาปัตยกรรมที่สำคัญ ประเภทของการใช้สอยพื้นที่ในปัจจุบัน (Land Use) ลักษณะของภูมิลักษณะทางธรรมชาติที่โดดเด่น (Geography Feature) และลักษณะทางสายการเชื่อมต่อ (Linkage) ในย่านตลาดพลูกับย่านอื่นทั้งถนนและคลองต่างๆ

2. ลักษณะกิจกรรมที่มีเอกลักษณ์พิเศษของชุมชนในย่านนี้ ประเด็นของการศึกษาคือ ประเภทของ กิจกรรม ช่วงเวลากิจกรรม พื้นที่ทำกิจกรรม ผลผลิตหรือการบริการทางสังคม ประเพณีวัฒนธรรม พิธีกรรมที่เกี่ยวข้อง

3. ความหมายของพื้นที่ (Social Meaning) ประเด็นในการศึกษาคือ ประวัติศาสตร์ การเปลี่ยนแปลง ชุมชนที่ตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ (Settlement) กลุ่มชาติพันธุ์ กลุ่มชน ความหลากหลายของวัฒนธรรม (Ethnic Group, Indigenous, Cultural Diversity) ของพื้นที่ตลาดพลู เหตุการณ์สำคัญที่เกี่ยวข้องกับชุมชนในอดีตจนถึงปัจจุบันรวมถึงผลผลิตและบริการที่มีในชุมชน

เมื่อรวบรวมข้อมูลทั้งหมดจึงทำการวิเคราะห์หลักฐานจากเก็บข้อมูลที่เก็บมาข้างต้นเพื่อวิเคราะห์เรื่องคุณค่าและความสำคัญที่สนับสนุนกับคุณลักษณะทางประวัติศาสตร์ จากนั้นจัดเตรียมเรื่องความสำคัญและคุณค่าทางวัฒนธรรมของพื้นที่ในลักษณะองค์รวม และองค์ประกอบที่รวมกันเป็นภูมิทัศน์วัฒนธรรมของพื้นที่ จากนั้นจึงเป็นการประชุมเพื่อระดมความคิดเห็นเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม

การร่วมมือดำเนินงานประชุมจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรม (Cultural Mapping) และแผนพัฒนาชุมชนในด้านต่างๆ เช่น แผนที่เส้นทางท่องเที่ยวตลาดพลูต่อไป โดยเน้นที่การนำเอาข้อมูลประวัติศาสตร์ที่สำคัญที่มาจากการบอกเล่าของคนในชุมชนที่สำคัญมารวบรวมและตกลงเรียบเรียงร่วมกัน เพื่อเป็นเครื่องมือของชุมชนในการวางแผนและทำงานกับหน่วยงานอื่นต่อไป

3.2 การเก็บรวบรวมข้อมูล

3.2.1 การเก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ

เป็นการจัดทำโดยอาศัยการสังเกตการณ์และการสัมภาษณ์ผู้คนในพื้นที่ ตลาดพลูและวัดโพธิ์นิมิตร จึงใช้แบบสำรวจประกอบกับแผนที่ย่านตลาดพลูและวัดโพธิ์นิมิตรเพื่อให้เห็นถึง ลักษณะทางกายภาพสำคัญที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนและความสัมพันธ์กับข้อมูลประวัติศาสตร์จากคำบอกเล่าของผู้คนในชุมชนนี้ โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. สภาพทางกายภาพตลาดพลูวัดโพธิ์นิมิตรในปัจจุบัน

เป็นการบันทึกข้อมูลเบื้องต้นที่บ่งชี้ลักษณะสำคัญทางกายภาพลงบนแผนที่ในแบบสำรวจที่ประกอบด้วย

- ลักษณะอาคาร (รูปแบบสถาปัตยกรรม) พิจารณาจุดเด่นทางสถาปัตยกรรม ประวัติศาสตร์ในชุมชนและคัดเลือกนำมาเขียนแบบอนุรักษ์ต่อไป

- ประเภทการใช้งานของอาคารและพื้นที่ รวบรวมข้อมูลประโยชน์ใช้สอยพื้นที่ซึ่งมีผลต่อการเกิดกิจกรรมต่างๆในชุมชนและทำให้ภูมิทัศน์ของชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงได้และสังเกตประเภทการใช้งานที่มีจุดเด่นเพื่อทำการสัมภาษณ์ข้อมูลกิจกรรม

- สภาพโดยรวมของพื้นที่ รวบรวมสภาพพื้นที่โดยรอบของพื้นที่ศึกษา

- องค์ประกอบทางภูมิสถาปัตยกรรม รวบรวมข้อมูลองค์ประกอบทางกายภาพนอกเหนือไปจากอาคารสถาปัตยกรรมซึ่งมีผลต่อการทัศนียภาพ โดยรวม บรรยากาศของพื้นที่ กิจกรรมต่างๆและการเดินทางสัญจรในพื้นที่ โดยมีประเด็นคือ ลักษณะของจุดบริการสาธารณะต่างๆ (Street Furniture)

- การคมนาคมขนส่ง (Linkage) รวบรวมข้อมูลโครงข่ายการสัญจรภายในพื้นที่และการติดต่อเชื่อมโยงกับพื้นที่โดยรอบจากการสำรวจและบันทึกข้อมูล โดยประกอบด้วย

- รูปแบบโครงข่ายระบบคมนาคม (Pattern) โดยที่เป็น รูปแบบตาราง (Grid) หรือมีลักษณะตามภูมิประเทศ (Organic)

- ลักษณะการเข้าถึง (Accessibility) เช่น ระบบถนน ซึ่งรวมถึงความกว้างของถนน รวมถึงที่จอดรถและระบบขนส่งสาธารณะ ระบบทางเท้า ระบบขนส่งแบบราง ในปัจจุบันและอนาคตและโครงข่ายคูคลอง

2. การสังเกตการณ์กิจกรรมในพื้นที่ตลาดพลูวัดโพธิ์นิมิตร

เป็นการเก็บข้อมูลจากการสังเกตการณ์กึ่งสัมภาษณ์ในกรณีที่ต้องสอบถามถึงรายละเอียดของกิจกรรมและบันทึกข้อมูลลงบนแผนที่

- กิจกรรมชุมชนในช่วงเทศกาล โดยสังเกตการณ์ร่วมกับการหาข้อมูลทางประวัติศาสตร์มาก่อน ซึ่งเป็นกิจกรรมทางวัฒนธรรมและศาสนาเป็นหลัก

- กิจกรรมวิถีชีวิตในท้องถิ่น โดยสังเกตการณ์ร่วมกับการเก็บข้อมูลทางสถาปัตยกรรมและประโยชน์ใช้สอยของพื้นที่ซึ่งเป็นกิจกรรมในเชิงพาณิชย์กรรมเป็นหลัก โดยมีประเด็นในการศึกษาคือพื้นที่ใช้ทำกิจกรรม ลักษณะกิจกรรม ผู้ทำกิจกรรม ช่วงเวลาต่างๆ ในการดำเนินกิจกรรมและผลผลิตจากกิจกรรมที่เป็นเอกลักษณ์เด่นของชุมชน

3. การสัมภาษณ์สมาชิกในชุมชน

เป็นการเก็บข้อมูลเชิงลึกต่อจากการสำรวจพื้นที่เบื้องต้นที่เป็นข้อมูลกายภาพเมื่อมีข้อมูลรูปแบบสถาปัตยกรรมและกิจกรรมที่เป็นจุดเด่นและน่าสนใจโดยเป็นสอบถามหาข้อมูลที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้เพื่อเชื่อมโยงกับมรดกที่จับต้องได้ โดยมีประเด็น ดังนี้

- ประวัติความเป็นมา/การเปลี่ยนแปลงของพื้นที่
- เหตุการณ์สำคัญในอดีตจนถึงปัจจุบัน
- เอกลักษณ์/เทศกาล/สิ่งศักดิ์สิทธิ์/วัฒนธรรมสำคัญในชุมชนในอดีตจนถึงปัจจุบัน

3.2.2 การเก็บรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ

เป็นการหาข้อมูลพื้นฐานเพื่อใช้ประกอบการตัดสินใจในการลงพื้นที่ ทำแบบสำรวจและการสัมภาษณ์และประมวลผลการสำรวจ โดยมีประเด็นดังนี้

1. เอกสารอ้างอิงทางประวัติศาสตร์ความเป็นมาตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน เพื่อให้เข้าใจความเป็นมาของพื้นที่ข้อมูล เอกลักษณ์ ร่องรอย และประวัติสำคัญ ของพื้นที่ได้ในเบื้องต้นและสามารถ บ่งชี้เป้าหมายในการ ลงพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ

2. นโยบายและแผนของหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่และหัวข้อทางด้านการท่องเที่ยว เพื่อศึกษาแนวทางการดูแลพัฒนาพื้นที่ของรัฐและผลกระทบในพื้นที่ที่มาจากการดำเนินงานของรัฐ ตลอดจนโอกาสในการนำงานวิจัยไปใช้ในอนาคต โดยเน้นที่นโยบายของหน่วยงานในพื้นที่คือ กรุงเทพมหานคร และนโยบายของ หน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว คือ สำนักวัฒนธรรม กีฬา และการท่องเที่ยว กรุงเทพมหานคร การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยและกระทรวงกีฬาและท่องเที่ยว ตลอดจนแผนการพัฒนาระบบขนส่งมวลชนของ รถไฟฟ้ามหานครและ BTS ที่มีผลกระทบต่อพื้นที่ตลาดพลูในอนาคต

3. แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับโครงการวิจัย เพื่อสร้างกรอบแนวความคิดและความเข้าใจเกี่ยวกับ ชุมชนเมืองย่านประวัติศาสตร์ว่ามีความสำคัญและสามารถ พัฒนาให้เป็นชุมชนความน่าอยู่ได้

อย่างไร ตลอดจนความหมายและความสำคัญของภูมิทัศน์วัฒนธรรมเพื่อเป็นปัจจัยในการบ่งชี้องค์ประกอบต่างๆในพื้นที่เพื่อนำเสนอชุมชนและให้ชุมชนตัดสินใจเลือกเพื่อทำการอนุรักษ์และพัฒนาเป็นการท่องเที่ยวเชิงมรดกทางวัฒนธรรมได้

4. แผนที่และภาพถ่ายทางอากาศ เพื่อใช้ประกอบการสำรวจข้อมูลปฐมภูมิ โดยบ่งชี้กลุ่มอาคารประวัติศาสตร์ ที่ว่างและศึกษาวิเคราะห์รูปแบบ ระบบทางสัญจร

3.3 การจัดการข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลนั้นเป็นการทำข้อมูลเชิงแผนที่ (Mapping) โดยใช้ข้อมูลปฐมภูมิ เช่น รูปภาพ ที่ได้บันทึกไว้และการสัมภาษณ์มาประกอบกับตำแหน่งที่ตั้งในแผนที่ที่เป็นข้อมูลทุติยภูมิ เพื่อบ่งชี้ที่ตั้งของอาคาร ประวัติศาสตร์และความสัมพันธ์กับที่ว่าง ระบบทางสัญจรต่างๆตลอดจนกิจกรรมและประโยชน์ใช้สอยอาคาร เพื่อนำมาวิเคราะห์หาองค์ประกอบทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมของพื้นที่ตลาดพลูและวัดโพธิ์นิมิตรทั้งที่จับต้องได้และไม่ได้ที่สำคัญเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชน

3.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นโดยทำการเลือกองค์ประกอบของภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่เป็นตัวแทนร่องรอยอดีตของตลาดพลูจากฐานข้อมูล ที่ทำการสำรวจมา โดยใช้คำจำกัดความของ คณะกรรมการมรดกโลกในปี คศ .1992 ว่าเป็น ภูมิทัศน์ที่มีวิวัฒนาการทางสังคมวัฒนธรรมอัน ยาวนานโดยธรรมชาติ (Organically evolved landscape) และตามแนวทางการปฏิบัติโดยกรมอุทยานของ กระทรวงมหาดไทย แห่งประเทศสหรัฐอเมริกา (ค.ศ.1998) ว่าเป็นภูมิทัศน์วัฒนธรรมแบบที่แสดงถึงประวัติศาสตร์ พื้นถิ่น (Historic vernacular site) เป็นตัวเลือก โดยแบ่งได้ดังนี้

1. องค์ประกอบในเชิงกายภาพที่จับต้องได้ เช่น สถาปัตยกรรมที่มีรูปแบบสะท้อนถึงประวัติศาสตร์ท้องถิ่นยุคที่ ตลาดพลูรุ่งเรือง และ ที่ว่างหรือองค์ประกอบทางภูมิสถาปัตยกรรมที่สะท้อนถึงพลวัตในอดีต เช่น ท่าเรือ เส้นทางเดินเรือ สถานีรถไฟ เส้นทางเดินเท้า ลานวัด ตลาดสด เพื่ออนุรักษ์ร่องรอยประวัติศาสตร์ ของตลาดพลูให้เป็นเอกลักษณ์สำคัญของชุมชน

2. องค์ประกอบที่จับต้องไม่ได้ เช่น เรื่องเล่าประวัติศาสตร์ กิจกรรม พิธีกรรม การละเล่น เทศกาล และผลิตผลในชุมชน (เช่น อาหารต่างๆ) ที่ยังปฏิบัติ ต่อเนื่อง มาจากอดีตจนถึง ปัจจุบัน ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งที่เกิดขึ้นในชุมชน

3.5 กระบวนการเรียบเรียงข้อมูล

1. สำรวจจังหวัดสถานที่เพื่อทำฐานข้อมูลของสถาปัตยกรรมประวัติศาสตร์

โดยข้อมูลในส่วนขององค์ประกอบเชิงกายภาพที่ได้รับการเลือกแล้วนั้นถ้าเป็นองค์ประกอบที่มีความเด่นชัด เช่น สถาปัตยกรรมที่มีรูปแบบและรายละเอียดงานช่างเป็นตัวแทนของสมัยที่ย่านนี้รุ่งเรือง จะมีการบันทึกโดย สำรวจจริงวัดและเขียนแบบอย่างละเอียด (Vernadoc) ซึ่งรวมถึงบริบทของการใช้งาน ถ้าเป็นองค์ประกอบ ที่เรียบง่ายแต่มีความโดดเด่น เมื่อรวมเป็นกลุ่มนั้นจะมีการบันทึกโดย สำรวจจริงวัด และเขียนแบบ Sketch ข้อมูลที่สำคัญ คือระยะต่างๆ ที่แสดงรูปแบบของอาคาร สถาปัตยกรรม ภูมิสถาปัตยกรรมและบริบทของกิจกรรม ในพื้นที่นั้นๆ ด้วย ซึ่งรูปแบบเหล่านี้ จะถูกเก็บไว้ในฐานข้อมูลประวัติศาสตร์ของชุมชน (inventory)

2. การสัมภาษณ์เชิงลึกเพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับสถานที่เพิ่มเติม

ในกระบวนการสำรวจจริงวัดเหล่านี้ ผู้สำรวจได้ทำความรู้จักและสร้างความคุ้นเคยกับเจ้าของอาคาร หรือผู้อยู่อาศัยและชุมชนในพื้นที่เพื่อขออนุญาตสำรวจอาคารในเบื้องต้น ซึ่งนำไปสู่การสอบถามข้อมูลเชิงลึก ที่สำคัญทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับอาคารประวัติศาสตร์ต่อไป

3. การสัมภาษณ์เชิงลึกเกี่ยวกับกิจกรรมที่สำคัญของชุมชนในพื้นที่

หลังจากการสำรวจเบื้องต้นในเรื่องของกิจกรรมและประเภทการใช้งานอาคารนำไปสู่การเลือกสัมภาษณ์เชิง ลึกข้อมูลกิจกรรมและการใช้งานดั้งเดิมที่สืบต่อมาจนเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนจากผู้เกี่ยวข้อง หรือ ข้อมูลกิจกรรมประเพณีที่อาจเปลี่ยนแปลงรูปแบบไป แต่กลุ่มผู้ร่วม กิจกรรมยังเป็นคนที่มาจากครอบครัวในชุมชน หรือข้อมูลกิจกรรมที่สำคัญในอดีตแต่หยุดดำเนินการ โดยเกิดจากการเปลี่ยนแปลงจากภายนอก เช่นนโยบายของรัฐและการพัฒนาเทคโนโลยีต่างๆ

4. รวบรวมและนำเสนอข้อมูลเบื้องต้นให้ชุมชนและหน่วยงานท้องถิ่นโดยการจัดนิทรรศการ

เพื่อนำเสนอข้อมูลองค์ประกอบต่างๆ ทางภูมิทัศน์และมรดกทางวัฒนธรรม ที่ได้เรียบเรียงให้กลุ่มผู้ที่ให้ข้อมูล ตรวจสอบความถูกต้องและแสดงความคิดเห็นเพื่อปรับปรุงเพิ่มเติมนอกจากนี้ยังเป็นการปลูก กระตุ้นความรู้สึกรักถิ่น เตรียมพร้อมสำหรับชุมชนในการหาผู้นำและคณะทำงานเพื่อทำแผนงานในการนำ ข้อมูลเหล่านี้ไปใช้ให้เกิดประโยชน์เพื่อการพัฒนาย่านประวัติศาสตร์ตลาดพลูต่อไป โดยมีงานแสดงดังนี้

1. แผนที่เก่าซ้อนเพื่อแสดงถึงการเปลี่ยนแปลงของตลาดพลู
2. งานภาพถ่ายลายเส้นการเขียนแบบ Vernadoc และ Sketch แบบอาคารที่เป็นเอกลักษณ์สำคัญ
3. ภาพถ่ายเก่าของตลาดพลู ผลผลิต เช่น อาหารและข้อมูลกิจกรรมเด่นๆ ของตลาดพลู
4. หุ่นจำลองพื้นที่ตลาดพลูและเส้นทางท่องเที่ยวตลาดพลูและย่านเมืองประวัติศาสตร์อื่นๆ ของ

คลองบางหลวง

3.6 การทำแผนที่ทางวัฒนธรรม

การทำแผนที่ทางวัฒนธรรม จัดประชุมระดมความคิดเห็นจากชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อการทำแผนที่ทางวัฒนธรรมเพื่อระดมความคิดเห็นจากชุมชนในการตรวจสอบ เพิ่มเติมและตัดสินใจเลือกข้อมูลที่สำคัญที่ได้เรียงเป็นระบบ เพื่อจัดทำแผนที่ ทางวัฒนธรรมซึ่งเป็นการสร้างเครื่องมือโดยชุมชน และเพื่อชุมชนในการวางแผนงานท่องเที่ยวของตนเองต่อไป โดยมีขั้นตอนดังนี้

1. จัดทำฐานข้อมูลของผู้เกี่ยวข้องที่มีส่วนร่วมให้ข้อมูลในการทำแผนที่ เช่น เจ้าของอาคาร ผู้อยู่อาศัยอาคารประวัติศาสตร์ ร้านค้าที่มีผลิตภัณฑ์ที่เป็นเอกลักษณ์สำคัญ ผู้อาวุโสในชุมชน ที่มีหลักฐาน วัตถุโบราณ รูปถ่ายเก่าในชุมชน กลุ่มครูอาจารย์โรงเรียนในชุมชน กลุ่มผู้นำศาสนาต่างๆ และกลุ่มคนที่เป็นกลุ่มคนส่วนน้อยในพื้นที่

2. ให้ข้อมูลและอธิบายความหมายและเป้าหมายของการทำแผนที่ทางวัฒนธรรมแก่ผู้เกี่ยวข้องทุกกลุ่มในการมีส่วนร่วมทำแผนที่อย่างชัดเจน

- ปกป้องและเผยแพร่ความหลากหลายทางวัฒนธรรม
- สร้างทรัพยากรทางวัฒนธรรมขึ้นมาใหม่ตลอดจนฟื้นฟูมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้
- สนับสนุนนโยบายในเรื่องสิทธิความเป็นเจ้าของที่และวัฒนธรรมของคนในท้องถิ่น
- ทำให้วัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้สามารถมองเห็นและเข้าใจได้มากขึ้นบนแผนที่
- สร้างความเชื่อมต่อระหว่างวัฒนธรรมที่เป็นกายภาพและที่เป็นข้อมูลบอกเล่า
- สร้างการมีส่วนร่วมผ่านแบบจำลอง 3 มิติที่ช่วยนำองค์ความรู้จากผู้ให้ข้อมูลอย่างมีประสิทธิภาพ

- เพิ่มความระวังในหลักการทางด้านคุณธรรมจริยธรรมและกระบวนการวิจัยในการเคารพสิทธิทางภูมิปัญญาท้องถิ่น

3. ประชุมเพื่อทำแผนที่เชิงวัฒนธรรมชุมชน โดยแบ่งกลุ่มตามพื้นที่ชุมชนเพื่อนำข้อมูลจากคำบอกเล่า ลงในแผนที่ โดยมีเนื้อหา ดังนี้

- วัตถุประสงค์การทำแผนที่ทางวัฒนธรรม เพื่อใครและเกี่ยวกับอะไรบ้าง
- ประวัติความเป็นมาของแผนที่
- การใช้แผนที่ในการแสดงสภาพภูมิศาสตร์ของพื้นที่
- แนะนำการทำแผนที่หลายๆแบบ
- การอธิบายพื้นที่ของตนเองผ่านการใช้แบบจำลอง 3 มิติ
- ยกตัวอย่างการทำแผนที่ทางวัฒนธรรม
- ค้นหาประโยชน์และข้อระวังของแผนที่
- สร้างแนวทางและฐานข้อมูลของการทำแผนที่ที่มีส่วนร่วม
- สร้างแผนที่ของตนเอง

4. ประชุมสรุปความคิดเห็น ความคาดหวังและรวมข้อมูลจากทุกฝ่ายในการนำข้อมูลลงในแผนที่

5. สรุปบันทึกข้อตกลงร่วมกันจากทุกฝ่าย

วิธีการดำเนินการวิจัย
(Research Methodology)

แผนภูมิที่ 3.1 แสดงขั้นตอนการวิจัย

บทที่ 4

สภาพทั่วไปของคลองบางหลวง และตลาดพลู

ในบทนี้จะศึกษาพัฒนาการของคลองและชุมชนริมคลองบางหลวง บทบาทด้านเศรษฐกิจและสังคม และบทบาทด้านภูมิศาสตร์และการปกครอง ทั้งลักษณะการตั้งถิ่นฐานที่ตั้งชุมชน ระบบการสัญจร กิจกรรม และองค์ประกอบทางกายภาพที่มีคุณค่าบริเวณพื้นที่คลองและชุมชนริมคลองบางหลวงในปัจจุบัน เพื่อให้เข้าใจถึงศักยภาพของคลองบางหลวงในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ และสามารถเชื่อมต่อพื้นที่ตลอดแนวคลองบางหลวงเข้าด้วยกัน

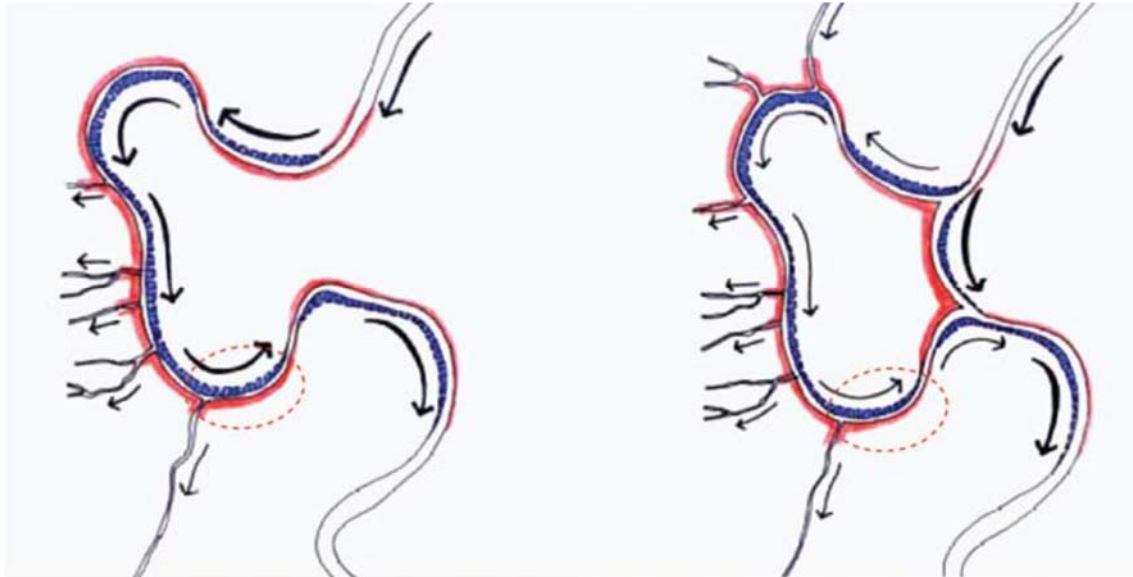
4.1 ประวัติศาสตร์และพัฒนาการของชุมชน

การศึกษาถึงความเป็นมาของพื้นที่ย่านตลาดพลูโดยศึกษาถึงวิวัฒนาการของย่านจากลักษณะและรูปแบบสถาปัตยกรรมทำให้เกิดความเข้าใจต่อพื้นที่ แสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาการของพื้นที่ ย่านตลาดพลูมากยิ่งขึ้นอันจะส่งผลต่อการกำหนดคุณค่าและเอกลักษณ์เพื่อใช้ประกอบในการทำแผนอนุรักษ์ ตลอดจนแผนการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ รวมทั้งคุณค่าขององค์ประกอบทางสังคม

การศึกษาความเป็นมาของย่านแบ่งออกเป็น 3 ช่วงเวลาซึ่งเป็นช่วงเวลาที่มีการพัฒนาพื้นที่ และก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อพื้นที่ย่านตลาดพลูได้อย่างชัดเจน ได้แก่ ยุคแห่งการสร้างเมือง ยุคแห่งพัฒนาการคมนาคม และยุคแห่งการเปลี่ยนแปลงสู่ตลาดชุมชน

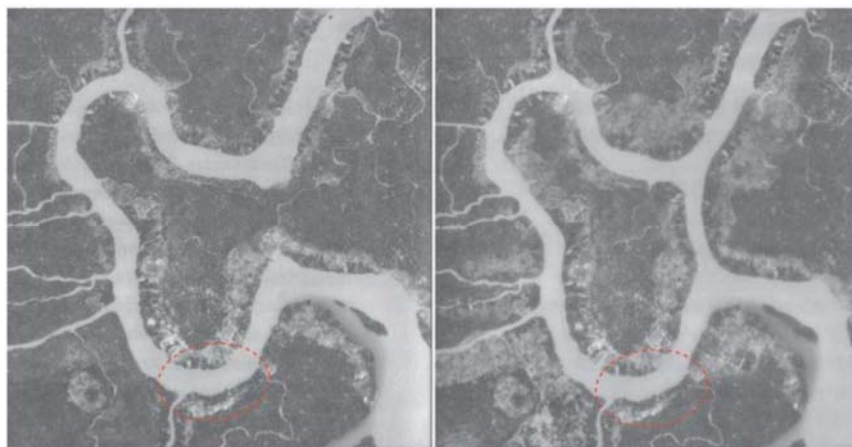
4.1.1 ยุคแห่งการสร้างเมือง

ตลาดพลูเป็นย่านพาณิชย์กรรมริมน้ำเก่าแก่ที่สำคัญของพื้นที่ฝั่งธนบุรี มีหลักฐานกล่าวถึงพื้นที่บริเวณนี้ตั้งแต่สมัยพระไชยราชาธิราชแห่งอาณาจักรกรุงศรีอยุธยา โปรดให้ขุดคลองลัดบางกอกใหญ่ขึ้นที่ย่านบางกอกช่วงตั้งแต่หน้าสถานีรถไฟบางกอกน้อยในปัจจุบันไปออกแม่น้ำเก่าที่หน้าวัดอรุณราชวรารามบริเวณปากคลองบางหลวง การขุดคลองลัดบางกอกนี้ทำให้น้ำเดิมค่อยๆ ตื้นเขินกลายเป็นคลองบางกอกน้อย และคลองบางหลวง หลังจากการขุดคลองลัดทำให้เกิดเส้นทางเดินเรือจาก ปากคลอง บางกอกใหญ่จนถึงคลองด่านออกไปยังมหาชัย ซึ่งเป็นทั้งเส้นทางหลักในขนส่งสินค้าทางการเกษตรและรับส่งสินค้าที่มาจากพื้นที่รอบนอก รวมทั้งเป็นเส้นทางเดินทัพตั้งแต่ช่วงกรุงศรีอยุธยาตอนกลางส่งผลให้มีทหารและกลุ่มคนเชื้อชาติต่างๆ อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐาน และขยายตัวจนเป็น “ชุมชนบางยี่เรือ” นอกจากนี้ยังได้มีการสร้างวัดคู่กับชุมชนซึ่งพบว่าวัดต่างๆ บริเวณริมคลองบางหลวงเหล่านี้เป็นวัดเก่าสร้างในสมัยอยุธยาแทบทั้งสิ้นได้แก่ วัดอินทารามวรวิหาร (วัดบางยี่เรือนอก) วัดจันทาราม (วัดบางยี่เรือกลาง) และวัดราชคฤห์(วัดบางยี่เรือในหรือวัดมอญ)

แผนที่ 4.1 แสดงสภาพภูมิศาสตร์ของพื้นที่ก่อนและหลังการขุดคลองลัดบางกอก
(ที่มา : กาญจนาคพันธ์, 2542: 4-5)

การขุดคลองลัดแม่น้ำเจ้าพระยาทำให้เกิดภูมิประเทศที่มีลักษณะเป็นพื้นที่รูปโค้งเกือกม้าบริเวณที่แม่น้ำเจ้าพระยาไหลคด เป็นเหตุให้สองฟากแม่น้ำที่คดโค้งนี้กลายเป็นที่ดอนอันเกิดจากตะกอนที่กระแสน้ำพัดพามาทับถมทุกปีในฤดูน้ำหลาก พื้นที่ดังกล่าวนี้จึงเหมาะแก่การตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนและทำการเพาะปลูก ทั้งยังมีการทำสวนผลไม้และทำประมงริมน้ำ นอกจากอาชีพทำสวนผลไม้แล้วยังมีการทำนาบ้างเล็กน้อยในบริเวณตอนที่ลี้จากแม่น้ำเจ้าพระยาเข้าไป โดยเฉพาะบริเวณพื้นที่ทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยาซึ่งก็คือฝั่งธนบุรีนั้นมีการปลูกผลไม้ หนากและใบพลูเป็นสินค้าสำคัญสำหรับการส่งออกไปยังกรุงศรีอยุธยา ส่วนพื้นที่ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำ (ฝั่งกรุงเทพฯ ในปัจจุบัน) เป็นที่ลุ่มน้ำท่วมถึงจึงเหมาะกับการทำนามากกว่าทำสวน

แผนที่ 4.2 แสดงภาพถ่ายทางอากาศจำลองแสดงแม่น้ำเจ้าพระยาสายเก่า (ซ้าย) และแม่น้ำเจ้าพระยาสายใหม่เมื่อขุดคลองลัดแล้วหลัง พ.ศ. 2085 (ขวา)
(ที่มา: สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2551:23)

จากข้อมูลดังกล่าว แสดงให้เห็นว่าพื้นที่บริเวณนี้เป็นที่ตั้งของชุมชนหนาแน่น เมื่อพิจารณาดำแหน่งที่ตั้งของวัดที่กระจายอยู่ตลอดแนวคลอง จึงอาจกล่าวได้ว่าชุมชนในยุคนี้กระจายอยู่บริเวณแถบริมคลองที่เป็นเส้นทางคมนาคมที่สำคัญ และเมื่อพิจารณาจากข้อมูลทางประวัติศาสตร์ สามารถสรุปลักษณะการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนของชุมชนได้เป็น 2 ช่วง ดังนี้

ช่วงก่อนที่จะมีการขุดคลองลัด ชุมชนในบริเวณคลองบางหลวงมีการตั้งถิ่นฐานแบบชนบทริมน้ำ โดยเป็นกลุ่มบ้านพักอาศัยบนเรือนที่เรียงตัวกระจายเบาบางตามแนวริม 2 ฝั่งคลองโดยมีพื้นที่สวนผลไม้ ถัดจากแนวบ้านเรือนลึกเข้าไปบนบก และมีคลองย่อย หรือลำกระโดงในการเข้าสู่พื้นที่สวน

ภายหลังที่มีการขุดคลองลัด คลองบางหลวงทำหน้าที่เป็นเส้นทางหลักที่ใช้ในการสัญจรขนส่งสินค้า เป็นจุดยุทธศาสตร์ทางการค้าด้วยความสะดวกในการคมนาคมที่มีเส้นทางเข้าออกได้รวดเร็ว ทำให้เริ่มมีการขยายตัวของประชากรและการตั้งถิ่นฐาน แต่รูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชุมชนก็ยังไม่มีความแตกต่างจากก่อนการขุดคลองคือมีการตั้งถิ่นฐานอิงอยู่กับแนวลำคลอง จะมีเพียงการตั้งถิ่นฐานของชุมชนที่หนาแน่นขึ้นบริเวณปากคลองที่ขุดใหม่เพราะสะดวกในการติดต่อค้าขาย ส่วนตามแนวคลองที่ลึกเข้าไปมีชุมชนตั้งถิ่นฐานกระจายอยู่เบาบางและพื้นที่โดยรอบเป็นพื้นที่สวนผลไม้ไม่มีชุมชนชาวไทยที่อาศัยอยู่ก่อนแล้ว

อย่างไรก็ตาม เมื่อกรุงศรีอยุธยาแตกสมเด็จพระเจ้าตากสินได้โปรดเกล้าฯ ให้มีการรวบรวม และอพยพชาวจีนแต่จิวจากกรุงศรีอยุธยา รวมทั้งชาวจีนที่อพยพมาจากเมืองจีน ให้มาตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนในย่านบริเวณริมคลองบางหลวง เพื่อเป็นกำลังสำคัญในการผลิตข้าวปลาอาหารเลี้ยงผู้คนของกรุงธนบุรีซึ่งชาวจีนเหล่านี้มีทั้งที่เป็นเงินหลวง รวมทั้งขุนนางชาวไทยและขุนนางชาวจีนก็ได้เข้ามาสมทบตั้งบ้านเรือน ทำให้คลองบางหลวงมีชื่อเรียกแต่นั้นมาว่า “คลองบางหลวง”

ภาพที่ 4.1 ตลาดน้ำคลองบางหลวงในอดีต (ที่มา: สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2548:148-149)

ดังนั้น เมื่อกรุงธนบุรีเป็นราชธานี คลองบางหลวงได้กลายมาเป็นชุมทางทางการค้าที่สำคัญมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะเรือล่องสินค้า หรือซุงที่ล่องมาจากทางเหนือ และเรือเดินทะเลจากทางใต้จะมาจอดแวะพัก เพื่อขนถ่ายสินค้าและค้าขายกับกรุงธนบุรี จึงเกิดเป็นตลาดและชุมชนทางการค้าขึ้น โดยตลาดใหญ่ที่สุดคาดว่าเป็นชุมชนชาวจีนบริเวณตรงข้ามพระราชวังเดิม และด้านใต้ของพระราชวังตั้งแต่ปากคลองบางหลวงลึกเข้าไปในลำคลองบางหลวง ซึ่งก็คือย่านตลาดพลูเนื่องจากบริเวณนี้มีเรือนแพจอดค้าขายอยู่มากในรูปแบบของตลาดน้ำ

นอกจากนี้ เมื่อสมเด็จพระเจ้าตากสินได้รวบรวมบ้านเมืองเป็นปึกแผ่นแล้ว จึงได้เริ่มมีการตั้งหลักปักฐานโดยสมเด็จพระเจ้าตากสินได้ตั้งพระราชวังอยู่บริเวณปากคลองคลองบางหลวง และได้พระราชทานที่ดินริมคลองบริเวณต้นคลองลึกเข้ามาให้ข้าราชการและข้าราชการบริพารตั้งบ้านเรือน จากความเข้มแข็งทางด้านการปกครองและความเจริญทางเศรษฐกิจทำให้ผู้คนอพยพหลากหลายเชื้อชาติเข้ามาตั้งถิ่นฐานบริเวณปากคลองและตามแนว 2 ฝั่งคลองเพิ่มเติม ทำให้การตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนของผู้คนในอดีตบริเวณย่านตลาดพลูจากหลักฐานที่หลงเหลืออยู่จะพบว่าอยู่บริเวณริมน้ำซึ่งประกอบไปด้วยตลาด วัด เรือนแพริมทั้งค้าขายและอยู่อาศัย รวมทั้งบ้านข้าราชการบริพาร ขุนนาง ทั้งนี้ รูปแบบสถาปัตยกรรมในยุคนี้ไม่หลงเหลือให้พบเห็นแล้วในปัจจุบัน

กล่าวโดยสรุป ในยุคนี้ได้มีชุมชนเข้ามาตั้งถิ่นฐานหนาแน่นมากขึ้น อาคารบ้านเรือนในชุมชนใช้เป็นที่พักอาศัยและทำการค้าทั้งที่เป็นเรือนที่ปลูกริมน้ำและที่เป็นเรือนแพ ส่วนบริเวณคลองที่ลึกห่างจากแม่น้ำเจ้าพระยาเข้าไปมีการตั้งถิ่นฐานของบ้านเรือนกระจายอยู่เป็นกลุ่มตามแนวคลองล้อมรอบด้วยสวนผลไม้ สวนพลูมีวัดตั้งอยู่บริเวณริมคลองบางหลวง ทั้งที่เป็นวัดแต่เดิมในสมัยอยุธยาและวัดที่สร้างใหม่ซึ่งแสดงถึงการขยายตัวของชุมชนโดยชุมชนที่ปรากฏในยุคนี้ประกอบด้วยกลุ่มคนหลากหลายเชื้อชาติและศาสนาซึ่งแต่ละกลุ่มก็จะมีลักษณะแตกต่างกันไปทั้งรูปแบบสถาปัตยกรรมและวิถีชีวิต เกิดเป็นชุมชนริมคลองตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

เมื่อถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก โปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระเจ้าพระยาอภัยภูธร (ทัต บุนนาค) ไปตีหัวเมืองแขกปัตตานี และนำผู้คนส่วนหนึ่งมาไว้ริมคลองบางหลวงตลอดแนวปากคลองเรื่อยมาจนถึงวัดเวฬุราชิน รวมถึงชาวมอญได้อพยพเข้ามา และได้มาสมทบเพิ่มมากขึ้นในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ทำให้ย่านตลาดพลูเริ่มมีความหลากหลายของกลุ่มคนที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในพื้นที่มากขึ้นทั้งชาวจีน ชาวมุสลิม ชาวมอญ และชาวไทยเดินทางเข้ามาตั้งถิ่นฐาน ก่อให้เกิดสภาพสังคมที่มีความสัมพันธ์กับวัฒนธรรมที่หลากหลาย

4.1.2 ยุคแห่งพัฒนาการคมนาคม

ภายหลังเมื่อมีการทำสนธิสัญญาเบาว์ริงในสมัยสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทำให้เป็นยุคแห่งการค้าเสรี หมดกฏกลายเป็นสินค้าส่งออกที่มีความสำคัญ มีการขุดคลองเพื่อซ่อมแซมคลองสายเดิม เชื่อมโยงโครงข่ายคมนาคมทางน้ำ และเปิดพื้นที่เพาะปลูกใหม่อย่างกว้างขวาง เช่น คลองภาษีเจริญ คลองทวีวัฒนา และคลองนราภิรมย์

แผนที่ 4.3 คลองขุดในยุครัตนโกสินทร์ตอนต้น (ซ้าย) และคลองขุดหลังสนธิสัญญาเบาว์ริง (ขวา)
(ที่มา : ชัยยุทธภรณ์ ลาดเสนา, 2553:42)

การเกษตรกรรมที่สร้างชื่อให้ย่านนี้คือการทำสวนพลู ทำให้ย่านนี้เป็นแหล่งปลูกพลูที่มีความสำคัญและคุณภาพดี โดยชาวจีนที่อพยพจากคลองสวนพลูในกรุงศรีอยุธยา ซึ่งได้ใช้ภูมิปัญญาในการทำสวนหมากพลูที่มีอยู่เดิมประกอบอาชีพปลูกพลูในย่านนี้ ย่านตลาดพลูจึงกลายเป็นพื้นที่สวนพลูคุณภาพดีและเป็นศูนย์กลางค้าพลูที่มีชื่อเสียงเรื่อยมา ซึ่งสวนพลูที่มีชื่อเสียงอยู่ทางหลังวัดอินทาราม วัดจันทาราม และวัดราชคฤห์ โดยนำมาขายที่ท่าแถววัดทั้งสามอันเป็นท่าใหญ่สำหรับขายพลูที่พ่อค้าแม่ค้ามารับไปส่งขายต่อไป จึงเรียกพื้นที่บริเวณท่าเรือของวัดทั้ง 3 ว่า “ตลาดพลู” อีกทั้งยังเป็นพื้นที่ที่เชื่อมต่อกับคลองสายใหญ่และสายย่อยทั้งหลาย ทำให้ตลาดพลูกลายเป็นทางผ่านไปยังพื้นที่อื่น รวมทั้งอยู่ใกล้ประตูน้ำคลองภาษีเจริญ และด่านเก็บภาษีอากรขนอนตลาดบริเวณปากคลองด่าน ทำให้พื้นที่ย่านตลาดพลูกลายเป็นศูนย์กลางการค้า และการขนส่งสินค้า

เมื่อมีการพัฒนาทางด้านการคมนาคมทำให้ย่านตลาดพลูเริ่มทวีความคึกคักมากขึ้นโดยได้มีการก่อสร้างทางรถไฟสายคลองสาน-มหาชัย-แม่กลอง ตัดผ่านพื้นที่ตลาดพลู ทำให้การขนส่งสินค้าทะเลจากมหาชัยมีความสะดวกรวดเร็วมากยิ่งขึ้น ส่งผลให้มีการขยายตัวเข้ามาในแผ่นดิน ทำให้เริ่มมีการสร้างห้องแถวไม้และตึกแถวมากขึ้นบริเวณถนนตลาดพลูทางในและริมทางรถไฟ ต่อมาได้มีการเปิดให้บริการเรือเมล์ชาววังระหว่างตลาดพลูและท่าหน้าราชวงศ์

เมื่อการคมนาคมสะดวกมากขึ้นทำให้พื้นที่ย่านตลาดพลูง่ายต่อการเข้าถึง และส่งเสริมให้เกิดการค้าขายจนเกิดการขยายตัวเป็นศูนย์กลางการค้าระดับเมืองทั้งในรูปแบบตลาดน้ำและตลาดบกที่สำคัญของฝั่งธนบุรี ส่งผลให้พื้นที่ที่มีความหนาแน่นเพิ่มมากขึ้น เพื่อการอยู่อาศัยและการค้าขายที่มีจำนวนเพิ่มมากขึ้น ส่งผลให้พื้นที่สวนพลูถูกแทนที่ด้วยห้องแถวไม้จำนวนมากบริเวณแนวถนนตลาดพลูและริมทางรถไฟ โดยมีการอพยพ

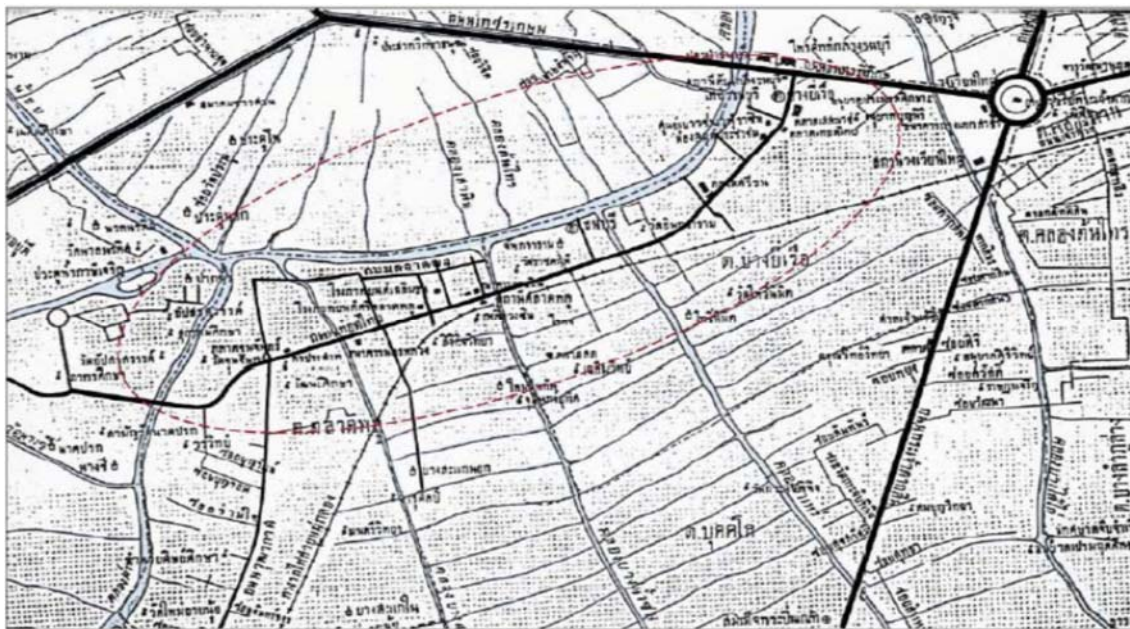
ของกลุ่มคนจำนวนมากทั้งชาวไทย มุสลิม โดยเฉพาะชาวจีน ทำให้ตลาดพลูเป็นย่านการค้าที่สำคัญของชาวจีน นอกเหนือจากเยาวราชและสำเพ็ง

ภาพ 4.2 เรือเมลในสมัยอดีต (ซ้าย) และ ศาลาทำนํ้าภิรมย์ภักดีในปัจจุบันหน้าวัดอินทาราม (ขวา)

4.1.3 ยุคแห่งการเปลี่ยนแปลงสู่ตลาดชุมชน (ปี พ.ศ. 2475 – ปัจจุบัน)

ย่านตลาดพลูหลังปีพ.ศ. 2475 ถือได้ว่าเป็นยุคเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงขนานใหญ่ เรียกได้ว่าเป็นยุคของการเตรียมเข้าสู่ความเป็นเมืองอย่างเต็มตัว และเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว โดยในสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว สมัยรัชกาลที่ 7 ได้มีการก่อสร้างสะพานพระพุทธยอดฟ้าเพื่อเชื่อมธนบุรีกับฝั่งพระนครเข้าด้วยกัน และโครงการก่อสร้างถนนเพชรเกษมรวมถึงโครงการสร้างถนน 11 สายในฝั่งธนบุรี ซึ่งหนึ่งในนั้นคือถนนสายแยกจากถนนลาดหญ้าเข้าสู่พื้นที่ตลาดพลูเรียบทางรถไฟกับคลองบางหลวง ส่งผลให้พื้นที่เกษตรกรรมและสวนพลูค่อยๆหายไป การตั้งถิ่นฐานเริ่มเปลี่ยนทิศทางเป็นหันหน้าเข้าถนนแทนคลอง ตลาดน้ำเริ่มลดบทบาทแทนที่ด้วยตลาดบกที่มีโครงสร้างถาวร

แผนที่ 4.4 แสดงย่านตลาดพลูหลังการสร้างถนนเพชรเกษมและถนนเทอดไท

(ที่มา : พวงร้อย กล่อมเอียง และคณะ, 2547)

ในช่วงเวลานี้นิยาม และความหมายของ “ความเป็นตลาดพลู” ที่เกิดขึ้นจากใบพลุนั้นได้สูญหายไปจากนโยบายรัฐนิยมของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ประกาศพระราชบัญญัติบำรุงวัฒนธรรมแห่งชาติ ประกาศให้ราษฎรเลิกบริโภคหมากโดยเด็ดขาด ทำให้สวนพลูและการค้าพลูลดจำนวนลงอย่างรวดเร็ว

ในขณะเดียวกันเหตุการณ์น้ำท่วมใหญ่ในปี พ.ศ. 2485 ทำให้สวนพลูล่มทั้งย่าน รวมถึงการพัฒนา ระบบโครงข่ายคมนาคมส่งผลกระทบให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อวิถีชีวิตของผู้คน และการประกอบอาชีพ เกี่ยวกับใบพลูของผู้คนในย่านตลาดพลูอย่างสิ้นเชิง

อย่างไรก็ตาม ชาวสวนพลูได้มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการค้าจากพลูมาเป็นแหล่งค้าขายเครื่องอุปโภคบริโภค เนื่องจากมีทำเลที่ตั้งที่เหมาะสม นอกจากนี้ การมีเส้นทางรถไฟสายแม่กลองมหาชัย-ตลาดพลู และการสร้างถนนเทอดไท ก่อให้เกิดการคมนาคมที่สะดวกเป็นประโยชน์อย่างมากต่อการเข้าถึงพื้นที่ย่านตลาดพลูรวดเร็วขึ้น รวมถึงการลำเลียงวัตถุดิบ เพื่อใช้ในการผลิต และการกระจายผลผลิต ทำให้ธุรกิจการค้าของย่านตลาดพลูมีความเจริญมากขึ้น โดยตลาดวัดกลาง และตลาดพลู ยังคงเป็นแหล่งรวมของอาหารนานาชนิด ตลอดจนเครื่องอุปโภคบริโภคในชีวิตประจำวันที่สำคัญอีกแห่งหนึ่งของฝั่งธนบุรีอีกด้วย

ทั้งนี้ กิจกรรมการค้าของย่านตลาดพลูในช่วงต้นปี พ.ศ.2475 ยังคงกระจุกตัวอยู่บริเวณริมคลองบางหลวงซึ่งอาจกล่าวได้ว่าตลาดพลูเป็นตลาดที่คึกคักที่สุดแห่งหนึ่งในย่านธนบุรี โดยภายในย่านตลาดพลูมีตลาดขนาดใหญ่อยู่ 2 ตลาด คือ ตลาดวัดกลาง และตลาดพลู แม้ว่าตลาดวัดกลางไม่ได้ใช้เป็นแหล่งค้าพลูขนาดใหญ่ต่อไป แต่ความคึกคักของกิจกรรมการค้าก็มีลดน้อยลง ตลาดวัดกลางยังคงเป็นแหล่งรวมของอาหารนานาชนิด ตลอดจนเครื่องอุปโภคบริโภคในชีวิตประจำวัน ทำให้ย่านตลาดพลูกลายเป็นแหล่งค้าขายอาหารแหล่งใหญ่ของฝั่งธนบุรี

โดยในช่วงปีพ.ศ. 2475-2500 ไม่มีรูปแบบของการเป็นตลาดแต่เป็นย่านการค้าของคนจีนที่เปิดร้านค้าห้อยแถวไม้ขายสินค้าอุปโภคบริโภค เช่น ร้านทอง ร้านตัดเสื้อ ร้านขายยาแผนโบราณ ร้านอัฐบริหาร และร้านขายเครื่องเช่นไห้วของคนจีน เป็นต้น นอกจากนี้บริเวณตลาดพลูยังเป็นแหล่งบันเทิงแหล่งใหญ่ของฝั่งธนบุรี เช่น โรงภาพยนตร์ที่มีชื่อว่า “วิกสูง” และ “วิกเตี้ย” โรงยาผีหนัง โรงหวย และโรงบ่อน เป็นต้น สามารถสร้างความคึกคัก และสีสันให้กับย่านตลาดพลูได้ตั้งแต่เช้าถึงเย็น แต่ในปีพ.ศ.2525 ได้มีโครงการก่อสร้างทางยกระดับรัชดาภิเษก ทำให้เกิดการเวนคืนพื้นที่บริเวณตลาดพลู และเกิดไฟไหม้ครั้งใหญ่ในปีพ.ศ.2530 ซึ่งคนในพื้นที่เชื่อกันว่าเหตุต่างๆ ที่เกิดขึ้นเป็นผลที่เชื่อมโยงกันโดยการตัดถนนจากท่าพระคร่อมพื้นที่ตลาดพลูจนถึงแยกถนนจรัญสนิทวงศ์ ซึ่งพื้นที่ที่ตัดถนนผ่านนั้นเป็นพื้นที่การค้าหลักของย่าน ส่งผลกระทบต่อสถานะทางเศรษฐกิจ และกิจกรรมการค้าในพื้นที่ย่านตลาดพลูเป็นอย่างมาก ความสำคัญของตลาดลดลง โดยในช่วงที่มีการสร้างทางยกระดับนั้นข้ามผ่านพื้นที่ตลาดพลู ทั้งผู้ซื้อ และผู้ขายสินค้าในตลาดพลูลดลงเป็นอย่างมาก และบางส่วนได้มีการย้ายสถานที่ขายไปอยู่ที่ตลาดอื่นในบริเวณใกล้เคียง เช่น ตลาดวงเวียนใหญ่ รวมทั้งยังทำให้ตลาดพลู ซึ่งเป็นแหล่งบันเทิงของผู้คนภายในย่านที่มีมาตั้งแต่สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นสูญหายไปเป็นที่สุด

ผลกระทบจากการพัฒนาพื้นที่เพื่อตอบรับกับความต้องการของสังคมสมัยใหม่ ทำให้ย่านตลาดพลูมีการเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะสวนพลูที่สร้างชื่อเสียงให้แก่พื้นที่ย่านนี้กลับสูญหายไป ไม่อาจคงภาพลักษณ์แห่งความรุ่งโรจน์ของการเป็นแหล่งปลูก และแหล่งค้าพลูที่ดีที่สุดแห่งหนึ่งไว้ได้ในย่านบางกอก

ดังเช่นที่ผ่านมาในอดีต รวมทั้งจากการขยายตัวของเมืองที่ทำให้เกิดแหล่งธุรกิจการค้ารูปแบบใหม่ๆ ที่สร้างแรงดึงดูดให้ผู้คนเข้าไปซื้อสินค้ามากกว่าแหล่งการค้าภายในย่าน เช่นห้างสรรพสินค้า และศูนย์การค้า ส่งผลให้กิจกรรมการค้าของย่านตลาดพลูเริ่มซบเซา และลูกค้าที่เข้ามาใช้บริการภายในย่านลดน้อยลง พื้นที่ริมน้ำที่เคยเป็นจุดรวมสินค้าที่สำคัญในระดับเมืองลดบทบาทลง คงเหลือแต่เพียงการค้าสำหรับผู้คนในชุมชน และพื้นที่โดยรอบเท่านั้น

นอกจากนี้ “น้ำ” ที่เคยเป็นปัจจัยสำคัญในการดำรงชีวิต ทุกอย่างที่เคยอ้างอิงกับแนวลำน้ำกลับกลายเป็นอ้างอิงกับแนวถนนเป็นหลัก และเมื่อก่อสร้างทางยกระดับรัชดาภิเษก ยิ่งส่งผลให้ความสำคัญของ “น้ำ” ในฐานะของเส้นทางในการสัญจร และการขนส่งสินค้าลดความสำคัญลงเป็นอย่างมาก เหลือเพียงการใช้งานในช่วงเวลาเช้า และเย็น ซึ่งเป็นอีกทางเลือกหนึ่งในการเดินทางที่หลีกเลี่ยงความคับคั่งของจราจรบนท้องถนนนอกจากนี้คลองซอยต่างๆ ที่จากเดิมเคยเป็นเส้นทางเข้าไปสู่อ่างเก็บน้ำกลายเป็นเพียงทางระบายน้ำเสียของคนในชุมชน ดังนั้น จะเห็นได้ว่าความสำคัญของถนนเข้ามามีบทบาทมากกว่าเส้นทางน้ำ ความสมดุลที่เคยเกิดขึ้นในยุคสมัยที่ผ่านมาสูญหายไป “น้ำ” จึงเป็นทางระบายน้ำเสียหลักของคนในชุมชน และเป็นเพียงทางเลือกหนึ่งของผู้คนในการเดินทางในช่วงเวลาเท่านั้น ส่งผลให้รูปแบบการค้าของพื้นที่ริมน้ำของย่านตลาดพลูที่ต้องพึ่งพาสายน้ำสูญหายไปในที่สุดจากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว พื้นที่ย่านตลาดพลูมีการปรับตัวจากผลกระทบของการพัฒนาระบบโครงข่ายการคมนาคมทางบก เพื่อให้กิจกรรม และการใช้พื้นที่ที่สะท้อนความเป็นพื้นที่การค้าริมน้ำยังคงสภาพความเป็นพื้นที่การค้าริมน้ำอยู่ได้จนถึงปัจจุบัน

4.2 ลักษณะของคลองและชุมชนริมคลองบางหลวง

4.2.1 ตำแหน่งและที่ตั้ง

ปัจจุบันคลองบางหลวงอยู่บริเวณฝั่งซ้ายของแม่น้ำเจ้าพระยา บริเวณปากคลองเชื่อมกับแม่น้ำเจ้าพระยาอยู่ใกล้กับที่ตั้งของป้อมวิไชยประสิทธิ์(เขตบางกอกใหญ่)และวัดกัลยาณในเขตธนบุรี แนวคลองในปัจจุบันใช้เป็นแนวแบ่งเขตการปกครองของพื้นที่เขต 3 เขตที่มีพื้นที่ติดคลอง ได้แก่ เขตบางกอกใหญ่ เขตธนบุรี และเขตภาษีเจริญ ดังนี้

ทิศเหนือ อยู่ในพื้นที่เขตบางกอกใหญ่ ได้แก่ แขวงวัดท่าพระ และ แขวงวัดอรุณ

ทิศใต้ อยู่ในพื้นที่เขตธนบุรี ได้แก่ แขวงวัดกัลยาณ์ แขวงหิรัญรูจี แขวงบางยี่เรือ และแขวงตลาดพลู

ทิศตะวันออก ติดแม่น้ำเจ้าพระยา

ทิศตะวันตก อยู่ในพื้นที่เขตภาษีเจริญ ได้แก่ แขวงวัดคูหาสวรรค์ และแขวงปากคลองภาษีเจริญ

4.2.2 ลักษณะการปกครอง

ตั้งแต่อดีตลักษณะทางด้านการปกครองของกรุงเทพมหานคร เคยมีบทบาทเป็นเมืองท่าค้าขายในสมัยกรุงศรีอยุธยา และมีบทบาทสูงสุดโดยเป็นถึงราชธานีของประเทศไทยในสมัยกรุงธนบุรี ต่อมาในยุคสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ภายหลังจากการย้ายราชธานีมาฝั่งพระนครแล้วบทบาทของกรุงเทพมหานครได้เปลี่ยนแปลงไปตาม

ช่วงเวลา ตั้งแต่เป็นจังหวัดธนบุรี อำเภอนบุรีเมื่อคราวรวมกับจังหวัดพระนคร(กรุงเทพมหานครในปัจจุบัน) จนกระทั่งในปัจจุบันเป็นพื้นที่ในเขตปกครองของกรุงเทพมหานคร

4.3 ลักษณะทางกายภาพของพื้นที่

4.3.1 การใช้ที่ดินริมคลองบางหลวง (Landuse)

การใช้ประโยชน์จากพื้นที่บริเวณคลองบางหลวงในปัจจุบัน พบว่า เป็นการใช้ที่ดินเพื่อการอยู่อาศัยเป็นหลัก นอกจากบริเวณที่เป็นย่านพาณิชย์กรรมเดิมที่ยังคงสภาพความเป็นย่านการค้า นอกจากนี้ตามริมถนนสายสำคัญก็เกิดย่านการค้าใหม่ตามสภาพการขยายตัวของเมือง และรุกรลามเข้าไปตามถนนในซอย พื้นที่ริมคลองส่วนมากเป็นที่ตั้งของศาสนสถาน สถานที่ราชการ และโรงเรียน บริเวณที่เป็นที่พักจะอยู่ถัดเข้าไปในพื้นที่บก

การใช้ประโยชน์ที่ดินในปัจจุบันเมื่อพิจารณาเทียบกับพัฒนาการการตั้งถิ่นฐาน พบว่า มีความสอดคล้องกัน สาเหตุหนึ่งก็ด้วยไม่ค่อยมีเหตุการณ์ที่สร้างการเปลี่ยนแปลงในเรื่องการใช้ที่ดินในพื้นที่มากนัก จะมีก็เพียงการสร้างถนนละสะพานที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงการใช้พื้นที่อย่างชัดเจน

พื้นที่ว่างจะมีอยู่ประปรายตลอดแนวคลอง ซึ่งบริเวณที่เด่นชัดที่สุด คือ บริเวณที่ว่างจากผืนน้ำของคลองบางหลวง และลำคลองสายย่อย ส่วนพื้นที่สีเขียวยังคงสภาพอยู่ในช่วงด้านในของคลอง

4.3.2 สภาพแวดล้อมและพื้นที่สีเขียว

ทางธรรมชาติแทรกสลับด้วยกลุ่มเรือนริมน้ำและที่ว่างที่มีต้นไม้ใหญ่สีเขียวให้ร่มเงา และมีลมพัดผ่าน นำความเย็นของน้ำเข้ากระทบให้บรรยากาศที่ผ่อนคลาย

ในปัจจุบันนั้นแม้ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินจากสวนผลไม้ไปเป็นพื้นที่พักอาศัยตามกระแสการพัฒนาเมืองในตลอดช่วงที่ผ่านมา ส่งผลให้พื้นที่ทางธรรมชาติลดลงอย่างมาก แต่เมื่อศึกษาพื้นที่โดยรวมแล้วพบว่า พื้นที่บริเวณคลองบางหลวงยังคงความร่มรื่น เยียบสงบซึ่งเหมาะแก่การพักอาศัย

นอกจากนี้ ในบริเวณริมคลองยังประกอบด้วยวัดสำคัญ ซึ่งเป็นแหล่งยึดเหนี่ยว และเป็นที่ยึดเหนี่ยวกันของชาวบ้าน ในการทำกิจกรรมต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นกิจกรรมทางศาสนา หรือ กิจกรรมกีฬาต่างๆ ก็มักจะใช้ลานวัดเป็นที่พบปะกันของคนในชุมชนของคลองบางหลวง แต่ในบางจุดก็มีสภาพแวดล้อมที่เสื่อมโทรมขาดการดูแล

4.4 โครงข่ายการคมนาคม

4.4.1 ระบบโครงข่ายถนน

มีบทบาทต่อการคมนาคมขนส่งในปัจจุบัน โดยมีการตัดถนนสายต่างๆเข้าสู่พื้นที่ ยังผลให้สามารถเข้าถึงพื้นที่ริมน้ำได้ง่ายกว่าในอดีต และส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงการดำเนินชีวิตของคนในพื้นที่ในที่สุด ประกอบด้วย

ถนนสายประธาน เป็นถนนหลักของพื้นที่มีบทบาทสำคัญต่อการคมนาคมและการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ ประกอบด้วย

- ถนนเจริญสนิทวงศ์ เป็นถนนสายหลักที่สำคัญที่สุดของเขตบางกอกใหญ่ที่รองรับปริมาณจราจรแนวเหนือใต้เริ่มจากแยกท่าพระไปจนถึงรอยต่อกับเขตบางกอกน้อยที่สะพานข้ามคลองมอญ มีขนาด 6 ช่องจราจร และเกาะกลางถนนแบ่งทิศทางการจราจรตลอดแนว บริเวณทางแยกท่าพระปัจจุบันกรุงเทพมหานครได้ดำเนินการก่อสร้างทางลอดใต้ทางแยกขนาด 3 ช่องจราจรในแนวถนนเจริญสนิทวงศ์ตลอดถนนเพชรเกษมไปยังถนนรัชดาภิเษก

- ถนนเพชรเกษม เป็นถนนสายหลักอีกสายหนึ่งที่รองรับปริมาณจราจรทางด้านตะวันตกของกรุงเทพมหานครที่จะมุ่งหน้าขึ้นเหนือหรือมุ่งหน้าทางทิศตะวันออกถนนสายนี้มี 6 ช่องจราจร แบ่งทิศทางการจราจรออกเป็นข้างละ 3 ช่องจราจรด้วยเกาะกลางที่มีขนาดกว้างประมาณ 4-5 เมตร

- ถนนรัชดาภิเษก (ถนนรัชดา -ท่าพระ) เป็นถนนขนาด 8 ช่องจราจร เริ่มจากแยกท่าพระไปทางทิศใต้ไปบรรจบกับถนนสมเด็จพระเจ้าตากสินที่แยกมไหศวรรย์โดยมีเกาะกลาง แบ่งทิศทางการจราจรตลอดแนว ถนนสายนี้ทำหน้าที่ในการรองรับปริมาณการจราจรระหว่างฝั่งพระนครกับฝั่งธนบุรีที่ข้ามแม่น้ำเจ้าพระยาทางด้านสะพานกรุงเทพและสะพานพระราม 3 มีขนาด 8 ช่องจราจรและมีเกาะกลางถนนตลอดแนวจนถึงเชิงสะพานพระราม 3 ซึ่งเป็นสะพานที่ก่อสร้างใหม่คู่ขนานกับสะพานกรุงเทพข้ามแม่น้ำเจ้าพระยา ข้ามถนนสมเด็จพระเจ้าตากสิน ถนนเจริญนครทางฝั่งธนบุรี และข้ามถนนเจริญกรุงทางฝั่งพระนคร ลงไปตามแนวถนนพระราม 3 ถนนรัชดาภิเษกช่วงใกล้สะพานข้ามคลองบางหลวงจะมีเส้นทางก่อสร้างถนนโครงการสายตากสิน-เพชรเกษมตัดผ่าน และมีทางขึ้นลงบริเวณที่ถนนนี้ตัดผ่านด้วยจึงทำให้ถนนรัชดาภิเษกช่วงนี้มีแนวโน้มที่จะต้องรองรับปริมาณจราจรมากยิ่งขึ้นในอนาคต

ถนนสายหลัก เป็นถนนที่มีบทบาทความสำคัญในการคมนาคมขนส่งของพื้นที่ซึ่งส่งผลต่อการพัฒนาเมืองฝั่งธนบุรี และมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงการใช้พื้นที่ริมคลองบางหลวง ประกอบด้วยถนนสายต่างๆซึ่งลักษณะทางกายภาพ ดังนี้

- ถนนอิสรภาพ เป็นถนนสายหลักที่เชื่อมต่อพื้นที่เขตธนบุรีและเขตบางกอกน้อยถนนอิสรภาพที่ต่อเชื่อมระหว่างถนนอิสรภาพในเขตบางกอกใหญ่ทางด้านทิศตะวันตก บริเวณสะพานเจริญพาสณ์ กับถนนอิสรภาพในเขตคลองสานทางด้านทิศตะวันออกที่จุดตัดกับถนนประชาธิปไตยบริเวณแยกบ้านแขกเป็นถนนขนาด 4 ช่องจราจร ไม่มีเกาะกลางถนน

- ถนนวังเดิม ถนนสายนี้มีแนวเส้นทางที่ขนานไปกับแม่น้ำเจ้าพระยา เป็นที่ตั้งของกองทัพเรือและวัดอรุณราชวรารามรวมทั้งทำน้าวัดอรุณที่อยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยาซึ่งเป็นเส้นทางสำหรับผู้เดินทางทางน้ำหรือผู้ที่ข้ามไปยังฝั่งพระนครโดยใช้เรือข้ามฟาก ถนนวังเดิมมี 2 ช่องจราจร ไม่มีเกาะกลางถนน มีการจัดเดินรถทางเดียว ตั้งแต่ ช่วงแยกตัดกับซอยทวีธาภิเษกไปจนถึงแยกถนนตัดใหม่ ส่วนช่วงจากแยกถนนตัดใหม่จนถึงแยกโพธิ์สามต้นจัดเดินรถสองทางช่วงที่เป็นบริเวณทางแยกจะจัดช่องจราจรขาเข้าสู่ทางแยกเป็น 2 ช่องจราจร ขาออกจากทางแยกมี 1 ช่องจราจร

- ถนนอรุณอมรินทร์ตัดใหม่ เป็นถนนสายรองขนาด 4 ช่องจราจรที่ต่อเชื่อมระหว่างถนนวังเดิมกับถนนประชาธิปไตยเริ่มจากปลายถนนอรุณอมรินทร์ที่ตัดกับซอยทวีธาภิเศกในพื้นที่เขตบางกอกใหญ่ตรงไปบรรจบกับถนนประชาธิปไตยบริเวณเชิงสะพานพระปกเกล้าในพื้นที่เขตธนบุรี ถนนสายนี้ จะช่วยแบ่งเบาปริมาณจราจรถนนอิสรภาพลงได้บางส่วน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงโมงเร่งด่วนเช้า

- ถนนเทอดไท เป็นถนนสายที่มีความสำคัญเส้นหนึ่งในเขตพื้นที่ธนบุรีที่ทำหน้าที่รองรับปริมาณการจราจรท้องถิ่นเข้าสู่ถนนสายหลัก คือ ถนนอินทพรวิเทศและถนนเพชรเกษม มีขนาด 4 ช่องจราจรไม่มีเกาะกลางตลอดแนวถนนซอยอื่นๆ เป็นถนนที่เชื่อมต่อภายในพื้นที่ที่เข้าสู่ชุมชนที่มีอยู่มากมาย ทำหน้าที่ในการรับการเดินทางในแหล่งที่อยู่อาศัยและพื้นที่ที่อยู่ในชุมชน

4.4.2 ระบบคมนาคมทางน้ำ

มีบทบาทต่อการสัญจรและการขนส่งในพื้นที่ฝั่งธนบุรีโดยอาศัยคลองหลักเป็นตัวเชื่อมชุมชนเข้าหากันและใช้ในการเดินทางในชีวิตประจำวัน ประกอบด้วย

- แม่น้ำเจ้าพระยา เป็นลำน้ำสายประธานที่มีความสำคัญในการเชื่อมโยงโครงข่ายคลองสายต่างๆ เข้าด้วยกัน และมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงของโครงข่ายลำน้ำทั้งระดับน้ำ กระแสน้ำ คุณภาพน้ำ เป็นต้น ซึ่งเหล่านี้ส่งผลต่อการตั้งถิ่นฐานและวิถีชีวิตของชุมชนในคลองสายต่างๆ

- คลองสายหลัก เป็นคลองใหญ่ที่เป็นแม่น้ำเจ้าพระยาสายเดิม ปัจจุบันมีการเปลี่ยนขนาดคลองแต่ยังคงมีความสำคัญในด้านต่างๆ ทั้งการคมนาคมขนส่ง และการตั้งถิ่นฐาน ได้แก่ คลองบางหลวง คลองบางกอกน้อย

- คลองสายรอง เป็นคลองที่มีความสำคัญมาตั้งแต่อดีต มีขนาดคลองไม่กว้างมาก เป็นเส้นทางสัญจรขนส่งที่เชื่อมกับคลองสายหลักและมีบทบาทสำคัญในการเป็นแหล่งชุมชน ได้แก่ คลองบางเชือกหนัง คลองสมเด็จพระเจ้าพระยา คลองบางไส้ไก่ คลองมอญ คลองด่าน และคลองภาษีเจริญ

- คลองสายย่อย เป็นคลองขนาดเล็กที่มีการตั้งถิ่นฐานของชุมชนแต่เดิม มีบทบาทในการเป็นทางน้ำธรรมชาติที่สำคัญในพื้นที่เกษตรกรรม ได้แก่ คลองบางแวก คลองบางพลี คลองบางด้วน คลองบางจาก คลองสำเหร่ คลองบางน้ำชน คลองบางสะแก

- คลองที่เชื่อมชุมชนกับวัด เป็นคลองขนาดเล็กที่เป็นทางสัญจรเชื่อมระหว่างชุมชนกับวัดโดยมากจะเรียกชื่อคลองตามชื่อของวัด ที่สำคัญได้แก่ คลองวัดท่าพระ คลองวัดติ้ววัด คลองวัดเจ้ามูล คลองวัดคูหาสวรรค์ คลองวัดราชสิทธิาราม คลองวัดสังข์กระจาย คลองบางลำเจียกน้อย

- ทางน้ำขนาดเล็ก เป็นทางน้ำขนาดเล็กที่ใช้เป็นทางสัญจรเฉพาะกลุ่มพื้นที่ชุมชน โดยไม่มีการเชื่อมต่อกับคลองสายย่อยอื่นๆ มักมีชื่อเรียกตามชื่อของสถานที่สำคัญบริเวณปากคลองที่เชื่อมจากคลองสายหลัก ได้แก่ คลองโรงสี คลองศาลเจ้า คลองตันไทร คลองอภิชาติ เป็นต้น

4.4.3 ประเภทการสัญจรทางน้ำ

การเข้าถึงพื้นที่ริมคลองบางหลวงและพื้นที่ใกล้เคียง สามารถติดต่อได้ทั้งทางเรือ และทางรถ บางพื้นที่ถนนเข้าถึงได้สะดวกถึงริมคลอง แต่บางพื้นที่รถยนต์เข้าไม่ถึงริมคลอง ต้องอาศัยการเดินหรือเปลี่ยน ยานพาหนะอื่นๆ ทั้งนี้บริเวณที่อยู่ริมคลองไม่ว่ายานพาหนะทางบกจะเข้าถึงหรือไม่ก็ตามก็ยังสามารถใช้ การคมนาคมทางน้ำได้สะดวก ยานพาหนะทางน้ำได้แก่

- เรือหางยาว ที่มีการให้บริการตลอดแทบทั้งวัน ซึ่งสามารถรับส่งผู้โดยสารได้คราวละหลายๆ
- เรือนำเที่ยว โดยมากจะเป็นเรือหางยาวที่รับจ้างเช่าเหมาพานักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวในคลอง
- เรือส่วนตัว เป็นเรือขนาดเล็กที่อยู่ประจำบ้านพักอาศัยที่อยู่ริมน้ำ มีทั้งที่เป็นเรือแจวที่ต่อจากไม้ เรือแจวที่ทำจากวัสดุสมัยใหม่ ซึ่งจะพบมากในพื้นที่ลึกเข้าไปในคลองบางหลวงในปัจจุบัน
- เรือยนต์เล็ก เป็นเรือส่วนบุคคลขนาดเล็กใช้ในการเดินทางได้รวดเร็ว รูปทรงคล้ายเรือหางยาวแต่ ขนาดเล็กกว่า
- เรือขนขยะ เป็นเรือแบนสำหรับขนขยะของสำนักงานเขต ซึ่งจะล่องเก็บขยะตามลำคลองวันเว้นวัน โดยแบ่งฝั่งการเก็บตามแนวเส้นแบ่งเขตการปกครอง คือ ขยะในพื้นที่บ้านเรือนที่อยู่ฝั่งบางกอกใหญ่ก็จะอยู่ใน ความรับผิดชอบของสนง.เขตบางกอกใหญ่ ส่วนขยะในพื้นที่ฝั่งธนบุรีก็จะอยู่ในความรับผิดชอบของ สนง.เขตธนบุรี

อย่างไรก็ตาม โครงข่ายลำน้ำที่มีความสำคัญต่อการสัญจรและการขนส่งในอดีต ในปัจจุบันได้ลด บทบาทลงเป็นอย่างมาก การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญเกิดจากการตัดถนนเพื่อพัฒนาเมืองในช่วงเวลาต่างๆซึ่ง ส่งผลให้โครงข่ายคลองเปลี่ยนรูปไป จากเดิมที่เป็นโครงข่ายน้ำที่สามารถเชื่อมต่อกันได้ มีการถ่ายเทน้ำและถูก ใช้ในการสัญจรได้สมบูรณ์ ต่อเมื่อมีการตัดถนนและเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินจากการพัฒนาเมือง คลองหลาย สายได้ลดบทบาทความสำคัญลงและถูกแทนที่ด้วยถนน

4.4.4 ระบบขนส่งมวลชนกรุงเทพ

- ระบบขนส่งสาธารณะเนื่องจากเขตบางกอกใหญ่ยังไม่มีระบบรถไฟฟ้าขนส่งมวลชนให้บริการดังนั้น รถโดยสารประจำทางจึงเป็นระบบขนส่งสาธารณะหลักโดยรถโดยสารประจำทางที่ให้บริการในเขตพื้นที่ บางกอกใหญ่มีจำนวนทั้งสิ้น 18 สายประกอบด้วยรถโดยสารประจำทางธรรมดา รถโดยสารประจำทางปรับอากาศ รถไมโครบัส รถมินิบัส และรถโดยสารในซอย ถนนที่มีรถโดยสารประจำทางวิ่งมากที่สุด ได้แก่ ถนนจรัญสนิทวงศ์

นอกจากรถโดยสารประจำทางแล้ว การเดินทางในพื้นที่บริเวณคลองบางหลวงยังสามารถเดินทางด้วย พาหนะอื่นๆได้ ดังนี้

- รถไฟสายมหาชัย-วงเวียนใหญ่ ตัวสถานีตั้งอยู่บริเวณย่านวงเวียนใหญ่ในเขตธนบุรี
- รถส่วนบุคคล ได้แก่ รถยนต์ รถจักรยานยนต์
- รถรับจ้าง ได้แก่ รถรับจ้างทั่วไป(Taxi) รถจักรยานยนต์รับจ้าง

4.5 ระบบสาธารณูปโภค

4.5.1 ระบบการระบายน้ำและระบบป้องกันน้ำท่วม

ปัจจุบันระบบระบายน้ำในพื้นที่คลองบางหลวงมีการระบายน้ำโดยใช้ท่อระบายน้ำขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง 0.30 - 1.20 ม. อยู่ 2 ฝั่งถนนสายหลัก เช่น ถนนเพชรเกษม ถนนรัชดาภิเษก ถนนจรัญสนิทวงศ์ และถนนอิสรภาพ เป็นต้น ขนาดท่อระบายน้ำส่วนใหญ่มีขนาดไม่จำเป็นต้องใหญ่นักเนื่องจากสามารถระบายลงคลองย่อย ๆ ซึ่งค่อนข้างมากในพื้นที่ โดยคลองย่อยเหล่านี้จะเชื่อมกับคลองใหญ่เพื่อเชื่อมกับการระบายน้ำลงสู่แม่น้ำเจ้าพระยาโดยคลองมอญและคลองบางหลวง

พื้นที่คลองบางหลวงเป็นพื้นที่ที่ประสบปัญหาน้ำท่วมซึ่งเป็นประจำทุกปี ทั้งปัญหาน้ำท่วมขังในพื้นที่เนื่องจากฝนตก และปัญหาน้ำท่วมเนื่องจากน้ำเหนือไหลบ่าและน้ำทะเลหนุน ทั้งนี้เกิดจากพื้นที่คลองบางหลวงเป็นพื้นที่ที่ติดแม่น้ำเจ้าพระยา และมีโครงข่ายคลองที่แยกสาขาออกจากแม่น้ำเจ้าพระยากระจายอยู่ในพื้นที่ จึงประสบปัญหาน้ำท่วมจากแม่น้ำเจ้าพระยาสูงล้นตลิ่งและอยู่ในอิทธิพลของการขึ้นลงของน้ำทะเล นอกจากนี้ การพัฒนาพื้นที่เป็นย่านพาณิชยกรรมและเพื่อการอยู่อาศัยอย่างหนาแน่น โดยขาดการวางแผนที่ดี การก่อสร้างอาคารรุกล้ำคลอง พื้นที่ว่างรับน้ำต่าง ๆ ถูกถมทำให้ความสามารถในการซับน้ำฝนของผิวดินลดลง ความสามารถในการระบายน้ำในคลองต่าง ๆ ลดลง ปัญหาแผ่นดินทรุดในบางพื้นที่ ทำให้เกิดสภาพเป็นท้องกระทะ น้ำจึงเข้าสู่พื้นที่เร็วขึ้น ขณะเดียวกันก็จะท่วมขังอยู่นานขึ้นประกอบกับการระบายน้ำที่มีอยู่ยังไม่ทั่วถึง ความลาดเอียงไม่เหมาะสมทำให้เกิดการตกตะกอนในเส้นท่อ ความสามารถในการระบายน้ำลดลง เมื่อมีฝนตกในพื้นที่จึงประสบปัญหาน้ำท่วมเป็นประจำ ซึ่งก่อให้เกิดความเสียหายทางเศรษฐกิจและทำให้ประชาชนในพื้นที่ ได้รับความเดือดร้อนจากปัญหาข้างต้นสำนักงานเขตบางกอกใหญ่ ธนบุรี และภาษีเจริญ ร่วมกับสำนักงานการระบายน้ำได้ดำเนินการป้องกันและแก้ปัญหาภายในพื้นที่คลองบางหลวง 2 ลักษณะ คือ

1. การป้องกันและแก้ไขปัญหาน้ำท่วมเนื่องจากฝนตกในพื้นที่โดยการระบายน้ำฝนที่ตกลงมาในพื้นที่และบริเวณใกล้เคียงให้ระบายน้ำออกจากพื้นที่ได้โดยเร็วเพื่อมิให้เกิดน้ำท่วมหรือเกิดปัญหาน้ำท่วมขังในระยะเวลาสั้น

2. การป้องกันและแก้ไขน้ำท่วมเนื่องจากน้ำทะเลหนุน โดยการสร้างคันกันน้ำตามริมฝั่งแม่น้ำและริมฝั่งคลองที่ได้รับอิทธิพลโดยตรงจากระดับน้ำในแม่น้ำเจ้าพระยาฝั่งตะวันตกบริเวณถนนอรุณอมรินทร์ พร้อมสถานที่ติดตั้งในคลองบางหลวงและคลองมอญและมีประตูระบายน้ำเพื่อควบคุมระดับน้ำในคลองวัดอรุณราชวราราม เสริมเพื่อช่วยระบายน้ำจากคลองต่าง ๆ ออกสู่แม่น้ำเจ้าพระยาโดยเร็ว เป็นการระบายน้ำออกจากพื้นที่ภายในเขต และยังป้องกันมิให้น้ำจากแม่น้ำเจ้าพระยาเอ่อล้นเข้าท่วมจนทำให้เกิดความเสียหายในพื้นที่

4.5.2 ระบบการบริการประปา

ปัจจุบันการบริการประปาในพื้นที่เขตบางกอกใหญ่ และเขตภาษีเจริญ อยู่ในความรับผิดชอบของการประปานครหลวง สาขาภาษีเจริญซึ่งตั้งอยู่ตอนกลางของพื้นที่เขต ซึ่งจะให้บริการประปาในพื้นที่เขตบางกอก

ใหญ่ เขตภาษีเจริญ และเขตหนองแขม สำหรับการบริการประปาในพื้นที่เขตธนบุรี อยู่ในความรับผิดชอบของการประปานครหลวง สาขาตากสิน ซึ่งให้บริการในพื้นที่เขตธนบุรีและเขตคลองสาน

4.5.3 ระบบการบริการโทรศัพท์

พื้นที่คลองบางหลวงอยู่ในเขตให้บริการโทรศัพท์ 2 หน่วยงานหลัก ดังนี้

1. หน่วยงานขององค์การโทรศัพท์แห่งประเทศไทย : โทรศัพท์นครหลวงที่ 3.1 ให้บริการพื้นที่เขตบางแค เขตบางกอกใหญ่ เขตหนองแขม เขตบางพลัด และอำเภอบางกรวย
2. หน่วยงานขององค์การโทรศัพท์แห่งประเทศไทย : โทรศัพท์นครหลวงที่ 3.2 ให้บริการพื้นที่เขตราชบุรีบูรณะ จอมทอง ธนบุรี คลองสาน และเอกชัย
3. หน่วยงานภาคเอกชนที่ได้รับสัมปทาน : บริษัททรู คอร์ปอเรชั่น การให้บริการโทรศัพท์เพียงพอต่อความต้องการและครอบคลุมพื้นที่คลองบางหลวง และยังสามารถขยายได้อีกในอนาคต เนื่องจากมีการแข่งขันการให้บริการในพื้นที่ ระหว่างองค์การโทรศัพท์และบริษัททรู คอร์ปอเรชั่น

4.5.4 ระบบการบริการไฟฟ้า

พื้นที่เขตบางกอกใหญ่ และภาษีเจริญ อยู่ในเขตการให้บริการของการไฟฟ้านครหลวง เขตธนบุรี ซึ่งจะดูแลให้บริการไฟฟ้าสำหรับพื้นที่เขตบางกอกใหญ่ เขตบางกอกน้อย เขตภาษีเจริญ และบางส่วนของเขตจอมทอง มีพื้นที่รับผิดชอบทั้งสิ้น 73.32 ตร.กม. การไฟฟ้านครหลวง เขตธนบุรี ประกอบด้วย สถานีไฟฟ้าย่อย 5 แห่ง กระจายอยู่รอบ ๆ บริเวณพื้นที่ โดยในเขตบางกอกใหญ่ไม่มีสถานีไฟฟ้าย่อย สำหรับพื้นที่เขตธนบุรีอยู่ในพื้นที่ให้บริการของการไฟฟ้านครหลวง 3 เขต ดังนี้การไฟฟ้านครหลวงเขตวัดเลียบ ประกอบด้วยแขวงวัดกัลยาณ์ และแขวงวัดหิรัญรูจี การไฟฟ้านครหลวงเขตยานนาวา ประกอบด้วย แขวงบางยี่เรือ แขวงบุคคโล และพื้นที่บางส่วนของแขวงตลาดพลูการไฟฟ้านครหลวงเขตราชบุรีบูรณะ ให้บริการในพื้นที่ด้านใต้ของแขวงตลาดพลู

4.6 ระบบสาธารณสุข

4.6.1 สถาบันการศึกษา

ลักษณะบริการสาธารณสุขด้านการศึกษาในพื้นที่คลองบางหลวง ประกอบด้วยสถาบันการศึกษาหลายหน่วยงาน ทั้งที่อยู่ในสังกัดกรุงเทพมหานคร และสังกัดกระทรวงศึกษาธิการโดยมีการเรียนการสอนตั้งแต่ ระดับอนุบาล ถึงระดับอุดมศึกษา

4.6.2 สถานพยาบาลและการบริการสาธารณสุข

ในพื้นที่คลองบางหลวงมีโรงพยาบาลของรัฐ คือ โรงพยาบาลสมเด็จพระปิ่นเกล้าโรงพยาบาลเอกชน คือ โรงพยาบาลกรุงธน โรงพยาบาลยาวลักษณ์ และโรงพยาบาลรัชดา – ท่าพระมีศูนย์บริการสาธารณสุข

ที่ 26 เจ้าคุณพระประยูรวงศ์ ศูนย์บริการสาธารณสุขที่ 27 จันทน์นิมโพนุญณ์ ศูนย์บริการสาธารณสุขที่ 33 วัดหงส์รัตนาราม ศูนย์บริการสาธารณสุขที่ 36 บุคคโล

4.6.3 ศูนย์บริการชุมชน

ศูนย์บริการชุมชนในระดับท้องถิ่นเขตบางกอกใหญ่ปัจจุบันสามารถจำแนกเป็นด้านกายภาพ ได้แก่ สนามกีฬา สนามเด็กเล่น ฯลฯ ส่วนในด้านสังคม ได้แก่ ศูนย์พัฒนาเด็กก่อนวัยเรียนห้องสมุดประชาชน ศูนย์ส่งเสริมการศึกษาเยาวชน และศาลาประชาคม ฯลฯ ด้านอนามัย ได้แก่ ศูนย์อนามัยชุมชน ศูนย์บริการสาธารณสุข ฯลฯ รวมทั้งศูนย์บริการชุมชนในด้านต่าง ๆ ที่ก่อให้เกิดสาธารณประโยชน์สามารถให้บริการได้ครอบคลุมพื้นที่

4.6.4 ศูนย์ราชการระดับท้องถิ่น

พื้นที่คลองบางหลวงมีบริการที่เป็นที่ตั้งสถานที่ราชการและรัฐวิสาหกิจที่สำคัญ ดังนี้

- สถานที่ราชการ ได้แก่ กองทัพเรือ กรมวิทยาศาสตร์ทหารเรือ สถานีตำรวจนครบาลบางกอกใหญ่ สถานีตำรวจนครบาลท่าพระ ศูนย์บริการสาธารณสุขที่ 33 และศูนย์ก่อสร้างและบูรณะ 5 สำนักการโยธา สำนักงานเทศกิจเขตธนบุรี สถานีตำรวจบุปผาราม สถานีดับเพลิงบางยี่เรือสำนักงานเขตธนบุรี สถานีตำรวจตลาดพลู สถานีดับเพลิงตลาดพลู กรมการแพทย์ทหารเรือ สถานีตำรวจสำเหร่ สถานีตำรวจบุคคโล เป็นต้น
- รัฐวิสาหกิจ ได้แก่ สำนักงานประปาสาขาภาษีเจริญ สำนักงานบริการโทรศัพท์บางแค ที่ทำการไปรษณีย์บางกอกใหญ่ ที่ทำการไปรษณีย์ท่าพระ ชุมสายโทรศัพท์ดาวคะนอง เป็นต้น

4.7 ลักษณะทางเศรษฐกิจ

พื้นที่ย่านการค้าตามระดับการให้บริการในปัจจุบันสามารถจำแนกได้เป็นย่านพาณิชย์กรรมที่รองรับกิจกรรมการค้าระดับเมือง ย่านพาณิชย์กรรมที่รองรับกิจกรรมการค้าระดับย่านชุมชน ได้แก่ ตลาดสด ตลาดนัด และเมื่อพิจารณาตามประเภทของสินค้าสามารถจำแนกได้เป็นย่านค้าขายสินค้าทางการเกษตร และย่านค้าขายเครื่องอุปโภคและบริโภค

- ย่านพาณิชย์กรรมของพื้นที่จะเกาะอยู่บริเวณเส้นทางสัญจรทางบกที่สำคัญ ได้แก่ บริเวณถนนจรัญสนิทวงศ์ ถนนเพชรเกษม ถนนอิสรภาพ และถนนเทอดไท เป็นย่านพาณิชย์กรรมใหม่ที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาการขยายตัวของเมือง

- ย่านพาณิชย์กรรมใหม่ของชุมชนจะเกาะตัวยาวไปตามเส้นทางถนนสายย่อยหรือถนนซอยที่เชื่อมต่อกับทางคมนาคมสายหลัก มีรูปแบบการตั้งถิ่นฐานเกาะไปตามถนนซึ่งได้รับอิทธิพลการขยายตัวจากถนนสายหลัก ย่านพาณิชย์กรรมใหม่ที่สำคัญได้แก่ ซอยวัดสังข์กระจาย ถนนอิสรภาพช่วงเขตธนบุรีตั้งแต่ตลาดสี่แยกบ้านแขกจนถึงถนนเจริญพาสน์ ซอยจรัญสนิทวงศ์ 3 และ ซอยจรัญสนิทวงศ์ 13 โดยซอยจรัญสนิทวงศ์ 3 (ศักดิ์เจริญ) เป็นย่านการค้าหนาแน่นในช่วงต้นซอยและเบาบางลงเมื่อถึงกลางซอยและเป็นย่านพักอาศัยของชุมชนในที่สุด

- ย่านการค้าสินค้าทางการเกษตร อยู่บริเวณย่านการค้าเดิมบริเวณปากคลองตลาดฝั่งพระนครและบริเวณตลาดพลู เขตธนบุรี ซึ่งตลาดทั้งสองมีความสำคัญในการรองรับสินค้าเกษตรจากพื้นที่โดยรอบทั้งนี้ตามลำคลองบางหลวง ยังมีเรือเล็กล่องค้าขายสินค้าอยู่ประปราย

4.8 ลักษณะทางสังคมและประชากร

4.8.1 ขนาดและการเปลี่ยนแปลงประชากร

ในการศึกษาเรื่องขนาดและการเปลี่ยนแปลงประชากรในพื้นที่ศึกษานั้น ได้ใช้ข้อมูลในระดับเขต คือ เขตธนบุรี เขตบางกอกใหญ่ และเขตภาษีเจริญในการพิจารณา โดยในปี พ.ศ.2555 เขตธนบุรี เขตบางกอกใหญ่ และเขตภาษีเจริญมีจำนวนประชากร 119,643 72,241 และ 129,800 คน ตามลำดับ หรือคิดเป็นร้อยละ 2.10 1.27 และ 2.29 ของจำนวนประชากรในกรุงเทพมหานครทั้งหมด ความหนาแน่นประชากรคิดเป็น 13,992 11,689 และ 7,278 คน/ตร.กม. เมื่อเปรียบเทียบกับความหนาแน่นของประชากรทั้งกรุงเทพมหานครที่มีความหนาแน่น 3,617 คน/ตร.กม. พบว่าพื้นที่ศึกษามีความหนาแน่นประชากรมากกว่าค่าเฉลี่ยของความหนาแน่นของประชากรทั้งกรุงเทพมหานครถึง 3 - 6 เท่า ทั้งนี้เนื่องจากพื้นที่ศึกษาเป็นบริเวณพื้นที่ประวัติศาสตร์ที่มีการตั้งถิ่นฐานอย่างยาวนาน รวมถึงการเป็นแหล่งพักอาศัย และแหล่งงานที่สำคัญ และเมื่อพิจารณาถึงประชากรในพื้นที่ริมคลองบางหลวง ซึ่งอยู่ในอาณาเขตของแขวงวัดกัลยาณ์ แขวงหิรัญรูจี แขวงบางยี่เรือ แขวงตลาดพลู เขตธนบุรี แขวงวัดท่าพระ แขวงวัดอรุณ เขตบางกอกใหญ่ แขวงปากคลองภาษีเจริญ แขวงคูหาสวรรค์ เขตภาษีเจริญนั้น มีจำนวนประชากรที่ค่อนข้างหนาแน่นมากกว่าพื้นที่อื่นในเขต ทั้งนี้ยังไม่รวมประชากรแฝงจำพวก นักเรียน นิสิต/นักศึกษา แรงงานต่างๆ ที่เข้ามาอยู่อาศัยในพื้นที่แต่ไม่ได้ย้ายทะเบียนบ้าน ซึ่งคาดว่าจะมีเป็นจำนวนมาก เนื่องจากพื้นที่ศึกษาเป็นย่านแหล่งงาน สถานศึกษาและศูนย์รวมกิจกรรมประเภทต่างๆ

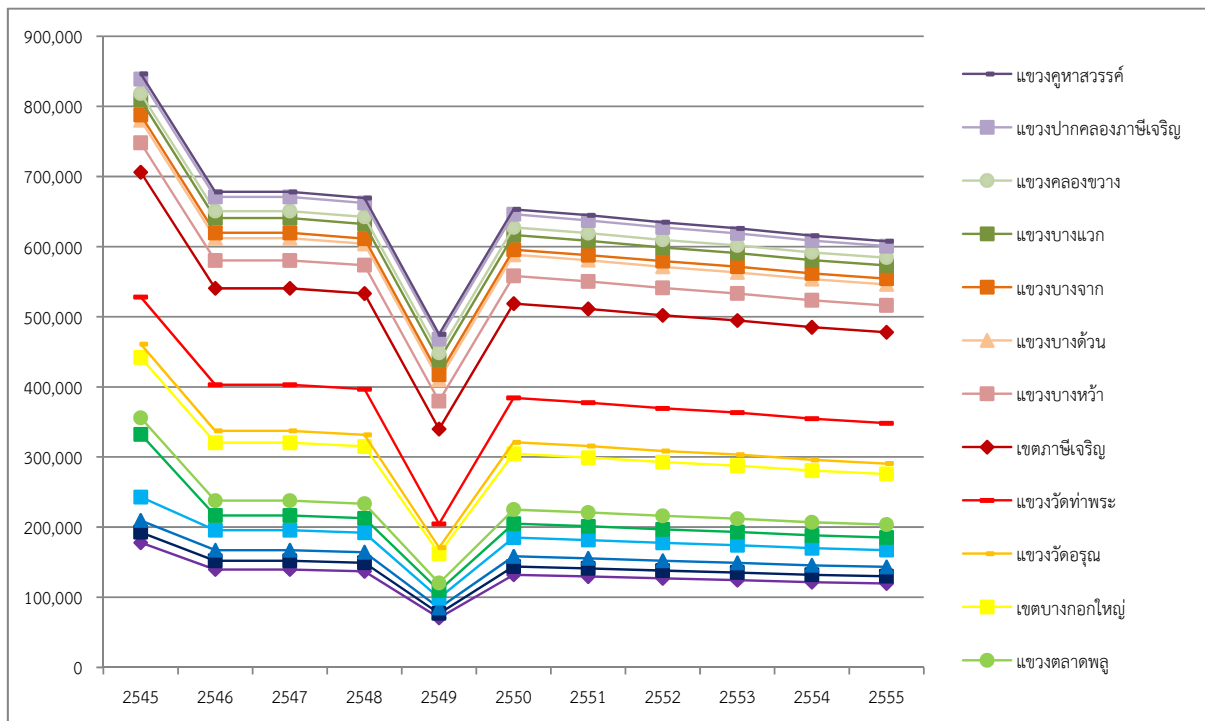
สำหรับการเปลี่ยนแปลงประชากรในช่วง 10 ปี ตั้งแต่ปี พ.ศ.2545 - 2555 พบว่าในเขตพื้นที่ศึกษามีการเปลี่ยนแปลงประชากรในอัตราที่ลดลงอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ปี พ.ศ.2545 เป็นต้นมา ประชากรในเขตธนบุรี บางกอกใหญ่ และภาษีเจริญ มีอัตราการเปลี่ยนแปลงที่ลดลงคิดเป็นร้อยละ 32.76 16.13 และ 27.05 ตามลำดับ ส่วนการเปลี่ยนแปลงประชากรรายแขวงพบว่าลดลงตั้งแต่ ปี พ.ศ.2545-2555 อย่างต่อเนื่อง ยกเว้นแขวงบางจาก เขตภาษีเจริญ ที่มีการเปลี่ยนแปลงประชากรในอัตราส่วนที่สูงขึ้น

จากการศึกษาข้างต้นพบว่าพื้นที่ศึกษามีความหนาแน่นของประชากรสูงมากโดยมากกว่า 3 - 6 เท่าของค่าเฉลี่ยความหนาแน่นของกรุงเทพมหานคร และยังพบว่าประชากรภายในเขตพื้นที่ศึกษาในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา มีการเปลี่ยนแปลงลดลงอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้เพราะการที่พื้นที่ศึกษาเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ในสมัยกรุงธนบุรี ทำให้มีการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนมาอย่างยาวนาน และหนาแน่นโดยเฉพาะริมแม่น้ำลำคลอง รวมถึงในปัจจุบันพื้นที่ศึกษามีบทบาทสำคัญในการรองรับทางด้านที่พักอาศัยจากคนที่เข้ามาทำงาน เรียนหนังสือ และทำกิจกรรมต่างๆ ในพื้นที่และบริเวณใกล้เคียง ถึงแม้ว่าอัตราการเปลี่ยนแปลงประชากรจะลดลงแต่เป็นเพียงประชากรที่มีทะเบียนบ้านอยู่ในพื้นที่ศึกษาเท่านั้น แต่ประชากรแฝงยังคงเพิ่มขึ้น ดังนั้นจึงทำให้เกิดความต้องการในด้านที่พักอาศัย และการใช้พื้นที่ในการทำกิจกรรมต่างๆ เพิ่มขึ้น สิ่ง

เหล่านี้หากไม่ได้รับการวางแผนที่ดีจะส่งผลกระทบต่อการค้าอยู่และการเปลี่ยนแปลงของชุมชนริมคลองบางหลวง ซึ่งเป็นพื้นที่ประวัติศาสตร์และมีคุณค่าในการอนุรักษ์

ตารางที่ 4.1 แสดงจำนวนประชากรรายแขวงของเขตรธนบุรี บางกอกใหญ่ และภาษีเจริญเปรียบเทียบกับกรุงเทพมหานคร ปีพ.ศ. 2545 – 2555

เขตปกครอง	จำนวนประชากร										
	2545	2546	2547	2548	2549	2550	2551	2552	2553	2554	2555
กรุงเทพมหานคร	5,782,159	5,634,132	5,634,132	5,658,953	5,695,956	5,716,248	5,710,883	5,702,595	5,701,394	5,674,843	5,673,560
เขตธนบุรี	177,938	139,573	139,573	136,971	70,552	132,034	129,662	126,883	124,499	121,539	119,643
แขวงวัดกัลยาณ์	14,683	12,378	12,378	12,157	6,365	11,734	11,453	11,098	10,821	10,519	10,292
แขวงศิริราชู์	16,960	15,211	15,211	15,117	7,891	14,642	14,382	14,079	13,856	13,557	13,441
แขวงบางยี่เรือ	33,354	28,440	28,440	27,684	14,107	26,658	26,162	25,526	24,931	24,366	23,851
แขวงบุคคโล	89,481	21,070	21,070	20,747	10,728	19,996	19,589	19,329	18,992	18,278	18,111
แขวงตลาดพลู	23,460	21,086	21,086	20,699	10,590	19,966	19,632	19,246	18,979	18,622	18,284
เขตบางกอกใหญ่	86,134	82,676	82,676	81,727	42,212	79,637	78,307	76,608	75,621	73,864	72,241
แขวงวัดอรุณ	18,968	16,885	16,885	16,582	8,370	16,369	16,377	15,882	15,731	15,184	14,795
แขวงวัดท่าพระ	67,166	65,791	65,791	65,145	33,842	63,268	61,930	60,726	59,890	58,680	57,446
เขตภาษีเจริญ	177,938	137,473	137,473	136,240	135,149	134,407	133,622	132,670	131,363	130,493	129,800
แขวงบางหว้า	41,817	39,586	39,586	40,431	39,880	39,391	39,186	39,050	38,466	38,330	38,113
แขวงบางด้วน	32,332	31,702	31,702	30,508	30,336	30,416	30,413	30,142	30,125	30,189	30,089
แขวงบางจาก	7,550	7,744	7,744	7,330	7,307	7,187	7,117	8,113	8,183	8,136	8,201
แขวงบางแวก	21,175	21,051	21,051	20,756	20,670	20,800	20,391	19,421	19,280	19,079	18,990
แขวงคลองขวาง	9,444	10,014	10,014	10,311	10,596	10,890	10,935	10,911	10,919	10,974	11,073
แขวงปากคลองภาษีเจริญ	20,607	20,186	20,186	19,835	19,377	18,861	18,101	17,671	17,215	16,753	16,383
แขวงคลองสามวา	7,429	7,190	7,190	7,069	6,983	6,862	7,479	7,362	7,175	7,032	6,951

แผนภูมิที่ 4.1 แสดงจำนวนประชากรรายแขวงของเขตธนบุรี บางกอกใหญ่ และภาษีเจริญเปรียบเทียบกับ กรุงเทพมหานคร ปีพ.ศ. 2545 – 2555
ที่มา : สำนักทะเบียนราษฎร์ กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย

ตารางที่ 4.2 แสดงความหนาแน่นประชากรรายแขวงของเขตธนบุรี บางกอกใหญ่ และภาษีเจริญเปรียบเทียบกับกรุงเทพมหานคร ปีพ.ศ. 2555

เขตปกครอง	พื้นที่ (ตร.ม.)	จำนวนประชากร (คน)	ความหนาแน่น (คน/ตร.กม.)
กรุงเทพมหานคร	1,568.74	5,673,560	3617
เขตธนบุรี	8.551	119,643	13992
แขวงวัดกัลยาณ์	0.758	10,292	13578
แขวงศิริบุญชัย	0.691	13,441	19452
แขวงบางยี่เรือ	1.523	23,851	15661
แขวงบุคคโล	3.729	18,111	4857
แขวงตลาดพลู	1.823	18,284	10030
เขตบางกอกใหญ่	6.18	72,241	11689
แขวงวัดอรุณ	0.834	14,795	17740
แขวงวัดท่าพระ	5.346	57,446	10746
เขตภาษีเจริญ	17.834	129,800	7278
แขวงบางหว้า	5.105	38,113	7466
แขวงบางด้วน	2.514	30,089	11969
แขวงบางจาก	1.394	8,201	5883
แขวงบางแก	3.022	18,990	6284
แขวงคลองขวาง	2.992	11,073	3701
แขวงปากคลองภาษีเจริญ	1.898	16,383	8632
แขวงคูหาสวรรค์	0.909	6,951	7647

ที่มา : สำนักทะเบียนราษฎร์ กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย

ตารางที่ 4.3 แสดงการเปลี่ยนแปลงจำนวนประชากรรายแขวงของเขตธนบุรี บางกอกใหญ่ และภาษีเจริญ
ปีพ.ศ.2545 – 2555

พื้นที่	จำนวนประชากร (คน)		การเปลี่ยนแปลง	
	พ.ศ 2545	พ.ศ 2555	จำนวน (คน)	ร้อยละ
กรุงเทพมหานคร	5,782,159	5,673,560	-108,599	-1.88
เขตธนบุรี	177,938	119,643	-58,295	-32.76
แขวงวัดกัลยาณ์	14,683	10,292	-4,391	-29.91
แขวงหิรัญรูจี	16,960	13,441	-3,519	-20.75
แขวงบางยี่เรือ	33,354	23,851	-9,503	-28.49
แขวงบุคคโล	89,481	18,111	-71,370	-79.76
แขวงตลาดพลู	23,460	18,284	-5,176	-22.06
เขตบางกอกใหญ่	86,134	72,241	-13,893	-16.13
แขวงวัดอรุณ	18,968	14,795	-4,173	-22.00
แขวงวัดท่าพระ	67,166	57,446	-9,720	-14.47
เขตภาษีเจริญ	177,938	129,800	-48,138	-27.05
แขวงบางหว้า	41,817	38,113	-3,704	-8.86
แขวงบางด้วน	32,332	30,089	-2,243	-6.94
แขวงบางจาก	7,550	8,201	651	8.62
แขวงบางแกว	21,175	18,990	-2,185	-10.32
แขวงคลองขวาง	9,444	11,073	1,629	17.25
แขวงปากคลองภาษี เจริญ	20,607	16,383	-4,224	-20.50
แขวงคูหาสวรรค์	7,429	6,951	-478	-6.43

ที่มา : สำนักทะเบียนราษฎร์ กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย

4.8.2 ลักษณะประชากร

ลักษณะประชากรในพื้นที่คลองบางหลวง หากแบ่งตามกลุ่มเชื้อชาติ และศาสนา สามารถจำแนกได้ 4 กลุ่ม ดังนี้

- กลุ่มชาวไทยเชื้อสายจีน เป็นกลุ่มที่มีจำนวนมากที่สุดในพื้นที่ ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มคนที่อยู่อาศัยดั้งเดิมในพื้นที่ โดยบางส่วนอพยพเข้ามาอาศัยในพื้นที่คลองบางหลวงช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ประกอบอาชีพค้าขาย และทำสวน ซึ่งในปัจจุบันจะมีชาวไทยเชื้อสายจีนตั้งถิ่นฐานกระจายอยู่ในชุมชนตลอดช่วงคลอง แต่ที่หนาแน่นและเด่นชัดที่สุด คือ บริเวณย่านบางยี่เรือ หรือตลาดพลู โดยมากนับถือศาสนาพุทธ บางส่วนนับถือศาสนาคริสต์ มีวัด ศาลเจ้า และโบสถ์คริสต์เป็นองค์ประกอบสำคัญในชุมชน

- กลุ่มชาวมุสลิม เป็นกลุ่มที่อยู่อาศัยดั้งเดิมมาตั้งแต่ครั้งกรุงธนบุรี มีสองพวก คือ นิกายชีอะห์ และนิกายสุหนี่ โดยกลุ่มชีอะห์เชื้อสายเปอร์เซียในพื้นที่จะเรียกว่า “แขกเจ้าเซ็น” ตั้งถิ่นฐานบริเวณกุฎีเจริญพาสณ์ ในเขตบางกอกใหญ่ มีมัสยิดกุฎีเจริญพาสณ์เป็นศูนย์กลาง ส่วนกลุ่มสุหนี่จะอยู่ในเขตธนบุรีบริเวณกุฎีขาวหรือกุฎีใหญ่ ซึ่งมีมัสยิดที่มีรูปแบบสถาปัตยกรรมทรงไทยแห่งเดียวในโลกตั้งอยู่

- กลุ่มแรงงานชาวไทย เป็นกลุ่มแรงงานอพยพที่เข้ามาทำงานรับจ้างในพื้นที่กรุงเทพฯ และบริเวณย่านอุตสาหกรรมในฝั่งธนบุรี เป็นกลุ่มที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการอยู่อาศัยมากที่สุดเนื่องจากเป็นกลุ่มที่ไม่มีที่พักอาศัยถาวร และจะมีการโยกย้ายหมุนเวียนไปตามแหล่งงานตลอด

- กลุ่มชาวต่างชาติ ประกอบด้วยกลุ่มแขกสิกข์ซึ่งเป็นกลุ่มที่ย้ายเข้ามาอยู่มีทั้งถาวรและชั่วคราว อีกกลุ่มเป็นกลุ่มแรงงานอพยพจากประเทศเพื่อนบ้านอย่างชาวพม่า ลาว และกัมพูชา ที่เข้ามารับจ้างโดยอาศัยตามแหล่งที่พักให้เช่าราคาถูก หรือ ที่พักที่นายจ้างจัดให้ตามบริเวณใกล้แหล่งงาน

4.8.3 สภาพทางสังคมและการบริการ

สภาพทางสังคมของประชาชนที่อาศัยอยู่ริมน้ำ จะเป็นลักษณะของชุมชนที่อาศัยพื้นที่ริมน้ำและในน้ำ สร้างบ้านเรือนเกาะกันไปตามแนวคลอง มีการรวมกลุ่มทั้งแบบเมือง และการอยู่แบบชุมชนริมน้ำตามสภาพของพื้นที่ที่ติดกับแม่น้ำลำคลองบริการสังคม

- ศาสนสถาน ประชาชนที่อาศัยในพื้นที่คลองบางหลวงมีหลายเชื้อสาย ทั้งไทย จีน มอญ แขก ส่วนใหญ่ที่เป็นชาวไทย จีน และมอญจะนับถือศาสนาพุทธ ส่วนแขกจะนับถือศาสนาอิสลาม จึงปรากฏวัด ศาลเจ้า และมีมัสยิด กระจายแทรกอยู่กับพื้นที่ชุมชนตลอดแนวสองฝั่งคลอง โดยตั้งอยู่ริมน้ำ ซึ่งศาสนสถานเหล่านี้จะใช้เป็นพื้นที่พบปะของผู้คนในชุมชน ทั้งงานบุญและงานประเพณี ซึ่งนอกจากความเป็นศูนย์กลางในการเชื่อมต่อวัฒนธรรมของชุมชนริมน้ำแล้ว ศาสนสถานเหล่านี้โดยเฉพาะวัดยังเป็นแหล่งรวมงานศิลปกรรม และสถาปัตยกรรมอันทรงคุณค่า ที่บอกเล่าถึงความเป็นมาของพื้นที่ได้เป็นอย่างดี แสดงถึงความสัมพันธ์ที่แยกกันไม่ออกของวัดกับชุมชนริมน้ำ

- สถานศึกษา โรงเรียนเป็นสถานศึกษาที่ตั้งอยู่ริมน้ำในบริเวณใกล้ๆกับที่ตั้งวัด มีทั้งโรงเรียนของรัฐ และเอกชน กระจายอยู่ริมคลองบางหลวงและบริเวณชุมชนถัดขึ้นไปบนฝั่ง มีตั้งแต่ระดับอนุบาลประถม จนถึง

ระดับวิทยาลัย นักเรียนส่วนใหญ่เป็นเด็กในพื้นที่และพื้นที่ใกล้เคียง เดินทางมาเรียนโดยอาศัยการเข้าถึงทางน้ำและทางถนน ประกอบด้วย

- ตลาด เป็นพื้นที่ที่เชื่อมต่อผู้คนทั้งจากทางบกและทางน้ำ เป็นแหล่งสินค้าอุปโภค บริโภค รวมทั้งแหล่งซื้อขายผลผลิตทางการเกษตรที่สำคัญของคนในพื้นที่ นอกจากนี้ตลาดยังเป็นสิ่งแสดงถึงความเจริญและความหนาแน่นของการตั้งถิ่นฐานของชุมชน ซึ่งแต่เดิมตลาดจะเป็นตลาดน้ำ มีเรือค้าขายสินค้าในคลอง ต่อมาเมื่อชุมชนขยายตัว และมีการตัดถนนตลาดจึงย้ายขึ้นมาบนฝั่งในบริเวณตลาดน้ำเดิมและยังคงเป็นพื้นที่ซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าของผู้คนอยู่จนปัจจุบัน นอกจากนี้ตลาดน้ำแล้วยังมีตลาดบกที่แทรกตัวอยู่ในพื้นที่ชุมชนใกล้เคียงอีกหลายแห่ง ส่วนใหญ่เป็นตลาดของเอกชนที่เกิดขึ้นใหม่ และยังมีห้างสรรพสินค้าเป็นแหล่งจับจ่ายตามสภาพการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในปัจจุบันด้วย

4.8.4 ประเพณีและกิจกรรมทางวัฒนธรรม

1. กิจกรรมประจำปีในพื้นที่คลองบางหลวง ได้แก่

- ประเพณีชักพระ ถือเป็นประเพณีที่มีความสำคัญ จัดขึ้นในวันแรม 2 ค่ำ เดือนอ้าย ซึ่งจะเลือกเอาวันที่ตรงกับเสาร์-อาทิตย์ ซึ่งถ้าไม่ใช่วันแรม 2 ค่ำ ก็จะเลือกวันที่ใกล้เคียงที่สุด ในขบวนเรือจะเป็นการแห่พระบรมสารีริกธาตุ จากวัดนางชี ล่องไปตามคลองบางหลวงต่อไปคลองชักพระ และสิ้นสุดที่วัดไก่อตื้อ คลองบางกอกน้อย คลองพล แล้วล่องออกแม่น้ำเจ้าพระยาวกกลับเข้าคลองบางหลวงแล้วกลับวัด กระบวนเรือจะมีการตกแต่งสวยงาม ชาวบ้านที่อยู่ 2 ฝั่ง คลองจะตั้งโต๊ะหมู่บูชาที่หน้าบ้าน หรือ บ้างก็เอาเรือเข้าร่วมขบวน มีการแห่เรือซึ่งเป็นวัฒนธรรมดั้งเดิมของชาวน้ำ

- ประเพณีสงกรานต์ เป็นประเพณีที่จัดขึ้นในช่วงวันขึ้น 13 ค่ำ 14 ค่ำ 15 ค่ำ เดือน 5 ของไทยหรือเดือนเมษายนของทุกปี เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมระบบความสัมพันธ์อันดีงามของไทย ซึ่งในปัจจุบันทางสำนักงานเขตได้จัดให้มีการรดน้ำดำหัวผู้สูงอายุในชุมชนร่วมในงานด้วย

2. กิจกรรมประจำปีที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของชุมชนริมคลองคลองบางหลวง ได้แก่

- พิธีเจ้าเซ็น เป็นประเพณีที่จัดขึ้นภายในชุมชนกุฎีเจริญพาสณ์ โดยจัดในเดือนมกราคม หรือที่รู้จักในชื่อ มะหะหร่ำ เพื่อระลึกถึงเหตุการณ์โศกนาฏกรรมของอะลีผู้ได้รับการแต่งตั้งเป็นผู้นำศาสนาหลังศาสดามุฮัมมัดสิ้นพระชนม์ แต่ท่ามกลางความวุ่นวายอะลีถูกลอบสังหาร ต่อมาอะลีและฮุเซนบุตรของอะลีรวมทั้งเครือญาติล้วนถูกสังหารจนหมด จึงเป็นที่มาของพิธีกรรมนี้

พิธีกรรมจะเริ่มตั้งแต่เวลาประมาณหกโมงเย็นจนถึงเที่ยงคืน และบางวันจะทำพิธีทั้งวันทั้งคืนสาระสำคัญของพิธีกรรมอยู่ที่การไว้อาลัยและระลึกถึงบุคคลสำคัญที่สละชีพเพื่อศาสนา โดยจะกระทำต่อเนื่องกันตลอดระยะเวลา 11 วัน ซึ่งถือเป็นกิจกรรมที่เป็นลักษณะเฉพาะของพื้นที่ทั้งการแสดงออก การประดับตกแต่งและสาระของพิธีกรรม

- งานเทศกาลกลุ่มวัดบางยี่เรือ เป็นงานเทศกาลที่จัดขึ้นในช่วงต้นปีเป็นประจำทุกปีโดยเป็นเทศกาลที่จะขึ้นในพื้นที่ชุมชนบริเวณวัดบางยี่เรือซึ่งแต่ละวัดจะเป็นผู้รับผิดชอบจัดงานเองโดยแยกจัดในลักษณะ

หมุนเวียนต่อเนื่องกัน ตั้งแต่ช่วงเดือนมกราคมไปสิ้นสุดที่เดือนมีนาคม โดยมากจะเริ่มด้วยงานของวัดราชคฤห์ ต่อด้วยวัดจันทาราม วัดอินทาราม และวัดเวฬุราชิน ถือเป็นกิจกรรมใหญ่ที่สำคัญของพื้นที่

- งานฉลองหลวงพ่อด วัดปากน้ำภาษีเจริญ เป็นงานที่ทางวัดปากน้ำฯร่วมกับศิษยานุศิษย์ของหลวงพ่อดจัดขึ้นเป็นประจำทุกปี เพื่อเฉลิมฉลองและแสดงกตัญญูตักเตือนศิษย์ โดยจัดขึ้นในวันที่ตรงกับวันคล้ายวันเกิดของหลวงพ่อด

3. กิจกรรมทั่วไป เป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นทั่วไปเป็นประจำตามศาสนสถานทั้งการเข้าวัดในวันพระของพุทธศาสนิกชน การเข้าโบสถ์ในวันอาทิตย์ของคริสต์ศาสนิกชน การละหมาดและร่วมงานประจำของมุสลิมที่มีมัสยิด การไหว้เจ้าของชาวไทยเชื้อสายจีนและเทศกาลสารทต่างๆของศาลเจ้าแต่ละแห่งรวมถึงกิจกรรมในการดำเนินชีวิตของผู้คนที่อยู่ริมคลอง เหล่านี้ล้วนเป็นสิ่งแสดงถึงเอกลักษณ์และความสัมพันธ์ของคนในชุมชนที่น่าสนใจ

บทที่ 5

สรุปผลการศึกษา วิเคราะห์ และข้อเสนอแนะของย่านตลาดพลู

การศึกษาข้อมูลทั่วไปของย่านตลาดพลู ประกอบด้วยข้อมูล ข้อมูลพื้นฐานสภาพปัจจุบันของย่านตลาดพลู เพื่อทำความเข้าใจลักษณะทางกายภาพ เศรษฐกิจและสังคมของย่านตลาดพลู รวมทั้งข้อมูลสถานที่สำคัญ ประเพณีวัฒนธรรมที่เก่าแก่ของย่านตลาดพลู เพื่อหาเอกลักษณ์หรือจุดเด่นของย่านตลาดพลู เบื้องต้น ซึ่งข้อมูลดังกล่าวนี้เป็นข้อมูลปฐมภูมิที่ได้จากการสำรวจเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และการสำรวจภาคสนามเบื้องต้น ดังรายละเอียดต่อไปนี้

5.1 ลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ศึกษา

ย่านตลาดพลู เป็นพื้นที่ส่วนหนึ่งของแขวงบางยี่เรือ และแขวงตลาดพลู เขตธนบุรีโดยเป็น 1 ใน 50 เขตการปกครองของกรุงเทพมหานคร อยู่ในกลุ่มของกรุงธนเหนือ ซึ่งถือเป็นเขตอนุรักษ์เมืองเก่า แหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรมฝั่งธนบุรี โดยตั้งอยู่ฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยาหรือฝั่งธน ย่านตลาดพลูครอบคลุมพื้นที่ตั้งแต่ซอยเทดไท 22 ถึงซอยเทดไท 8 และซอยเทดไท 33 ถึงซอยเทดไท 17 โดยพื้นที่ส่วนใหญ่ถือเป็นพื้นที่สำหรับอยู่อาศัยและพาณิชยกรรม ซึ่งมีความหนาแน่นเป็นอย่างมาก อีกทั้งยังมีสถานที่สำคัญ ประเพณี ที่หลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรม โดยพื้นที่ย่านตลาดพลูมีการใช้งานประวัติความเป็นมาที่ยาวนานตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาจนถึงปัจจุบัน สภาพภูมิประเทศเป็นพื้นที่ราบลุ่มติดคลองบางกอกใหญ่ ซึ่งเป็นคลองแยกมาจากแม่น้ำเจ้าพระยา นอกจากนี้ยังมีคลองสายเล็กที่แยกมาจากคลองบางหลวง ได้แก่ คลองสำเหร่ คลองบางน้ำชน คลองบางสะแก

5.1.1 ที่ตั้งและอาณาเขต

ย่านตลาดพลูตั้งอยู่ในเขตธนบุรี โดยแต่เดิมเรียกว่าอำเภอราชคฤห์ ในปี 2549 ได้มีพระบรมราชโองการเปลี่ยนชื่ออำเภอราชคฤห์เป็น อำเภอบางยี่เรือ จังหวัดธนบุรี เนื่องจากมีที่ตั้งอำเภออยู่ในเขตตำบลบางยี่เรือ และในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้เปลี่ยนชื่ออำเภอบางยี่เรือเป็น อำเภอธนบุรี และได้รับการเปลี่ยนแปลงฐานะเป็น เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร ในเวลาต่อมา โดยย่านตลาดพลูเป็นพื้นที่ที่มีการขยายตัวของประชากร และการการเปลี่ยนแปลงที่อยู่อาศัยอย่างต่อเนื่อง อันเนื่องมาจากการพัฒนาทางด้านการคมนาคม โดยพื้นที่เรือกรสวนไร่นาได้เปลี่ยนแปลงเป็นบ้านเช่า จนในปัจจุบันได้แปลงสภาพเป็นชุมชนแออัด ซึ่งย่านตลาดพลูอยู่ฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยา และตั้งอยู่ในบริเวณแม่น้ำเจ้าพระยาสายเก่าหรือคลองบางหลวง หรือที่เรียกว่าคลองบางกอกใหญ่ในปัจจุบัน

อาณาเขตติดต่อ - เขตธนบุรี

ทิศเหนือ ติดกับ เขตบางกอกใหญ่และเขตพระนคร มีคลองบางกอกใหญ่และแนวกิ่งกลางแม่น้ำเจ้าพระยาเป็นเส้นแบ่งเขต

ทิศตะวันออก ติดกับ เขตคลองสาน มีสะพานปฐมบรมราชานุสรณ์ ถนนประชาธิปไตย ถนนลาดหญ้า (บริเวณรอบวงเวียนอนุสาวรีย์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช) ถนนสมเด็จพระเจ้าตากสิน และคลองบางไส้ไก่ เป็นเส้นแบ่งเขต

ทิศใต้ ติดกับ เขตบางคอแหลมและเขตราษฎร์บูรณะ มีแนวกิ่งกลางแม่น้ำเจ้าพระยาและคลองดาวคะนองเป็นเส้นแบ่งเขต

ทิศตะวันตก ติดกับ เขตจอมทองและเขตภาษีเจริญ มีคลองบางสะแก คลองแยกบางสะแก 13 คลองวัดใหม่ยายนุ้ย 1 (คลองศาลเจ้าตันโพธิ์) คลองด่าน และคลองบางหลวงน้อยเป็นเส้นแบ่งเขต

อาณาเขตติดต่อ - ย่านตลาดพลู

ทิศเหนือ ติดกับ คลองบางกอกใหญ่ หรือคลองบางหลวง

ทิศตะวันออก ติดกับ วัดโพธิ์นิมิตร และซอยเทอดไท 17

ทิศใต้ ติดกับ วัดกัณธการาราม

ทิศตะวันตก ติดกับ ซอยเทอดไท 22

แผนที่ 5.1 แสดงขอบเขตพื้นที่ศึกษา

5.1.2 การใช้ประโยชน์อาคาร ย่านตลาดพลู

การใช้ประโยชน์อาคารมีการผสมผสานที่หลากหลาย จากเดิมพื้นที่เกษตรกรรมปลูกหมากพลูได้เปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์เป็นที่อยู่อาศัยและที่อยู่อาศัยกึ่งพาณิชย์กรรม จากการสำรวจทำให้สามารถสรุปการใช้ประโยชน์อาคารได้ว่า การใช้ประโยชน์อาคารประเภทพักอาศัยมีมากที่สุด รองลงมาเป็นการใช้ประโยชน์อาคารประเภทผสมและพาณิชย์กรรมตามลำดับโดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ที่อยู่อาศัย พบว่า มีการใช้ประโยชน์อาคารประเภทนี้มีสัดส่วนมากที่สุด มีการกระจายตัวไปตามแนวโครงข่ายการสัญจรทางบก อันได้แก่ ถนนเทอดไท และ ริมทางรถไฟ โดยพื้นที่เกษตรกรรมดั้งเดิมซึ่งเป็นสวนพลูได้ถูกปรับเปลี่ยนเป็นห้องแถว หรือห้องเช่า สำหรับอยู่อาศัย เนื่องจากนโยบายให้ประชาชนเลิกกินหมากพลูในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม จึงทำให้เกิดชุมชนแออัดภายในซอยเรียบทางรถไฟอันได้แก่ ชุมชนโรงเจ1 ชุมชนวัดกันตทาราราม และชุมชนหลังศูนย์จันฉิมไพลย์ ส่วนการตั้งถิ่นฐานตามริมคลองสายหลักเป็นการตั้งถิ่นฐานแต่ดั้งเดิม ได้แก่ บริเวณตลาดพลูเดิม บริเวณชุมชนภายในพื้นที่วัดราชคฤห์และวัดอินทาราม นอกจากนี้ยังมีที่พักอาศัยในรูปแบบสมัยใหม่ได้แก่ อพาร์ทเมนต์ คอนโดมิเนียม จะกระจายตัวอยู่บริเวณริมถนนเทอดไทเป็นส่วนใหญ่

ภาพที่ 5.1 แสดงอาคารประเภทที่อยู่อาศัย

ที่อยู่อาศัยและพาณิชย์กรรม พบว่า มีการใช้ประโยชน์อาคารประเภทนี้มีสัดส่วนมากรองมาจากที่อยู่อาศัย โดยเป็นที่อยู่อาศัยกึ่งสำนักงาน/ธุรกิจบริการ โดยชั้นล่างเปิดเป็นสำนักงานหรือธุรกิจบริการ อาทิเช่น ร้านขายยาโบราณ ร้านขายอาหาร ร้านตัดแต่งผมบุรุษและสตรี ร้านตัดและซ่อมเสื้อผ้าสตรี ร้านขายสินค้าปลีกและส่ง เป็นต้น ส่วนชั้นบนเป็นที่พักอาศัย ซึ่งพบว่ากระจายตัวอยู่บริเวณริมถนนเทอดไท และข้างวัดจันทาราม โดยร้านค้าที่สำคัญ และเป็นจุดเด่นนั้นคือ

- ตึกแถว พาณิชยกรรมในซอยเทอดไท 27 ซึ่งเป็นซอยที่มีการเช่าเพื่อขายอาหาร ในช่วงเวลา กลางคืนจนถึงตึก เริ่มตั้งแต่หัวค่ำ (17.00 น.) จนถึงเวลาตีสอง (02.00 น.) ของวันใหม่
- ตึกแถว ตรงข้ามหน้าวัดจันทาราม ที่ขายอาหาร 24 ชั่วโมง
- ร้านหมี่

ภาพที่ 5.2 แสดงอาคารประเภทผสม

พาณิชยกรรม พบว่า การใช้ประโยชน์อาคารประเภทนี้ในปัจจุบันมีสัดส่วนลดลงจากอดีตที่เป็นกิจกรรมการค้าในรูปแบบตลาดน้ำได้เปลี่ยนเป็นตลาดบกทั้งหมด มีลักษณะกลุ่มอาคารพาณิชยกรรมกระจายตัวตามแนวถนนเทอดไท และบริเวณสถานีรถไฟตลาดพลู เช่น ธนาคาร ร้านสะดวกซื้อ เป็นต้น ส่วนบริเวณสถานีรถไฟตลาดพลู เป็นพื้นที่ที่มีกิจกรรมการค้าประเภทร้านค้าแผงลอยจำนวนมาก เช่น ร้านอาหารตามสั่ง ร้านข้าวหมูแดง ร้านบะหมี่ โดยจะมีผู้ใช้บริการมากในช่วงเวลาเย็น

ภาพที่ 5.3 แสดงการใช้อาคารประเภทพาณิชยกรรมบริเวณสถานีรถไฟตลาดพลู

สถาบันศาสนา พบว่า มีการใช้ประโยชน์อาคารประเภทนี้ 2 รูปแบบ ได้แก่ วัด และศาลเจ้า โดยวัดได้มีการตั้งถิ่นฐานตามริมคลองสายหลัก ได้แก่ วัดราชคฤห์ วัดจันทาราม วัดอินทาราม วัดกัณทธาราราม และวัดโพธิ์นิมิตร ส่วนศาลเจ้าโรงเจ ได้แก่ โรงเจเซียงเซ่งตั้ง ศาลเจ้าต่อเขตก ศาลเจ้าแม่อาเนี้ยว ศาลเจ้าสูง ศาลเจ้าขนาดเล็ก มีการตั้งถิ่นฐานกระจายตามริมคลองสายหลัก และริมทางรถไฟ

ภาพที่ 5.4 แสดงอาคารประเภทสถาบันศาสนา

สถาบันราชการ พบว่า การใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทนี้ส่วนใหญ่เดิมตั้งอยู่บริเวณริมคลองบางหลวงและถนนตลาดพลู(ทางใน)ได้ย้ายมาตั้งในพื้นที่ใหม่บริเวณริมถนนเทอดไทซึ่งเป็นถนนสายหลักแทน แต่ทั้งนี้ยังคงมีสถาบันราชการที่มีความสำคัญกับพื้นที่ตลาดพลูซึ่งตั้งอยู่บริเวณริมถนนตลาดพลู(ทางใน)ปัจจุบัน คือ สถานีตำรวจดับเพลิง เนื่องจากพื้นที่ย่านตลาดพลูเป็นย่านเก่าแก่และมีโครงสร้างของอาคารไม้ รวมถึงการใช้พื้นที่ที่แออัดหนาแน่นในบริเวณพื้นที่ชุมชนริมคลองบางหลวงและถนนตลาดพลู ซึ่งอาจเกิดเพลิงไหม้ได้ง่าย จึงทำให้มีการตั้งสถานีตำรวจดับเพลิงขึ้นภายในย่านเพื่อรักษาความปลอดภัยและให้บริการประชาชน

ภาพที่ 5.5 แสดงอาคารประเภทสถาบันราชการ

สถาบันการศึกษา พบว่า ตั้งแต่ปีพ.ศ.2500 –ปัจจุบันได้มีการก่อสร้างโรงเรียนเพิ่มเติมคือ โรงเรียนธนบุรีวรเทพีพলารักษ์ตั้งอยู่บริเวณถนนตลาดพลู (ทางใน) โรงเรียนพรประสาธวิทยาตั้งอยู่บริเวณริมถนนเทอดไท ส่วนโรงเรียนเดิมที่มีอยู่แล้วได้มีแต่การสร้างอาคารเพิ่มเติม ทำให้พื้นที่ภายในโรงเรียนหนาแน่นเพิ่มขึ้น ส่วนโรงเรียนเอกชนบางแห่งได้ค่อยๆทยอยกันปิดตัวลงเนื่องจากสาเหตุต่างๆกันเช่น ทุนไม่พอ ครูย้ายออก นักเรียนมีจำนวนน้อยลง เป็นต้น

ภาพที่ 5.6 แสดงอาคารประเภทสถาบันการศึกษา

อุตสาหกรรมและคลังสินค้า พบว่า การใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทนี้ได้ลดจำนวนลงมากในยุคตลาดน้ำ และตลาดบกอย่างสังเกตเห็นได้ชัดเจน เนื่องมาจากการพัฒนาระบบคมนาคมขนส่งจากน้ำสู่บก ทำให้การลำเลียง ผลผลิตและการกระจายสินค้าเปลี่ยนจากทางน้ำเป็นบกที่มีความสะดวกสบายและประหยัดระยะเวลากว่า โรงงานอุตสาหกรรม และคลังสินค้า ต่างๆที่เคยตั้งอยู่ริมคลองบางหลวงที่สามารถเข้าถึงได้จากทางน้ำเป็นหลัก เท่านั้นกลายเป็นพื้นที่ที่เข้าถึงได้ยากจากทางบกจึงได้ย้ายตัวออกไปตั้งอยู่บริเวณอื่นที่มีระบบคมนาคมทางบกที่ สะดวกแทน เช่น ย่านบางแค และย่านจอมทอง เป็นต้น แต่ยังคงปรากฏอาคารสถานประกอบการประเภท โกดังสินค้า เช่น โกดังค้าไม้ โกดังข้าว เป็นต้น ให้เห็นบางประปรายในปัจจุบัน

ภาพที่ 5.7 แสดงอาคารประเภทอุตสาหกรรม

พื้นที่โล่งว่างพื้นที่โล่งว่างสาธารณะ พบว่า การใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทนี้ภายในย่านตลาดพลูมี พื้นที่เพื่อการนันทนาการค่อนข้างน้อย เนื่องจากพื้นที่ส่วนใหญ่ถูกพัฒนาเป็นที่อยู่อาศัยและพาณิชยกรรม พื้นที่โล่งหรือสวนสาธารณะส่วนใหญ่จึงเป็นพื้นที่ภายในวัดบริเวณริม คลองบางหลวงได้แก่ วัดราชคฤห์ วัดอิน ทาราม ที่มีศาลาทำน้ำสำหรับนั่งพักผ่อนและมีลานกิจกรรมสำหรับใช้ในงานประเพณีสำคัญทางศาสนาต่างๆ ทั้งนี้ภายหลังในปรับปรุงพื้นที่บริเวณใต้สะพานยกระดับรัชดาภิเษกเป็น สนามเด็กเล่น ลานกีฬา และลาน อเนกประสงค์ ซึ่งมีผู้คนภายในย่านมาร่วมกลุ่มประกอบกิจกรรมบริเวณพื้นที่นี้ในช่วงเวลาเย็นเป็นประจำ

ภาพที่ 5.8 แสดงพื้นที่ว่างพื้นที่โล่งสาธารณะ

จะเห็นได้ว่าการใช้ประโยชน์อาคารในย่านตลาดพลูนั้นมีความหลากหลายผสมผสานทั้งที่พักอาศัย การค้า ราชการ และการใช้ประโยชน์อื่นๆ ทำให้เกิดการใช้พื้นที่อาคารในช่วงเวลาที่แตกต่างกัน เช่น สถานที่ราชการใช้พื้นที่อาคารในช่วงเช้าถึงเย็นเท่านั้น ร้านค้าใช้พื้นที่ในช่วงเช้าและเย็น จนหัวค่ำ แต่ตลาดสดที่วัดกลาง (วัดจันทาราม) มีการใช้พื้นที่ช่วงเช้ามืดตั้งแต่ตีสองถึงเก้าโมงเช้า บริเวณเพิงขายอาหารริมทางรถไฟ และร้านอาหารใต้ร่มในซอยเทอดไท 27 เริ่มคึกคักช่วงหัวค่ำจนถึงตีสอง การมีกิจกรรมที่ต่อเนื่องทั้งวันทั้งคืนจึงเป็นจุดเด่นอีกประการหนึ่งของย่านแห่งนี้ ก่อให้เกิดการใช้พื้นที่ที่หลากหลายซ้อนทับกันอยู่

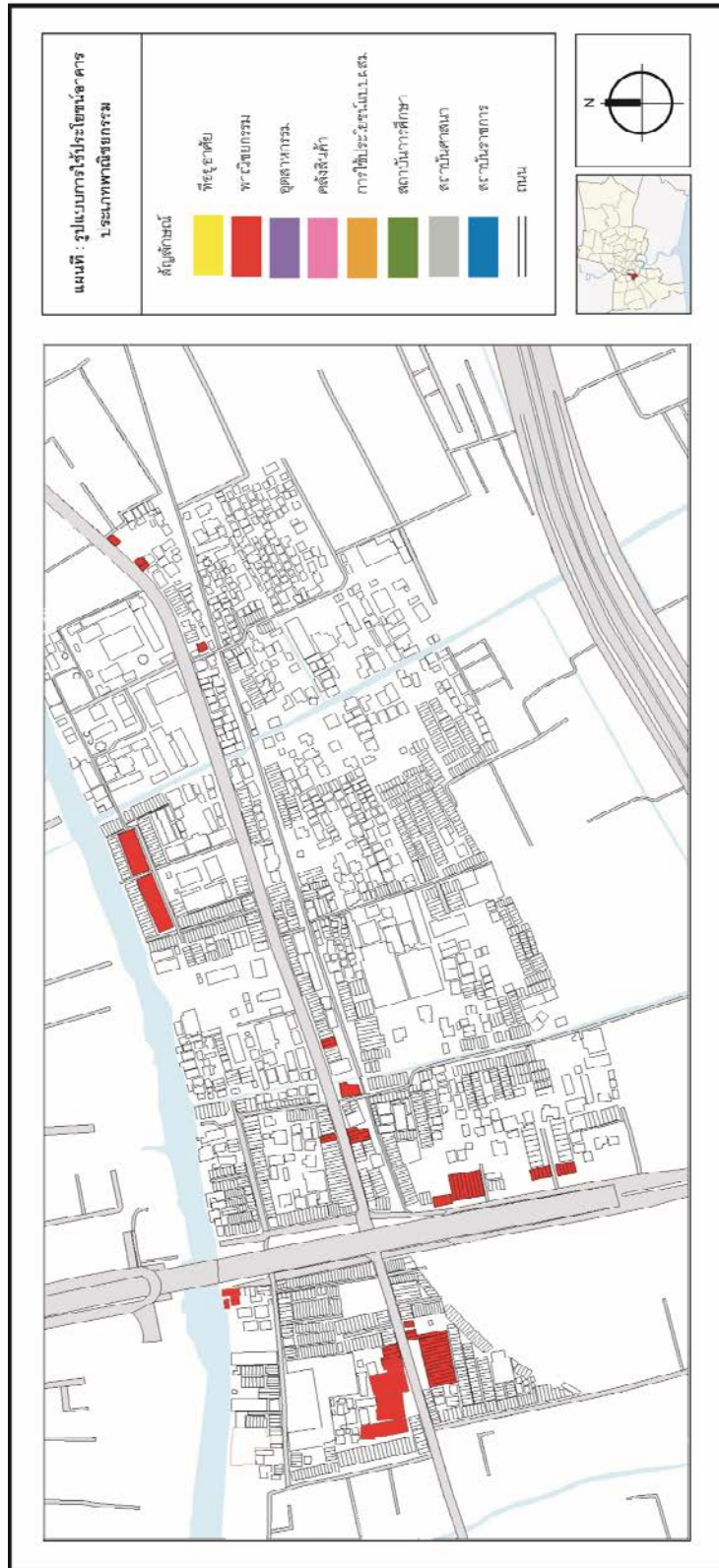
แผนที่ 5.2 แสดงการใช้ประโยชน์อาคารรวม

แผนที่ 5.3 แสดงการใช้ประโยชน์อาคารประเภทที่อยู่อาศัย

แผนที่ 5.4 แสดงการใช้ประโยชน์อาคารประเภทผสม

แผนที่ 5.5 แสดงการใช้ประโยชน์อาคารประเภทพาณิชยกรรม

5.1.3 ความสูงอาคาร

ความสูงอาคารภายในย่านตลาดพลูมีความสูงตั้งแต่ 1-8 ชั้น แต่เฉลี่ยอยู่ที่ 2-3 ชั้น โดยส่วนใหญ่อาคารดังกล่าวจะเป็นห้องแถวและตึกแถวสำหรับพักอาศัยขนาดเล็กเรียงตัวกระจายตามแนวถนนและริมคลอง รองลงมาคือตึกแถว 4 ชั้น ซึ่งส่วนมากตั้งอยู่บริเวณริมถนนเทอดไท และข้างวัดจันทาราม ส่วนวัดและศาลเจ้าเป็นอาคารชั้นเดียว สำหรับกลุ่มอาคารที่มีความสูงและมีขนาดใหญ่ เป็นอาคารพักอาศัย อาทิเช่น คอนโด อพาร์ทเมนต์ ตั้งกระจายตัวอยู่โดยรอบ

5.1.4 วัสดุอาคาร

วัสดุอาคารส่วนมากเป็นวัสดุคอนกรีต เนื่องจากในพื้นที่เคยเกิดไฟไหม้ครั้งใหญ่ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงวัสดุในการก่อสร้างจากในอดีตที่เป็นไม้ไผ่และไม้มาเป็นวัสดุคอนกรีตแทน โดยมีการกระจายตัวตลอดพื้นที่ รองลงมาวัสดุประเภทคอนกรีตผสมไม้ ส่วนใหญ่อยู่บริเวณชุมชนแออัด และน้อยที่สุดคือวัสดุประเภทไม้มีการกระจายตัวอยู่บริเวณชุมชนแออัด และด้านข้างวัดราชคฤห์

แผนที่ 5.7 แสดงจำนวนชั้นของอาคาร

แผนที่ 5.8 แสดงวัดสุทัศน์

5.2 ระบบโครงข่ายคมนาคมของย่านตลาดพลู

5.2.1 โครงข่ายถนน ขยาย และทางเดิน ภายในพื้นที่ตลาดพลู

เส้นทางสัญจรทางเท้า นับได้ว่าเป็นเส้นทางสัญจรที่สำคัญอีกรูปแบบหนึ่งในการเข้าถึงพื้นที่ย่านตลาดพลู โดยเส้นทางสัญจรทางเท้าภายในย่านตลาดพลูสามารถเชื่อมต่อถึงกันได้เป็นส่วนใหญ่ โดยแบ่งออกเป็นเส้นทางเดินเท้าบริเวณ 2 ฟากของถนน และเส้นทางเดินเท้าภายในชุมชน ซึ่งเส้นทางเดินเท้าที่มาพร้อมกับถนนส่วนใหญ่จะมีเฉพาะถนนสายหลัก และสายสำคัญในพื้นที่ เช่น ทางเท้าริมถนนเทอดไท มีความกว้าง 1 เมตร ยาวตลอดแนวถนนทั้งสองฝั่ง มีเสาไฟฟ้ารวมถึงร้านค้าแผงลอยกีดขวางทางเดินเป็นช่วงๆ

ในส่วนถนนซอยย่อยนั้นไม่มีทางเท้า มีความกว้างไม่มากนัก (3-4 เมตร) แต่ถือว่าเป็นโครงข่ายเชื่อมเส้นทางคมนาคมหลักกับตัวชุมชน มีเส้นทางสำคัญดังนี้ คือ ถนนตลาดพลูทางใน ถนนเลียบริมทางรถไฟ ซอยเทอดไท 16, 18, 19, 21, 22, 23, และ 33 โดยที่ถนนตลาดพลูทางในนั้นเริ่มจากปากทางเข้าคลองบางสะแกผ่านตลาดพลูซึ่งในปัจจุบันกลายเป็นตลาดรัชดาภิเษกใต้สะพานถนนรัชดาภิเษกเข้าวัดราชคฤห์ ตลาดวัดกลาง ของวัดจันทาราม จนถึงทำน้ำวัดอินทาราม โดยเป็นถนนมาจนถึงปากคลองบางน้ำชน ต่อจากนั้นเข้าเขตวัดราชคฤห์จึงกลายเป็นทางเดินไป ถนนเส้นนี้จึงเป็นเส้นทางบกสำคัญที่เชื่อมต่อกับคลองบางหลวงโดยมีท่าเรือในจุดสำคัญ เช่น ท่าเรือตลาดพลูท่าเรือวัดราชคฤห์ วัดจันทาราม และท่าเรือศาลาภิรมย์ภักดี วัดอินทาราม ถือเป็นถนนสำคัญ ในประวัติศาสตร์ของย่านด้วย

ระบบโครงข่ายถนน

ถนนเป็นระบบโครงข่ายทางสัญจร ที่เชื่อมต่อกับโครงข่ายอื่นๆ เช่น ระบบคูคลอง และขนส่งมวลชนต่างๆ สามารถเข้าถึงพื้นที่ต่างๆ ในย่านฝั่งธนได้ และพื้นที่อนุรักษ์ย่านประวัติศาสตร์ริมแม่น้ำเจ้าพระยาได้ โดยมีถนนเทอดไทเป็นเส้นหลัก และถนนสายรอง ได้แก่ถนนวุฒากาศ ถนนสาทร-ราชพฤกษ์ และ ถนนรัชดาภิเษก

ถนนสายหลัก

- ถนนเทอดไท เป็นถนนสายหลักของตลาดพลูที่มีแนวเส้นทางขนานไปกับคลองบางกอกใหญ่ และเชื่อมระหว่างถนนอินทรพิทักษ์ กับสะพานข้ามคลองบางหลวงน้อย โดยเป็นจุดบรรจบของถนนวุฒากาศ มีขนาด 4 ช่องทางจราจร ความกว้างประมาณ 12 เมตรรวมทางเท้า สภาพการจราจรหนาแน่นเกือบทั้งวัน เนื่องจากเป็นถนนสายหลักของพื้นที่และมีขนาดเล็ก รวมถึงมีการกระจายตัวของย่านพาณิชยกรรมบริเวณแนวถนนจึงทำให้เกิดปัญหาการจราจร ถนนสายหลักมีโครงข่ายซอยย่อยที่เป็นเส้นทางลัดเชื่อมต่อกับถนนสายหลักอื่นๆ อาทิเช่น ซอยเทอดไท 33 เส้นทางลัดไปยังถนนจอมทอง ถนนรัชดาภิเษก ถนนราชพฤกษ์ ซอยเทอดไท 19 เส้นทางลัดไปยังตากสิน 4 และถนนสมเด็จพระเจ้าตากสิน เป็นต้น

ถนนสายรอง

- ถนนรัชดาภิเษก (ถนนรัชดา-ท่าพระ) เป็นถนนวงแหวนรอบในของกรุงเทพมหานครที่สามารถเชื่อมต่อไปยังพื้นที่ต่างๆของเมืองจากสี่แยกท่าพระผ่านสะพานกรุงเทพ ตัดผ่านถนนพระรามที่ 4 ถนนสุขุมวิท ถนนพระราม

9 และมาบรรจบที่สี่แยกท่าพระเพื่อเชื่อมต่อพื้นที่ระหว่างฝั่งพระนคร และฝั่งธนบุรี มีขนาด 8 ช่องจราจร นับได้ว่าเป็นถนนที่มีความสำคัญที่เชื่อมต่อย่านตลาดพลูกับพื้นที่ย่านอื่นๆ โดยรอบให้เข้าถึงได้สะดวกยิ่งขึ้น ซึ่งถนนรัชดาภิเษกในช่วงพื้นที่ย่านตลาดพลูเป็นโครงสร้างทางยกระดับ เพื่อข้ามคลองบางกอกใหญ่ไปบรรจบกับถนนจรัญสนิทวงศ์ในเขตบางกอกใหญ่ จากโครงสร้างดังกล่าวทำให้พื้นที่ที่ถูกเวนคืนจำนวนมากทำให้พื้นที่การค้าและกิจกรรมที่สำคัญได้สูญหายไป

- ถนนวุฒากาศ เป็นเส้นทางสายหลักที่ตัดจากถนนจอมทอง และถนนเอกชัยจนมาเชื่อมกับถนนเทอดไท

- ถนนราชพฤกษ์ เป็นถนนตัดใหม่ที่เชื่อมสะพานตากสินไปยังถนนบรมราชชนนี และถนนกาญจนาภิเษก และเป็นถนนที่สำคัญ เนื่องจากเป็นที่ตั้งของเส้นทางขนส่งมวลชนสำคัญ คือ เส้นทางรถไฟฟ้า และสถานีรถไฟฟ้า BTS ซึ่งอาจจะทำให้เกิดผลกระทบต่อย่านตลาดพลูในวงกว้างต่อไป

แผนที่ 5.9 แสดงโครงข่ายคมนาคมในย่านตลาดพลู และพื้นที่ฝั่งธนบุรีตอนใต้ข้างเคียงใน

5.2.2 ระบบโครงข่ายรถไฟ

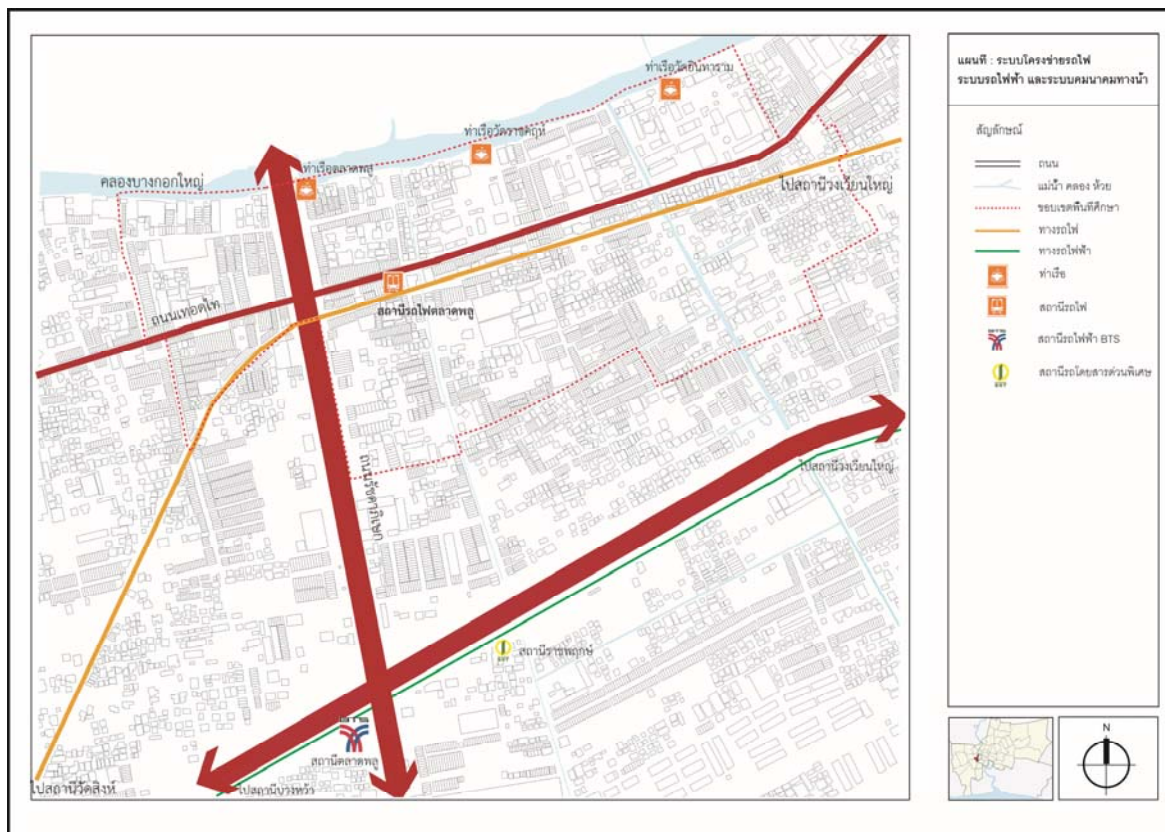
เส้นทางของรถไฟจะขนานไปแนวเดียวกับถนนเทอดไท พื้นที่ย่านตลาดพลูมีโครงข่ายรถไฟให้บริการอยู่ เป็นรถไฟสายวงเวียนใหญ่ – มหาชัย จากสถานีวงเวียนใหญ่ ผ่าน สถานีตลาดพลู ไปสิ้นสุดยังสถานีมหาชัย ต.มหาชัย มี 34 ขบวนต่อวัน ระยะเวลาเฉลี่ย 45 – 60 นาทีต่อขบวน

5.2.3 ระบบรถไฟฟ้า

ปัจจุบันได้มีการเปิดดำเนินการรถไฟฟ้า BTS ส่วนต่อขยายสายสีลม โดยเริ่มต้นจากสถานีสนามกีฬาแห่งชาติไปสิ้นสุดที่สถานีบางหว้า มีทั้งสิ้น 13 สถานี ระยะทาง 14.67 กม. โดยมีสถานีตลาดพลูซึ่งตั้งอยู่ในบริเวณแยกรัชดาภิเษก-ราชพฤกษ์ ทำให้ง่ายต่อการเข้าถึงพื้นที่ตลาดพลูมากยิ่งขึ้น และในอนาคตมีเส้นทางรถไฟฟ้าเพิ่มขึ้นอีก คือเส้นทางของรถไฟฟ้า MRT ซึ่งเริ่มต้นจากสถานีรถไฟหัวลำโพงไปยังสถานีบางหว้า และไปยังสถานีบางซื่อ โดยรถไฟฟ้า BTS นั้นมีสถานีที่เข้าถึงตลาดพลูได้ 3 สถานี คือ สถานีโพธิ์นิมิตร สถานีตลาดพลู และสถานีวุฒากาศ จากทั้งหมด 13 สถานี โดยที่สถานีโพธิ์นิมิตรนั้น เชื่อมต่อกับซอยเทอดไท 19 และ 21 โดยที่ทั้ง 2 ซอยจะมีบางช่วงที่แคบมาก รถเดินได้ทางเดียว สถานีตลาดพลูนั้นเชื่อมต่อโดยเส้นทางถนนรัชดาภิเษก แล้วลอดใต้สะพานลอยถนนรัชดาภิเษก แต่ถูกบังคับให้ยว้ายเข้าถนนเทอดไท และซอยเทอดไท 33 ซึ่งมีบางช่วงแคบ รถเข้าได้ทางเดียว สถานีวุฒากาศ เชื่อมถึงตลาดพลู โดยถนนวุฒากาศ แต่เป็นระยะทางที่ไกลที่สุด โดยมีบริการรถสี่ล้อเล็กวิ่งผ่าน รับผู้โดยสารได้เพียงสถานีเดียว

5.2.4 ระบบคมนาคมทางน้ำ

ปัจจุบันย่านตลาดพลู มีเรือโดยสารประจำทางในคลองบางกอกใหญ่ (คลองบางหลวง) ซึ่งอยู่บริเวณตอนเหนือของพื้นที่ เป็นเรือโดยสารเส้นทางคลองบางกอกใหญ่ – คลองด่าน เริ่มจากท่าเรือราชินี ปากคลองตลาด สุดสายที่คลองด่าน วัดปากน้ำภาษีเจริญ โดยบริเวณคลองบางหลวงมีท่าเรือ 2 แห่ง ได้แก่ ท่าเรือตลาดพลู และท่าเรือวัดอินทาราม ปัจจุบันมีการให้บริการเฉพาะเวลา 5.00-9.00 น. และ 15.00-19.00 น. เท่านั้น นอกจากนี้ยังมีบริการเรือนักท่องเที่ยวแบบเช่าเหมาลำเพื่อชมทัศนียภาพและไหว้พระ 9 วัด ในบริเวณคลองบางกอกใหญ่ อีกด้วย

แผนที่ 5.10 แสดงระบบโครงข่ายรถไฟ รถไฟฟ้า และคมนาคมทางน้ำ

5.2.5 ระบบขนส่งมวลชนกรุงเทพ ขสมก (รถประจำทาง)

ย่านตลาดพลูมีรถประจำทางด้วยกัน 16 สาย คือ สาย 4, 205, 15, 68, 111, 10, 9, 57, 108, 147, 163, 175, 68, 43 และ 547 โดยมีจุดจอดรถโดยสารประจำทาง 5 จุด ได้แก่ ด้านหน้าวัดอินทารามวรวิหาร ด้านหน้าตลาดวัดกลาง ด้านหน้าวัดราชคฤห์ ด้านหน้าสถานีรถไฟตลาดพลู และด้านหน้าตลาดรัชดาภิเษก และยังมีจุดจอดรถโดยสารประจำทางใกล้เคียงที่ย่านตลาดพลู 2 จุด ได้แก่ ซอยรัชดาภิเษก 17 และ บริเวณธนบุรีคอมเพล็กซ์ นอกจากนี้ ยังมีรถสองแถวแดง และรถสองแถวขนาดเล็ก หรือที่เรียกว่า “รถกระบือ” วิ่งบริการไปยังพื้นที่ใกล้เคียงอีกด้วย อาทิเช่น เดอะมอลล์ท่าพระ, วัดหนึ่ง, สถานีรถไฟฯ เป็นต้น จุดที่มีผู้ใช้บริการหนาแน่นอยู่บริเวณใต้สะพานยกระดับรัชดาภิเษก

5.3 ระบบสาธารณูปการ

5.3.1 สถาบันการศึกษา

สาธารณูปการทางการศึกษา ถือเป็นอีกหนึ่งอย่างที่มีความจำเป็นเพราะเป็นปัจจัยหนึ่งที่เป็นตัวชี้วัดถึงระดับคุณภาพชีวิตของคนในพื้นที่นั้น โดยตามกฎหมายก็ได้มีการกำหนดไว้ว่าประชาชนต้องมีการศึกษาขั้นพื้นฐานอย่างน้อย 12 ปี หรือจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 เนื่องจากทุกคนต้องมีความรู้ขั้นพื้นฐานติดตัวนำไปใช้ในการดำรงชีวิตและประกอบอาชีพ อีกทั้งถือเป็นสิ่งหนึ่งหรือเป็นกลไกที่ทางสังคมได้กำหนดไว้

เพื่อให้เกิดความเป็นระเบียบและมีบรรทัดฐานไปในทิศทางเดียวกัน ดังนั้นการศึกษาหรือสถาบันทางการศึกษานั้น ถือเป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อสังคมและประเทศเป็นอย่างมาก เพราะเป็นสิ่งที่ช่วยทำให้ เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมเกิดความก้าวหน้าและลงตัวได้อย่างเหมาะสมและยั่งยืน

ในพื้นที่ศึกษามีสถานศึกษารวมทั้งสิ้น 4 แห่ง แบ่งเป็น โรงเรียนรัฐบาล 3 แห่ง และโรงเรียนเอกชน 1 แห่ง และเมื่อแบ่งตามระดับการศึกษาได้ดังต่อไปนี้

- โรงเรียนระดับประถมศึกษา 2 แห่ง
- โรงเรียนระดับมัธยมศึกษา 2 แห่ง

ประถมศึกษา

ในพื้นที่ย่านตลาดพลูมีโรงเรียนระดับประถมศึกษาทั้งสิ้น 2 แห่ง ได้แก่ โรงเรียนวัดราชคฤห์ และโรงเรียนกงลี้จัน ซึ่งจากรัศมีการให้บริการที่ได้กำหนดไว้ตามผังเมืองรวมคือ 1.6 กิโลเมตรนั้น จะพบว่าโรงเรียนในย่านตลาดพลูทั้งสองแห่งเป็นโรงเรียนที่สามารถเรียนต่อเนื่องตั้งแต่ระดับอนุบาลจนถึงจบประถมศึกษา และมีที่ตั้งอยู่ตามเส้นทางคมนาคมทั้งทางรถยนต์และรถไฟทั้งสิ้น เพราะง่ายต่อการเดินทางและสอดคล้องกับการตั้งถิ่นฐาน โดยบริเวณที่มีการกระจุกตัวของแหล่งศึกษาระดับประถม จะอยู่บริเวณที่มีการตั้งถิ่นฐานหรือชุมชนหนาแน่น ดังนั้นจึงจะเห็นได้ว่าสามารถตอบสนองต่อความต้องการและความเพียงพอต่อชุมชนบางชุมชนได้เป็นอย่างดี

มัธยมศึกษา

ในพื้นที่ย่านตลาดพลูมีโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาทั้งสิ้น 2 แห่ง ได้แก่ โรงเรียนวัดอินทาราม และโรงเรียนธนบุรีเทพพิลาธิ์ โดยมีรัศมีการให้บริการตามผังเมืองกำหนด 2 กิโลเมตร ซึ่งผู้ที่รับบริการจะเป็นกลุ่มวัยที่พอจะสามารถดูแลตัวเองได้ และอยู่ในการศึกษาภาคบังคับที่รัฐกำหนด นั่นคือ 12 ปี มีการกระจายตัวอยู่บริเวณถนนสายหลักและถนนสายย่อยของพื้นที่ สอดคล้องกับการตั้งถิ่นฐานของชุมชน

นอกจากนี้ยังมีสถานรับเลี้ยงเด็กอ่อนตั้งอยู่บริเวณริมถนนเทอดไทย และอยู่ตรงข้ามกับชุมชนหลังศูนย์จันฉิมไพบูลย์ ซึ่งง่ายต่อการเดินทาง รวมถึงสามารถตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนละแวกนั้นได้เป็นอย่างดี

5.3.2 สถานบริการสาธารณสุข

บริการทางด้านสาธารณสุขเป็นบริการขั้นพื้นฐานที่ทุกคนในสังคมหรือในประเทศควรที่จะได้รับ เพราะมีความสำคัญและขาดไม่ได้ เป็นตัวหนึ่งที่จะช่วยพัฒนาทางด้านคุณภาพชีวิตของคนในสังคมให้ดีขึ้น โดยในย่านตลาดพลูมีสถานบริการสาธารณสุข 1 แห่ง ได้แก่ สถานีอนามัยจันทรฉิมไพบูลย์ ตั้งอยู่ริมถนนเทอดไทยตรงข้ามกับวันจันทร์าราม ซึ่งที่ตั้งสะดวกต่อการเดินทางของชุมชนในละแวก

5.3.3 สถาบันศาสนา

ในย่านตลาดพลูมีสถาบันศาสนารวมทั้งสิ้น 15 แห่ง และมีการใช้ประโยชน์ที่หลากหลาย นอกเหนือจากการเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจของชุมชน อาทิเช่น สถานที่พักผ่อนหย่อนใจของคนในชุมชน สถานที่ประกอบกิจการค้าขาย เป็นต้น โดยในที่นี้ตามข้อกำหนดผังเมือง รัศมีการให้บริการศาสนสถานอยู่ที่ 1.5 กิโลเมตร สามารถจำแนกศาสนสถานออกได้เป็น 3 ประเภท ได้แก่ วัด 5 แห่งคือ วัดอินทาราม วัดจันทาราม วัดราชคฤห์ วัดโพธิ์นิมิตร และวัดก้นตทาราราม คริสตจักร 1 แห่งคือคริสตจักรตลาดพลูแปปติส ศาลเจ้า 9 แห่งคือ ศาลเจ้าแม่อาเนี้ยว โรงเจเซียงเซ่งตึ้ง โรงเจเซียนโก ศาลเจ้าพ่อพระเพลิง ศาลเจ้าแม่ไทร ศาลเจ้าพ่อเขาคอก ศาลเจ้าตึกดิน ศาลเจ้าขนาดเล็ก ศาลเจ้าสูง

ศาสนสถานมีการกระจายตัวทั่วทั้งพื้นที่ สังเกตได้ว่า วัดทั้ง 5 แห่ง กระจายตัวตามริมคลองสายหลัก และสายย่อย ส่วนศาลเจ้ากระจายตัวตามริมทางรถไฟเนื่องจากในอดีตพื้นที่ดังกล่าวเป็นของชาวจีนที่ทำเกษตรกรรมบริเวณนั้น

5.3.4 สถานที่ราชการ

ย่านตลาดพลู มีสถานที่ราชการที่สำคัญเพียง 1 แห่ง ได้แก่ สถานีตำรวจดับเพลิงตลาดพลู

5.3.5 ตลาด

ตลาดในพื้นที่มี 2 แห่ง ได้แก่ ตลาดวัดกลาง และ ตลาดรัชดาภิเษก

ตลาดวัดกลาง ตั้งอยู่บริเวณริมคลองบางหลวง หน้าวัดจันทาราม เป็นพื้นที่การค้าที่สำคัญของตลาดพลูตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน เป็นศูนย์กลางการค้าของย่านในรูปแบบตลาดสดจำหน่ายสินค้าอุปโภคและบริโภค ทั้งอาหารสด อาหารแห้งอาหารคาว หวานสำเร็จรูป โดยในอดีตตลาดวัดกลางเป็นตลาดน้ำ จากนั้นจึงมีการปรับเปลี่ยนให้เข้าบริบทของพื้นที่จึงการเป็นตลาดบกถาวร โดยมีโครงสร้างอาคารแบบคอนกรีตมีหลังคาคลุม รวมถึงการสร้างอาคารตึกแถวโดยรอบตลาดวัดกลางเพื่อเชื่อมต่อพื้นที่บริเวณถนนเทอดไทสู่พื้นที่กิจกรรมการค้า มีผู้คนเข้ามาใช้บริการจำนวนมากในช่วงเวลาเช้า โดยเริ่มเปิดบริการในเวลา 02.00-9.00 น.

ตลาดรัชดาภิเษก ตั้งอยู่ใต้สะพานยกระดับรัชดาภิเษก เป็นตลาดที่เกิดขึ้นใหม่หลังการก่อสร้างทางยกระดับรัชดาภิเษกแล้วเสร็จ เพื่อทดแทนตลาดพลูเดิม ซึ่งเป็นตลาดใหญ่ที่มีชื่อเสียงในอดีตมีร้านขายของทั้งไทยและจีน ซึ่งถูกไฟไหม้และเวนคืนที่ดินเพื่อก่อสร้างทางยกระดับ ปัจจุบันมีสภาพเสื่อมโทรมลง ไม่เป็นที่นิยมเมื่อเปรียบเทียบกับตลาดวัดกลาง โดยกิจกรรมการค้าในพื้นที่น้อยมาก มีแผงค้าขายของสดเปิดเพียงไม่กี่ร้าน บางส่วนกลายเป็นร้านอาหารตามสั่ง ร้านกาแฟตามพื้นที่ขอบที่ติดกับทางเท้า บางส่วนกลายเป็นแผงให้เช่าพระเครื่องแทน ซึ่งการวางแผงพระเครื่องมีขายฉาบฉวยจุกกลุ่มดูพระเครื่องเป็นจำนวนมาก

ภาพที่ 5.9 แสดงบรรยากาศตลาดวัดกลาง (ซ้าย) และ ตลาดรัชดาภิเษก (ขวา)

5.4 ลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคม

5.4.1 ลักษณะประชากรในย่านตลาดพลู

พื้นที่ย่านตลาดพลูตั้งอยู่ในแขวงบางยี่เรือ และแขวงตลาดพลู เขตธนบุรี ในพื้นที่ศึกษาประกอบด้วย ชุมชน 3 ชุมชน ได้แก่ ชุมชนโรงเจ1 ชุมชนวัดกัณฑ์ธาราราม ชุมชนหลังศูนย์จันทร์นิมโพบูลย์ ตั้งอยู่ในแขวง บางยี่เรือ เขตธนบุรี โดยกรรมสิทธิ์ที่ดินเป็นของเอกชน ซึ่งการอยู่อาศัยในลักษณะเป็นเจ้าของที่ดินและเช่า นอกจากนี้ยังชุมชนอื่นๆในพื้นที่ตลาดพลูที่ยังไม่ได้จดทะเบียนกับสำนักงานเขตได้แก่ ชุมชนวัดราชคฤห์ ชุมชน ศาลเจ้าพ่อเขาตก เป็นต้น ปัจจุบันพบว่า มีประชากรรวมทั้งสิ้น 42,135 คน 14,660 ครัวเรือน เมื่อทำการ จำแนกออกเป็นพื้นที่พบว่า

- แขวงบางยี่เรือ มีประชากร 23,851 คน 7,551 ครัวเรือน อัตราการเปลี่ยนแปลงประชากรในช่วง 2546-2555 ลดลงเฉลี่ยร้อยละ 1.03

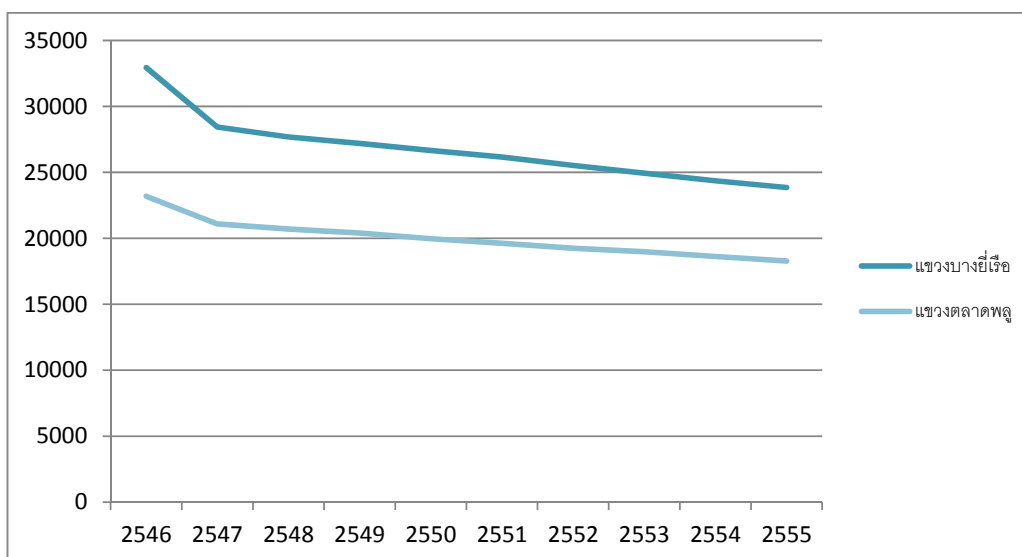
- แขวงตลาดพลู มีประชากร 18,284 คน 7,109 ครัวเรือน อัตราการเปลี่ยนแปลงประชากรในช่วง 2546-2555 ลดลงเฉลี่ยร้อยละ 1.03

เมื่อแบ่งประชากรตามชุมชนทั้ง 3 แห่ง ในพื้นที่ศึกษา พบว่า

- ชุมชนโรงเจ1 แขวงบางยี่เรือ มีประชากร 2,200 คน 470 ครัวเรือน

- ชุมชนวัดกัณฑ์ธาราราม แขวงบางยี่เรือ มีประชากร 1,000 คน 290 ครัวเรือน

- ชุมชนหลังศูนย์จันทร์นิมโพบูลย์ แขวงบางยี่เรือ มีประชากร 626 คน 166 ครัวเรือน

แผนภูมิ 5.1 อัตราการเปลี่ยนแปลงของประชากรย่านตลาดพลู จำแนกตามพื้นที่การปกครอง
ปี พ.ศ. 2546-2555 (ที่มา : สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2556)

จากการคำนวณประชากร และอัตราการเปลี่ยนแปลงประชากรของย่านตลาดพลูในแขวงบางยี่เรือ และแขวงตลาดพลูระหว่างปี พ.ศ. 2546-2555 พบว่าภาพรวมการเปลี่ยนแปลงประชากรในย่านตลาดพลูมีแนวโน้มลดลงเฉลี่ย 1.03 ต่อปี เนื่องจากมีการแบ่งแขวงใหม่ของเขตธนบุรีทำให้จำนวนประชากรลดลง ประกอบกับการย้ายออกนอกพื้นที่ของผู้อยู่อาศัยดั้งเดิม เพราะสภาพความเป็นอยู่ที่แออัด หนาแน่น ของบุคคลภายนอกที่อพยพมาเช่าพื้นที่เพื่อการอยู่อาศัยเป็นจำนวนมาก ส่วนผู้ที่อยู่อาศัยดั้งเดิมได้ย้ายออกไปหาที่อยู่อาศัยใหม่ที่มีสภาพแวดล้อมที่ดี มีความมั่นคงในที่อยู่อาศัย และสะดวกสบายมากขึ้น

อย่างไรก็ตาม จากการพัฒนาระบบโครงข่ายคมนาคมตั้งแต่ปี พ.ศ.2540 โดยเฉพาะอย่างยิ่งโครงการรถไฟฟ้ากรุงเทพมหานคร หรือ BTS สายสีส้มส่วนต่อขยายตากสิน-บางหว้า ซึ่งโครงการดังกล่าวได้เป็นการเชื่อมต่อพื้นที่ฝั่งธนบุรีกับเขตพระนครเข้าด้วยกัน ทำให้เกิดการพัฒนายู่อาศัยในแนวสูงเพิ่มมากขึ้น อาทิ เช่น คอนโดมิเนียม อพาร์ทเมนต์ เป็นต้น เนื่องจากยังมีพื้นที่ว่างอยู่จำนวนมาก และที่ดินราคาถูก ส่งผลให้ผู้คนได้ย้ายมาอยู่อาศัยในฝั่งธนบุรี รวมถึงพื้นที่ย่านตลาดพลูเพิ่มมากขึ้น

5.4.2 ลักษณะทางเศรษฐกิจของย่านตลาดพลู

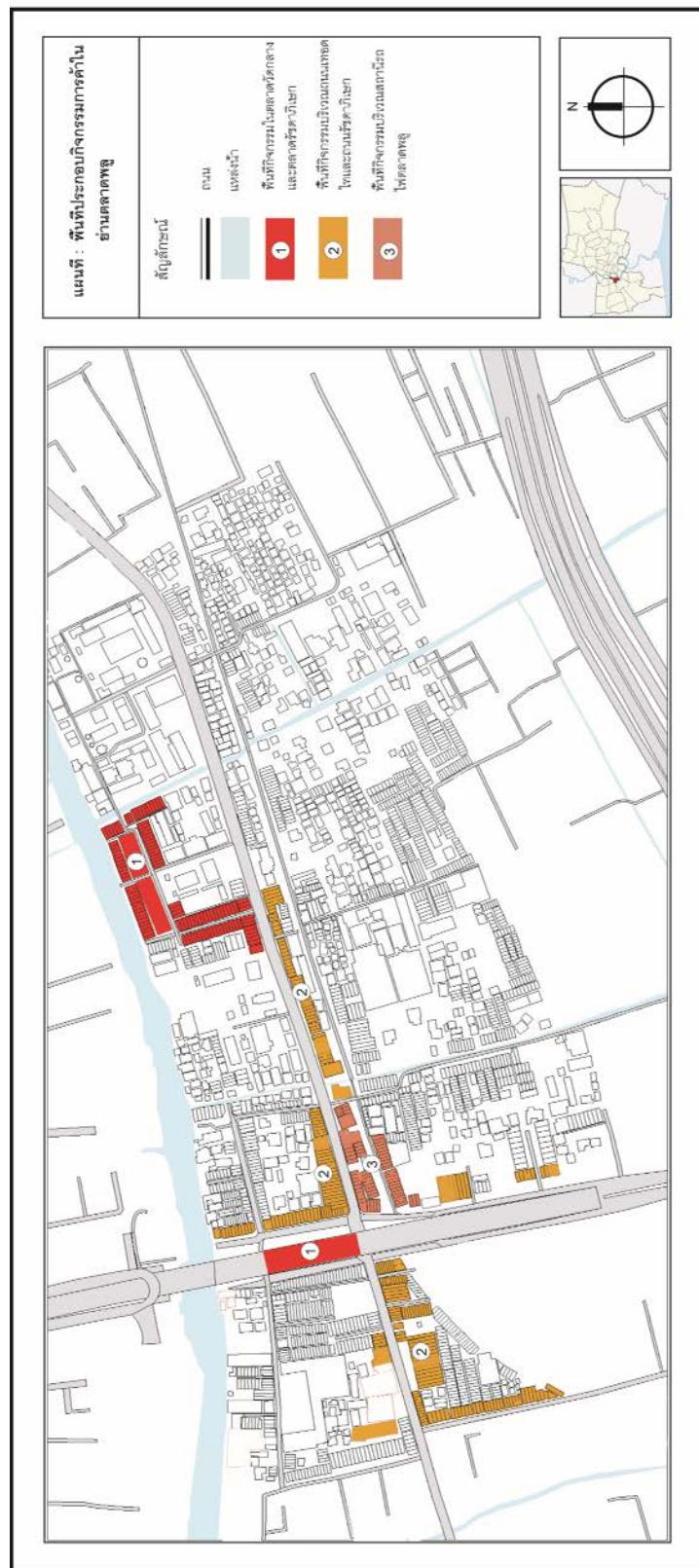
สภาพเศรษฐกิจปัจจุบันในย่านตลาดพลูได้ลดบทบาทลงจากอดีตที่เคยเป็นพื้นที่เกษตรกรรมและย่านการค้าที่รุ่งเรืองมาก่อนเหลือเพียงเป็นตลาดการค้าในระดับย่านหรือชุมชน เนื่องจากการดำเนินโครงการก่อสร้างทางยกระดับรถไฟฟ้าบีทีเอสที่ตัดผ่านพื้นที่ศูนย์กลางกิจกรรมการค้าย่านตลาดพลูที่สำคัญ ส่งผลให้ผู้ค้าย้ายออกนอกพื้นที่ไปเป็นจำนวนมาก

ลักษณะทางเศรษฐกิจในปัจจุบันขึ้นอยู่กับพาณิชย์กรรมและบริการเป็นหลัก ซึ่งได้แก่ ร้านค้า ร้านอาหาร ธนาคาร และรับจ้างทั่วไป เป็นต้น ซึ่งก็ยังสามารถเห็นร่องรอยร้านค้าในอดีตได้ ตัวอย่างเช่น ร้านขายยาแผนโบราณ ร้านขายเครื่องเช่นไห้ว เป็นต้น โดยทั่วไปกิจกรรมการค้ากระจายตัวตามแนวริม

ถนนเทอดไท เช่น ตลาดรัชดาภิเษก รวมถึงอาคารพาณิชย์ตามแนวถนนเทอดไทซึ่งถือว่าเป็นพื้นที่พาณิชย์กรรมใหม่ในรูปแบบตลาดบก ส่วนพื้นที่พาณิชย์กรรมเดิมเหลือเพียงบริเวณตลาดวัดกลาง ซึ่งจำหน่ายสินค้าประเภทอาหารสด อาหารแห้ง อาหารสำเร็จรูป ผัก และผลไม้มานานานชนิด ซึ่งมีผู้ใช้บริการมากในช่วงเวลาเช้า ส่วนในช่วงเวลาเย็นจะมีผู้ใช้บริการมากบริเวณริมสถานีรถไฟตลาดพลูเนื่องจากเป็นย่านของร้านอาหารแผงลอย โดยจะเริ่มตั้งแต่เวลา 17.00 น. เป็นต้นไป

จะเห็นได้ว่ากิจกรรมการค้าที่เกิดขึ้นในย่านตลาดพลู พบว่า มีทั้งการค้าในรูปแบบดั้งเดิมปะปนอยู่กับการค้าที่เกิดขึ้นใหม่ สะท้อนให้เห็นถึงการปรับตัวเพื่อตอบรับกับสภาวะการเปลี่ยนแปลงระบบโครงข่ายคมนาคม ซึ่งการค้าแบบดั้งเดิมนั้นเป็นกิจกรรมการค้าที่มีลักษณะเฉพาะ คือ ประเภทของสินค้าที่นำมาขายเป็นสินค้าที่มีลักษณะเฉพาะหาได้เฉพาะในพื้นที่ตลาดพลู เช่น ร้านขนมหวาน ร้านหมักรอบ เป็นต้น

จากการศึกษาช่วงเวลาในการประกอบกิจกรรมและใช้พื้นที่เพื่อการค้า พบว่า ย่านตลาดพลูนั้นกิจกรรมตลอดทั้งวัน โดยช่วงเวลาที่ได้รับความนิยมเป็นช่วงเวลาเช้าโดยอยู่บริเวณพื้นที่ตลาดวัดกลางเป็นหลัก มีประชาชนให้ความสนใจในการซื้อสินค้าเป็นจำนวนมากส่งผลกระทบต่อจราจรบริเวณถนนเทอดไท สำหรับร้านค้าบริเวณอื่นจะเริ่มเปิดให้บริการในเวลา 10.00 น. เช่น บริเวณทำน้ำตลาดพลู ริมถนนเทอดไท เป็นต้น และเริ่มได้รับความนิยมในช่วงเวลาเย็น 16.00-18.00 น. เป็นช่วงเวลาที่ผู้คนในพื้นที่เดินทางกลับมาจากการทำงานหรือเรียน การค้าขายจึงกลับมาคึกคักอีกครั้ง โดยเฉพาะบริเวณด้านข้างสถานีรถไฟตลาดพลูและพื้นที่ด้านหน้าตลาดรัชดาภิเษกรวมถึงซอยทำน้ำตลาดพลู ซึ่งแสดงให้เห็นว่ากิจกรรมการค้าที่มีมาตั้งแต่อดีตยังคงสำคัญในพื้นที่ ถึงแม้ปัจจุบันจะได้ลดบทบาทลงแล้วก็ตาม

แผนที่ 5.11 แสดงพื้นที่ประกอบกิจกรรมการค้าภายในย่านตลาดพลู

5.5 สรุปสภาพกายภาพ ปัญหา และข้อเสนอแนะในการปรับปรุงย่านตลาดพลู

การเปลี่ยนแปลงโครงข่ายคมนาคมจากการสัญจรทางน้ำมาเป็นทางบก ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินและอาคารที่มีความหลากหลายผสมผสานกันมายิ่งขึ้น อาทิเช่น ย่านการค้า ย่านที่อยู่อาศัย ซึ่งปัจจุบันมีการเข้าถึงพื้นที่ได้อย่างสะดวก ทั้งทางบก และทางน้ำ ทางรถไฟ และทางรถไฟฟ้า เนื่องจากบริเวณโดยรอบย่านตลาดพลูมีถนนสายหลักตัดผ่าน และตั้งอยู่ริมคลองบางกอกใหญ่รวมถึงมีระบบขนส่งมวลชนที่เข้าถึงพื้นที่ที่มีจำนวนค่อนข้างมาก นอกจากนี้ ภายในย่านมีศาสนสถานสำคัญ บ่งบอกถึงประวัติความเป็นมาของย่าน รวมทั้งยังสะท้อนถึงความสัมพันธ์ของผู้อยู่อาศัยในย่านกับศาสนสถานต่างๆ ได้เป็นอย่างดี

จำนวนประชากรของย่านตลาดพลูมีแนวโน้มที่ลดลงอย่างต่อเนื่องทุกๆ ปี เกิดขึ้นจากการย้ายออกนอกพื้นที่ของประชากร เพื่อให้ได้ที่อยู่อาศัยใหม่ที่มีสภาพแวดล้อมที่ดี และมีความมั่นคง แต่ก็ได้มีกลุ่มคนภายนอกพื้นที่ย้ายเข้ามาอยู่ในพื้นที่ย่านมากขึ้น เพื่อให้ใกล้กับแหล่งงาน ประหยัดเวลา และค่าใช้จ่ายในการเดินทาง เนื่องจากในพื้นที่มีห้องเช่าราคาถูกอยู่เป็นจำนวนมาก

กิจกรรมการค้าในรูปแบบตลาดน้ำก็ได้ปรับเปลี่ยนเป็นตลาดบกในรูปแบบอาคารตึกแถวที่เกาะตัวอยู่บริเวณริมถนนเทอดไท โดยมีตลาดวัดกลางเป็นศูนย์กลางกิจกรรมการค้าสำคัญซึ่งเกี่ยวข้องกับการค้าขายอาหารสด และสินค้าหลากหลายประเภท เช่น อาหาร ร้านขายของไหว้ตามเทศกาลของคนจีน และร้านขายของใช้สำหรับเทศกาลต่างๆ ของคนจีน ร้านขายของชำ และร้านอาหารต่างๆ ซึ่งส่งขายไปทั่วประเทศ และยังส่งไปยังต่างประเทศด้วย เป็นต้น โดยกิจกรรมการค้าต่างๆ เหล่านี้เป็นกิจกรรมที่มีความสำคัญต่อพื้นที่ทางด้านการสร้างรายได้ให้กับย่านรวมถึงการรองรับ และการให้บริการแก่ประชาชนทั้งภายใน และภายนอกพื้นที่ แม้ว่าในปัจจุบันการประกอบกิจกรรมการค้า ในย่านตลาดพลูเริ่มลดความสำคัญลง แต่ยังคงเอกลักษณ์ย่านการค้าที่มีลักษณะเฉพาะดั้งเดิมไว้ได้ โดยที่กิจกรรมการค้าที่น่าสนใจ อีกประเภท คือร้านอาหารใต้รุ่ง ซึ่งเปิดในช่วงหัวค่ำ (17.00 น.) และปิดประมาณตีสอง (02.00 น.) ของวันใหม่ โดยร้านอาหารใต้รุ่งมีอยู่ในจุดสำคัญ คือ บริเวณใต้สะพานลอยถนนรัชดาภิเษก ด้านหน้าตลาดรัชดาภิเษก และบริเวณซอยเทอดไท 27 ซึ่งเป็นร้านอาหารประเภทบะหมี่ ข้าวหมูแดง เกี๊ยวน้ำ น้ำเต้าหู้ อาหารตามสั่ง ขนมหวาน และน้ำแข็งไส กิจกรรมการค้าทั้งสองจุดนี้ถือเป็นส่วนหนึ่งของภูมิทัศน์วัฒนธรรมของย่านนี้

การวิเคราะห์สภาพการใช้งานเชิงพาณิชย์กรรมของพื้นที่ศึกษาตลาดพลู จากการลงพื้นที่สำรวจสามารถแบ่งกลุ่มกิจกรรมพาณิชย์กรรมใหญ่ๆ มีในปัจจุบัน โดยดูตามลักษณะ กิจกรรม ดังนี้

1. กลุ่มร้านอาหารและเครื่องดื่ม
2. กลุ่มร้านขายยาแผนปัจจุบัน ไทยและจีน
3. คลินิกรักษาโรคแผนปัจจุบัน ไทยและจีน
4. กลุ่มร้านเสริมสวย นวด ตัดผม ทำเล็บ
5. ร้านทอง โรงรับจำนำ ไฟแนนซ์
6. ร้านขายของปลีกส่งทั่วไป

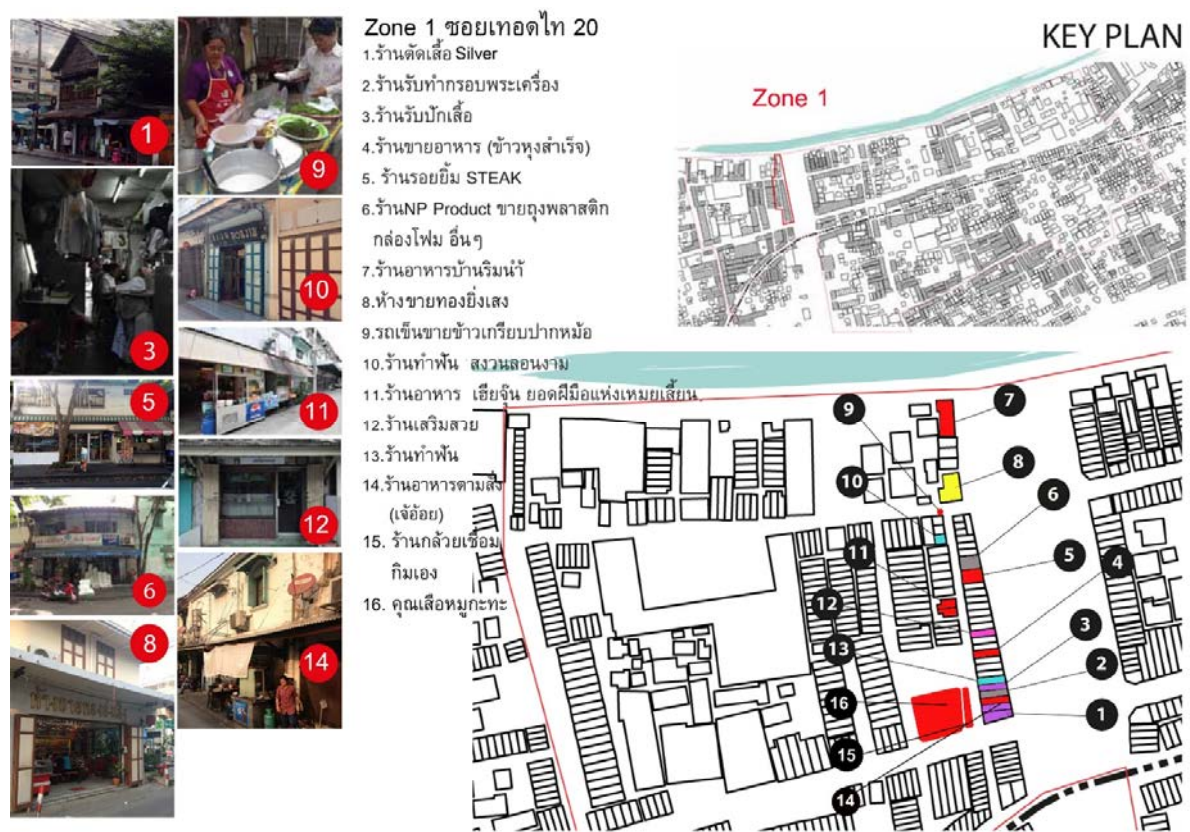
7. ร้านตัดเย็บเสื้อผ้าขายเสื้อผ้า รองเท้า
8. ร้านขายส่งผลิตภัณฑ์รวมถึงของไหว้และอื่นๆ
9. ร้านขายขนมไหว้
10. ร้านซักแห้ง
11. ร้านซ่อมเครื่องใช้ไฟฟ้า รถมอเตอร์ไซด์ จักรยาน โรงเรียนสอนพิเศษ บริการวิชาชีพต่างๆ
12. ร้านขนมกุยช่ายปลีก/ส่ง
13. ร้านแหล่งบันเทิงกลางคืน

แผนที่ 5.12 แสดงรายละเอียดของกิจกรรมการค้าในพื้นที่ศึกษาตลาดพลู

ตามกิจกรรมดังกล่าวมานี้ และพื้นที่ของตลาดพลู ผู้วิจัยได้แบ่งโซนพื้นที่พาณิชย์กรรมออกได้ 14 โซน โดยแต่ละโซนมีกิจกรรมพาณิชย์กรรมที่สำคัญและทั่วไป ดังนี้

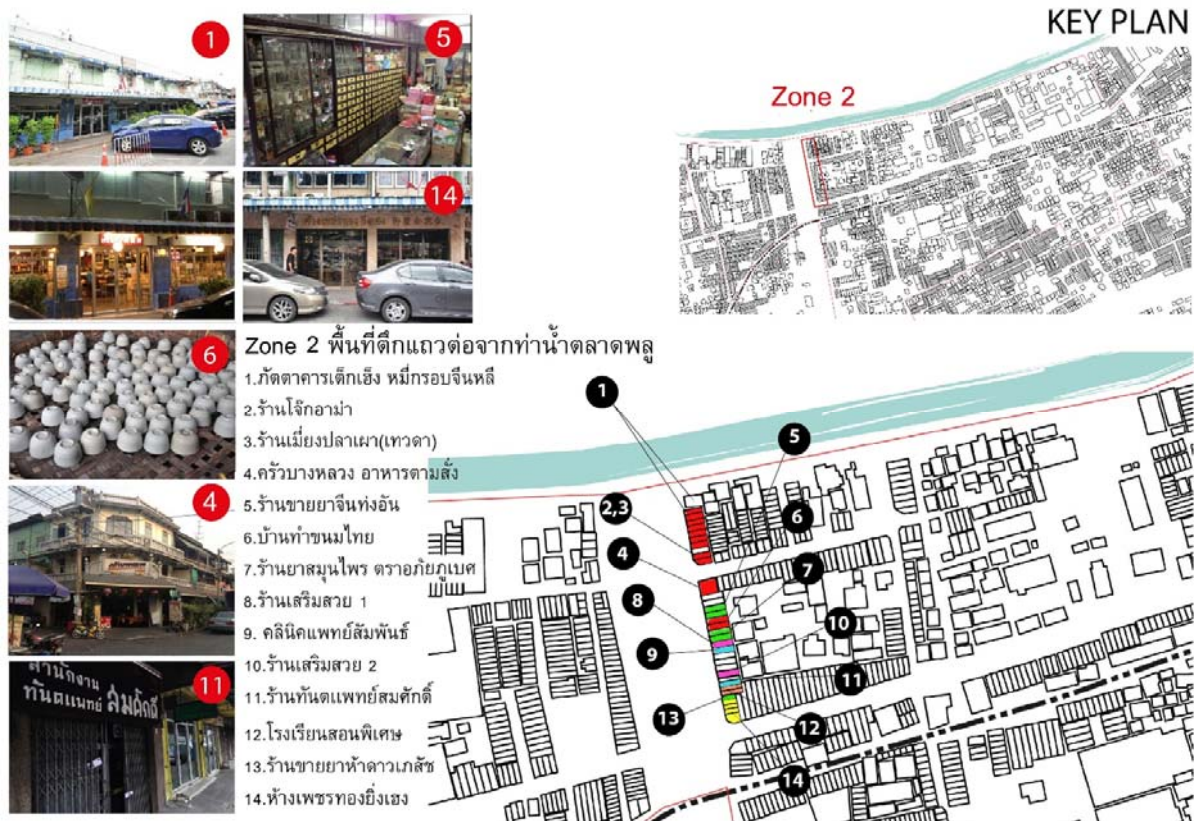
โซนที่ 1. กิจกรรมพาณิชย์กรรมในกลุ่มตึกแถวรูปแบบ Neoclassic สมัยรัชกาลที่ 6 ในซอย เทอดไท 20 เป็นกิจกรรมค้าขายอาหาร ตัดเย็บเสื้อผ้า ทำฟัน ร้านทอง โดยมีร้านอาหารเก่าแก่ คือร้านเฮียจุ่น ยอดฝีมือแห่งหมยเซียนและร้านเจ๊อ้อยที่เปิดมานานกว่า 50 ปีจนคนในชุมชนรู้จักดี รวมถึง ร้าน กล้วยเชื่อมของป้ากิมเองที่เป็นร้านรถเข็นในเฟิงหน้าซอยแต่เปิดมากกว่า 40 ปี ส่วนร้านสำคัญอื่นๆ คือ ร้านทำฟันปลอม สวงลอนงาม และ ห้างขายทองย่งเส็ง ที่เป็นร้านทอง รีมน้ำคลองบางหลวง ที่เหลือแห่งเดียว นอกนั้นเป็นร้านอาหารและกิจการที่เปิดใหม่ โดยมีร้านอาหารคุณเสือหมุกกะทะ และอาหารตามสั่งริมถนนเทอดไท ที่เปิดบริการในช่วงเย็นถึงดึก

ภาพที่ 5.10 โซน 1 ซอยเทอดไท 20

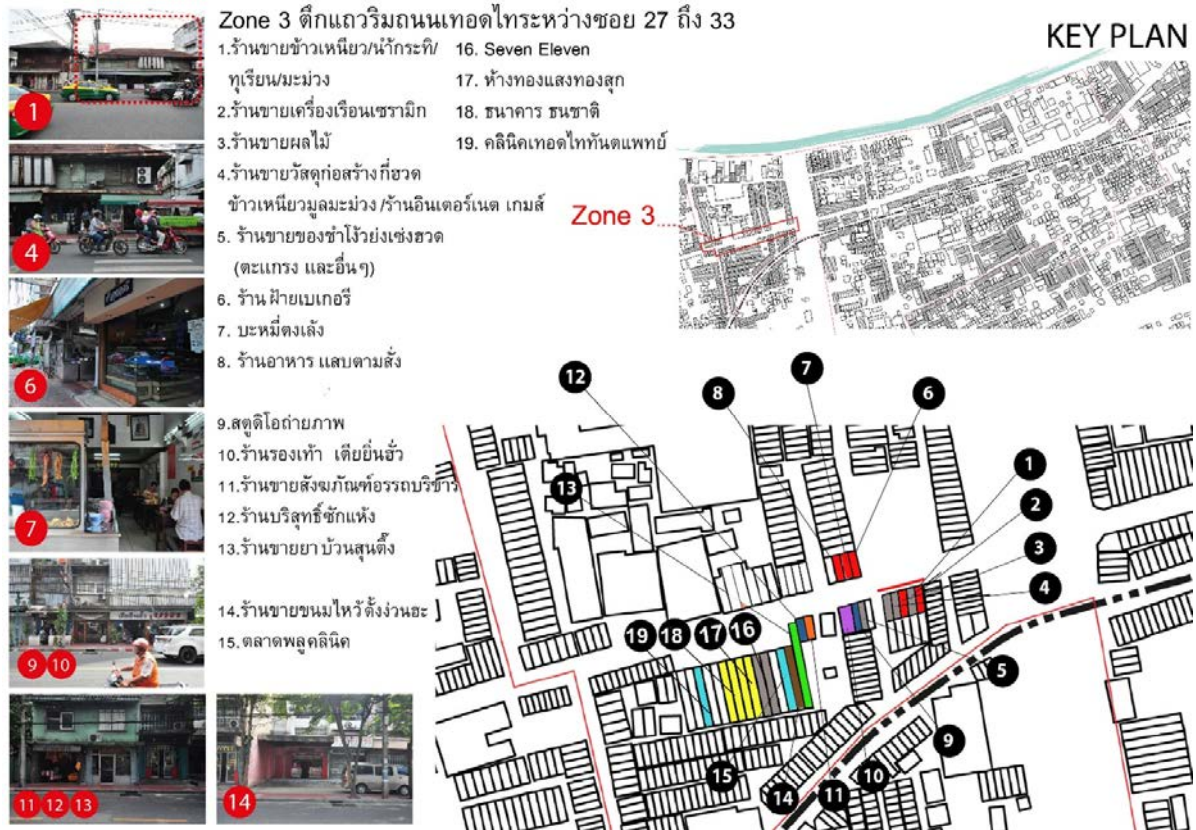
โซน 2. กิจกรรมการค้าในกลุ่มตึกแถวรูปแบบสมัยใหม่และรูปแบบตะวันตกผสมลวดลายจีน สมัยรัชกาลที่ 7 ในซอย เทอดไท 18 ที่เป็นที จอตรถสาธารณะ ด้วย โดยมีร้านเก่าแก่สำคัญ คือ ร้านหมี่กรอบจีนหลี ร 5 ซึ่งเป็นร้านอาหารที่เคยรับเสด็จในหลวงรัชกาลที่ 5 เมื่อครั้งเสด็จ พระราชดำเนินทางชลมารค ประพาสคลองบางหลวง แต่ทางร้านได้ย้ายที่ร้านหลายครั้ง เนื่องจาก ไฟไหม้ตลาดพลู และการเวนคืนที่ดินทำให้ปัจจุบันอยู่ในตึกแถวสมัยใหม่ไปแล้ว และร้านอาหารไทย ขึ้นชื่อ อีกแห่ง คือ ครั้วบางหลวงซึ่งแม้ว่าจะเปิดทำการ เพียง 10 ปี แต่อยู่ในอาคารเก่า รูปแบบตะวันตก ผสมลวดลายจีน สมัยรัชกาลที่ 7 ซึ่งเคยเป็นร้านทองมาก่อน เจ้าของ

ร้านได้อนุรักษ์ สภาพภายในเช่นบันไดหลักที่มีพื้นและราวไม้สักไว้อย่างดี ถัดไปสองคูหาเป็น ร้านขายยาแผนโบราณ ท่งอันที่ยังเปิดอยู่มีตู้ใส่ยาไม้แบบเก่า แต่ได้มีการขายยาแผนปัจจุบันควบคู่ไปด้วย

ภาพที่ 5.11 โซน 2 พื้นที่ติดแถวต่อจากท่าน้ำตลาดพลู

โซน 3. กิจกรรมการค้าในเรือนแถวไม้และตึกแถวรูปแบบสมัยใหม่ ริมนนเทอดไทจากซอยเทอดไท 29 ถึง 33 โดยมีร้านค้าแบบใหม่ที่หลากหลายตั้งแต่ร้านเกมส์ ชักผ้า ร้านขายของชำ มีร้านขายขนมไหว้เก๋แก่ ตั้งวงฮะ และห้างขายยา บ่วนสุนตึง ตรา 5 นกกระเรียน อยู่ในตึกแถวสมัยใหม่ มีร้านขายอุปกรณ์ก่อสร้าง กี่ฮวดที่อยู่ในบ้านไม้เก่าข้างซอยเทอดไท 29 ด้านหน้าขายขนม ผลไม้และอาหาร

ภาพที่ 5.12 โซน 3 ตึกแถวริมถนนเทอดไท ระหว่างซอย 27 ถึง 33

โซน 4. กิจกรรมการค้าในตึกแถวรูปแบบสมัยใหม่ ทั้งหน้าซอยและในซอยเทอดไท 33 ข้างโรงพยาบาลเยวรักษ์ ส่วนใหญ่เป็นร้านค้าทั่วไป แต่มีร้านค้าเก่าแก่ คือ ร้านสุราจีน ช่งถ้ง ตราเสือโคร่ง ที่เป็นจุดเด่นในซอย มีร้านอาหารเก่าแก่ คือ ร้านหุยราดหน้าและสหายโภชนา อยู่ริมถนนเทอดไท

ภาพที่ 5.13 โซน 4 ด้านตรงข้ามโรงพยาบาลเยาวรารักษ์

โซน 5. กิจกรรมการค้าในตึกแถวสองชั้นรูปแบบเรียบง่ายริมถนนทอดไท บริเวณด้านหลัง สถานีรถไฟตลาดพลู โดยมีร้านอาหารเก่าแก่ คือ ร้านเกาเหลาเนื้อเปื่อย ต. จันทร์เพ็ญ ร้านขนมไทย ห้างทองยงฮวดและโรงรับจำนำที่หัวมุมถนน เป็นจุดที่มีแผงลอย รถเข็นขายขนมกุยช่าย เจ้าต่างๆ รวมถึงอาหารอื่นๆ จอดขายตลอดทั้งวัน

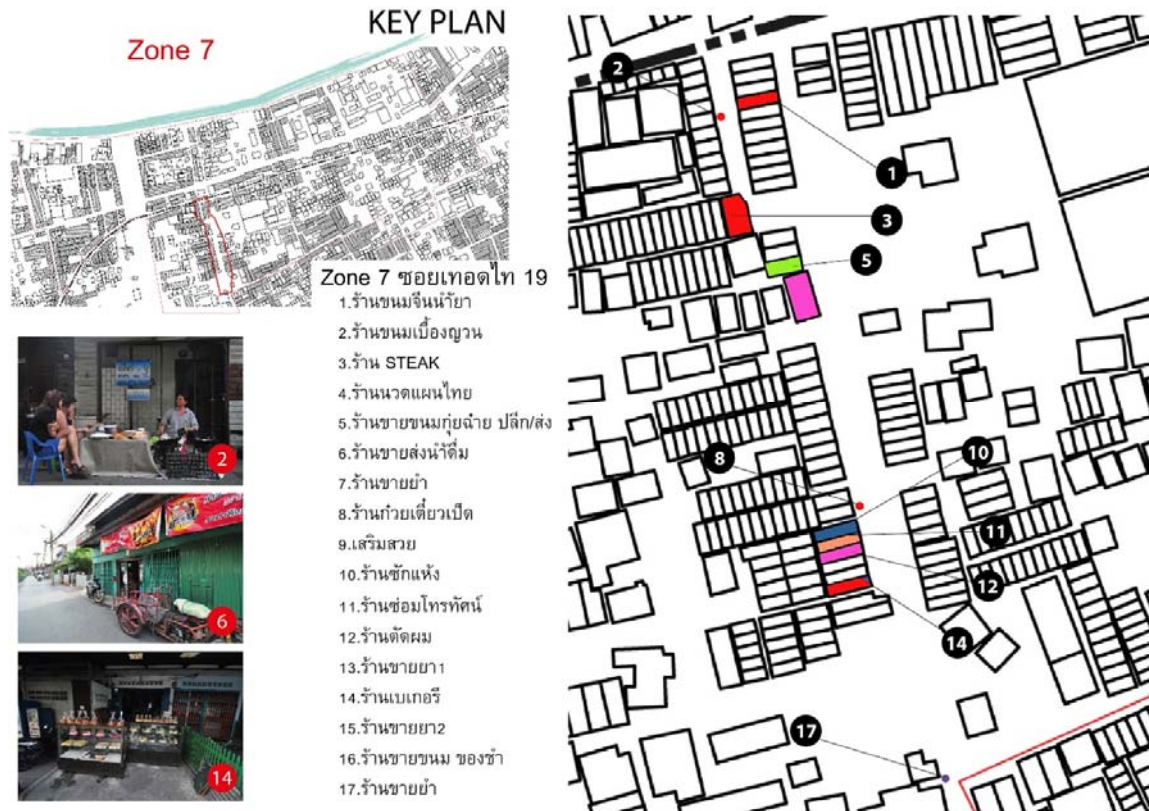
ภาพที่ 5.14 โซน 5 ด้านหลังสถานีรถไฟตลาดพลู

โซน 6. กิจกรรมการค้าในตึกแถวรูปแบบใหม่แต่มีลวดลายระเบียบแบบจีน ด้านตรงข้ามสถานีรถไฟ โดยมีกลุ่มร้านขายเครื่องจักรสานที่เป็นเอกลักษณ์สำคัญของย่านและมีร้านแพทย์แผนจีน มีโรงเรียน กงลี้จั้งซัน กับศาลเจ้าตึกดินที่เป็นอาคารประวัติศาสตร์สำคัญของย่านนี้อยู่ข้างหลังตึกแถว นอกนั้นเป็นร้านค้าทั่วไป

ภาพที่ 5.15 โซน 6 ร้านค้าริมทางตรงข้ามสถานีรถไฟ

โซน 7. กิจกรรมการค้าในซอยเทอดไท 19 (ซอยวัดกันตนา) เป็นการค้าที่มีรูปแบบง่ายๆ คือตั้งแผงขาย อาหาร บริเวณหน้าบ้านพักอาศัยที่เป็นเรือนแถวไม้และตึกแถวปูนแบบเรียบง่าย มีร้านก๋วยเตี๋ยว ร้านเสริมสวย เบเกอรี่ต่างๆที่ไม่มีเอกลักษณ์ของย่าน เป็นส่วนใหญ่กระจายอยู่ทั่วไป ยกเว้นร้านที่ทำกุยฮ่ายส่งอยู่ในบ้านไม้ ใกล้ปากซอย

ภาพที่ 5.16 โซน 7 ซอยเทอดไท 19

โซน 8. กิจกรรมการค้าในตึกแถวรูปแบบใหม่ และเพิงขายอาหารข้างสถานีรถไฟและหัวมุม ถนนเทอดไท เป็นกลุ่มร้านอาหาร เจ้าเก่าแก่ของตลาดพลูเป็นส่วนใหญ่ โดยมีร้านขนมหวานตลาดพลู (ไม่มีสาขา) ซึ่งอยู่ในตึกแถว ซึ่งเป็นร้านขนมหวานไทยขึ้นชื่อมีลูกค้าแน่นร้านทุกวัน ต้องต่อคิวซื้อ โดยมารับ บัตรคิวรอให้เรียก ในเพิงข้างตึกแถวเป็นร้านอ๊วก้วยซึ่งทำแป้งสดใหม่ทุกวัน ในเพิงใหญ่มีร้านอาหาร หลายเจ้า เช่น ต้มเลือดหมู อาหารตามสั่ง ข้าวมันไก่ ก๋วยเตี๋ยวเนื้อเปื่อย แต่เจ้าที่มีชื่อเสียงมาก คือ ข้าวหมูแดงสุ้นซึ่งขายมานานกว่า 50 ปีและขายตลอดทุกวัน ไม่เคยหยุดโดยขายในช่วงกลางวัน ช่วงพลบค่ำถึงดึกมี ร้านบะหมี่ต่งเล้งที่มีชื่อเสียงจากเส้นบะหมี่ เกี้ยวและลูกชิ้นทำเองมาแทน มีร้านของหวานที่เก่าแก่ คือ น้ำแข็งไสหมวยหลี ที่เปิดบริการตั้งแต่เช้าจนค่ำ เจ้าของสืบทอดกิจการ จากคุณพ่อมากกว่า 70 ปี นอกจากนี้ยังมี ร้านกระเพาะปลาบ๊วยบ๊วยที่ขึ้นชื่อเป็นรถเข็นมาขายช่วง พลบค่ำ ที่เพิงข้างซานหลามี ร้านอาหารอยู่ หลายร้าน ที่มีชื่อ คือ ร้านแสบซึ่งเป็นร้านอาหารไทย และร้านเตี้ยเย็นตาโฟ

ภาพที่ 5.17 โซน 8 เฟิงขายอาหารข้างสถานีรถไฟ และหัวมุมถนน

โซน 9. กิจกรรมการค้าในตึกแถวรูปแบบนีโอคลาสสิก ซอยเทอดไท 27 ส่วนใหญ่เป็นร้านอาหาร ให้บริการตั้งแต่ช่วง 5 โมงเย็น ถึงช่วงดึก ประมาณเที่ยงคืนโดยเป็นอาหารจีนจานเดียว เช่น บะหมี่เกี๊ยวกุ้ง บะหมี่เกี๊ยวหมูแดง บะหมี่เป็ด ข้าวเนื้ออบ โดยที่ร้านของหวานและเครื่องดื่มมี ร้านน้ำแข็งใส ร้านน้ำเต้าหู้ ร้านชาไข่มุก ร้านขนมปังนมสด ร้านส่วนใหญ่หมุนเวียนมาเปิดได้ ไม่นานประมาณ ไม่เกิน 20 ปี บางร้านไม่ถึงปี ยกเว้นร้านบะหมี่นายก้า ที่ถือเป็นบะหมี่เจ้าเก่าแก่ ที่ทำเส้นเองมีโรงงานทำเส้นบะหมี่อยู่ในอาคาร ด้านในของร้านเองเปิดมาไม่ต่ำกว่า 70 ปี และข้าวหมูแดงนายอ้า ซึ่งมาขายช่วง 4 ทุ่มหรือดึกกว่านั้น ทำให้บรรยากาศยามค่ำกลางคืนของย่านตลาดพลูคึกคักอย่างมาก

ภาพที่ 5.18 โซน 9 อาหารใต้รุ่ง ซอยเทอดไท 27

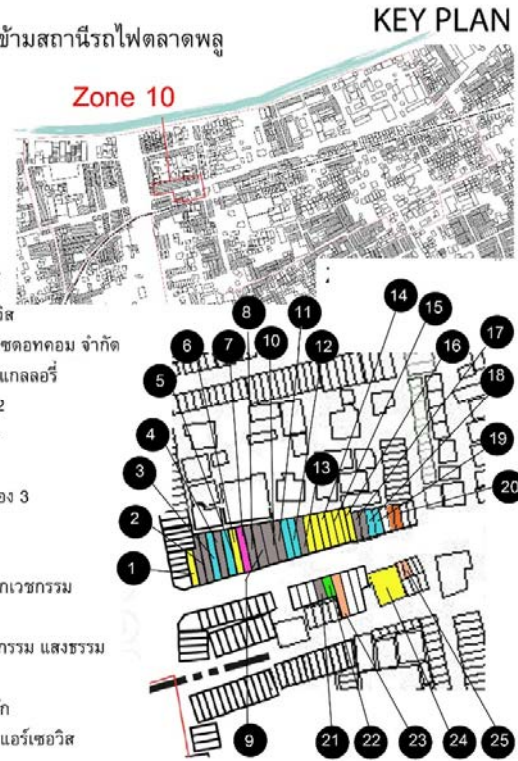
โซน 10. กิจกรรมการค้าในตึกแถวรูปแบบสมัยใหม่ฝั่งตรงข้ามปากทางเข้าสถานีรถไฟตลาดพลู ร้านส่วนใหญ่เป็น ร้านค้าทั่วไป ที่ไม่มีเอกลักษณ์สำคัญของย่านตลาดพลู เช่น ร้านค้าวัสดุก่อสร้าง โรงเรียนสอนขับรถ ร้านเช่าหนังสือการ์ตูน ร้านขายยาแผนปัจจุบันและคลินิกความงาม แต่มีกลุ่มร้านทองและโรงรับจำนำ ที่เป็นกิจการเก่าแก่ในย่าน เช่น ห้างเพชรทองยิ่งเฮง ห้างทองศรีเมืองและโรงรับจำนำยิ่งดี

Zone 10 ตึกแถวฝั่งตรงข้ามสถานีรถไฟตลาดพลู

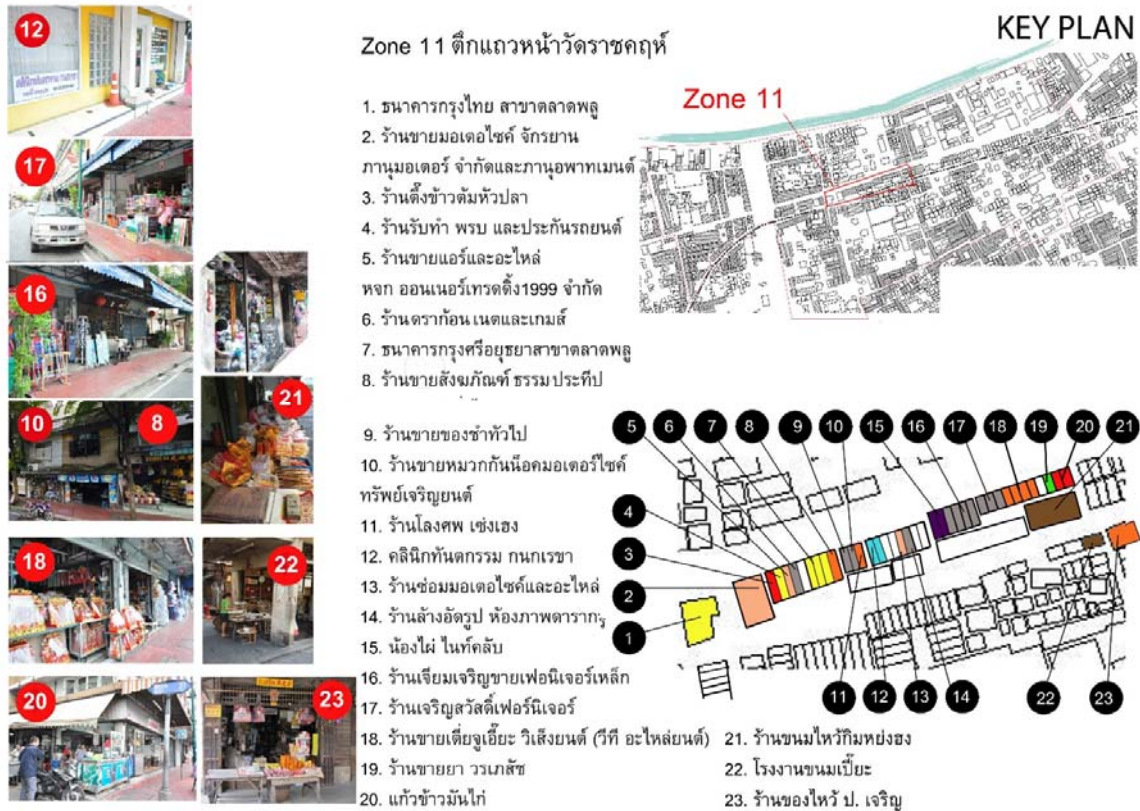
1. บริษัทศรีสวัสดิ์เงินติดล้อ
2. ร้านรุ่งเรืองเคหะภัณฑ์ 2
3. ห้างแว่นตากรุงสยาม
4. ร้านเช่าหนังสือนานาการ์ตูน
5. คลินิกทันตกรรมเทอดไท
6. ห้างทองไทยสุวรรณ (ปิด)
7. โรงเรียนเสริมสวยสยามดีไซน์
8. ส. รุ่งประเสริฐ สอนขับรถยนต์
9. บริษัท วาย เอช ทราเวลเซอร์วิส

10. บริษัท ไดมอนด์เกรซอศุทธคอม จำกัด
11. ร้านกรอบรูป ธนกรเกลลอรี
12. 5 เจดีคลินิกแล็บ 2
13. ร้านขายของจิปาตะ
14. โรงรับจำนำยี่ห้อ 3
15. ห้างเพชรทองศรีเมือง 3
16. ธนาคารออมสิน 3
17. ร้านขายข้าวสาร
18. แพทย์ 5 เจดีคลินิกเวชกรรม
19. SOQI ศูนย์สุขภาพ
20. ร้านขายเครื่องสังฆกรรม แสงธรรม
21. ร้านจิปาตะ
22. ร้านขายยา ท็อปดรัก
23. ร้านซ่อมแอร์ ธนบุรีแอร์เซอร์วิส
24. ธนาคารกรุงไทย
25. มาสเตอร์ วิดีโอ

ภาพที่ 5.19 โซน 10 ตึกแถวฝั่งตรงข้ามสถานีรถไฟตลาดพลู

โซน 11. กิจกรรมการค้าในตึกแถวรูปแบบสมัยใหม่ฝั่งตรงข้ามวัดราชคฤห์ โดยร้านค้าส่วนใหญ่ เป็นร้านค้าทั่วไปที่ไม่มีเอกลักษณ์สำคัญของตลาดพลูเดิม โดยมีอาคารพาณิชย์ขนาดใหญ่มีความสูง ประมาณ 4 ชั้นหลายแห่ง คือ ธนาคารกรุงไทยตรงปากทางเข้าตรอกซอยวัดกันตา และ อาคารพาณิชย์ อพาตเมนต์ ที่ชั้นล่างอาคารเป็นร้านขายมอเตอร์ไซด์และจักรยาน ธนาคารกรุงศรีอยุธยา ร้านเฟอร์นิเจอร์เยี่ยมเจริญและร้านเจริญเฟอร์นิเจอร์ที่เป็นห้องแถวติดกันร้านละ 4 คูหาและ 3 คูหา มีร้านค้าสำคัญคูหาเดียวที่มีการค้าเก่าแก่ริมถนนเทอดไท เช่น ร้านสังฆภัณฑ์ธรรมประทีป ร้านโรงศพเซ่งเฮง ร้านแก้วข้าวมันไก่ ในบริเวณปากทางเข้าตรอกโรงเจ มีร้านขนมไหว้กิมหยงฮง ร้านขายของไหว้ ป. เจริญที่อยู่ในเรือนแถวไม้ และ โรงงานทำขนมเปี๊ยะที่เป็นร้านเก่าแก่ในย่าน พื้นที่บริเวณนี้จึงเป็นย่านการค้ากลางวันเป็นส่วนใหญ่ยกเว้นร้านแก้วข้าวมันไก่ที่เปิดร้านตั้งแต่ตี 4 เพราะตอบสนองกับกิจกรรมการค้าขายในตลาดวัดกลาง

ภาพที่ 5.20 โซน 11 ตึกแถวหน้าวัดราชคฤห์

โซน 12. กิจกรรมการค้าในตึกแถวรูปแบบสมัยใหม่ฝั่งตรงข้ามและหน้าวัดจันทาราม ร้านค้าส่วนใหญ่ เป็นร้านค้าทั่วไป เช่น Seven Eleven ร้านขายยา ขายแก๊ส ขายส่งผ้า ขายของชำ ร้านเชื่อมโลหะ ขายถังออกซิเจน ร้านเครื่องเขียน ร้านเสริมสวยและร้านซ่อมมอเตอไซค์ แต่ยังมีร้านค้าเก่าแก่ โดยเฉพาะกลุ่มร้านค้าหน้าปากซอยและฝั่งตรงข้ามซอย เทอดไท 12 โดยเฉพาะร้านขายของไหว้ ขนมไหว้ เช่น ร้านตั้งสี่หมงที่ขายของไหว้ บางส่วนยังนำเข้าอาหารแห้งจากจีน โดยเฉพาะกระเพาะปลา ร้านโล้วเจ็งเซียงขายขนมไหว้ โดยเป็นหนึ่งใน 4 ร้านที่ยังรับจ้างทำขนมก๊วยจาง ร้านขายของส่ง สินค้าจากจีน หยิมฮะฮวด ร้านสังฆภัณฑ์ ง่วนเซ่งเฮง และร้านค้าอื่นๆ เช่น ลิ้มโกษนาที่ขายข้าวมันไก่ตลอดวันตลอดคืนมากกว่า 30 ปี ห้างทองตลาดพลู โดยกลุ่มหน้าปากซอยเทอดไท 12 นั้นมีกิจกรรมคึกคักมากทั้งวันตั้งแต่เช้ามีด จนถึงบ่าย แต่ในบริเวณถัดจาก ศูนย์พยาบาลจันทร์ฉิมไพบูลย์ กลับมีร้านค้ามีไม่มากนัก ส่วนใหญ่เป็นตึกแถว ปิดตาย กิจกรรมการค้าริมถนนเทอดไท ด้านหน้าและตรงข้ามซอยเทอดไท 12 และทางเข้าตลาดวัดกลาง

ภาพที่ 5.21 โซน 12 ตึกแถวตรงข้ามวัดจันทาราม

โซน 13. กิจกรรมการค้าในตึกแถวรูปแบบสมัยใหม่ในซอยเทอดไท 12 เป็นร้านค้าขายของชำทั้งแบบ ปลีกและส่ง โดยมีการจัดหน้าร้านแบบเดียวกับร้านในย่านเยาวราช มีของใช้ในครัวเรือน ขนม ของเล่น และบางร้านมีสินค้าพิเศษ เช่น ร้านกวีแสงที่มีของไหว้และร้านตั้งเจียฮวด เป็นร้านใหญ่ที่สุดในย่านนี้ที่รับทำกิจจ่าง ขนมไหว้ขนมจันหับ ขนมสิงโต ของไหว้อื่นๆ ร้านที่เน้นขายสินค้าประเภทผ้า แต่มีของชำอื่นๆ เช่น ห้างทวีกิจ ไทยเจียบ วิจิตรภรณ์ ร้านไทยเจริญเน้นเครื่องยาจีน นอกจากนั้น เป็นร้านของชำแบบปลีกส่งซึ่งมีอาหารแห้งจากจีน เช่น กระเพาะปลา เห็ดหอม เม็ดเก๋ากี้และอื่นๆ โดยที่ กิจกรรม การค้าเริ่มคึกคัก ตั้งแต่เช้ามีดที่บางส่วนของซอยจะมีแผงขายอาหารสดและ อาหารใส่ถุงมาตั้ง ตามบริเวณที่ติดกับ ตลาดวัดกลางที่เปิดตั้งแต่ ตี 2 และซาหลัง 10 โมงเช้า ปิดตัวลงก่อนค่ำ

ภาพที่ 5.22 โซน 13 ตึกแถวซอยเทอดไท 12

โซน 14. กิจกรรมการค้าและอาคารพาณิชย์ที่ยังคงเหลือตามแนวถนนตลาดพลูทางในและริมแม่น้ำ คลองบางหลวงจากคลองบางน้ำชันมาจนถึงตลาดวัดกลางและลานหน้าพระบรมราชานุสาวรีย์พระเจ้าตากสิน วัดอินทาราม โดยที่ถนนตลาดพลูทางในนั้น มีร้านเก่าแก่อยู่นานที่ได้อธิบายไปในโซนต่างๆ ตั้งแต่ ร้านขายของชำในเรือนแถวไม้ ใกล้โรงสีวงไถปากคลองบางสะแก ห้างทองย่งแสง ร้านครัวบางหลวงและร้านหมี่กรอบจีนหลี จนมาถึง โรงน้ำปลาเจ้าเต็กเซ่ง ร้านขายน้ำและของชำ ทรัพย์ศิริ ปากคลองบางน้ำชัน ร้านจักสานในบ้านไม้เก่า ร้านทำกุยช่ายสีชมพูเพื่อไหว้เจ้า เป้งล้ง ร้านขายยาแผนโบราณ อินทรโอสธ จนมาถึงตลาดวัดกลางที่มีของสดและแผงร้าน รับทำของไหว้ ตามเทศกาล เช่น แผงเจ้าหมวยที่รับจัดเปิดไถ่ตอน หัวหมู เปิดพะโล้ในหน้าเทศกาลไหว้เจ้าเช่นตรุษจีน สารทจีน ร้านเหล่านี้เปิดบริการเกือบ 24 ชั่วโมง หลังตลาดในตึกแถวริมแม่น้ำ มีร้านสุรียากาแฟ ที่ยังคงเก็บรูปถ่ายเก่าประดับร้านซึ่งเริ่มขายตั้งแต่เมื่อ 90 กว่าปีที่แล้ว และรักษาคุณภาพของสินค้าชาชิลอนและกาแฟที่เข้มข้น ต่อมา โดยมีเวลาทำการที่เปิดร้านในเวลาตี 2 และปิดในเวลา 10 โมงเช้า ตามกิจกรรมการค้าของตลาดวัดกลาง ในพื้นที่ต่อเนื่องจากตลาดวัดกลาง มีตึกแถวร้านค้าที่ขายอาหารและมีแผงขายของสด แต่ด้านหลังเป็นตลาดผลไม้ด้วย

ภาพที่ 5.23 โซน 14 อาคารพาณิชย์ตามแนวถนนตลาดพลูทางใน

5.6 สรุปผลการวิเคราะห์

กิจกรรมพาณิชย์กรรมส่วนใหญ่ในตลาดพลูยังมีพลวัตน้อยอยู่ได้โดย สังเกตได้จากกิจกรรมการค้า ใหม่ๆ แท้ไปแล้วยังมีเกิดขึ้นอยู่ตลอด เช่นร้านสะดวกซื้อแบบ Seven Eleven ร้านเช่าวิดีโอและ ร้านเกมส์ คลินิก ร้าน หมูกระทะ และธนาคารพาณิชย์ ในขณะที่กิจการเก่าแก่นั้นยังคงอยู่แบ่งได้ 5 หลัก ได้แก่

1. กลุ่มร้านอาหารซึ่งยังคงมีทั้งอยู่ในอาคารและรถเข็นเปิดขายในช่วงกลางวันและกลางคืน และเปิดเกือบ 24 ชั่วโมง กลุ่มที่เปิดขายกลางคืนถึงดึก มีจุดใหญ่คือในซอยเทอดไท 27 ที่มีร้านบะหมี่ นายก้า เป็นร้านเก่าแก่และบริเวณสี่แยกถนนตลาดพลูทางในเดิมที่มีร้านหมี่กรอบจีนหลี (เปิด 10 โมงเช้าและปิด 4 ทุ่ม) ซึ่งถือว่าเป็นร้านเก่าแก่ที่สุด คู่ย่านตลาดพลูและร้านครัวบางหลวง ในขณะที่ กลุ่มเปิด 24 ชั่วโมง มี อยู่ 2 จุด ที่ดำเนินกิจการ ต่อเนื่องกันมาหลายสิบปี คือ บริเวณเพิง ข้างสถานี รถไฟตลาดพลูและข้างถนนข้าง สะพานรัชดาภิเษกตัดกับทางรถไฟโดยที่มีร้านอาหารหลายเจ้าใช้พื้นที่ ร่วมกันแต่ต่างช่วงเวลา มาเปิดบริการ ทั้งกลางวัน และกลางคืนอย่างน้อย 2 โดยมีร้านข้าวหมูแดงสุณี และบะหมี่ต่งเล้งเป็นร้านเด่น และร้านลิ้มโภชนาที่ขายข้าวมันไก่ 24 ชั่วโมง ที่ตรงข้ามซอยเทอดไท 12

2. กลุ่มร้านขายของไหว้เจ้ารวมทั้งขนมไหว้แบบต่างๆ โดย ร้านส่วนใหญ่รวมตัวอยู่ในตึกแถวสมัยใหม่ ในซอยเทอดไท 12 ทางเข้าตลาดวัดกลางและร้านเหล่านี้ขายสินค้าอุปโภคบริโภคแบบส่งด้วย โดยมีของไหว้เจ้าและขนมไหว้ต่างๆ ของคนจีนเป็นสินค้าสำคัญของย่านนี้ สินค้าบางตัวทำส่งไปทั่วประเทศ เช่น ขนมกึ่งจ่าง ที่คู่กับบะจ่าง โดยเปิดขายตั้งแต่เช้าพร้อมตลาดวัดกลางและปิดตามเวลาปกติ คือ ประมาณ 4 โมงเย็นแต่ยังมีร้านขายของไหว้และสังฆภัณฑ์กระจายตัวอยู่ในบริเวณใกล้เคียง บนถนนเทอดไทและซอยเทอดไท 21 บางส่วน

3. กลุ่มกิจกรรมค้าขายที่ตลาดวัดกลางเป็นพื้นที่พาณิชย์กรรมริมน้ำแห่งสุดท้ายที่ยังคงอยู่ในตลาดพลู โดยอยู่ในที่ธรณีสงฆ์ ของวัดจันทาราม และมีกลุ่มร้านหาบเร่แผงลอยอยู่รอบๆ อาคารตลาดและพื้นที่ ริมถนนตลาดพลูทางใน ที่ตัดผ่านวัดราชคฤห์ วัดจันทาราม และไปถึงหน้าศาลาการเปรียญเก่า ของวัดอินทาราม ซึ่งตลาดเปิด ตั้งแต่ตีสองและวายลงประมาณ 10 โมงเช้า แต่ยังมีบางส่วนที่ยังคง ค้าขายอยู่จนถึงเวลาเย็น

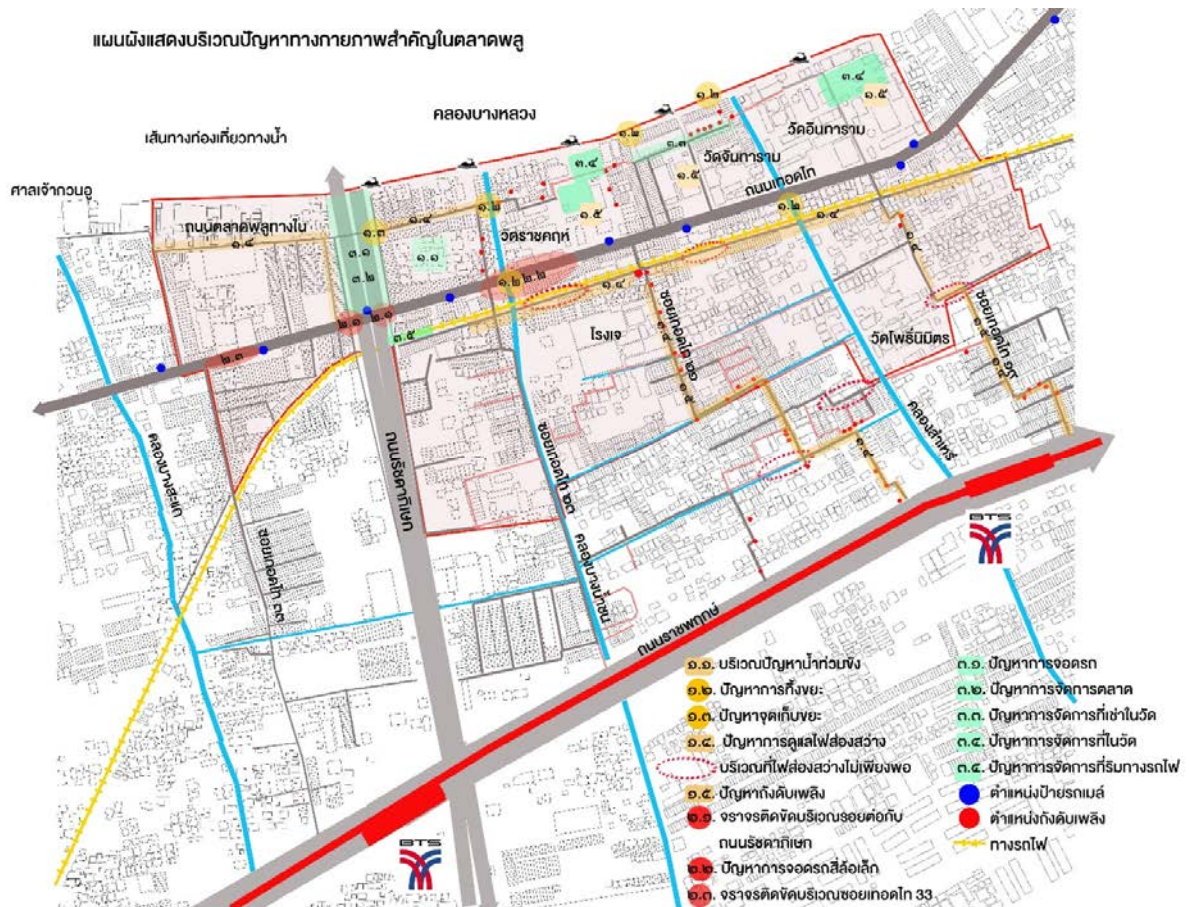
4. กลุ่มร้านทอง โรงรับจำนำและสถาบันการเงิน เช่น ธนาคารที่มีรูปแบบอาคารตามแบบมาตรฐานของแต่ละแห่ง ร้านทองเก่าแก่หลายแห่งอยู่ในตึกแถวสมัยใหม่ โดย อยู่ริมถนนเทอดไทที่บริเวณสี่แยกถนนเทอดไทกับสะพานรัชดาภิเษกมาถึงหน้าวัดราชคฤห์และปากซอยเทอดไท 33 มีร้านทองเพียง ร้านเดียวที่อยู่ริมน้ำคลองบางหลวง คือ ร้านทองย่งแสงซึ่งยังอยู่บนถนนตลาดพลูทางใน

5. กลุ่มร้านขายยาและคลินิกแพทย์ กลุ่มนี้มีร่องรอยร้านยาจีนเก่าที่เลิกกิจการอยู่ในตึกแถวแนวริมน้ำคลองบางหลวงและถนนตลาดพลูทางในหลายแห่ง แต่ปัจจุบันเหลือ เพียงร้านอินทรโอสภ ร้านเดียวที่ยังให้บริการ ในบ้านไม้เก่า ร้านขายยาจีนอื่นๆและคลินิกในปัจจุบันได้อยู่ในตึกแถวแบบใหม่ ริมถนนเทอดไทและซอยเทอดไท 18

โดยที่ทั้ง 5 กลุ่มนี้ กลุ่มขายอาหารที่บริเวณโดยรอบของสี่แยกสะพานถนนรัชดาภิเษก กลุ่มขายของไหว้ ที่รวมตัวกันในซอยเทอดไท 12 และตลาดวัดกลางคือกลุ่มพาณิชย์กรรมหลัก ที่สร้างกิจกรรมที่มีเอกลักษณ์สำคัญในย่านนี้นอกจากนี้พื้นที่ในซอยย่อยจากถนนเทอดไทไป ถนนราชพฤกษ์ เช่น ซอย เทอดไท 19 21 23 และ 33 นั้นเป็นแหล่งที่อยู่อาศัย ร้านค้าจึงเป็นร้าน รายย่อย รถเข็นและ แผงลอย ตามหัวมุม ถนนซอยกับคลองย่อย โดยมีย่านสำคัญเป็น แหล่งร้าน ทำขนมกุยช่าย ส่งทั่วกรุงเทพฯ คือ ในตรอกโรงเจและซอยวัดกันตา แต่ไม่มี จุดเด่นทาง กายภาพใดๆ พื้นที่อีกแห่ง คือ เส้นทางถนนตลาดพลูทางในยังมีร้านขายยาแผนโบราณเก่าแก่ โรงน้ำปลาและ โรงนึ่งปลาหู ที่เป็นกิจกรรมการค้าดั้งเดิมและยังอยู่ในอาคารไม้เก่าอยู่ด้วยซึ่งกิจกรรมการค้าเหล่านี้ ถือเป็นส่วนหนึ่งของเอกลักษณ์และวัฒนธรรมของชาวตลาดพลู ที่ควรสนับสนุนให้คงอยู่ต่อไป เส้นทางที่สามารถศึกษาแหล่งการค้าได้จึงเป็นเส้นทางคูขนานของถนนตลาดพลูทางในจากสี่แยก ถนนตลาดพลูทางในตัดกับซอยเทอดไท 18 จนถึงตลาดวัดกลางและซอยเทอดไท 12 และ พื้นที่ ริมถนนเทอดไทฝั่งสถานีรถไฟจากสะพานถนนรัชดาภิเษกถึงหน้าตลาดวัดกลาง

5.7 วิเคราะห์ปัญหาาระบบสาธารณูปโภค

ปัญหาของสาธารณูปโภคหลัก คือ ไฟฟ้า น้ำประปา ในพื้นที่ตลาดพลุนั้นมีน้อยมาก เนื่องจากมีโครงข่ายสาธารณูปโภคเข้าถึงในชุมชนเกือบทุกหลังคาเรือน เพราะมีระยะห่างจากถนนใหญ่ 2 เส้น คือ ถนนเทอดไท และ ถนนราชพฤกษ์ เพียง 1-1.5 กิโลเมตร โดยปัญหาส่วนใหญ่ ในพื้นที่เกี่ยวข้องกับระบบคมนาคม อันได้แก่ โครงข่ายถนน ระบบขนส่งมวลชน การจราจร และการบริหารจัดการมีดังนี้ คือ

แผนที่ 5.14 แสดงจุดที่มีปัญหาทางสาธารณูปโภคในตลาดพลู

5.7.1. ปัญหาที่มาจากบริการสาธารณูปโภค

1. บ้านไม้บางหลังในพื้นที่จุดอับในที่ดินเอกชนของคหบดีเก่าที่น้ำระบายไม่ทันเพราะ อยู่ในพื้นที่ต่ำกว่าถนน แต่มีเพียงบางส่วนเท่านั้น เพราะที่ดินในเขตตลาดพลูเป็นที่ดอน ที่โดยปกติน้ำไม่ท่วม

ภาพที่ 5.24 บ้านของพลโท ธงชัย วิภาติภูมิประเทศ ซึ่งเป็นทายาทของคหบดีเก่าริมคลองบางหลวง
ซึ่งประสบปัญหาน้ำท่วมขัง

2. ระบบการเก็บขยะยังมีปัญหาในชุมชนที่อยู่ในซอยแคบมีความกว้างเพียง ประมาณ 1.5 เมตร ซึ่งรถเก็บขยะของกรุงเทพมหานคร เข้าไม่ถึง ต้องใช้พนักงานนำรถเข็น เข้าไปรับขยะ จึงทำให้มีการทิ้งขยะตามพื้นที่ที่ว่าง เกิดความสกปรกและเน่าเสียในบางจุด เช่น คลองและที่รกร้างในชุมชนใน ซอยตรอกโรงเจ ซอยวัดโพธิ์นิมิตร โดยการทิ้งขยะในคลอง เกิดปัญหาขยะไปสะสมที่บริเวณปากทางบรรจบกับคลองบางหลวง เพราะไม่สามารถ เก็บขยะในคลองได้เนื่องจากมี คานคอนกรีตขวางคลองทำให้เก็บขยะและสิ่งปฏิกูลได้ลำบาก

ภาพที่ 5.25 สภาพคลองย่อยที่กลายเป็นที่ทิ้งขยะและสภาพที่มีคนคอนกรีตขวาง

3. การเก็บขยะในพื้นที่รอบตลาดได้สะพานลอยถนนรัชดาภิเษกมีจุดเก็บที่ไม่เหมาะสม คือ ตั้งถึงเก็บขยะอยู่ที่สี่แยกตลาดพลูทางบริเวณตรงข้ามกับร้านอาหารครัวบางหลวง ซึ่งเป็นพื้นที่ศูนย์กลางในการประกอบกิจกรรมประเพณีต่างๆ เนื่องจากมีจุดเก็บขยะ ในบริเวณนี้ เพียงจุดเดียวทำให้มีขยะมากในบริเวณสำคัญนี้ และส่งกลิ่นเหม็นตลอดเวลา

ภาพที่ 5.26 สี่แยกตลาดพลูที่มีจุดทิ้งขยะรบกวนการแสดงในเทศกาลสำคัญ

4. ระบบไฟส่องสว่างในถนนซอยไม่เพียงพอ มีปัญหาด้านเทคนิค คือติดตั้งดวงโคม ในระยะที่สูงจากพื้นประมาณ 5 เมตร เมื่อใช้ดวงโคมไปเป็นเวลานานจึงมีความสว่างของไฟน้อยลงจนดูน่ากลัวและ ถนนเหล่านี้มีโอกาสเป็น เส้นทาง ท่องเที่ยวชุมชน เช่น ถนนตลาดพลูทางใน ซอยตรอกโรงเจ ซอยวัดโพธิ์นิมิตร ถนนเลียบริมทางรถไฟ

ภาพที่ 5.27 พื้นที่ที่มีปัญหาดวงโคมส่องสว่าง

5. ระบบดับเพลิง ซึ่งมีการติดตั้งถังดับเพลิงในชุมชนโดย ศูนย์ประสาน อปพร. ด้วยงบประมาณของสมาชิกสภาเขตธนบุรี และสมาชิกสภากรุงเทพมหานคร แต่มีปัญหา เช่น ถังถูกขโมย หמדอายุไม่มีการเปลี่ยน ในบางจุดโดยเฉพาะบ้านไม้ และเรือนแถวไม้ที่เจ้าของไม่อยู่และให้เช่าต่อ และโบราณสถานสำคัญในวัดจะมีถังดับเพลิงน้อยมากทั้งที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ ต่างจากกลุ่มตึกแถวพาณิชย์กรรมมีถังดับเพลิงถี่มาก เนื่องจากมี ผู้อาศัยหนาแน่นจึงมีคะแนนเสียงมาก

ภาพที่ 5.28 อาคารไม้ที่สำคัญไม่มีถึงดับเพลิงแต่มีที่ติดตั้ง

5.7.2. ปัญหาจากการจราจรและการคมนาคม

1. ถนนเทอดไทมีการจราจรหนาแน่นและติดขัดบ้างในช่วงเวลาเร่งด่วน ในบริเวณใต้สะพานลอย ถนนรัชดาภิเษก เพราะถนนข้างสะพานถนนรัชดาภิเษกที่มาบรรจบ ถนนเทอดไทเป็นคอขวดในช่วงเข้าสู่ถนน รัชดาภิเษก คือมีทางวิ่งเพียงข้างละ 1 เลน ทำให้ผู้ใช้รถที่อาศัยถนนเทอดไทออกสู่ถนนหลัก คือถนน รัชดาภิเษก ไปยังถนนราชพฤกษ์-สาทร ที่มีจำนวนมากติดรอ ในช่วงเวลาเร่งด่วน

ภาพที่ 5.29 การจราจรบนถนนเทอดไทในเวลาเร่งด่วน

2. รถสี่ล้อเล็กจอดรอผู้โดยสารที่หน้าสถานีรถไฟตลาดพลูและริมถนนบริเวณสะพานข้ามคลอง บางน้ำชน ทำให้ช่องทางจราจรลดลงยิ่งทำให้เกิด การจราจรติดขัดมากขึ้น และก่อให้เกิด อุบัติเหตุได้ง่ายเนื่องจากรถสี่ล้อเล็กจอดบังทำให้ผู้ขับรถออกจากวัดราชคฤห์ มองไม่เห็นรถที่วิ่งสวนมา

ภาพที่ 5.30 รถสี่ล้อเล็กหน้าสถานีรถไฟตลาดพลู

3 การจราจรยังติดขัดบริเวณปากซอย 33 เนื่องจากเป็นซอยแคบรถติดเวลามีรถเลี้ยวเข้าในซอย

ภาพที่ 5.31 สภาพด้านหน้าปากซอย เทอดไท 33

5.7.3. ปัญหาการบริหารจัดการพื้นที่สำคัญในตลาดพลู

1. ไม่มีที่จอดรถเพียงพอเพื่อรองรับผู้ที่มาซื้อของในปัจจุบันและนักท่องเที่ยวในอนาคต เนื่องจากที่จอดรถสาธารณะ คือ ที่ริมซอย เทอดไท 18 มีรถบรรทุก 6 ล้อ จอดประจำ เมื่อออกไปรับจ้างขนของ ได้นำสิ่งกีดขวาง วางไว้กันไม่ให้ผู้อื่นจอด จึงทำให้ผู้ที่ต้องการมาซื้อหาอาหารที่ขึ้นชื่อของตลาดพลู ได้รับความไม่สะดวก เนื่องจากต้องวนหาที่จอดรถเป็นเวลานาน

ภาพที่ 5.32 สภาพที่จอดรถในซอย เทอดไท 18 ข้างสะพานรัชดาภิเษก

2. พื้นที่ใต้สะพานลอยถนนรัชดาภิเษกซึ่งเปิดเป็นตลาดทดแทนตลาดพลูหลังจากสร้างสะพาน และถนนรัชดาภิเษก เสื่อมโทรมและซบเซาลงมาก มีแผงขายสินค้า อาหารต่างๆ ลดลงจน เหลือประมาณ 20 เจ้าเท่านั้น จากแผงกว่า 100 แผง ทำให้พื้นที่ใต้สะพานลอยรัชดาภิเษก ตั้งแต่ที่ริมน้ำ คลองบางหลวง ไม่น่าปลอดภัย และอันตรายในเวลาค่ำ ซึ่งเป็นการบริหารจัดการ ของหน่วยงานราชการท้องถิ่น แต่ในขณะเดียวกันรถเข็น แผงลอยขายก๊วยช่ายกลับไม่มีที่ขาย ต้องเร่ขายริมถนนบริเวณหน้าโรงรับจำนำ

ภาพที่ 5.33 สภาพปัจจุบันของตลาดรัชดาภิเษก

3. พื้นที่เส้นทางถนนตลาดพลูทางในถูกรุกล้ำโดยพ่อค้าแม่ค้าผู้เช่าที่ขายของกับทางวัดจันทาราม และ วัดราชคฤห์ โดยที่ทางวัดนั้นไม่ยากจัดการและตกลงกับพ่อค้าแม่ค้าบางส่วนได้เนื่องจาก เกรงผลกระทบต่อ ภาพลักษณ์ของสงฆ์ถ้ามีความไม่พอใจเกิดขึ้น

ภาพที่ 5.34 สภาพพื้นที่ในลานวัดวัดราชคฤห์และวัดจันทาราม

4. พื้นที่ว่าง เช่น ลานวัดในวัดราชคฤห์และวัดอินทาราม ได้ถูกใช้เป็นที่เช่าจอดรถของชุมชน ผู้ที่พักอาศัย ในที่เช่าของวัดด้วยเช่นกัน เนื่องจากซอยเข้าบ้านที่เป็นที่ธรณีสงฆ์ของวัดแคบ รถยนต์เข้าไม่ได้จึงจอดไว้ใน บริเวณวัด จึงบดบังเจดีย์และรูปปั้นพระยาพิชัยดาบหัก และ ไม่มีที่จอดรถสำหรับญาติโยมผู้มาทำบุญ เมื่อมี การทำบุญบริเวณโบราณสถานสำคัญ คือ เจดีย์อัฐิพระยาพิชัยดาบหัก ในวัดราชคฤห์ เจดีย์พระอัฐิสมเด็จพระ เจ้าตากสิน ในวัดอินทาราม

ภาพที่ 5.35 รถยนต์บริเวณหน้าอุโบสถวัดราชคฤห์

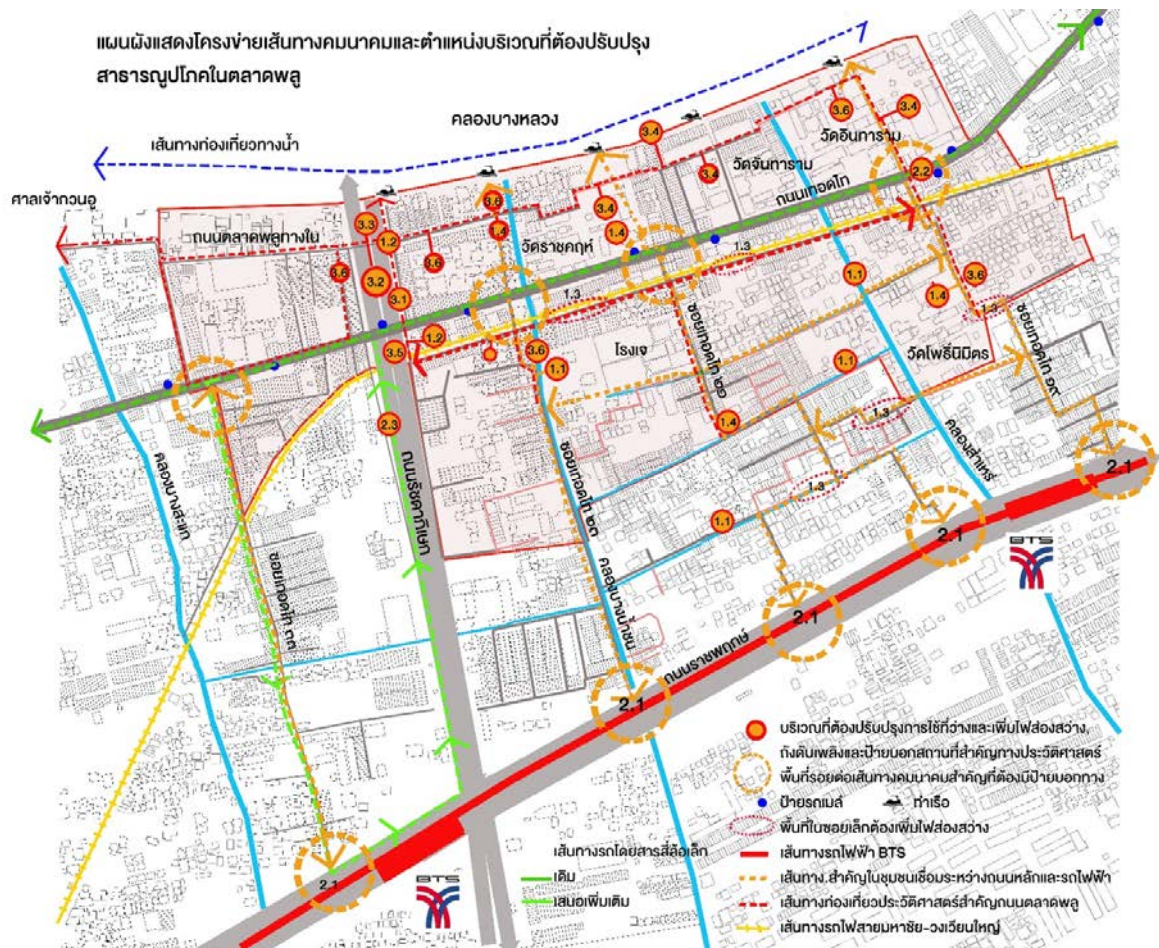
5. พื้นที่ริมทางรถไฟและทางเท้าในบริเวณห้วมถนนเทอดไทตัดกับถนนช้างสะพานลอย ถนนรัชดาภิเษก เป็นเพิงร้านอาหารและที่ขายของซึ่งมีหลายร้านที่เป็นร้านเก่าแก่ เช่น อี๋ก้วย ข้าวหมูแดงป้าสุณี รวมถึงรถเข็น หาบเร่แผงลอย ขายขนมกุยช่ายชื่อดังหลายเจ้า แต่ขาดการดูแล ที่ดี เช่น โครงสร้างเพิงที่ไม่มั่นคงแข็งแรง ไม่มี ที่ทิ้งขยะที่มิดชิด ผู้ขายวางสินค้าบนทางเท้า กีดขวางการเดินสัญจรซึ่งทางเท้าค่อนข้างแคบ

ภาพที่ 5.36 เพิงขายอาหารริมทางรถไฟ

แนวทางการแก้ไขปัญหาในพื้นที่ตลาดพลูสามารถแบ่งได้ตามปัญหาหลัก คือ

- โดยมีรายละเอียดดังนี้

แผนที่ 5.15 แสดงแผนงานปรับปรุงสาธารณูปโภค การจราจร และการบริหารจัดการพื้นที่ในย่านตลาดพลู

5.8.1 ข้อเสนอ และแผนการปรับปรุงการบริการสาธารณูปโภค

1. การแก้ปัญหาการทิ้งขยะตามคูคลองย่อยและสะสมที่ปากทางออกคลองใหญ่นั้นเป็นการแก้ปัญหาระยะยาว คือ สมควรพิจารณาการรื้อคันคอนกรีตออก เนื่องจากทำให้คูแลกร้าลำบาก ไม่สามารถ ลอกคู คลองหรือเก็บขยะได้แล้วยังทำให้มีการรื้อกล้า ใช้คันเป็นที่วางของของบ้านเรือนข้างเคียงไปด้วย เมื่อรื้อออกยังสามารถรื้อพื้นให้คลองนั้นกลับมาใช้งานได้อีกในทางคมนาคมและพื้นที่พักผ่อน

2. การแก้ปัญหาจุดเก็บขยะไม่เหมาะสมนั้น ควรเพิ่มจัดเก็บขยะในที่สาธารณะรอบๆ บริเวณ ตลาดรัชดาภิเษก สถานีรถไฟตลาดพลู และจุดขายอาหารริมทางรถไฟ เพื่อกระจายไม่ให้มีการทิ้งขยะปริมาณมากในจุดใดจุดหนึ่ง โดยเฉพาะสี่แยกถนนตลาดพลูที่เชื่อมต่อท่าเรือตลาดพลูซึ่งเป็นท่าเรือเก่าแก่ และพื้นที่ประวัติศาสตร์

3. การปรับปรุงไฟส่องสว่าง เนื่องจากเป็นเขตชุมชนหนาแน่น จึงมีการติดตั้งดวงโคมที่เสาไฟฟ้าเกือบทุกต้นอยู่แล้ว แต่ขาดการดูแลดวงโคม เมื่อมีอายุการใช้งานนานจึงทำให้ไฟสว่างน้อยลงมากจนดูไม่ปลอดภัย เพราะตำแหน่งดวงโคมที่ติดตั้งตามเสาไฟนั้นสูงถึง 5 เมตรจึงควรมีการซ่อมแซมเปลี่ยนดวงโคมเป็นประจำ ในถนนซอยหลักที่เชื่อมต่อกับถนนใหญ่ และสถานีรถไฟเนื่องจากมีโอกาส ในการรองรับเป็นเส้นทางท่องเที่ยวและเชื่อมต่อเส้นทางถนนและรถไฟได้ โดยในถนนซอยย่อยนั้นอาจเน้น ให้ลดความสูงดวงโคมลงมาเพื่อยืดระยะเวลาการเปลี่ยนหลอดไฟและไม่ต้องใช้หลอดไฟกำลังแรงมาก

4. การปรับปรุงระบบดับเพลิงในชุมชน สมควรเพิ่มถึงดับเพลิงให้แก่ บ้านและเรือนแถวไม้ที่ยังไม่มีการติดตั้งถึงดับเพลิงป้องกันอัคคีภัย โดยเฉพาะอาคารไม้ที่สำคัญที่ได้ทำการเขียนแบบไว้แล้ว ไม่มีถึงดับเพลิงติดอยู่เลย มีเพียงเรือนแถวไม้ในซอย เทอดไทย 16 ที่ทั้ง 14 คูหาไม่ถึงเดียวและ ตึกแถวในซอยเทอดไท 18 ทั้ง 30 คูหาไม่ถึงเดียวเช่นกัน

5.8.2 ข้อเสนอ และแผนการปรับปรุงการจราจร และการคมนาคม

1. การจราจรที่ติดขัดในช่วงเวลาเร่งด่วน เนื่องจากถนนเทอดไทมีขนาดเล็กเพียง 4 เลน ซึ่งบางจุดมีการจอดรถยนต์ จนเหลือ 2 เลนและทางแยกเข้าถนนรัชดาภิเษกและต่อไปยังถนนราชพฤกษ์ มีเพียงถนนเลนเดียว ทำให้ติดขัดเป็นคอขวดซึ่งผู้ใช้รถยนต์ ที่ออกสู่ถนนหลักส่วนหนึ่ง คือ ผู้อาศัยในชุมชนที่ขับรถไปทำงาน ในเมือง ซึ่งในปัจจุบันชุมชนบริเวณนี้ มีโอกาสใช้รถไฟฟ้าขนส่งมวลชน BTS มากขึ้น การปรับปรุงเส้นทาง ในชุมชนและระบบสาธารณูปโภค เช่น ไฟส่องสว่าง แผนที่ชุมชนและป้ายบอกทาง ในพื้นที่เชื่อมต่อ ถนนเทอดไทกับถนนราชพฤกษ์ และสถานีรถไฟฯ ให้ผู้เดินทาง ได้สะดวกยิ่งขึ้น คือ บริเวณ ปากทางเข้าซอยเทอดไท 19 21 และ 33 ของถนนทั้ง 2 เส้นทาง นอกจากส่งเสริมการท่องเที่ยวใน ชุมชนแล้วถือเป็นส่วนหนึ่งในการแก้ปัญหาการจราจรได้ในระดับหนึ่ง

2. ปัญหา คิวรถสี่ล้อเล็กในบริเวณหน้าสถานีรถไฟ ควรได้รับการแก้ไขโดยที่จริงแล้ว ต้นทางของเส้นทาง การเดินรถอยู่ที่หน้าสำนักงานเขตธนบุรี วัดเวฬุราชิน วิ่งมาผ่านสถานีรถไฟตลาดพลู แยกใต้สะพานลอย ถนนรัชดาภิเษกและเลี้ยวซ้ายเข้าถนนวุฒากาศไปเชื่อมต่อกับถนนเอกชัยจนถึงวัดสิงห์ที่ถนนเอกชัย จึงหมดระยะ แต่เนื่องจากบริเวณหน้าสถานีรถไฟตลาดพลูต่อเนื่องกับบริเวณใต้สะพานลอยรัชดาภิเษกเป็น ชุมทาง แหล่ง

ชุมชนและที่ขายอาหาร จึงมีผู้โดยสารมากทำให้รถสี่ล้อเล็กมาจอดรอมากแทนที่ต้นทาง และยังมีปริมาณรถสะสมมากอยู่แล้ว ดังนั้น จึงไม่ควรมี คิวรถสี่ล้อเล็ก จอดรอผู้โดยสารกินพื้นที่ถนน โดย ควรย้ายคิวรถสี่ล้อเล็ก ไปอยู่บริเวณที่ การจราจรเบาบางลง เช่น หน้าวัดโพธิ์นิมิตร หรือหน้า สำนักงานเขตธนบุรีและมีการจัดการ เป็นระบบ โดยรถประจำแค่ 1-2 คันที่หน้าสถานีรถไฟ เมื่อมีผู้โดยสารขึ้นเต็มคัน จึงเรียกคันต่อไปมารับได้

3. ข้อเสนอแนะ เพื่อลดการจราจรโดยรถยนต์ส่วนตัวและส่งเสริมการใช้บริการขนส่งมวลชนในพื้นที่ โดยเส้นทางเดินรถของรถสี่ล้อเล็กควรมีการเพิ่มเส้นทางเข้าทางซอยเทอดไท 33 มาถึงสถานีรถไฟฟ้าตลาดพลู และวนกลับไปยังตลาดพลูทางแยกถนนรัชดาภิเษก ทั้งนี้เป็นการเชื่อมต่อการเดินทางจากรถไฟฟ้า เข้าสู่ ถนนเทอดไท และยังทำให้เพิ่มโอกาสให้นักท่องเที่ยวเข้าถึงตลาดพลูอีกทางหนึ่งด้วย

5.8.3 ข้อเสนอ และแผนการปรับปรุงการจัดการพื้นที่สำคัญในย่านตลาดพลู

1. ปรับปรุงที่จอดรถเพิ่มขึ้นในพื้นที่ถนนซอยเทอดไท 18 บริเวณ ด้านข้างของตลาดรัชดาภิเษก โดยต้อง มีความเข้มงวดในการจอดรถมากขึ้นและบางส่วนของพื้นที่ตลาดควรปรับให้เป็นลานอเนกประสงค์ซึ่งสามารถ จอดรถเพิ่มได้ในช่วงเวลาที่มีการจัดงานกิจกรรมเทศกาลสำคัญและตลาดนัด

2. ปรับปรุงพื้นที่ตลาดรัชดาภิเษก โดยลดจำนวนร้านค้าเหลือเพียง 30 แผงจากเดิม 100 แผง โดยให้เหลือ พื้นที่ตลาดที่อยู่ติดกับแนวถนนเทอดไท เปลี่ยนชื่อตลาดกลับมาเป็นตลาดพลูจัดทำป้ายให้เห็นชัดเจนจากถนน และย้ายตลาดส่วนหนึ่งมาไว้ริมคลองบางหลวงแทนที่สนามฟุตบอลซึ่งไม่มีความจำเป็นที่ต้องตั้งอยู่ริมน้ำ เพื่อตอบรับกับกิจกรรมเส้นทางท่องเที่ยวถนนตลาดพลูและการท่องเที่ยวทางน้ำต่อเนื่องกับท่าเรือตลาดพลูที่เป็นพื้นที่เก่าแก่ของย่านโดยมีพื้นที่ขาย ให้กับผู้ค้าสินค้า อาหารเก่าแก่หลายแห่งรวมถึงที่มีพื้นที่ขายในปัจจุบัน เช่น รถเข็นก๋วยเตี๋ยวที่ ปัจจุบันขายริมทางเท้า ถนนเทอดไท ได้มีที่ขายในขณะที่พื้นที่ตลาดเดิมตรงกลาง ควรปรับปรุงใหม่เป็นสนามฟุตบอลและลานอเนกประสงค์ที่ยืดหยุ่นให้สามารถปรับเป็นที่จอดรถเพื่อรองรับในกรณีที่มีเทศกาลต่างๆ ในพื้นที่ได้ (ดูแบบแผนผังและทัศนียภาพ ในภาพที่ 5.37-5.41)

3. ปรับปรุงถนนตลาดพลูทางในให้เป็นเส้นทางท่องเที่ยวในชุมชนชมโบราณสถานสำคัญริมน้ำในอดีต โดยมีการปรับปรุง พื้นผิวถนน ติดตั้ง ถังดับเพลิง ไฟส่องสว่าง ป้ายบอกประวัติอาคาร สถานที่เก่าแก่ แผนที่ แสดงสถานที่สำคัญในตลาดพลูและเส้นทางท่องเที่ยวทั้งการเดินเท้าและจักรยาน โดยมีจุดสำคัญ เช่น บริเวณ สี่แยกถนนตลาดพลูติดกับซอยเทอดไท 18 ต่อเนื่องไปยังท่าเรือตลาดพลู และบริเวณด้านหน้าโรงน้ำปลา เข้าเต็กเซ่ง (ดูภาพทัศนียภาพพื้นที่หลังปรับปรุง ในภาพที่ 5.41, 5.42 และ 5.48)

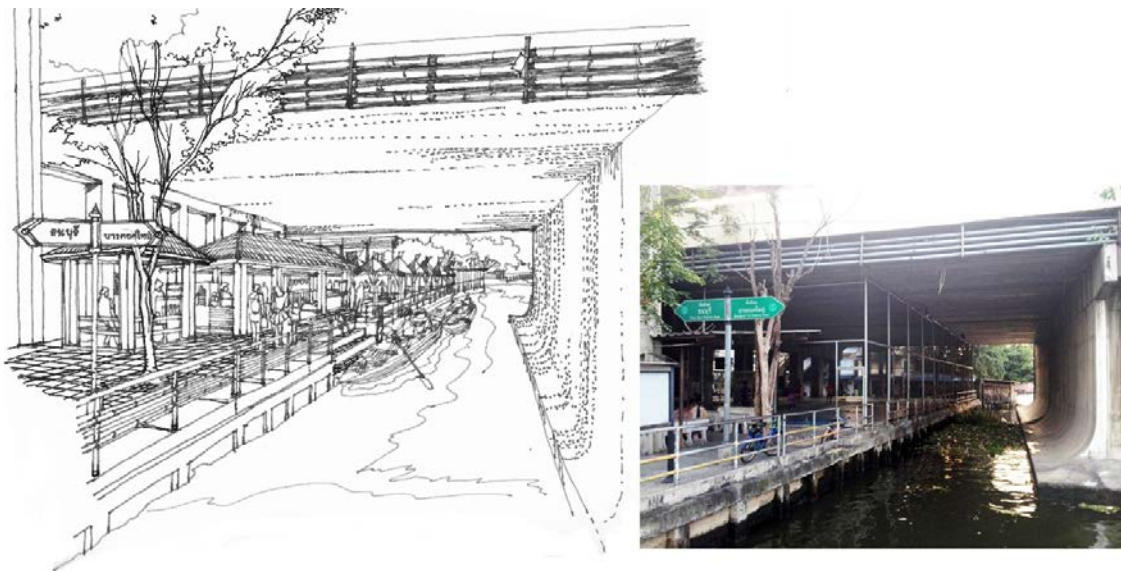
4. ส่งเสริมให้มีการประชุมจัดระเบียบดูแลถนนตลาดพลูทางในกับกลุ่มเจ้าของบ้าน ผู้เช่าบ้าน และ ผู้ค้าขายในวัดจันทารามและผู้จอดรถในลานวัดของวัดราชคฤห์ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของถนนตลาดพลูเดิมเพื่อ สนับสนุนให้ถนนตลาดพลูทางในเป็นเส้นทางท่องเที่ยวสำคัญของชุมชนต่อไป

5. ปรับปรุงพื้นที่ริมทางรถไฟทั้งที่เป็นเพิงร้านขายอาหารและจุดต่อกับถนนเส้นทางท่องเที่ยวชุมชน โดยทางเดินเท้าและจักรยาน จัดระบบระบายน้ำที่ทั้งขยะที่เหมาะสม (ดูภาพทัศนียภาพพื้นที่หลังปรับปรุง ในภาพที่ 5.47)

6. ปรับปรุงภูมิทัศน์และส่งเสริมให้มีแผนที่ ป้ายบอกประวัติอาคารในบริเวณสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ของตลาดพลู เช่น บ้านริมคลองย่อยในพื้นที่คลองบางน้ำชน และซอยวัดกันตะ ศาลารับเสด็จ รัชกาลที่ 5 ในวัดโพธิ์นิมิตร

ภาพที่ 5.37 ทศนิยมภาพเปรียบเทียบทางเข้าตลาดใหม่จากถนนเทอดไทได้สะพานถนนรัชดาภิเษก

ภาพที่ 5.38 ทศนิยมภาพเปรียบเทียบตลาดริมน้ำคลองบางหลวงใหม่แทนที่สนามฟุตบอลเดิม

[illegible]

134

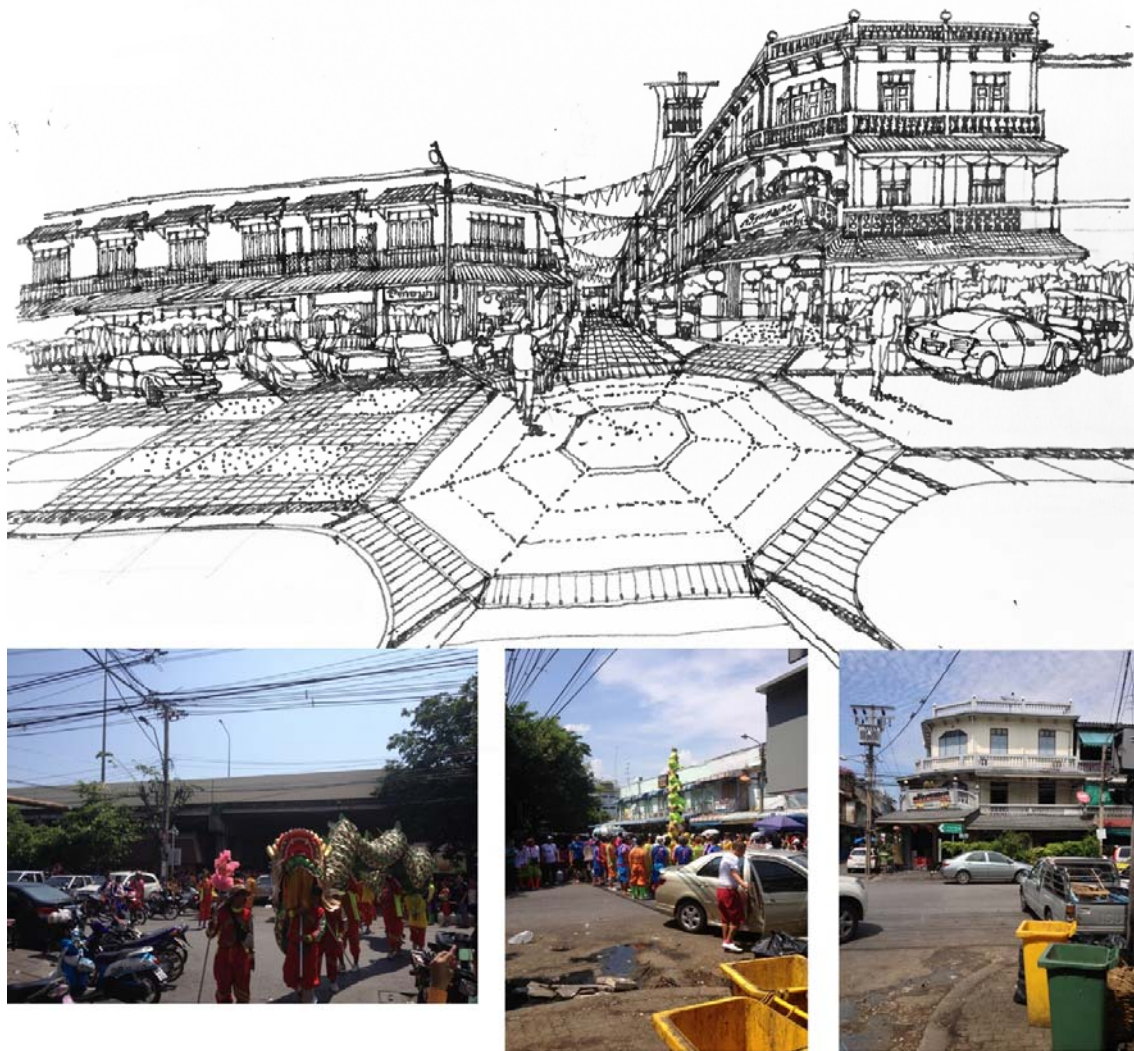
ข้อเสนอแนะในการแบ่งพื้นที่ใช้สอยใต้สะพานถนนรัชดาภิเษกใหม่

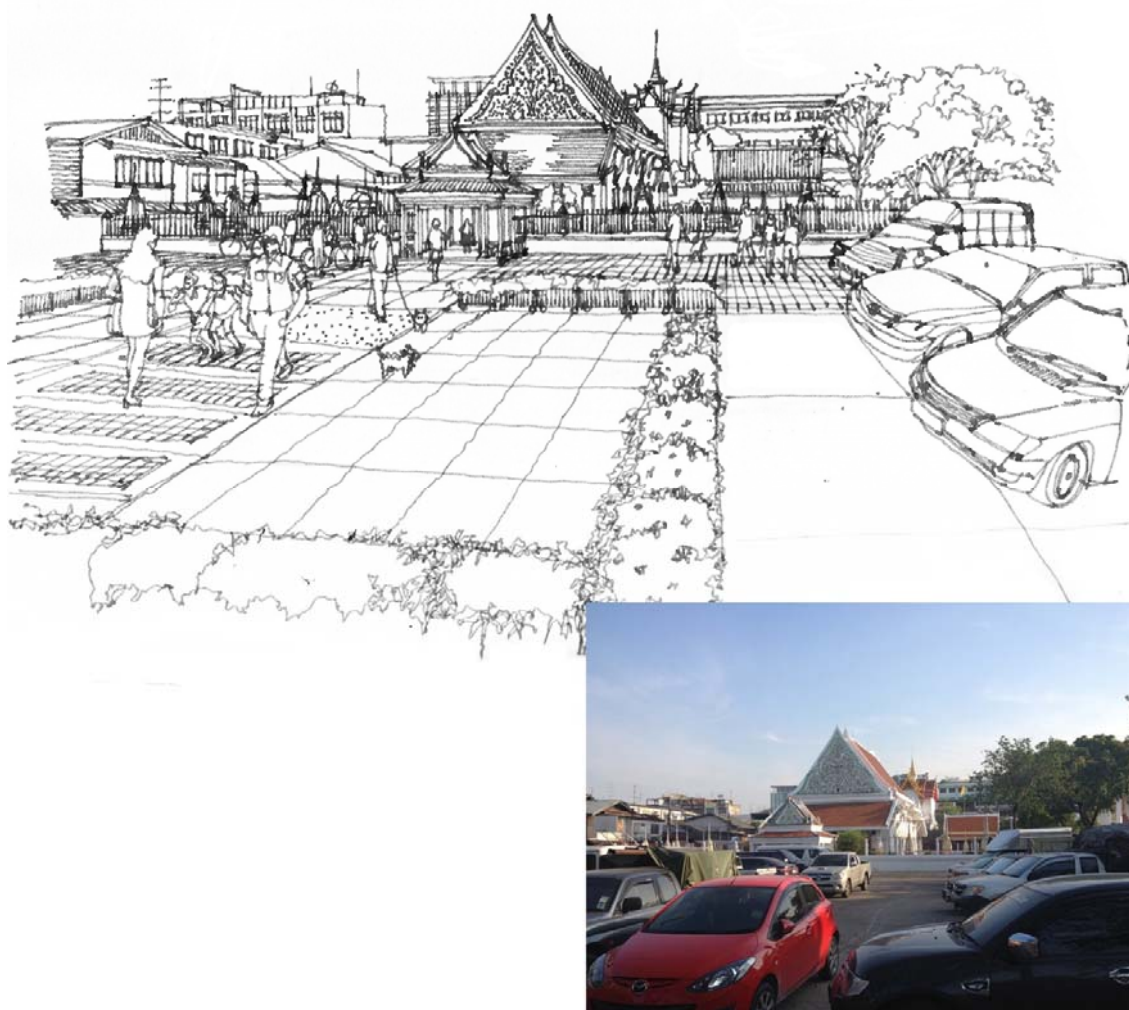
ภาพที่ 5.40 ข้อเสนอแนะในการแบ่งพื้นที่ใช้สอยได้สะพานรัชดาภิเษกใหม่

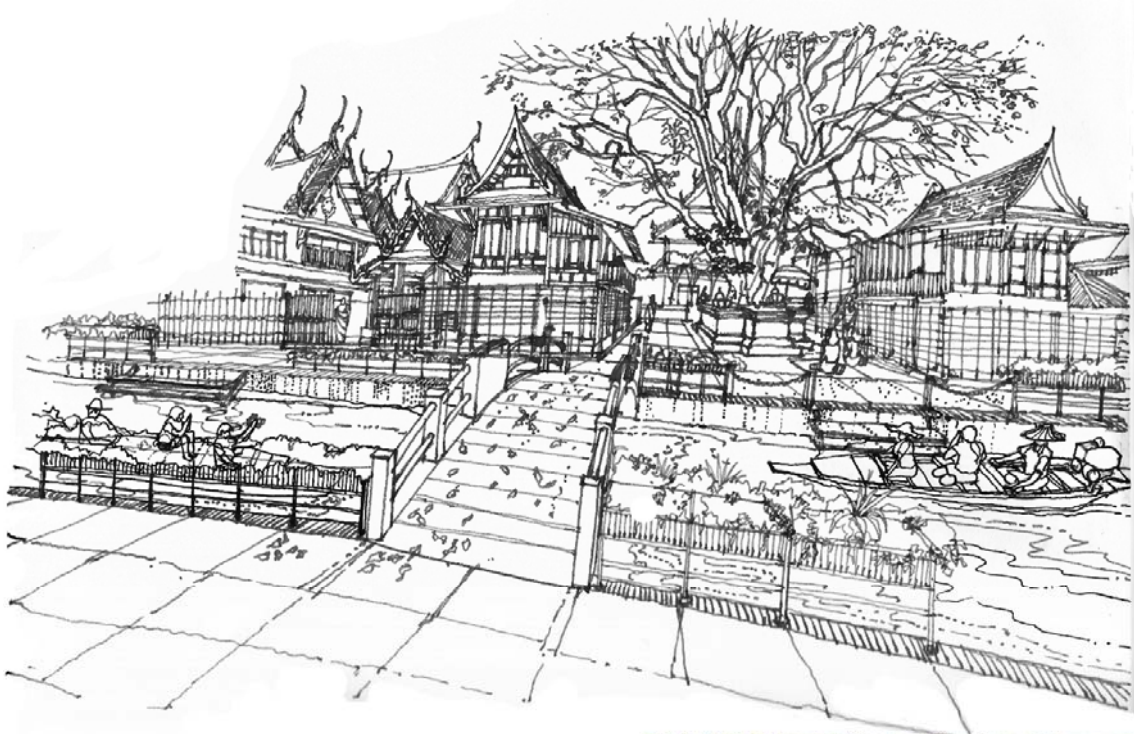
ภาพที่ 5.41 ทศนียภาพท่าเรือตลาดพลูใหม่ให้เหมาะสมกับตลาดน้ำใหม่

ภาพที่ 5.42 ทศนียภาพถนนตลาดพลูทางใน บริเวณสี่แยกตลาดพลูให้ทำกิจกรรมได้เต็มที่

ภาพที่ 5.43 ทศนียภาพถนนตลาดพลูทางในผ่านหน้าอุโบสถวัดราชคฤห์

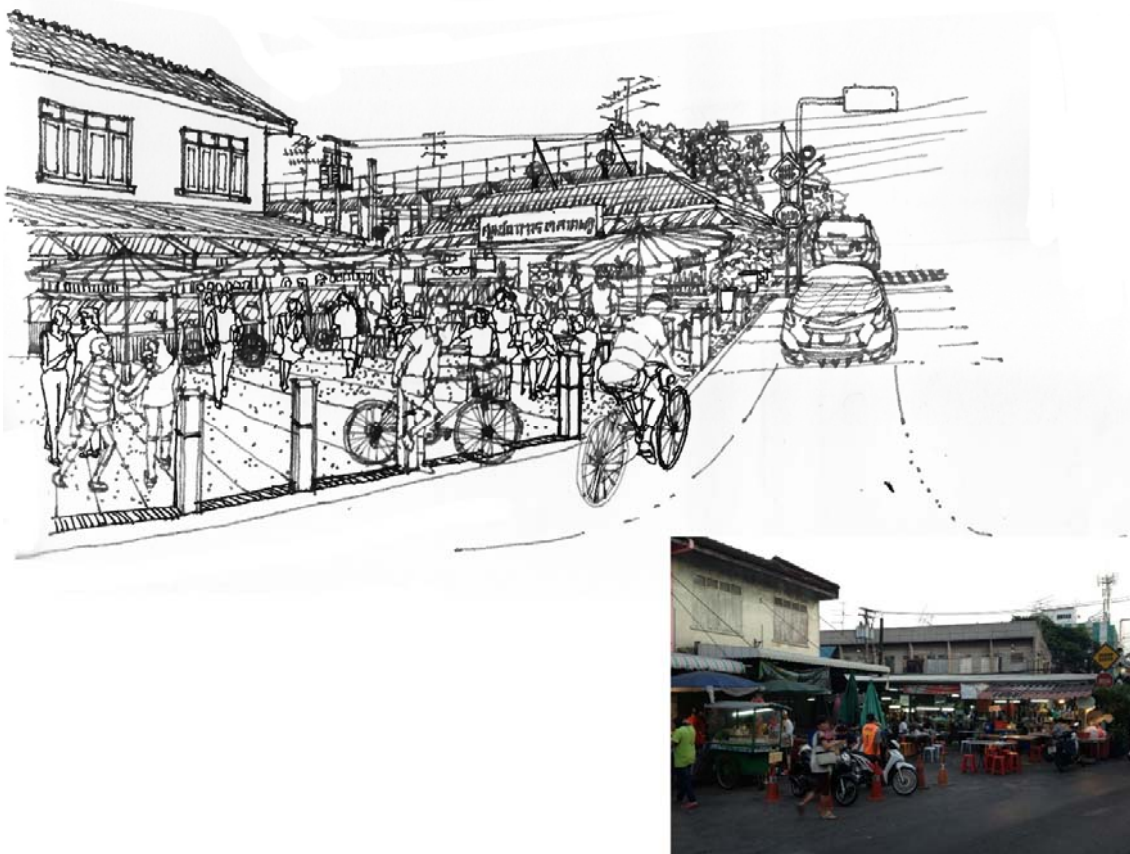
ภาพที่ 5.44 ทักษิณภาพคลองสำหรับหน้าวัดโพธิ์มนิตรซึ่งมีสถานที่สำคัญที่ถูกถล่ม
คือศาลารับเสด็จ ร.5 และต้นโพธิ์เมื่อเรือคานคอนกรีตออกกลายเป็นพื้นที่สันทนการได้ และสามารถเปิด
มุมมองจากคลองให้เห็นแนวแกน ต้นโพธิ์ศาลาและพระอุโบสถได้ดียิ่งขึ้น

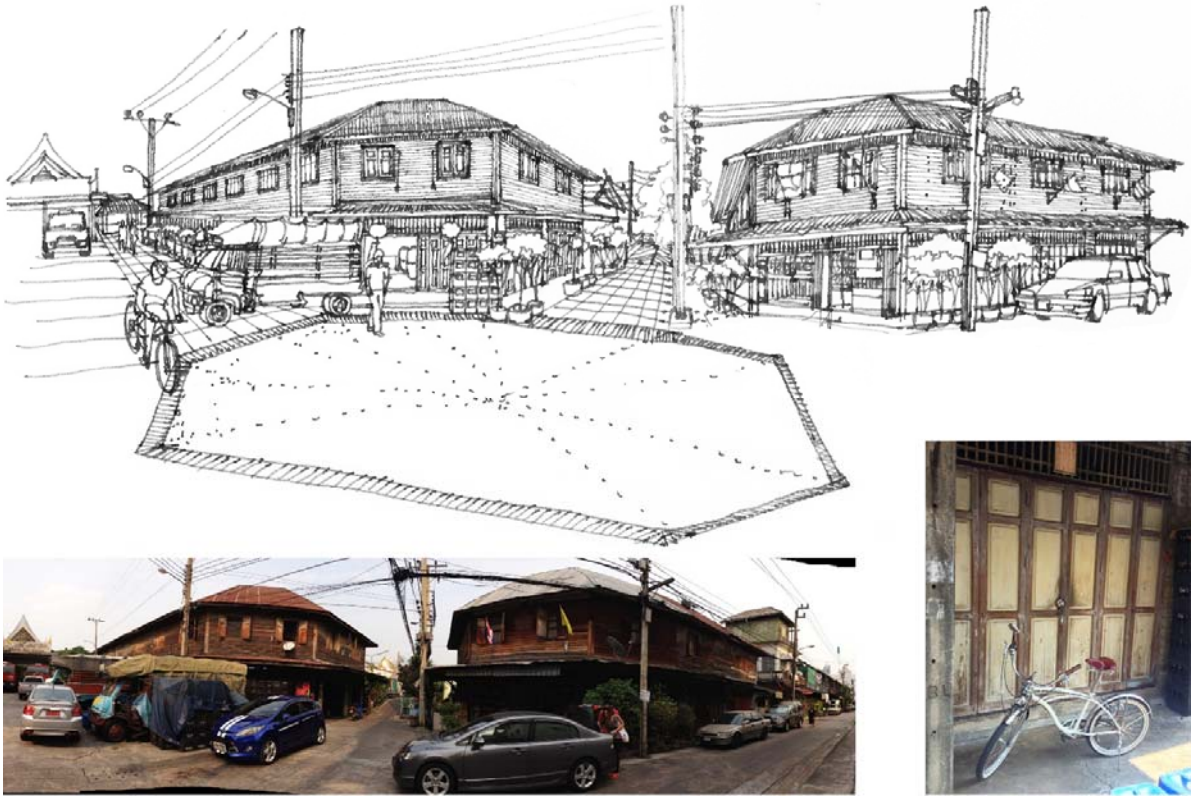
ภาพที่ 5.45 ทักษิณภาพคลองบางน้ำชน ซึ่งมีถนนซอยเทอดไท 23
คูขนานคลองผ่านบ้านคหบดีเก่า และวัดกันดารารามเมื่อรื้อคานคอนกรีตออก
ทำให้เกิดพื้นที่สัญจรคูขนานไปยังถนนใหญ่ได้

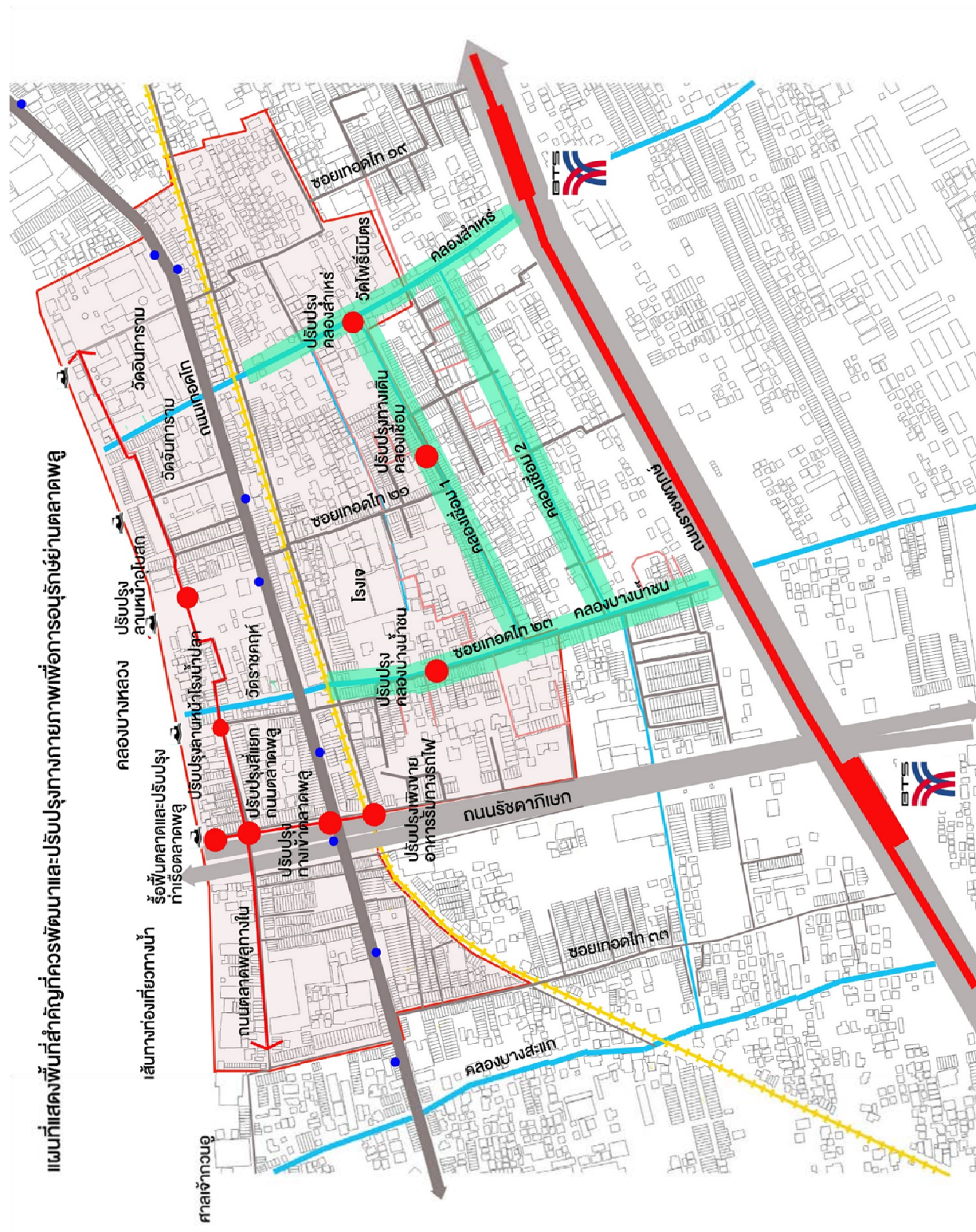
ภาพที่ 5.46 ทศนียภาพทางเดินข้างคลองเชื่อมระหว่างคลองบางน้ำชนและคลองสำเหร่
ถ้าได้รับการปรับปรุงทำให้เป็นพื้นที่วิ่งออกกำลังกายและพักผ่อนหย่อนใจได้

ภาพที่ 5.47 ทศนียภาพก่อนและหลังการปรับปรุงเพิงขายอาหารข้างทางรถไฟก่อนเข้าถนนรัชดาภิเษก

ภาพที่ 5.48 ทักษิณภาพการเปิดมุมมองถนนตลาดพลูทางในบริเวณโรงน้ำปลา และสถานีดับเพลิง
แยกซอยเทอดไท 16 ไปยังท่าเรือไปรษณีย์เดิม

แผนที่ 5.16 แสดงบริเวณพื้นที่จุดเด่นทางวัฒนธรรมในย่านตลาดพลูที่สมควรปรับปรุงและพัฒนาในอนาคต

5.9 สรุปข้อเสนอ และแผนการปรับปรุงระบบสาธารณูปโภคเพื่อรองรับการอนุรักษ์ และท่องเที่ยว สร้างสรรค์ ในชุมชนตลาดพลู

สรุปผู้รับผิดชอบการปรับปรุงทั้ง 3 หัวข้อนั้นมีดังนี้ ปัญหาสาธารณูปโภคนั้น ส่วนใหญ่เป็นเรื่อง การบริการพื้นฐาน เช่น การจัดการเก็บขยะ การดูแลไฟส่องสว่างและถังดับเพลิง ซึ่งมีหน่วยงานที่รับผิดชอบ ในท้องถิ่น คือ ฝ่ายรักษาความสะอาด ฝ่ายโยธา ฝ่ายเทศกิจ และฝ่ายพัฒนาชุมชนและสวัสดิการสังคม สำนักงานเขตธนบุรี ที่สามารถประสานงานกับชุมชน กลุ่มอปพร. เขตธนบุรี ให้ดำเนินงานได้ ในส่วนของ สาธารณูปโภคขนาดใหญ่ เช่น การดูแลคลอง รื้อถอนโครงสร้างที่รูก้ำคลอง และปรับปรุงถนนนั้น ต้องมี หน่วยงานรับผิดชอบ ในระดับที่สูงขึ้นไป เช่น สำนักการระบายน้ำ สำนักการโยธา และสำนักการจราจร และขนส่งกรุงเทพมหานครที่สามารถผลักดันให้เกิดขึ้นได้ สำหรับการแก้ไขปัญหาการจราจรนั้น จึงมีข้อเสนอแนะ ที่สามารถทำได้ในระดับหน่วยงานท้องถิ่น ในการขอความร่วมมือกับกลุ่มผู้ให้บริการรถ สีส้มเล็กในการจัดระบบปล่อยรถที่เหมาะสม สถานที่จอดรถ และเพิ่มเส้นทางวิ่งเข้าหาสถานีรถไฟฟ้า เป็นการลดการใช้รถส่วนตัวได้

ในด้านการบริหารจัดการพื้นที่นั้น การจัดระเบียบที่จอดรถข้างสะพานลอยถนนรัชดาภิเษก และการปรับปรุงพื้นที่ใต้สะพานลอยถนนรัชดาภิเษกเพื่อรื้อฟื้นตลาดพลูริมหน้านั้นต้องมีหน่วยงานหลักของ กรุงเทพมหานครเข้ามาร่วมผลักดัน คือสำนักงานตลาดซึ่งเป็นเจ้าของพื้นที่ส่วนหนึ่ง สำนักการระบายน้ำซึ่ง รับผิดชอบพื้นที่ในคลอง กองจัดรูปที่ดินและฟื้นฟูเมือง สำนักผังเมือง ซึ่งมีหน้าที่ ปรับปรุงและฟื้นฟูย่านสำคัญ ของเมือง และสำนักวัฒนธรรม กีฬาและท่องเที่ยว ที่ดูแลให้มีสาธารณูปโภค เช่น แผนที่ ป้ายข้อมูล ประวัติศาสตร์ต่างๆ สำหรับการสันทนากการ และการท่องเที่ยวที่เหมาะสม และเป็นเอกภาพกับย่านอื่นๆ ของกรุงเทพมหานครได้

บทที่ 6

มรดกทางวัฒนธรรมของย่านตลาดพลู

การศึกษาและวิเคราะห์มรดกทางวัฒนธรรมของย่านตลาดพลู ซึ่งในที่นี้จะกล่าวถึงเฉพาะมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้เท่านั้น ซึ่งมนุษย์อยู่อาศัยและดำเนินชีวิตในสภาพแวดล้อมหรือสังคมใดสังคมหนึ่งจะทำให้เกิดภูมิทัศน์วัฒนธรรมเฉพาะพื้นที่ ซึ่งควรค่าแก่การอนุรักษ์ พัฒนาเป็นเส้นทางท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่สำคัญ ซึ่งในย่านตลาดพลูมีสถานที่สำคัญ ประเพณีวัฒนธรรม อาหารการกิน ที่สำคัญเป็นต้น

6.1 ศาสนสถาน

ศาสนสถานเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของย่านตลาดพลู ได้แก่ วัดวาอารามและโรงเจ ซึ่งเป็นศูนย์รวมจิตใจของพุทธศาสนิกชนในชุมชน ศาสนสถานที่จัดเป็นมรดกทางวัฒนธรรมได้แก่ วัดอินทาราม วัดจันทาราม วัดราชคฤห์ วัดโพธิ์นิมิตร ศาลเจ้าตึกดิน ศาลเจ้าบิดาพระเพลิง และโรงเจ

สถานที่ดังกล่าวล้วนแล้วแต่มีประวัติศาสตร์ที่ยาวนานและยังคงทำหน้าที่บอกเล่าเรื่องราวความเชื่อ ความศรัทธาของชุมชนมาอย่างยาวนานจวบจนถึงปัจจุบัน

6.1.1 วัดอินทารามวรวิหาร

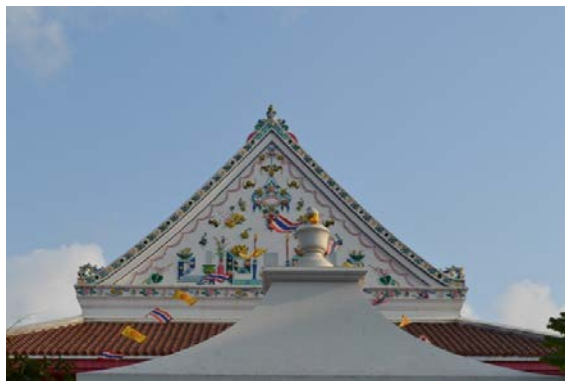
วัดอินทาราม หรือวัดบางยี่เรือ พระอารามหลวงชั้นตรีชนิดวรวิหาร เป็นวัดที่สร้างสมัยอยุธยาและเป็นวัดหลวงในสมัยกรุงธนบุรี พระเจ้าตากสินมหาราชทรงปฏิสังขรณ์พระอารามและทรงสร้างพระอุโบสถหลังใหม่ มีโบราณวัตถุที่สำคัญคือพระแท่นบรรทมไสยาสน์ เป็นพระราชาสน์ที่พระเจ้าตากสินมหาราชทรงศิลปะและเจริญกรรมฐาน นอกจากนี้ พระอุโบสถของวัดอินทารามเป็นพระอุโบสถที่สร้างขึ้นใหม่ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 3) ภายในประดิษฐานพระพุทธรูปยืน เป็นพระพุทธรูปสมัยสุโขทัย ปางมารวิชัย ส่วนด้านหน้าของพระอุโบสถเก่ามีพระเจดีย์กู่ชาติ คือ พระเจดีย์ที่บรรจุพระบรมอัฐิของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ยอดบัวกลุ่มคู่กับพระเจดีย์บรรจุพระบรมอัฐิของสมเด็จพระอัครมเหสี ซึ่งมียอดเป็นปล้องไฉน ทางด้านหลังวัดมีศาลาท่าน้ำหลังเล็กสี่เหลี่ยม มีลวดลายแบบขนมปังขิง มีชื่อเรียกว่า “ศาลาภิรมย์ภักดี” ศาลาแห่งนี้ก็คือท่าเรือเมล์ขาว ซึ่งเป็นเรือเมล์ของพระยาภิรมย์ภักดี

ภาพที่ 6.1 วัดอินทารามวรวิหาร

6.1.2 วัดจันทารามวรวิหาร

วัดจันทาราม หรือวัดบางยี่เรือกลาง พระอารามหลวงชั้นตรีชนิดวรวิหาร เป็นวัดที่สร้างสมัยอยุธยา และบูรณะในสมัยรัชกาลที่ 3 คือรูปทรงศิลปะแบบจีน ภายในพระอุโบสถมีพระพุทธรูปห้ามสมุทรทรงเทริด ประทับอยู่ โดยพระพุทธรูปมีลักษณะเป็นไม้แกะสลักรูปทรงขุนต่ำประดิษฐานอยู่คั่นกลางระหว่างประตูซ้าย - ขวาด้านหน้าพระอุโบสถและมีจิตรกรรมฝาผนังเป็นศิลปะแบบจีน มีการขึ้นทะเบียนกรมศิลปากรไว้แล้ว

ภาพที่ 6.2 วัดจันทารามวรวิหาร

6.1.3 วัดราชคฤห์วรวิหาร

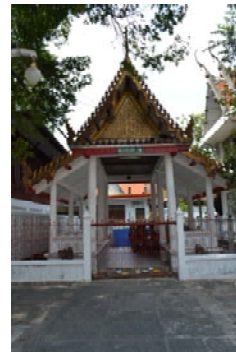
วัดราชคฤห์ หรือวัดบางยี่เรือใต้ หรือวัดมอญ พระอารามหลวงชั้นตรีชนิดวรวิหาร เป็นวัดที่สร้างใน สมัยอยุธยาตอนปลาย โดยชาวมอญที่อพยพมาพักอาศัยในบริเวณใกล้เคียง มีการบูรณะครั้งใหญ่ในสมัยกรุง ธนบุรีเป็นราชธานี โดยพระยาสิทธิราชเดโช หรือ “พระยาพิชัยดาบหัก” เป็นผู้ริเริ่มการบูรณะและสร้างพระ อุโบสถ พระปรางค์เหลี่ยมย่อไม้ยี่สิบอยู่ด้านหน้าพระวิหารใหญ่ นอกจากนี้เจ้าพระยาพระคลัง (หน) ได้สร้าง เขามอเป็นภูเขา ประดับด้วยหินจากทะเล บนยอดเขาสร้าง “มณฑปจตุรมุข” เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปบาท จำลอง สร้างพระสถูปและนำพระบรมธาตุมาบรรจุไว้ ภายในวัดราชคฤห์มีสิ่งที่สำคัญก็คือ พระพุทธรูปปาง ถวายพระเพลิง ซึ่งตามพุทธประวัติ เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จปรินิพพานแล้ว บรรดาศิษยานุศิษย์ก็นำพระสรีระ ของพระองค์มาถวายพระเพลิง โดยท่านอนงคาราช พระเศียนหนุพระเขนย พระกรทั้งสองข้างแนบพระองค์ หลังพระเนตร และมีพระมหากัสสปะนั่งพนมมืออยู่ที่พระบาท

ภาพที่ 6.3 วัดราชคฤห์วรวิหาร

6.1.4 วัดโพธิ์นิมิตรสถิตมหาสีมาราม

สร้างขึ้นสมัยรัชกาลที่ 5 พ.ศ.2416 สมเด็จพระวันรัตได้ถวายที่ดินสร้างเป็นพระอารามเรียกชื่อว่า “วัดโพธิ์” เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้กับบิดามารดา และในปี พ.ศ. 2417 ท่านได้ขอพระราชทานวิสุงคามสีมา และพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานนามวัดใหม่ว่า “วัดโพธิ์นิมิตร” ชาวบ้านนิยมเรียกกันว่า “วัดโพธิ์ตลาดพลู” และได้มีการเสด็จพระราชดำเนินทางชลมารค เพื่อถวายผ้าพระกฐินที่วัดโพธิ์นิมิตร ใน พ.ศ. ๒๔๓๒ พร้อมกับพระราชทานพระราชทรัพย์ จ้างช่างเขียนชื่อพระอาจารย์แดงจิตรกรฝีมือเอกให้เขียนภาพที่ผนังพระอุโบสถ ภาพที่เขียนนั้นเกี่ยวกับพระอารามหลวงในกรุงเทพและหัวเมืองที่ผูกพัทธสีมาโดยใช้ธรรมชาติ เช่น ภูเขา แม่น้ำเป็นนิมิตรภาพประเพณีต่าง ๆ และภาพพระเจ้าอโศกมหาราชทรงตอนกิ่งพระศรีมหาโพธิ์ เป็นต้น ต่อมาในปี พ.ศ. 2433 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงรับวัดโพธิ์นิมิตรเป็นพระอารามหลวง ภายในวัดมีโบราณสถานที่สำคัญ ได้แก่ เจดีย์ทรงระฆังคว่ำจากประเทศศรีลังกา ภายในพระอุโบสถของวัดประดิษฐานพระพุทธรูปปางมารวิชัย มีมหาเสมาอยู่นอกอุโบสถ 4 ทิศ เหมือนมีใบเสมา 2 ชั้น ทำน้ำริมคลอง อยู่ทางด้านหลังพระอุโบสถ มีหลังคามุงกระเบื้องหน้าบันประดับช่อฟ้า ใบระกาหางหงส์ ทำเป็นอย่างทรงโรงมีขนาด ๒ ห้อง มีหลังคาพาไลโดยรอบ ตอนใต้ของพาไลทั้ง ๒ ข้างยกพื้นปูกระดานให้คนนั่งพักได้ พลับพลาประดับเศียรจระเข้กาลที่ 5 เป็นอาคารทรงไทย

ภาพที่ 6.4 วัดโพธิ์นิมิตรสถิตมหาสีมาราม

6.1.5 วัดกัณฑ์ธาราราม

เป็นวัดที่สร้างขึ้นโดยราษฎร คือ จีนกันและอำแดงจิบและครอบครัวได้ยกที่ดินสวนพลูประมาณ 4 ไร่ ให้เป็นวัด คนในชุมชนจึงเรียกกันว่าวัดใหม่จีนกัน โดยสร้างในสมัยรัชกาลที่ 5 ลักษณะพระอุโบสถ เป็นแบบมอญ มีลวดลายจีน คล้ายกับวัดราชคฤห์

ภาพที่ 6.5 วัดกัณฑ์ธาราราม

6.1.6 ศาลเจ้าแม่อาเนี้ยว (โหวเจียะหยี่อาเนี้ยเก็ง)

ศาลเจ้าแม่อาเนี้ยว (โหวเจียะหยี่อาเนี้ยเก็ง) หรือศาลเจ้าแม่กวนอิม มีอายุเก่าแก่ 150 ปี เป็นอาคารชั้นเดียวแบบแผ่ว้าง ภายนอกอาคารมีโรงเล่นจ๊วและฉายหนังกลางแปลง มีลักษณะแบบเปิดไม่มีผนังกันมีหลังคาคลุมด้านบนยกพื้นได้สูง เมื่อก่อนมีประชาชนมาสักการะบูชาเป็นจำนวนมาก ปัจจุบันได้มีจำนวนลดลง เป็นที่นิยมเฉพาะวันพระใหญ่ของจีนและประเพณีนับแม่ซื่อ

ภาพที่ 6.6 ศาลเจ้าแม่อาเนี้ยว

6.1.7 ศาลเจ้าพ่อเขาดก

ศาลเจ้าบิดาเขาดก ตั้งอยู่ในบริเวณราชคฤห์ เป็นอาคารคอนกรีตเสริมเหล็ก ผนังก่ออิฐถือปูน ศิลปะแบบกังฉินและทำรั้วกำแพงข้างศาล ตามความเชื่อโบราณที่ว่า หากรอยพระพุทธรูปประทับอยู่ที่ใด บริเวณใกล้เคียง (ห่างจากรอยพระพุทธรูปไม่เกิน 5 กิโลเมตร) จะต้องสร้างศาลเจ้าบิดาเขาดกเพื่อให้ช่วยดูแลสถานที่ศักดิ์สิทธิ์

ภาพที่ 6.7 ศาลเจ้าพ่อเขาดก

6.1.8 ศาลเจ้าพ่อพระเพลิง

ศาลเจ้าพ่อพระเพลิง หรือฮ่วยตึงเอี้ย สร้างขึ้นในปี 2518 ในอดีตตั้งอยู่บริเวณสถานีดับเพลิง ตลาดพลู เป็นศาลเจ้าที่สำคัญกับชุมชนที่ประกอบอาชีพที่ต้องใช้เตาไฟ ทั้งในกิจการหุงหาอาหารต่างๆขาย ภัตตาคาร หรือ ในอุตสาหกรรมอื่นๆ เช่นโรงต้มปลาทุ โรงน้ำปลา ซิอิ้ว โรงย้อมคราม ตลาดพลู ศาลเจ้าเก่านี้อยู่ติดน้ำ คลองบางหลวง ต่อมา ได้สร้างสถานีดับเพลิงข้างที่ทำการทำกิจกรรมคั้บแคบ จนได้ย้ายไปสร้างศาลใหม่ใกล้ โรงสีვნไถ ในซอยเทอดไท 22 แทนแต่ยังมีผู้ที่นิยมมาไหว้และขอพรจากศาลเจ้าเดิมอยู่ตลอดมา

ภาพที่ 6.8 ศาลเจ้าพ่อพระเพลิง

6.1.9 โรงเจเสียงแข่งตั้ง

หรือโรงเจใหญ่ เป็นศาสนสถานอันเก่าแก่อายุเกือบ 100 ปี โรงเจแห่งนี้ถือเป็นศูนย์กลางของคน ชุมชนโรงเจ เนื่องจากภายในบริเวณโรงเจมีพระพุทธรูปพม่าซึ่งทำจากหิน โดยโอษฐ์ของพระพุทธรูปที่มีสีแดง ซึ่งหมายถึงการยังมีชีวิตอยู่ของพระพุทธรูปเจ้า ส่วนศาลเจ้าด้านหลังพระพุทธรูปนั้นก็มีส่วนมงคล อย่างค้ำคาวที่มีความเชื่อ (แบบจีน) ว่าเป็นสัตว์ชั้นสูงเพราะบินอยู่บนฟ้า เป็นสัตว์แห่งการมีชีวิตที่ยืนยาว ภายในศาลเจ้ามีทั้ง พระพุทธรูปของศาสนาพุทธแบบไทยและเทวรูปตามความเชื่อแบบจีน โรงเจจะเป็นที่นิยมจากประชาชน ในช่วงเทศกาลกินเจ

ภาพที่ 6.9 โรงเจเสียงแข่งตั้ง

6.1.10 ศาลเจ้าตึกดิน

ศาลเจ้าตึกดิน หรือ โถวหลงซัน หรือ เทพ ปุนเถ้ากง เป็นศาลเจ้าคู่ชุมชนจีนเพราะเปรียบเสมือนเจ้าที่คุ้มครองให้คนในชุมชนอยู่เย็นเป็นสุข ทำมาค้าขึ้น ชาวจีนโพ้นทะเลจึงนิยมสร้างไว้ในชุมชน เมื่อตั้งถิ่นฐานได้เป็นหลักแหล่ง ศาลเจ้าแห่งนี้ตั้งมาเมื่อใดไม่ทราบแน่ชัด แต่คนเก่าแก่ในชุมชนที่อายุ มากกว่า 80 ปี บอกว่าเห็นศาลเจ้านี้ตั้งแต่จำความได้ แต่มีเรื่องเล่าว่า เป็นพี่น้องกับศาลเจ้าอีก 2 แห่งในละแวกนี้คือ ศาลเจ้าสูง หรือ ศาลเจ้าบางยี่เรือที่อยู่ตรงข้ามทางรถไฟ ไปทางวัดอินทาราม และศาลเจ้าแม่กวนอิม ที่บางขุนเทียน ใกล้ วัดราชโอรส ศาลเจ้าโถวหลงซัน คือตั้งอยู่กับพื้นดิน โถว คือดิน คนแต่จื๋วนิยมวางศาลไว้กับพื้น ในขณะที่ ศาลเจ้าสูง หรือ กุ่ยคาซัน คืออยู่บนพื้นยกสูงตาม แบบคนฮกเกี้ยนนิยมทำ

ภาพที่ 6.10 ศาลเจ้าตึกดิน

6.2 พาณิชยกรรม

บทบาทที่สำคัญของตลาดพลูในอดีต คือเป็นศูนย์กลางพาณิชยกรรมทั้งทางน้ำทางบกที่สำคัญมากในอดีตของย่านฝั่งธนบุรี แม้ว่าปัจจุบันบทบาท ความสำคัญด้านพาณิชยกรรมของชุมชนจะลดลง แต่ร้านค้าหลายแห่งยังคงสืบทอดกิจการและมีชื่อเสียงโด่งดังจนถึงปัจจุบัน วิถีชีวิตของบิดาค้าแม่ค้าริมคลองบางกอกใหญ่แห่งนี้นับเป็นมรดกทางวัฒนธรรมอีกอย่างหนึ่งที่สามารถบอกเล่าความเป็นมาในอดีตของชุมชนริมน้ำแห่งนี้ได้เป็นอย่างดี

6.2.1 ร้านสุณีข้าวหมูแดงตลาดพลู

ตั้งอยู่ริมทางรถไฟ เจ้าของคือ คุณสุณี ลิ้มเฉลิม ประกอบกิจการตั้งแต่ปี 2500 โดยสืบทอดกิจการจากครอบครัวสามีเป็นคนแซ่ลิ้ม เป็นคนแต่จื๋ว ในอดีตตั้งอยู่บริเวณสถานีรถไฟและได้ย้ายมาอยู่ที่ตั้งปัจจุบัน ได้เปลี่ยนสูตรจากแต่จื๋วเป็นสูตรแคะ จากเมืองเหมยเซียน มีความพิเศษที่การคัดหมูที่มีคุณภาพ น้ำหมักหมูแดงเป็นน้ำเคี่ยวกระดูกหมูอย่างเข้มข้นและใส่สา กระเทียม น้ำตาลแดง น้ำราด ใช้น้ำแทนถั่วลิสง

ภาพที่ 6.11 ร้านสุณีข้าวหมูแดงตลาดพลู

6.2.2 ร้านกระเพาะปลานายบัว

ตั้งอยู่ปากซอยเทอดไท 21 เจ้าของคือ คุณภาวิกา ชัยเชิดชู สืบทอดกิจการจากพ่อสามี คือนายบัว แซ่หลือ เป็นคนแต่จิว สมัยก่อนหาบขายในสวนแถวตลาดพลูเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งตอนนี้เป็นรุ่นที่ 3 มีอายุมากกว่า 80 ปี เป็นกระเพาะปลาที่มีสูตรพิเศษมาจากอาม่า รสดั้งเดิมไม่มีเส้น ล้างกระเพาะปลาให้สะอาด แช่ล้างน้ำนานหลายน้ำ เลือดนึ่ม หน่อไม้สดหั่นขวาง แป้งที่ใช้เป็นแป้งพิเศษจากจอกไม้คั้นตัวง่าย หม้อกระเพาะปลาแยกระหว่างมีหน่อไม้กับไม่มี และเครื่องในกับน่องไก่ น้ำต้นจะต้องเคี่ยวกระดูกไก่ทั้งวัน และหั่นล้างกระเพาะปลาให้สะอาด โดยที่ยังคงใช้เตาถ่านประกอบการทำกระเพาะปลา แม้ในรถเข็นยังใช้เตาถ่านอยู่

ภาพที่ 6.12 ร้านกระเพาะปลานายบัว

6.2.3 ร้านเจ้าเองกระเพาะปลา กุ้ยช่าย

ตั้งอยู่ในซอยเทอดไท 27 ร้านเป็นรถเข็น เจ้าของคือเจ้าเอง คุณสิริวรรณ เมธาสุขโชค เป็นร้านขายกระเพาะปลา กุ้ยช่าย บะจ่าง ปัจจุบันเปิดขายมานานกว่า 70 ปี โดยสืบทอดกิจการมาจากบิดา คนจีนแต่จิว ชื่อลี้ อ้วน เต่า ซึ่งเคยทำบะจ่างส่งสำเพ็งมาก่อน ได้สูตรจากอาโกวที่เมืองจีน กระเพาะปลา ต้องเลือกกระเพาะปลาที่สะอาด นุ่ม ทอดน้ำมันครั้งเดียว จะนุ่มเวลาแช่น้ำ น้ำซุปเป็นน้ำต้มกระดูกไก่ บะจ่าง ต้องเอา

ส่วนผสมมาผัดก่อนให้หอมแล้วถึงห่อ รสหวานคือใส่เผือกให้มีรสหวานเล็กน้อย ใส่แปะก๊วยเชื่อม ถ้าไม่เชื่อมก่อนจะขม กุ้ยช่ายใส่หน่อไม้จะอ่อนนุ่ม เอามาจากปราจีนบุรี เลือกที่ไม่มีเสี้ยน

ภาพที่ 6.13 ร้านเจ๊เองกระเพาะปลา กุ้ยช่าย

6.2.4 ร้านเป่งล้ง กุ้ยช่ายเจ้ดั่งเดิมตลาดพลู

ตั้งอยู่บริเวณวัดราชคฤห์ เจ้าของคือ คุณจินทนา เหล่าบวรพงษ์ สืบทอดกิจการจากครอบครัวสามี ซึ่งอาม่าของสามีเคยทำ และสามีคือคุณเป่งล้ง แซ่เล่า คนจีนแต่จิว ประกอบกิจการมากกว่า 100 ปี มีลักษณะพิเศษคือ เป็นกุ้ยช่ายสีชมพูซึ่งใช้ในการไหว้เจ้า พิธีสำคัญต่างๆ โดยใช้เทคนิคการนวดแบ่งแบบดั้งเดิม กวนแบ่งโดยใช้ไฟอ่อนจนแบ่งสุก กวนแล้วนึ่งแล้วนวดอีกจนเหนียวนุ่ม ไม่แข็งไปหรือนิ่มไป ไม่ใช้สารกันบูดในแบ่ง แบ่งห่อใส่เป็นสีชมพู เป็นรูปทรงสามเหลี่ยม คล้ายปอด เรียกว่า ถ่อก้วย ซึ่งร้านเป่งล้งเป็นญาติกับทางร้านแก้วข้าวมันไก่ และเนื้อเปื่อยตลาดพลู

ภาพที่ 6.14 ร้านเป่งล้ง กุ้ยช่ายเจ้ดั่งเดิมตลาดพลู

6.2.5 ร้านกิมแม้งกุ้ยช่าย

ตั้งอยู่บริเวณแยกตลาดพลู หน้าโรงรับจำนำ เจ้าของคือ คุณกิมแม้ง ชลธรรมังสกุล เป็นร้านขายกุ้ยช่ายที่เก่าแก่เจ้าหนึ่งของตลาดพลู ขายมานานกว่า 70 ปี โดยได้รับสูตรมาจากบรรพบุรุษของภรรยา ปัจจุบันทำขายวันละ 400 ลูกและส่งขายไปยัง วังหลัง และเขาวราช มีไส้ทั้งหมด 3 ไส้ ได้แก่ หน่อไม้ มันแกว เผือก

ความพิเศษอยู่ที่เป็นการทำกุ๋ยซ่าแบบแบ่งนึ่ง รสชาติดีมีมนๆเหนียวๆ เคล็ดลับอยู่ที่การทำแบ่งข้าวเจ้าที่ต้องเอาข้าวเจ้าแช่น้ำมาบดละเอียดผสมกับแบ่งข้าวเจ้า กุ๋ยซ่าต้องขยำกับเกลือจนไม่เหนียวแล้วผสมกุ้งสับด้วย

ภาพที่ 6.15 ร้านกิมมั่งกุ๋ยซ่า

6.2.6 ร้านกุ๋ยซ่าตลาดพลู

ตั้งอยู่บริเวณแยกตลาดพลู หน้าร้านทอง เจ้าของคือ คุณอัจฉราวรรณ ธเนศสุวรรณ เป็นร้านขายกุ๋ยซ่าที่เริ่มมาจากการทำรับประทานกันเองในครอบครัวมาก่อนประกอบกิจการ ขายมานานกว่า 50 ปี ความพิเศษอยู่ที่การทำกุ๋ยซ่าให้แบ่งบางใส่น้ำจิ้มสูตรพิเศษ จัดจ้านเปรี้ยวและเผ็ด

ภาพที่ 6.16 ร้านกุ๋ยซ่าตลาดพลู

6.2.7 ร้านแก้วข้าวมันไก่

ตั้งอยู่บริเวณปากซอยเทอดไท 21 เจ้าของคือ เฮียแก้ว หรือคุณทวี ชโลทวีกษิต เป็นคนจีนแต่จิวแซ่เล่า เปิดขายมา 36 ปี ในสมัยก่อนร้านเปิด 2.00 น. ปิด 14.00 น. เนื่องจากสมัยก่อนคนที่เลิกจากการเที่ยวแล้วมากินเยอะ ปัจจุบันปรับเปลี่ยนเวลาตามกลุ่มลูกค้าเป็นเปิด 4.00 น. ปิด 17.00 น. เคล็ดลับที่สำคัญคือ ใช้ไก่ตอนเนื้อนุ่มไม่ใช่ไก่ขาวที่จับขายทุก 45 วัน ไก่ตอนเลี้ยงนานกว่าเนื้อแน่นนุ่ม ข้าวมันหุงหม้อใหญ่ๆ วันละ 250 กิโล ไก่วันละ 24 ตัว น้ำมันจากไก่เอามาเจียว ของที่ใช้ต้องสดใหม่เสมอ พิถีพิถันกับการปรุงต้องซังส่วนผสมที่แน่นอน ไก่เลาะมาใหม่ๆจะสดนิ่มไม่แห้งน่าทาน ถ้าทิ้งไว้นานจะแห้ง ต้มไก่ในช่วงเช้าแต่ขายดีจึงไม่มีการค้าง น้ำซุปลี้น้ำผักชี ใบเตย

ภาพที่ 6.17 ร้านแก้วข้าวมันไก่

6.2.8 ร้านลิ้มโกชนา

ตั้งอยู่บริเวณปากซอยเทอดไท 25 เจ้าของคือ คุณพรพรรณ มาตสุวรรณากิจ เป็นร้านเก่าแก่เปิดมานานกว่า 32 ปี โดยสืบทอดมาจากสามี เฮียลิ้ม ซึ่งเป็นคนจีนแต้จิ๋ว จากนครปฐมแต่ก่อนตั้งอยู่บริเวณซอย 21 เข้าร้านสู่ศุภอรรถข้างแก้วข้าวมันไก่ ย้ายมาอยู่ที่ปัจจุบันเมื่อตึกเสร็จ มีความพิเศษที่ หุงข้าวหม้อต่อหม้อ ใช้ น้ำมันไก่นำมาเจียวกระเทียมแล้ว เอน้ำแกงใส่ จากนั้นเทลงผสมหุงข้าว สูตรแต้จิ๋ว หุงข้าวใช้ไฟแรงแล้วเบาลง ให้อร่อยนาน น้ำต้มไก่เหลือจากหุงข้าว นำมาทำน้ำแกงโดยใส่เลือด ผักกาดดอง แต่ก่อนนั้นใช้ฟักและหัวไชเท้า ด้วยแต่คนไม่ชอบ ไก่เองก็มีสูตร เวลาต้มต้องเน้นให้น้ำเดือด แล้วค่อยเบาลง ต้มจนสุก ถ้าต้มนานขึ้นเนื้อจะเหนียวแต่นุ่มกว่า มีความน่าสนใจอีกประการคือเป็นร้านที่เปิด 24 ชั่วโมงมานานตั้งแต่ 20 ปีที่แล้ว

ภาพที่ 6.18 ร้านลิ้มโกชนา

6.2.9 ร้านเนื้อเปื่อย ต. จันทรเพ็ญ

ตั้งอยู่บริเวณหน้าสถานีรถไฟตลาดพลู ริมถนนเทอดไทรระหว่างซอย 16 กับ 18 เจ้าของคือ คุณนครชิต นิติยานนท์ เป็นร้านเก่าแก่ที่เปิดขายมานานกว่า 60 ปี สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ คือคุณลิ้ม เคียงแข็ง เป็นคนจีนแต้จิ๋ว มีชื่อเสียงโด่งดังในเรื่องน้ำซุปละเนื้อเปื่อย มีเคล็ดลับในการทำน้ำซุปลือ ใส่กระดูกขาหมู เนื้อสามชั้น ทั้งฝืน และเทเครื่องปรุงทุกอย่างลงในหม้อก้วยเตี่ยว แล้วเติมน้ำสะอาดลงไปให้เต็ม ใช้ไฟอ่อนๆ ต้มเคี่ยวนานประมาณ 4-5 ชั่วโมง จนได้น้ำซุปละก้วยเตี่ยวเนื้อวัวอกรสหวานจากไขกระดูก และดึงรสเนื้อเปื่อยออกมาได้

มากที่สุด เนื้อนุ่มกำลังดี ไม่เหนียวหรือเละจนเกินไป พร้อมกับมีกลิ่นหอมจากเครื่องเทศทุกชนิด ในขณะที่กำลังต้มเนื้ออยู่นั้น จะมีน้ำมันจากเนื้อสามชั้นวู่วกระจายอยู่บนผิวน้ำซุป ใช้ทัพพีช้อนตักเอาไขมันออกให้หมด ต้มเคี่ยวไปสักพัก เนื้อสามชั้นจะเป็นเนื้อเปื่อยนุ่มอร่อยแล้วค่อยหันเป็นชิ้นๆ นอกจากนี้ยังมีเนื้อสดธรรมดา และเนื้อกรอบหรือเนื้อน่องลาย ลูกชิ้นธรรมดาและลูกชิ้นเอ็น ส่วนเครื่องในก็มีตับ หัวใจ ม้าม ผ่าซี่ริ้ว เอ็นปอด ไส้อ่อน ขอบกระดูก

ภาพที่ 6.19 ร้านเนื้อเปื่อย ต. จันทรเพ็ญ

6.2.10 ร้านบะหมี่ตงเล้ง

ตั้งอยู่บริเวณตลาดริมทางรถไฟ ซอยเทอดไท 25 เจ้าของคือคุณฮ้าง หรือคุณพิเชษฐ์ ธรรมวิวัฒนา เป็นร้านบะหมี่เก่าแก่ที่มีชื่อเสียงในตลาดพลูเปิดมานานกว่า 60 ปี โดยสืบทอดกิจการมาจากบรรพบุรุษ คือ นายหลี่ ตงเล้ง เป็นคนจีนแต่ใจ ความพิเศษของร้านนี้คือ ทำเส้นบะหมี่เอง เส้นเล็กบางกว่าแต่เหนียวนุ่มกว่า ไข่ไข่ใบใหญ่และใส่ไข่มากเป็นพิเศษ เลือกแป้งที่เกรดดีที่สุด ส่วนหมูแดงหมักข้ามคืน ลูกชิ้นปลาทำเอง หมูกรอบหอมทอดในน้ำมันที่ไม่ร้อนและเย็นเกินไป

ภาพที่ 6.20 ร้านบะหมี่ตงเล้ง

6.2.11 ร้านบะหมีนายก้า

ตั้งอยู่บริเวณซอยเทอดไท 27 เจ้าของคือ คุณประเสริฐ เมธาลิขิต เป็นร้านเก่าแก่เปิดมานานกว่า 90 ปี โดยเริ่มมาจากบรรพบุรุษซึ่งเป็นคนจีนแต่จิว แซ่หลี่ เป็นพี่น้องกับร้านหมี่ตงเล้ง นายก้า เริ่มทำบะหมี่ ก่อนเป็นเจ้าแรกในย่านนี้ ในสมัยก่อน ตีแป้ง นวดเส้นด้วยมือ นวดแล้วเอาไปเข้าเครื่องรีดตัด บิดาเป็นคนทำเส้นด้วยมือ ต่อมาบิดาไปสั่งทำเครื่องรีด ตัดเส้นบะหมี่ มาตั้งแต่ 50-60 ปีมาแล้ว จนร้านที่ทำเครื่องรีดบะหมี่ ทำเครื่องขาย กลายเป็นที่แพร่หลายต่อมา สมัยก่อนตีมือใช้ไม้กระทุ้ง ปัจจุบันยังเก็บไม้ท่อนนั้นไว้บูชาจนทุกวันนี้ ความพิเศษของร้านนี้คือ เส้นบะหมี่ทำเอง 20 กิโล โดยใช้ไข่ 100 กว่าฟองต่อวัน หมูแดงคัสดพิเศษแล้วนำไปด้วยอย่างเตาถ่าน น้ำซุปรดัมกระดูกหมู

ภาพที่ 6.21 ร้านบะหมีนายก้า

6.2.12 ร้านหลุยส์บะหมี่เกี๊ยวกุ้งลูกชิ้นปลา

ตั้งอยู่บริเวณหน้าตลาดรัชดาภิเษก เจ้าของคือ คุณคมคาย เกิดวิชัย เป็นร้านบะหมี่ หมูแดง เกี๊ยวกุ้ง ลูกชิ้นปลา ฮี้อก๊วย แม้จะเปิดให้บริการมาเพียง 12 ปี แต่ร้านนี้จัดเป็นร้านหนึ่งที่มีชื่อเสียงในตลาดพลู สามิเด็ม แซ่ลี ปัจจุบันนามสกุลแสงสิริสกุล เดิมทำกุ๋ยซ่าย อยู่ตรอกโรงเจ

ภาพที่ 6.22 ร้านหลุยส์บะหมี่เกี๊ยวกุ้งลูกชิ้นปลา

6.2.13 ร้านเตี้ยเย็นตาโฟ

ตั้งอยู่บริเวณริมทางรถไฟ ตลาดพลู เจ้าของคือ คุณวรพล เสริมเกียรติกุล เป็นร้านขายเย็นตาโฟแบบดั้งเดิม เปิดให้บริการมานานกว่า 70 ปี เทคนิคพิเศษของร้านคือ นำผักบุ้งไปลวกน้ำร้อนก่อน แล้วจึงใช้กรรไกรตัดเป็นชิ้นๆทำให้สดกรอบไม่นิ่มหรือดิบจนเกินไป ซอสเย็นตาโฟที่นี่มีสีแดงไปทางส้ม ลูกชิ้นปลาทำเองมีขนาดเล็กกว่าปกติ แต่มีกลิ่นพริกไทยโดดเด่น เน้นการปรุงที่ละซาม

ภาพที่ 6.23 ร้านเตี้ยเย็นตาโฟ

6.2.14 ร้านหอยราดหน้า

ตั้งอยู่บริเวณปากซอยวัดบางสะแก เจ้าของคือ คุณสุพรรณิ รมนียกุล เป็นร้านเก่าแก่เปิดมานานกว่า 54 ปี โดยสามีคือคุณวสันต์ หรือหอย แซ่เฮ้า บรรพบุรุษเป็นคนจีนแต้จิ๋ว เป็นผู้ริเริ่มกิจการ ความพิเศษคือเส้นหมี เส้นใหญ่รับมาจากร้านเฮียโรเดิม ผัดไฟแรงจนหอมกลิ่นกะทะ ราดหน้าสูตรนี้ได้มาจากเพื่อนของทวด ส่วนน้ำซุ้ต้มด้วยกระดูกหมู เมื่อน้ำหมดก็เติมกระดูกลงไปพร้อมกัน ตั้งหม้อซุ้กระดูกหมูให้ร้อน ส่วนต้มยำสูตรใสนมสด ได้สูตรมาจากจังหวัดภูเก็ต ซึ่งถือว่าเป็นต้นตำรับต้มยำกุ้งนมสด เจ้าแรกๆ ในกรุงเทพมหานคร

ภาพที่ 6.24 ร้านหอยราดหน้า

6.2.15 ร้านเต็กเฮง หมี่กรอบจีนหลี

ตั้งอยู่บริเวณซอยเทอดไท 18 ใกล้กับท่าเรือตลาดพลู เจ้าของคือนางอารมณ นิติพรวิสิทธิ์ เอี่ยมองอาจ เปิดมานานกว่า 100 ปี สืบทอดกิจการมาจากพ่อสามี คือ จีนหลี แซ่ฝู เป็นคนจีนไหหลำผัดหมี่ ควันโขมจริมคลองบางหลวง ตรงทำนน้ำ ลั่นเกล้ารัชกาลที่ 5 เสด็จผ่านมาพ่อของสามีจึงได้ผัดถวาย หลังจากนั้น ลูกสะใภ้เป็นคนรับสืบทอดกิจการแทนพ่อสามี เคยมีคนในวังมาซื้อทีละ 20 กล่อง เคยไปผัดในงานวันเกิดของ นายกรัฐมนตรีด้วย และลูกสาวสองคนได้สืบทอดกิจการต่อไป และมีเมนูอาหารเพิ่ม เช่น ปลากระพงนึ่งซีอิ๊ว ปลาจระเม็ดนึ่งบ๊วย ปลิงทะเล อาหารไทยอร่อยคือ แกง ต้มส้มปลากะบอก แกงเลียง แกงส้มปูทะเล ยำถั่วพลู ผัดผัสมะขวิด ความพิเศษคือ การผัดหมี่กรอบที่ไม่เหมือนใคร นำเส้นหมี่แช่น้ำ แล้วทอดน้ำมันเดือดๆ คั่วกับเนื้อปูเป็นก้อนและเครื่องปรุงจนได้ที่ หมี่จึงกรอบเหลืองแห้ง ผึ่งในตะแกรงให้สะเด็ดน้ำมัน และโปะลงไข่ดิบจนสุกเรียกไข่นอก มีให้เลือกว่าทำไข่นอก หรือไข่นู คือตอกไข่ไปเลยตอนผัด ปัจจุบันทำแต่ไข่นูไม่ค่อยมีคนสั่งไข่นอก

ภาพที่ 6.25 ร้านเต็กเฮง หมี่กรอบจีนหลี

6.2.16 ร้านแซบ

ตั้งอยู่ข้างสถานีรถไฟตลาดพลู เจ้าของคือ คุณสว่าง ปรีอารมณ และคุณวิชัย โพธิ์วัตร เปิดร้านมา ประมาณ 40 ปี สมัยก่อนขาย 3 โมงเย็น จนถึง ตี 1 เพราะมีคนมาเที่ยวกลางคืนเยอะ และเป็นตลาดโต้รุ่ง ปัจจุบันขายเพียงเลิก 20.30 น. แทน แต่เดิมเป็นลูกจ้างร้านเสวยโภชนา ซึ่งเถ้าแก่เป็นคนจีนแต่จิว พ่อเจ้าของ เสียชีวิต จึงออกมาเปิดร้านเอง มีความพิเศษที่มีเมนูอาหารเกือบ 50 อย่าง ปลา กุ้ง ต้องเลือกเองเป็นของสด ไม่ค้าง จากตลาดวัดกลางและปรับปรุงรสชาติตามใจลูกค้าด้วย คัดค้นจากอาหารสืบทอดมาอย่าง ปัจจุบันมี มากกว่า 50 อาหารขึ้นชื่อ ต้มยำซี่ไม้อะเล หรือ ต้มโคล้ง ต้มแซบ ปลาหมึกทอด ปลาเก๋สามรส ยำปลาตุ๋นพริกพริก ผัดผัด นำหมูปามาจากมาเลเซีย

ภาพที่ 6.26 ร้านแสบ

6.2.17 ร้านสหายโภชนา

ตั้งอยู่บริเวณริมถนนเทอดไท เจ้าของคือ คุณสมชาย ทักษะกาญจนากุล เป็นร้านขายข้าวขาหมูสูตรแต่จิ๋ว สืบทอดกิจการมาจากบรรพบุรุษ เป็นร้านเก่าแก่เปิดมานานกว่า 50 ปี ใช้เครื่องยาจีนป้วยก๊ก อบเชย ขิงเจียว ซีอิ๊วที่ใช้ไม่ดำ แต่ขาหมูแดงกว่าเจ้าอื่น เพราะใส่น้ำตาลแดง แต่ก่อนขายก๋วยเตี๋ยวเนื้อเปื่อยมานานกว่าประมาณ 70 ปี เลิกไปเพราะเนื้อราคาแพงขึ้นและเกิดโรคแอนแทรกซ์ระบาด แรกเริ่มก่งทำกิจการจักสาน แต่พอเปลี่ยนมาทำอาหาร

ภาพที่ 6.27 ร้านสหายโภชนา

6.2.18 ร้านครัวบางหลวง

ตั้งอยู่บริเวณซอยเทอดไท 18 เจ้าของคือ คุณสมชาย กิตติพัฒน์ถาวร เป็นร้านอาหารตามสั่ง เปิดให้บริการเพียง 10 ปี แต่เดิมคุณพ่อเป็นคนจีนแต่จิ๋ว แซ่คู ซึ่งอาคุณ คุณแม่เป็นคนไทย อยู่ในตลาดพลูมาตั้งแต่บรรพบุรุษ เป็นตึกแถวห้องหัวมุมถนนตลาดพลูและซอยเทอดไท 18 มีลวดลายปูนปั้นเฉพาะของตึกแถวแบบจีนในยุคนั้น บนป้ายร้านคือพญาอินทรีเด่นเป็นสัญลักษณ์คู่ตลาดพลู ความพิเศษคือ อาหารเน้นความสดของวัตถุดิบ แม่ครัวทำอาหารได้เร็วทันใจ โดยมีงานหลัก คือ ข้าวผัดน้ำพริกกะปิ ที่คิดค้นสูตรเองได้รสชาติของน้ำพริก

ภาพที่ 6.28 ร้านครัวบางหลวง

6.2.19 ร้านสุรียากาแฟ ลิ้มชะฮวด

ตั้งอยู่บริเวณ ตึกแถวหลังตลาดวัดกลาง เจ้าของคือ คุณวิชัย เลิศธานินวานิช มีชื่อจีนคือลิ้ม ช่งจื๊ย เป็นร้านกาแฟเจ้าเก่าที่เปิดขายมานานกว่า 90 ปี สืบทอดกิจการจากรุ่นบิดา ที่เป็นคนจีนแต่ใจรัก ความพิเศษคือ เครื่องดื่มทุกแก้วชงแบบเข้มข้นมากกว่าที่อื่น 2 เท่า โดยเฉพาะกาแฟเย็นหวานมัน ส่วนชานำเข้ามาจาก อินโดนีเซีย เครื่องมือ หม้อต้มกาแฟ กระป๋องต้กกาแฟ สั่งทำให้ใหญ่กว่าปกติ ถุงกาแฟ ผ้าสั่งทำพิเศษ เรียกว่า ผ้าสำลี มีขนาดยาวพิเศษ สั่งเย็บจากเยวราช ต้องเลือกผ้าที่มีความหนาและความยาวพอดี นอกจากนี้ภายใน ร้านยังมีการเก็บรักษาเครื่องมือเก่าแก่ เป็นทองเหลืองของบรรพบุรุษไว้ รวมถึงตะเกียงเจ้าพายุเก่า แก้อี้นานัง ไม้สัก ตัวละ 10 บาท สั่งตอนอายุ 15 ปี ได้ะ ราคา 40 บาท

ภาพที่ 6.29 ร้านสุรียากาแฟ ลิ้มชะฮวด

6.2.20 ร้านตั้งเจียงฮวด

ตั้งอยู่บริเวณซอยวัดกลาง เป็นร้านขายส่ง ขายขนมเปี๊ยะดั้งเดิม ขนมสิงโต รับขายก็จ้าง รับขายของ ส่งทั่วไป ขนมทั่วไป ของเล่น เจ้าของปัจจุบันคือคุณพัชร ไกรทองสุข (เจ้ใหญ่) สืบทอดกิจการมาจากบรรพบุรุษ

คนจีนแต้จิ๋ว โดยที่คุณพ่อปัจจุบันอายุ 98 ปี เป็นคนตั้งร้านสูตรขนมเปี๊ยะ กี่จ้าง เป็นสูตรจากบรรพบุรุษที่ประเทศจีน นำส่งยุโรปมากกว่าแสนลูก ใช้เวลาในการทำ 2 เดือน เชือกมัดต้องเป็นเชือกขาว อย่างที่เคยใช้เชือกกล้วยและปอมัด และจ้างคนผูก ข้าวเหนียวคั้พิเศษ ต้องต้มแล้วใส ไม่นุ่นไม่มีข้าวที่แข็งติดเป็นเม็ดอยู่ข้างใน ข้าวเหนียวต้องไม่มีข้าวเจ้าปนมาหรือให้น้อยที่สุดเพราะข้าวเจ้าจะทำให้ชุ่นหรือแข็งอยู่ข้างใน กี่จ้างหรือขนมจ้างใช้รับประทานทั่วไป ร้านขนมเปี๊ยะดั้งเดิมทำมาก่อน กี่จ้างทำมา 60 ปี แต่ขนมเปี๊ยะกว่า 70 ปี

ภาพที่ 6.30 ร้านตั้งเจียงฮาด

6.2.21 ร้านอิ้วก้วย ตลาดพลู

ตั้งอยู่บริเวณตลาดริมทางรถไฟ เจ้าของคือ คุณไ้ ตั้งอัตราฐากร เป็นร้านเก่าแก่เปิดมานานกว่า 70 ปี โดยสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ เป็นคนจีนแต้จิ๋ว แซ่ตั้ง โดยอาภิงเริ่มขายเมื่อสงครามโลกครั้งที่ 1 สิ้นสุดลง ในสมัยก่อนร้านตั้งอยู่บริเวณลานริมน้ำ วัดราชคฤห์ ความพิเศษคือ ใช้เตาถ่านตั้งกะทะทอดน้ำมันแบบดั้งเดิม น้ำมันจะเดือดนานกว่า ไม่ทอดเก็บไว้ในกะละมัง ทอดใหม่ตลอดทำให้จะแห้งกว่า แต่ทั้งนี้จะมีเหมือนกัน ถ้าเก็บไว้ค้างคืนเอามาทอด

ภาพที่ 6.31 ร้านอิ้วก้วย ตลาดพลู

6.2.22 ร้านหมวย-หลี่ น้ำแข็งไส

ตั้งอยู่บริเวณเพิงถาวรริมทางรถไฟและถนนเทอดไท เจ้าของคือ คุณสุภาพ แซ่เฮ้ง เป็นร้านเก่าแก่ เปิดมานานกว่า 70 ปี สืบทอดกิจการจากรุ่นบิดาคือคุณปักเช้า แซ่เฮ้ง เป็นคนจีนแต่ใจ ในอดีตไม่มีที่ตั้งเป็นหลักแหล่งก่อนแบกขนม น้ำแข็งหาบขายจากในสวน น้ำแข็งเป็นก้อนมีที่ซุดไสเสียบไม้ ต่อมาจึงเริ่มทำเป็นแผงขาย เคล็ดลับคือทำสลิม กะทิ กวนเอง รมควันเทียนหอม ทำมาจากแป้งอย่างดีจากนครปฐม ถ้วยอย่างดี ตั้งเตาผสม ใช้มือกดทำเอง ต่อมาไอศกรีมกะทิไข่แข็ง ไข่สดตักกับไอศกรีม 3 ลูก ไอศกรีมทำเองใช้มือ หลังจากเครื่องเสีย เลยรับไอศกรีมที่ทำเสร็จแล้ว มามีหลายรส ตั้งแต่เดิมคือกะทิ ของผสมในขนม เช่น มันเชื่อม ผีอกเชื่อม สับปะรด ทำเอง

ภาพที่ 6.32 ร้านหมวย-หลี่ น้ำแข็งไส

6.2.23 ร้านขนมเบื้องญวน สุอาภา

ตั้งอยู่บริเวณปากซอยเทอดไท 18 หรือตรงแยกตลาดพลู เจ้าของคือ คุณสุอาภา บรรดาลสุขสันต์ ร้านเป็นรถเข็นขายขนมเบื้องญวนโดยขายมานานกว่า 17 ปี เป็นสูตรโบราณสืบทอดมาจากมารดา มีความพิเศษคือ ใช้เตาถ่านในการทำแบบโบราณ เพราะสามารถควบคุมความร้อนได้ดีและร้อนระอุทั่วกระทะดีกว่าเตาแก๊ส ทำให้ขนมเบื้องญวนมีความหอมกว่า ในส่วนของแป้ง ใช้แป้งข้าวเจ้าผสมขมิ้นนวดให้เข้ากัน และเติมน้ำจันได้เป็นแป้งขนมเบื้องญวนใสสีเหลือง ส่วนไส้จะมีถั่วอก เต้าหู้เหลืองที่ผัดพอร้อน มีถั่วลิสงที่ทางร้านคั่วเอง ไข่โป๊หวาน และหนังกุ้งที่ทำด้วยมะพร้าว และเนื้อกุ้งสด นำมาผัดและปรุงรสด้วยน้ำตาล นอกจากนี้สิ่งสำคัญคือวัตถุดิบเป็นของสดใหม่วันต่อวัน ไม่มีค้าง ขนมเบื้องญวนที่นี่มี 3 แบบได้แก่ ไข่ نیم ไข่กรอบ และแบบแป้ง

ภาพที่ 6.33 ร้านขนมเบื้องญวน สุอาภา

6.2.24 ร้านตั้งสี่หมง ของไห้ว ไกวอ่วย

ตั้งอยู่บริเวณปากซอยเทอดไท 30 เจ้าของคือ คุณนพพร คล่องดำเนินกิจ ประกอบกิจการขายของไห้วเจ้า สืบทอดกิจการจากบรรพบุรุษซึ่งเป็นคนจีนแต่จิวมานานกว่า 50 ปี โดยเริ่มมาจากปู่ที่ประกอบกิจการนี้ที่ประเทศจีน ทำให้ของไห้วมาจากประเทศจีน พอช่วงที่พ่อมาเมืองไทย พ่อไม่ยอมทำกิจการนี้ แต่แม่ขอร้องจึงทำมาจนถึงรุ่นลูก

ภาพที่ 6.34 ร้านตั้งสี่หมง ของไห้ว ไกวอ่วย

6.2.25 ร้านโล้ว เจ็ง เซียง

ตั้งอยู่บริเวณตลาดวัดกลาง เจ้าของคือ คุณกมล วิสุทธิเสนีวงศ์ เป็นร้านขายเครื่องจักสาน ขนมไห้วของใช้แม่ค้า ของไห้วเทศกาลทุกชนิด เปิดมานานกว่า 55 ปี พ่อเป็นคนจีนแต่จิว แซ่โล้ว ส่วนทางแม่ แซ่ตั้ง โดยสืบทอดกิจการจากป้า ที่รับของจักสานมาจาก บางปะหัน ออยุธยา ขนมไห้วเทศกาลต่างๆ ไหว้พระจันทร์ ตรุษจีน สารทจีน กระทง รับมา แต่ กี่จ่าง บะจ่างทำเอง ขายส่ง กำไร 1-2 บาทเท่านั้น

ภาพที่ 6.35 ร้านโล้ว เจ็ง เซียง

6.2.26 ร้านอินทรโอสถ

ตั้งอยู่บริเวณซอยวัดราชคฤห์ เป็นที่ธรณีสงฆ์ของวัดราชคฤห์ เจ้าของคือ คุณนพดล ศรแพทย์ เป็นร้านขายยาแผนโบราณที่เปิดมานานกว่า 100 ปี โดยสืบทอดกิจการมาตั้งแต่รุ่นทวด อากังเป็นคนจีนแต่จิว

แซ่กัว ส่วนอามา แซ่จิ้น มีการบดยา และผสมเองมาแต่บรรพบุรุษที่เป็นคนจีน ในแง่สถาปัตยกรรมคือ ยังคงอนุรักษ์อาคารไม้ไว้อย่างสมบูรณ์ รวมถึง ช่องชนของทางเพดาน บานประตูและตู้ยาไม้สัก อุปกรณ์ต่างๆ ในการปรุงยาสมุนไพร

ภาพที่ 6.36 ร้านอินทรีโอสถ

6.2.27 ร้านขายเครื่องจักสาน

ตั้งอยู่บริเวณซอยวัดราชคฤห์ เจ้าของคือ คุณวิวัฒน์ วงศ์ศพร เป็นบ้านไม้ผืนงปุน 2 ชั้น โดยสืบต่อกิจการจากบรรพบุรุษที่เป็นคนจีนแต่จิว แซ่ลิ้ม ร้านขายเครื่องจักสาน มีหลังคาจั่วบ้าน รูปแบบเรียบง่าย แต่ก่อนบ้านเป็นบ้านไม้ทั้งหลังต่อมาไฟไหม้จึงสร้างใหม่เมื่อ ปี 2506 สมัยก่อน โรงเรียนวัดเป็นอาคารไม้ มุงกระเบื้องว่าว ร้านรอบๆ เป็นบ้านไม้ทั้งหมด มีหอรระฆังเก่าของวัดเท่านั้นที่ก่ออิฐถือปูน มีเจดีย์รอบๆ แทบเป็นทุ่งเจดีย์ ต่อมาคนมากขึ้นจึงรื้อเจดีย์สร้างบ้าน บ้านรอบๆหอรระฆังเคยเป็นโรงงานขนมปังซึ่งเล็กไปแล้ว อาชีพร้านขายเครื่องจักสานเกิดขึ้น เพราะมีความต้องการแข่ง เพื่อเก็บพลูจากในสวนแถวนี้ที่มีมาก แข่งที่ใช้สมัยก่อน มีการสานเป็นรางหกเหลี่ยมขอบเย็บไม้ไผ่ มีกรอบถักด้วยไม้ไผ่ หมุนเกลียวบิด ฐานเป็นหวาย สมัยนี้ไม่มีคนทำแล้ว

ภาพที่ 6.37 ร้านขายเครื่องจักสาน

6.2.28 โรงน้ำปลาเข้าเต็กเซ้ง

ตั้งอยู่บริเวณซอยเทอดไท 16 เซ้าที่ดินเป็นของทายาทพระเสริม พาณิชย์ (เสริม ชูโต) เจ้าของคือ คุณเหลียงเต็ง แซ่เฮ้า (เลิศปิติวิทย์) เป็นอาคารไม้เก่าผุพังเป็นรูปตัว C ยาว 10 ช่วงเสา เป็นโรงบรรจุน้ำปลา อยู่ 4 คูหาหัวมุมโรงน้ำปลาดำเนินกิจการมาตั้งแต่รุ่นคุณพ่อ ซึ่งเป็นคนจีนแต่ใจว มาขายน้อยกว่าปี ตั้งแต่ไม่มี ถนนเทอดไท คนในตระกูลทำ โรงน้ำปลา โรงซีอิ้ว โรงเต้าเจี้ยว มาตลอดจนถึงรุ่น คุณเหลียงเต็ง เมื่อเรียน หนังสือจบมาพ่อให้แจวเรือส่งน้ำปลา เต้าเจี้ยว มีเรือส่งเป็นหลายลำ สมัยก่อนเรือส่งน้ำตาลปีบจากดำเนิน สะดวกมาที่เป็นสิบๆลำ เกือบมาจากมหาชัย โรงงานทำเต้าเจี้ยวเลิกไปแล้วเพราะญาติแยกย้ายกันไปทำที่อื่น น้ำปลาทำที่ระยองแล้วมาบรรจุที่นี่แทน มีตราจิ้งจอก นางฟ้า แมวดำ ที่ยังคงอยู่ในปัจจุบัน ในอดีตห้องที่อยู่ ริมน้ำริมน้ำเคยเป็นที่ทำการไปรษณีย์ตลาดพลู มีท่าเรือสำหรับรับส่งพัสดุภัณฑ์ต่างๆ

ภาพที่ 6.38 โรงน้ำปลาเข้าเต็กเซ้ง

6.2.29 ร้านขนมหวานตลาดพลู ไม่มีสาขา

ตั้งอยู่ในตึกแถวเลขที่ 1126 ริมถนนเทอดไท ซอยเทอดไท 25 เจ้าของร้านคือ คุณสุลาลัย ผดุงวนากุล โดยสืบทอดมาจากคุณหวด น้อย วนากุล ถ้านับจนถึงปัจจุบันกว่า 70 ปี ที่ประกอบการในตลาดพลู มีขนมหวานไทยที่ขึ้นชื่อโดยขนมหวานไม่หวานจนเกินไป มีชื่อเสียงมากคือ ขนมชั้นใบเตยหอมหวาน เน้นความสดใหม่ ทำสดๆวันต่อวันไม่มีค้างคืน ไม่ใส่สารกันบูด โดยที่ขนมตัดเป็นชิ้นเล็ก เช่น ตะโก้ ทองหยิบ ทองหยอด ฝอยทอง ห่อใบตองแบบดั้งเดิม ราคาเพียงห่อละ 6 บาท ยังมีขนมหม้อแกง ขนมสังขยาฟักทองที่คว้านฟักทองทั้งลูก ที่ขายเป็นถาดและเป็นลูกใหญ่ โดยร้านเปิดให้บริการ ช่วงสาย และมีบัตรคิวให้ลูกค้ารอตามคิวเนื่องจากมีผู้ซื้อ 많 จึงต้องจัดระเบียบ

ภาพที่ 6.39 ร้านขนมหวานตลาดพลู (ไม่มีสาขา)

6.2.30 ร้านสรินทิพย์ขนมเบื้องไทย

ตั้งอยู่หน้าตลาดรัชดาภิเษก เจ้าของ คือ คุณนภาพร กษิติศและสรินทิพย์ มีชูบุษกร เริ่มทำขนมเบื้องตั้งแต่ สมัยคุณยายซึ่งเป็นคนอยุธยา แต่รุ่นคุณแม่มาโตที่ ตลาดพลู เรียนหนังสือถึงแค่ ป.3 ที่โรงเรียน วัดมอญ ออกมาขายของในตลาดพลู คุณพ่อเป็นคนวัดม่วง แต่ย้ายไปอยู่บางกอกใหญ่ คุณยายขายขนมไทยมาก่อน คุณแม่เป็นคนปรับปรุงสูตรจนขายดี เริ่มทำขายมานานกว่า 70 ปี ถึงปัจจุบัน ในสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 ต้องขายไปวิ่งหนีถูกระเบิดไป ใช้แป้งสูตรพิเศษ จากการคว่ำข้าวหนึ่งมัด และการทำไส้หวาน ไส้เค็มที่ไม่เหมือนใคร ไส้เค็มทำจากมะพร้าวขูดผสมกุ้งสับ ส่วนไส้หวานมีสีแดงแบบเดียวกับไส้เค็ม

ภาพที่ 6.40 ร้านสรินทิพย์ขนมเบื้องไทย

6.2.31 ร้านกิมเองกล้วยเชื่อม

ตั้งรถเข็นอยู่หน้าซอยเทอดไท 20 เจ้าของคือ คุณกิมเอง กายธรรมกุล ป้ากิมเองเป็นคนตลาดพลู โดยกำเนิด บรรพบุรุษเดิมแซ่เตียว เป็นคนจีนฮกเกี้ยน สมัยรุ่นคุณแม่ ทำกล้วยบั้งขาย แต่พอถึงรุ่นป้ากิมเอง เปลี่ยนมาเป็นขนมหวานด้านมันเชื่อมแทน โดยทำขายมากกว่า 30 แล้ว วัตถุดิบกล้วยทั้งหมดสั่งมาจากเพชรบุรี ส่งมา 80 กิโลกรัม ต่อวัน มันสำปะหลัง ส่งมาวันละ 100 กิโลกรัม ปอกแล้วใช้ได้แค่ 30 กิโลกรัม ที่ไม่มีใครทำ ในปัจจุบัน คือ กล้วยหักมุกเชื่อม ปัจจุบันมีน้องสาวและหลานมาช่วยกันทำเพราะทำไม่ทัน กล้วยเชื่อมขายหมดทุกวัน

ภาพที่ 6.41 ร้านกิมเองกล้วยเชื่อม

6.2.32 ร้านนี้อ่างน้ำแข็งใสได้รุ่ง

ตั้งรถเข็นริมทางรถไฟตรงข้ามกับเพิงขายอาหารข้างสถานีรถไฟตลาดพลู เจ้าของคือคุณ พร อัครเสถียร เป็นร้านที่เปิดขายมาประมาณ 50 ปีในตลาดพลูเดิมซึ่งมีส่วนของตลาดโต้รุ่ง เมื่อตลาดพลูและตลาดโต้รุ่งโดนเวนคืนสร้างสะพานถนนรัชดาภิเษกจึงย้ายมาในที่ปัจจุบัน เริ่มมีชื่อเสียงช่วงสงครามเวียดนาม เพราะนักท่องเที่ยวกลางคืนมีของหวานยอดนิยมคือกล้วยปั่นผลไม้ปั่น สดและไอศกรีมไข่แข็ง

ภาพที่ 6.42 ร้านนี้อ่างน้ำแข็งใสได้รุ่ง

6.2.33 ร้านตั้งงวนสะ กุ้ยสือ

ตั้งอยู่ในตึกแถวริมถนนเทอดไท เลขที่ 1163 ตรงข้ามซอยเทอดไท 22 เจ้าของร้านชื่อคุณวิรัช ตีระจินดาสกุล ทำขนมไหว้เจ้าต่างๆ ขนมเปี๊ยะ ขนมจันอับ ขนมน้ำตาล สิงโต มากกว่า 70 ปีแล้วทำมาตั้งแต่รุ่นอากงซึ่งเป็นคนจีนแต่จิวจนถึงรุ่นพ่อซึ่งอพยพมาเมืองไทย ใช้ชื่อเดียวกับร้าน คือ ตั้งงวนสะ แต่เมื่อเรียนที่โรงเรียนในย่านนี้ ใช้ชื่อ ตั้งงวนเทียม ร้านแต่เดิมอยู่ริมคลองบางหลวง ด้านหนึ่งติดร้านทองยังเสียงอีกข้างหนึ่งติดร้านหมี่กรอบจีนหลี ต่อมาถูกเวนคืนที่เพื่อสร้าง สะพานถนนรัชดาภิเษกจึงย้ายมาที่ปัจจุบัน ขนมเปี๊ยะที่วางขาย เจ้าของร้านทำใส่เองหมด ปัจจุบันยังทำกับภรรยาเพียง 2 คน โดยที่ลูกหลานไปเปิดบริษัทค้าขายและคงไม่มีทายาทสืบต่อเมื่อแก่ตัวลงกว่านี้

ภาพที่ 6.43 ร้านตั้งง่วนฮะ

6.2.34 ร้านขายยา บ้วนสุนตึง ตั้งแกฮั้ง ยาหอมตรา 5 นกกระเรียน

ตั้งอยู่ในตึกแถวริมถนนเทอดไท ใกล้ร้านตั้งง่วนฮะ เจ้าของคือคุณสุนีย์ ตาคะนันทน์ อากังเป็นคนตั้งร้าน ชื่อตั้งกิมเฮง เป็นคนจีนแต่จิว เป็นหมอยาอยู่เมืองจีน หลังจากอพยพ มาเมืองไทย ประกอบอาชีพอื่นแล้ว จึงกลับมาขายยาจีน และมีการจด ตำรับยาจีนของตนเอง ด้านยาหอม ยาผิวหนัง ต่างๆ มีโรงงานอยู่ย่านวัดไร่ขิง สมัยก่อนอยู่ริมทางรถไฟ แต่โดนถนน รัชดาภิเษก ตัดผ่านจึงย้ายมาอยู่ในตึกแถวริมถนน

ภาพที่ 6.44 ร้านขายยาบ้วนสุนตึง

6.2.35 ร้านตัดผมลุงวิเชียร

ตั้งอยู่บ้านเลขที่ 323 ซอยเทอดไท 21 หรือ ตรอกโรงเจ เจ้าของคือคุณวิเชียร นนทแก้ว เดิมคุณลุงเริ่มกิจการเมื่อ 60 ปีมาแล้ว จนมีร้านตัดผมใหญ่อยู่ที่สี่แยกตลาดพลู ต่อมาโดนเวนคืนที่ เพื่อสร้างสะพานถนนรัชดาภิเษก จึงเลิกกิจการมาเปิดร้านขนาดเล็กคูหาเดียวในเรือนแถวไม้ โดยยังเก็บเก้าอี้ตัดผมรุ่นเก่า และกระจกเงาที่มีคำอวยพรภาษาจีนติดไว้ ตั้งแต่เริ่มกิจการไว้จนถึงปัจจุบัน

ภาพที่ 6.45 ร้านตัดผมลุงวิเชียร

6.2.36 ร้านอาหารตามสั่งไม่มีชื่อของป้าอ้อย

ตั้งอยู่ในตึกแถว ซอยเทอดไท 20 หลังร้านตัดเสื้อซิลเวอร์ เจ้าของคือ ป้าอ้อย หรือ คุณสด ศิริวรธรรม เป็นคน อำเภอชุมพรพิสัย จังหวัดศรีสะเกษ แต่มาอยู่ตลาดพลูตั้งแต่อายุ 12 ปี ปัจจุบันอายุ 62 ปี เริ่มขายอาหารครั้งแรกคือเปิดร้านขายเนื้อเปื่อย ในตลาดหน้าโรงหนังวิกเตี้ย จนย้ายมาเช่าที่ในตึกปัจจุบัน ประกอบกิจการมากกว่า 35 ปี ทำอาหารตามสั่ง ป้าอ้อยและสามีซื้อวัตถุดิบอาหารด้วยตัวเอง เตรียมอาหารด้วยตัวเอง จนถึงลงมือทำเอง มีอาหารขึ้นชื่อคือหมี่กระเฉด ไข่เจียวหมูสับ กุ้งสับที่คนในชุมชนนิยมสั่ง

ภาพที่ 6.46 ร้านป้าอ้อย อาหารตามสั่ง

6.2.37 ร้านลิ้มเชิญชิม

ตั้งอยู่ในเพิงริมทางรถไฟติดกับเพิงขายอาหารหลักที่มีร้านอาหารชื่อดังรวมอยู่หลายร้านเจ้าของคือ คุณลักษณะ ธีระพรเศรษฐ์ แซ่เดิม คือแซ่เฮ้ง เป็นคนจีนแต้จิ๋ว ขายข้าวมันไก่และก๋วยเตี๋ยว เนื้อเปื่อย ขายมากกว่า 40 ปี เดิมอากรังมีอาชีพทำสวนพลูและขายพลู ตั้งแต่สมัย ร. 5 ต่อมาคุณพ่อดี อาชีพเลี้ยงหมูในตรอก

คุณพระ ได้สูตรการปรุงอาหารมาจากเพื่อนซึ่งเลิกกิจการจึงมาขายที่มีจุดเด่นที่มีอาหารหลักของย่านนี้ ทั้ง 2 อย่าง คือข้าวมันไก่และการเนื้อเปื่อย

ภาพที่ 6.47 ร้านลิ้มเชิญชิม

6.2.38 ร้านเนื้อเปื่อยน้ำใส

ตั้งอยู่ในเพิงหลังตึกแถวริมทางรถไฟขายก๋วยเตี๋ยวเนื้อเปื่อยเจ้าของกิจการคือ คุณมณี บุญนิมิตรภักดี สืบทอดกิจการของคุณพ่อ ซึ่งเดิมแซ่เฮ้า ชื่อตือ ขายมากกว่า 50 ปีเดิมในรุ่นคุณปู่ นั้นทำสวนพลูต่อมาคุณพ่อ แยกมาทำก๋วยเตี๋ยวขายเคยขายเย็นตาโฟและเปลี่ยนเป็นเนื้อเปื่อยที่ริมถนนสี่แยกตลาดพลูเดิมต่อมาจอมพลสฤษดิ์สั่งเลิกขายของริมถนนจึงย้ายมาขายบนสถานีและที่เพิงริมทางรถไฟในปัจจุบันมีสูตรแตกต่างจากเนื้อเปื่อยเจ้าอื่นๆในย่านคือ เคี้ยวน้ำซุปรองเทตยาจีนแบบน้ำใสไม่มีสีแบบเจ้าอื่น

ภาพที่ 6.48 ร้านเนื้อเปื่อยน้ำใส

6.2.39 ร้านท่งอัน

ตั้งร้านมาราว 70 ปีแล้ว โดยคุณพ่อเป็นคนจีนแต่จิว แซ่เตีย อพยพมาจากเมืองจีนแต่เดิมคุณพ่อเคยเป็นลูกจ้างร้านขายยาร้านอื่นมาก่อนแต่ต่อมาเปิดกิจการเองโดยเช่าห้องแถวริมถนนซอยเทอดไท 18 นี้ จากทายาทนายต่างบุญมานพ ตั้งแต่ตึกแถวเริ่มสร้างใหม่ โดยปัจจุบันขายยาแผนปัจจุบันด้วย

ภาพที่ 6.49 ร้านท่งอัน

6.2.40 ร้านสุราซ่งกั๊ง ตราเสือโคร่ง

ตั้งอยู่ในซอยเทอดไท 33 เจ้าของคือคุณ วชิษฐ์ เหล่าธนาวิชัยก่อนถึงวัดบางสะแกนอก โดยเริ่มทำสุรามากว่า 70 ปีแล้ว คุณพ่อเป็นคนจีน แซ่ล้อ เริ่มนำสูตรมาจากเมืองจีนแต่ทำกับญาติ ผู้ใหญ่ แซ่เล่า ชื่อร้านเล่าจี่ซุ่นแถวหัวลำโพง คนจีนส่วนใหญ่เมื่ออพยพมาถึงไทยจะเป็นกุลีก่อน ทำงานแบกหามต้องการยาชูกำลัง โดยที่ชาวจีนส่วนหนึ่งที่มีสูตรยาต้องจึงได้เริ่มทำ โดย เริ่มแรกร้านเหล้าสมุนไพรมุ่งเน้นนำยาสมุนไพรมานำไปดองตามโรงกลั่นเหล้า ที่อยู่ในหัวเมืองต่างๆ ต่อมาเมื่อ ปี พ.ศ. 2502 จอมพลสฤษดิ์ได้อนุญาตให้สัมปทานเปิดโรงกลั่นสุรา ในกรุงเทพ คือ โรงสุราบางยี่ขัน โดยให้แก่ นายสหัส มหาคุณ จากนั้นคุณวชิษฐ์จึงได้เปลี่ยนมาดองเหล้าที่โรงสุราในกรุงเทพฯ คือที่โรงงานสุราบางยี่ขัน โดยมีถังไม้ใส่ยาสมุนไพรมองกับเหล้าโรง ในปีพ.ศ. 2505 จนต่อมาเมื่อสร้างสะพานพระราม 8 และปิดโรงสุราบางยี่ขันในที่สุด ทางร้านในปัจจุบันย้ายไปทำการดองเหล้าที่โรงเหล้าในเขตจังหวัดราชบุรี

ภาพที่ 6.50 ร้านสุราซ่งกั๊ง ตราเสือโคร่ง

เป็นต้น นอกจากนี้ ยังมีประเพณีลอยกระทงที่ยังคงเป็นที่นิยมของคนในพื้นที่และคนทั่วไปให้ความสนใจ อีกทั้งงานไหว้พระบาทวัดราชพฤกษ์ ซึ่งจะจัดพร้อมกับการเฉลิมฉลองเจ้าพ่อเขาคอก ซึ่งถือเป็นงานประจำปีของวัดจัดขึ้นปลายเดือนกุมภาพันธ์ของทุกปี ภายในงานจะมีหรรสพการแสดง จั้ว ลีเก โดยเริ่มตั้งแต่เวลา 18.00-24.00 แต่ในอดีตจะจัดงานทั้งวันทั้งคืนต่อเนื่องเป็นเวลา 7 วัด แต่ในปัจจุบันชาวบ้านไม่ได้ให้ความสนใจเท่าไรนักจึงลดเวลาในการจัดงาน ในแต่ละวัดก็จะมีการประจำปีจัดติดต่อกันตลอดอาทิเช่น งานประจำปีของวัดอินทาราม จัดในเดือนมีนาคม เป็นต้น ส่วนงานประเพณีอื่นๆของไทยไม่แตกต่างจากที่อื่นมากนัก ที่สำคัญได้แก่ งานแห่เทียนพรรษาของวัดโพธิ์นิมิตร ซึ่งจะเป็นงานใหญ่ของในพื้นที่ ในปัจจุบันการมีส่วนร่วมของคนในพื้นที่ได้ลดน้อยลงไปเนื่องจากได้มีการย้ายที่อยู่อาศัยของคนดั้งเดิมในพื้นที่

ภาพที่ 6.51 ประเพณีชักพระ

6.3.2 ประเพณีจีน

ประเพณีและพิธีกรรมจีน เนื่องจากในย่านตลาดพลูเป็นย่านเก่าแก่ที่มีชาวจีนอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก ซึ่งสะท้อนได้จากศาลเจ้าต่างๆในพื้นที่ และยังคงเป็นที่เคารพของประชาชนทั้งในและนอกพื้นที่ตลาดพลู ทำให้ยังคงมีขนบธรรมเนียมประเพณีจีนให้เห็นอยู่ในทุกเทศกาล รวมถึงการทำอาหารคาว หวาน ที่ใช้ในเทศกาลต่างๆของชาวจีน อีกทั้งยังส่งไปขายตามสถานที่อื่นๆ อาทิเช่น ซาลาเปาลูกท้อ ขนมเปี๊ยะ บ๊ะจ่าง ขนมเซ่งขนมเทียน เป็นต้น เทศกาลที่สำคัญของชาวจีนได้แก่ เทศกาลตรุษจีน เทศกาลไหว้ขนมจ่างหรือจั้ง เทศกาลสารทจีน เทศกาลไหว้พระจันทร์ เทศกาลกินเจ เทศกาลสารทขนมอี เป็นต้น

เทศกาลกินเจจะมีประชาชนทั้งในและนอกพื้นที่มาร่วมงานจำนวนมาก เนื่องจากในพื้นที่มีโรงเจขนาดใหญ่ และร้านค้าในพื้นที่จะหันมาขายอาหารเจเป็นจำนวนมาก

เทศกาลไหว้ขนมจ่างหรือจั้งจะมีการทำขนมไว้ล่วงหน้า 2-3 สัปดาห์ โดยใช้พื้นที่ลานวัดอินทารามในการทำและผูกขนม จากนั้นจึงทำไปแช่ไว้ให้ห้องเย็นเพื่อรอการส่งขายไปยังสถานที่ต่างๆ นอกจากนี้ ยังมีพิธีฉลองวันเกิดของศาลเจ้าต่างๆในบริเวณพื้นที่ และมีพิธีไหว้สิ้นปี หรือก๊วยนี้โจ้ย จัดในช่วงเดือนธันวาคมก่อนถึงเทศกาลไหว้ขนมอี ซึ่งศาลเจ้าบิดาพระเพลิงจะมีการจัดงานใหญ่ มีการเชดสิงโต และการแสดงจั้ว เป็นต้น ซึ่งในช่วงไหว้เจ้าจะมีผู้คนที่เคยอาศัยอยู่ในพื้นที่และคนนอกพื้นที่เดินทางมาสักการะเป็นจำนวนมาก ซึ่งงานไหว้เจ้าในแต่ละศาลเจ้าจะจัดไม่ตรงกันทำให้ตลอดเดือนธันวาคม ในพื้นที่จะคึกคักไปด้วยการไหว้เจ้าในแต่ละศาล

ภาพที่ 6.52 พิธีไหว้สิ้นปีของศาลเจ้าพ่อพระเพลิง

6.3.3 ประเพณีอื่นๆ

นอกจากงานสำคัญทางศาสนาแล้วยังมีงานสำคัญสำหรับประชาชนในย่านตลาดพลู และฝั่งธนบุรี นั่นก็คือ วันปราบดาภิเษกสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวันที่ 28 ธันวาคม ของทุกปี โดยเป็นพระราชพิธีที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และพระบรมวงศานุวงศ์เสด็จพระราชดำเนินมาทรงวางพานพุ่มสักการะที่พระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่วงเวียนใหญ่ ซึ่งในวันที่ 27 ธันวาคม จะเป็นขบวนแห่ทำพิธีสักการะของประชาชน โดยเริ่มต้นจากวัดอินทารามมาจนถึงวงเวียนใหญ่ นอกจากนี้ยังมีการเฉลิมฉลองด้วยการแสดงต่างๆ อาทิเช่น การเชิดสิงโตและมังกร เป็นต้น นอกจากนี้ในเดือนมีนาคมของทุกปียังมีวันเฉลิมพระชนมพรรษาของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช โดยจะมีการจัดงานเฉลิมฉลอง 10 วัน 10 คืน โดยจะมีการแสดงเชิดสิงโตและมังกร ตะกร้อลอดบ่วง การแสดงดนตรี และจั่ว เป็นต้น

ภาพที่ 6.53 งานปราบดาภิเษกสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

จากประเพณีและพิธีกรรมที่ได้กล่าวมาข้างต้น พบว่า กิจกรรมดังกล่าวทำให้ผู้คนภายในหรือภายนอกย่านเกิดการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน ซึ่งแต่ละกิจกรรมมีผู้คนเข้าร่วมมากน้อยแตกต่างกันตามลักษณะกิจกรรมและเชื้อชาติ ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงความเจริญรุ่งเรืองในอดีตของย่านนี้ได้เป็นอย่างดี

ตารางที่ 6.1 แสดงวันสำคัญและประเพณีต่างๆ ในพื้นที่ตลาดพลู

วันที่จัดงาน	สถานที่	ประเพณี
31 มกราคม	ศาลเจ้ากวนอู	งานง่วนเซียว
10 กุมภาพันธ์	ศาลเจ้าตีกดิน	งานง่วนเซียว
11-17 กุมภาพันธ์	วัดราชคฤห์	งานฉลองวัดราชคฤห์
23-30 มีนาคม	วัดอินทาราม	งานฉลองวัดอินทาราม
14 มิถุนายน	ศาลเจ้ากวนอู	งานแห่ประจำปี
20 กรกฎาคม	วัดโพธิ์นิมิตร	งานแห่เทียนพรรษา
2 สิงหาคม	ศาลเจ้ากวนอู	งานแห่ประจำปี
20 สิงหาคม	ศาลเจ้ากวนอู	งานเทศกาล
15 กันยายน	ศาลเจ้าตีกดิน	งานแปะป้ายชีวจับ
5-13 ตุลาคม	ตลาดพลู	งานเทศกาลกินเจ
7-8 ธันวาคม	ศาลเจ้ากวนอู	งานเซียวซึ้ง
12 ธันวาคม	ศาลเจ้าพระเพลิง	งานแห่ประจำปี
18 ธันวาคม	ศาลเจ้าตีกดิน	งานเซียวซึ้ง
27 ธันวาคม	วัดอินทาราม	งานราชาภิเษกพระเจ้าตากสินมหาราช

6.3.4 บ้าน เรือนแถว สิ่งก่อสร้างเก่าแก่ในท้องถิ่น

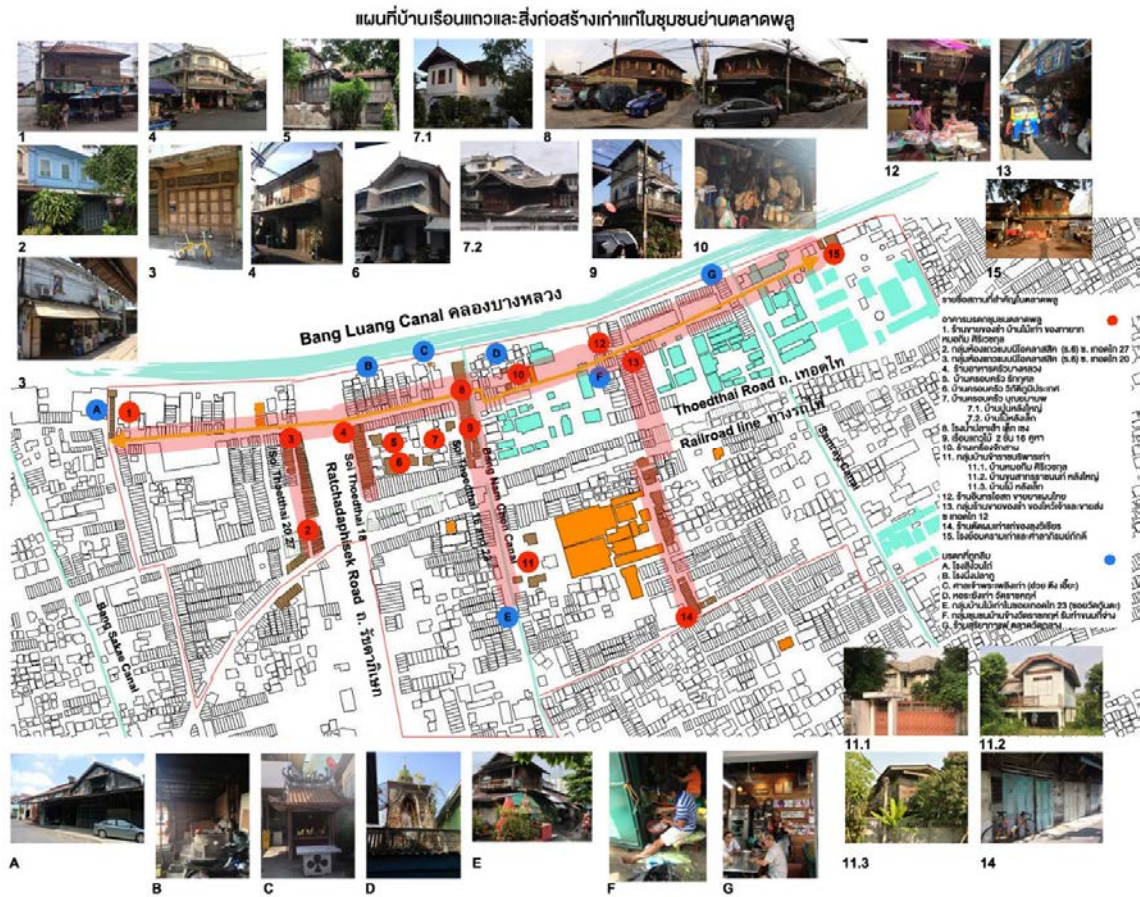
กลุ่มบ้านและเรือนแถวไม้เก่ารูปแบบเรียบง่ายที่เป็นทั้งที่พักอาศัย พาณิชยกรรมกึ่งที่พักอาศัย โรงงาน และโรงเก็บของนั้นยังพบได้ตามแนวถนนตลาดพลูทางในและพื้นที่ต่อเนื่องที่ติดริมน้ำคลองบางหลวง โดยยังมีอาคารไม้เก่าตามทางแยกสำคัญตั้งแต่ปากคลองบางสะแกจนมาถึงวัดอินทารามและ ในซอยเทอดไท 16 และ ซอยเทอดไท 23 ที่วังคูขนานคลองบางน้ำจืดกับตึกแถวคอนกรีต รูปแบบสมัยใหม่ โดยพบว่ามีบ้านขนาดใหญ่ ที่มีทั้งโครงสร้างไม้ ครึ่งตึกครึ่งไม้และก่ออิฐถือปูนทั้งหลัง โดยมีเชิงชาย หน้าบัน กรอบหน้าต่าง ลูกกระพริบ ประตุนิคม ฉลุลายอย่างสวยงาม เป็นแบบอาคาร อิทธิพลตะวันตกในยุคสมัย รัชกาลที่ 5 และ 6 อยู่หลังตึกแถวในแนวถนนตลาดพลู ทางในระหว่าง ซอยเทอดไท 18 และ 16 อยู่ 3 หลัง และยังมีบ้านคหบดี ตามแนวคลองบางน้ำจืดในซอยเทอดไท 23 และทางเข้าวัดโพธิ์นิมิตร หรือซอยเทอดไท 19 และเรือนแถวไม้ในตรอกโรงเจหรือซอยเทอดไท 21 และพบอาคารตึกแถว 2 ชั้นและ 3 ชั้นในรูปแบบนีโอคลาสสิกในซอยเทอดไท 20 และ 27 โดยมี สถาปัตยกรรมและองค์ประกอบทางภูมิทัศน์เก่าแก่ที่สมควรเป็นมรดกชุมชนตลาดพลูดังนี้

- ร้านขายของชำ บ้านไม้เก่า ของทนายท หมอกิม ศิริเวชกุล
- กลุ่มห้องแถวแบบนีโอคลาสสิก (ร.6) ซ. เทอดไท 27
- กลุ่มห้องแถวแบบนีโอคลาสสิก (ร.6) ซ. เทอดไท 20 30 คูหา
- ร้านอาหารครัวบางหลวงและตึกแถวแบบจีนรอบข้างในถนนตลาดพลูทางในและซอยเทอดไท 18
- บ้านครอบครัว รักกุศล

- บ้านครอบครัว วิถีภูมิประเทศ
- บ้านครอบครัว บุญมานพ
 - บ้านปูนหลังใหญ่
 - บ้านไม้หลังเล็ก
- โรงน้ำปลาเฮ้า เต็ก เซง
- เรือนแถวไม้ 2 ชั้น 16 คูหา
- ร้านเครื่องจักสาน
- กลุ่มบ้านข้าราชการเก่า
 - บ้านหมอกิม ศิริเวชกุล
 - บ้านหลวงสาทรราชนนท์ หลังใหญ่
 - บ้านไม้ หลังเล็ก
- ร้านอินทรีโอสธ ขยายยาแผนไทย
- กลุ่มร้านขายของชำ ของไหว้เจ้าและขายส่ง ซ เทอดไท 12
- กลุ่มเรือนแถวไม้ร้านตัดผมเก่าแก่ของลุงวิเชียร
- โรงย้อมครามเก่าและศาลาภิรมย์ภักดี

กลุ่มองค์ประกอบทางภูมิทัศน์มรดกที่ถูกลืม

- A. โรงสีวังไถ่เก่า
- B. โรงนึ่งปลาทุเก่า
- C. ศาลเจ้าพระเพลิงเก่า (ฮ่วย ตึง เอี้ยะ)
- D. หอระฆังเก่า วัดราชคฤห์
- E. กลุ่มบ้านไม้เก่าในซอยเทอดไท 23 (ซอยวัดกันตะ)
- F. กลุ่มชุมชนบ้านข้างวัดราชคฤห์ รับทำขนมก็๋จ่าง
- G. ร้านสุรียากาแฟ ตลาดวัดกลาง
- H. สะพานสมบุญ

แผนที่ 6.2 แสดงบ้าน โรงงาน เรือนแถวไม้ สิ่งก่อสร้างเก่าแก่ในย่านตลาดพลู

สรุปแหล่งมรดกที่สำคัญทางวัฒนธรรมในประเภทสถาปัตยกรรมและองค์ประกอบทางภูมิทัศน์เก่าแก่ในท้องถิ่น โดยวิเคราะห์รูปแบบอาคารที่มีคุณค่าทางสถาปัตยกรรมนั้น พบว่ากลุ่มอาคารมีรายละเอียดทางสถาปัตยกรรมที่สวยงามเป็นเอกลักษณ์สำคัญของย่านได้มีดังนี้

1. กลุ่มบ้านคหบดีและข้าราชการบริพารเก่า 3 หลัง มีหลังคาปั้นหย่าและมีมุขหน้าจั่ว โครงสร้างทั้งไม้และปูน งานไม้เชิงชาย กรอบหน้าต่าง ประตูลูกกรงมีการฉลุสลวยอย่างละเอียด เดิมเป็นของนายต่างบุญมานพ (แช่ลิ้ม) ซึ่งได้ตกทอดสู่ทายาทใน 3 ครอบครัว ดังนี้

- 1.1. บ้านครอบครัว รักกุศล (หมายเลข 5 ในแผนที่)
- 1.2. บ้านครอบครัว วิภาติภูมิประเทศ (หมายเลข 6 ในแผนที่)
- 1.3. บ้านครอบครัว บุญยมานพ (หมายเลข 7.1 7.2 ในแผนที่)

2. กลุ่มบ้านคหบดีริมคลองบางน้ำชนในซอยเทอดไท 23 เป็นอาคารปูนและไม้ มีหลังคาปั้นหย่า และมีมุขหน้าจั่วแบบยอดตัด โดยมีอาคารดังนี้

- 2.1. บ้านหมอกิม ศิริเวชกุล (หมายเลข 11.1 ในแผนที่)
- 2.2. บ้านหลวงสาทรราชนรินทร์ (หมายเลข 11.2 11.3 ในแผนที่)

3. กลุ่มเรือนแถวไม้ โดยเป็นเรือนแถวไม้รูปแบบเรียบง่าย ประติเป็นแบบบานเพี้ยมไม้ มีช่องลม เป็นแนวยาวเหนือประตู และหน้าต่าง หลังคาปั้นหยา โดยมีอาคารที่ยังสมบูรณ์เห็นได้ชัด ดังนี้

3.1. โรงน้ำปลาเข้าเต็กเซง ถนนตลาดพลูทางใน

3.2. เรือนแถวไม้ในซอยเทอดไท 16

4. กลุ่มตึกแถวก่ออิฐถือปูนแบบนีโอคลาสสิก (ร 6) 2 ชั้นมีหลังคาจั่ว ยื่นชายคาน้อย มีกรอบโค้งปูนปั้นเหนือหน้าต่าง ช่องลมไม้ฉลุสวยงาม โดยมีอาคารดังนี้

4.1. กลุ่มตึกแถวในซอยเทอดไท 20

4.2. กลุ่มตึกแถวในซอยเทอดไท 27

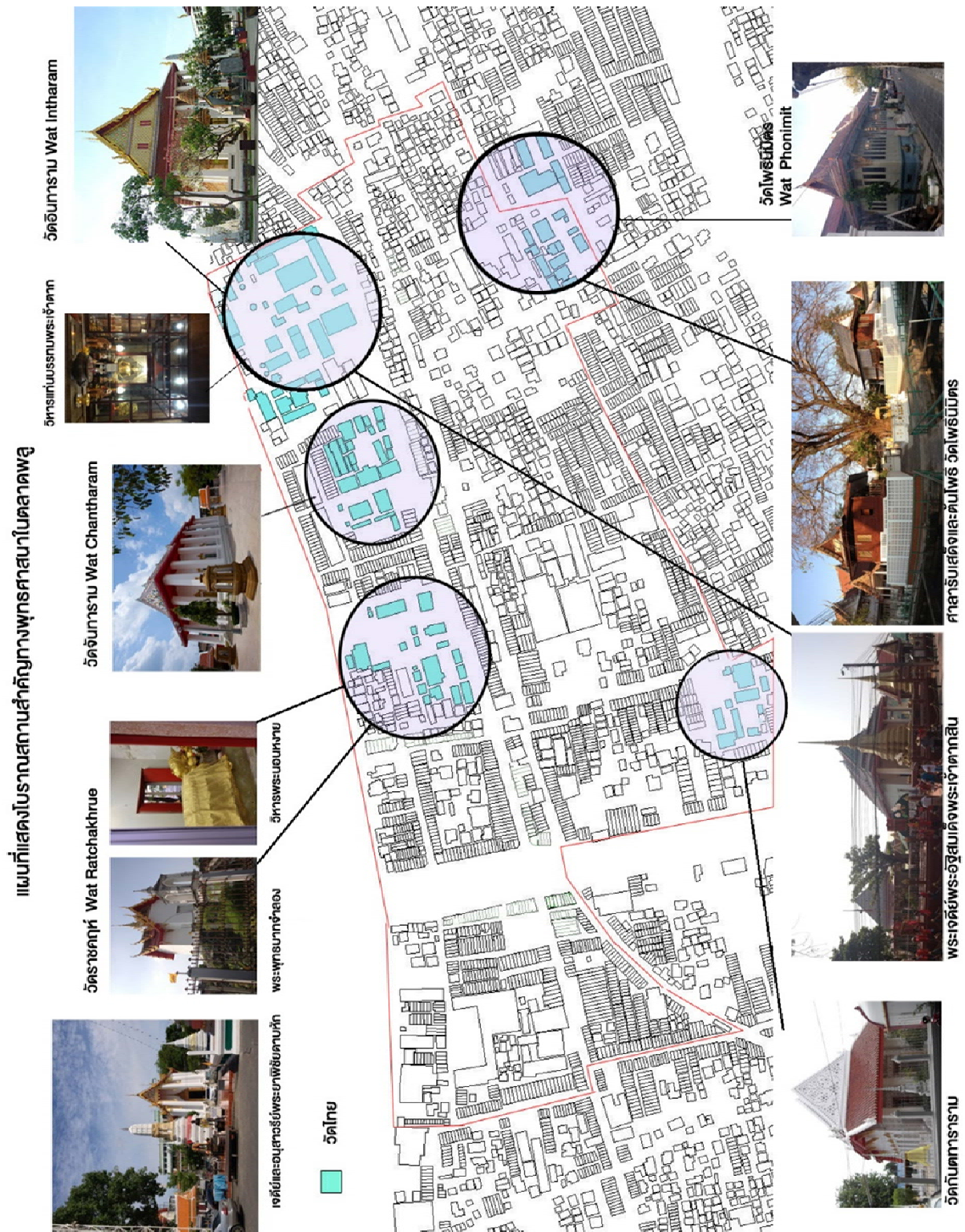
5. กลุ่มตึกแถวปูนแบบตะวันตกผสมจีน 2 และ 3 ชั้น หลังคาเป็นแบบดาดฟ้ามีลูกกรงหล่อคอนกรีตลายใบไม้ ชายคายื่นแผ่นคอนกรีตออกมาเป็นระเบียง มีประตูบานเพี้ยมไม้ มีอาคารดังนี้

5.1. กลุ่มตึกแถวริมซอยเทอดไท 18

5.2. ตึกแถว 3 ชั้น 2 คูหาปลายสุดในซอยเทอดไท 20 และ 27

กลุ่มอาคารเหล่านี้เกาะตัวอยู่ในแนวแกนถนนตลาดพลูทางในเป็นแกนหลักใหญ่จากคลองบางสะแกไปจนถึงวัดอินทาราม และมีแนวแกนย่อยคือ พื้นที่รอยต่อรอบตลาดพลูเดิมคือ ซอยเทอดไท 18 20 และ 27 ที่เป็นตึกแถวก่ออิฐถือปูน อีกแนวแกนหนึ่งคือแนวแกนคลองบางน้ำชนที่มี โรงน้ำปลา เป็นเรือนแถวไม้อยู่ริมน้ำ ต่อกับเรือนแถวไม้ในซอยเทอดไท 16 ข้ามถนนเทอดไท ไปยังซอยเทอดไท 23 ยังมีบ้านคหบดีและเรือนแถวไม้ต่อเนื่องขนานไปกับคลองจนถึงวัดกัณฑ์ทาราราม นอกจากนี้ยังมีเรือนแถวไม้รูปแบบเรียบง่ายของชุมชนกระจายตัวในพื้นที่ระหว่างคลองบางน้ำชนและคลองสำหร่ โดยอีกตำแหน่งที่มีความหนาแน่นชัดเจนคือในตรอกโรงเจจนถึงคลองเชื่อมย่อย

6.4 สรุปสาระสำคัญและคุณลักษณะเด่นของพื้นที่

แผนที่ 6.3 แสดงรายชื่อสถานที่สำคัญในตลาดพลู

นอกจากการสำรวจ โดยการสัมภาษณ์เบื้องต้นกับผู้ค้า และสังเกตการณ์แล้ว ยังได้มีการสุ่มทำแบบสอบถามประชากรที่อยู่อาศัยในย่านตลาดพลูและบริเวณใกล้เคียงเพื่อหาمرتกทางวัฒนธรรมของย่านตลาดพลู โดยแบ่งเป็น 4 ด้าน ได้แก่ ลักษณะทางธรรมชาติและกายภาพ ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรม ลักษณะทางการจัดการพื้นที่ด้านวัฒนธรรม และ ลักษณะทางเศรษฐกิจและอื่นๆ

ซึ่งข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามมีความสอดคล้องกับการสำรวจ ศาสนสถาน บ้าน เรือนแถว สิ่งก่อสร้างเก่าแก่ตลอดจนแหล่งพาณิชยกรรมที่สำคัญ โดยเห็นได้ว่า ในย่านตลาดพลูนั้น พื้นที่โดยรอบสะพานลอยถนนรัชดาภิเษก คือ ซอยเทอดไท 20 18 และ 27 จนถึงริมทางรถไฟ นั้นเป็นย่านที่มีคุณค่าทั้งทางกายภาพและความสำคัญในเชิงพาณิชยกรรมโดยมีทั้งเรือนแถวปูนเก่าและมีกิจกรรมขายอาหารทั้งกลางวันและกลางคืน ในขณะที่ย่านพาณิชยกรรมสำคัญอีกแห่ง คือ บริเวณตลาดวัดกลางหลังวัดจันทารามและซอยเทอดไท 12 นั้นมีร้านค้าสำคัญเก่าแก่อยู่หลายแห่ง แต่ไม่ได้อยู่ในอาคารเก่าแก่ ซึ่งสลับกับพื้นที่สำคัญทางศาสนาที่มีความสำคัญทางวัฒนธรรมสูง คือ บริเวณลานเจดีย์อัฐิพระยาพิชัย ในวัดราชคฤห์และเจดีย์พระอัฐิสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ในวัดอินทาราม

ในขณะที่กลุ่มบ้านเรือนแถวทั้งไม้และปูนเก่าแก่ยังคงมีตามแนวแกนถนนตลาดพลูทางในปะปนกับตึกแถวใหม่จนถึงตลาดวัดกลางก่อนเข้าสู่วัดอินทาราม โดยที่ตามตรอกย่อยยังมีโรงงาน และบ้านไม้เก่าหลายแห่งอยู่ไปทางริมคลอง เช่น โรงนึ่งปลาทุ โรงงานขนมปัง โรงสีซึ่งส่วนมากได้เลิกกิจการไปแล้ว โดยร้านค้าต่างๆย้ายมาอยู่ใน ตึกแถวสมัยใหม่ริมถนนแทน

โดยมีแนวแกนย่อย คือ (1) กลุ่มเรือนแถวไม้และบ้านริมคลองบางน้ำชน ซึ่งขนานไปกับซอยเทอดไท 18 ต่อกับ ซอยเทอดไท 23 และ (2) กลุ่มเรือนแถวไม้ตรอกโรงเจ หรือ ซอยเทอดไท 21 โดย สามารถเชื่อมต่อไปยังถนนราชพฤกษ์และแนวรถไฟฟ้า BTS

ดังนั้นแนวแกนเส้นทางถนนตลาดพลูทางในจากปากคลองบางสะแกจนถึงวัดอินทารามยังคงเป็นแนวแกนหลักที่เชื่อมแหล่งมรดกวัฒนธรรมในย่านไว้ได้ ในขณะที่แนวแกนย่อย คือ ซอยเทอดไท 16 ต่อกับ 23 (วัดกันตะ) และ ซอยเทอดไท 12 ต่อกับ 21 (ตรอกโรงเจ) ที่สามารถเชื่อมต่อพื้นที่ ริมน้ำคลองบางหลวงกับถนนหลักคือราชพฤกษ์-สาทรและรถไฟฟ้า BTS ได้ ย่านตลาดพลูจึงมีจุดเด่น ทางวัฒนธรรมทั้งทางสถาบันศาสนา สภาพกายภาพและกิจกรรม พาณิชยกรรม หากแต่ยังขาด เส้นทางที่เชื่อมต่อจุดเด่นเหล่านี้เข้าด้วยกันภายในย่านและเชื่อมโยงกับพื้นที่ริมน้ำคลองบางหลวง

ตารางที่ 6.2 แสดงสถานที่สำคัญทางมรดกวัฒนธรรมย่านตลาดพลู

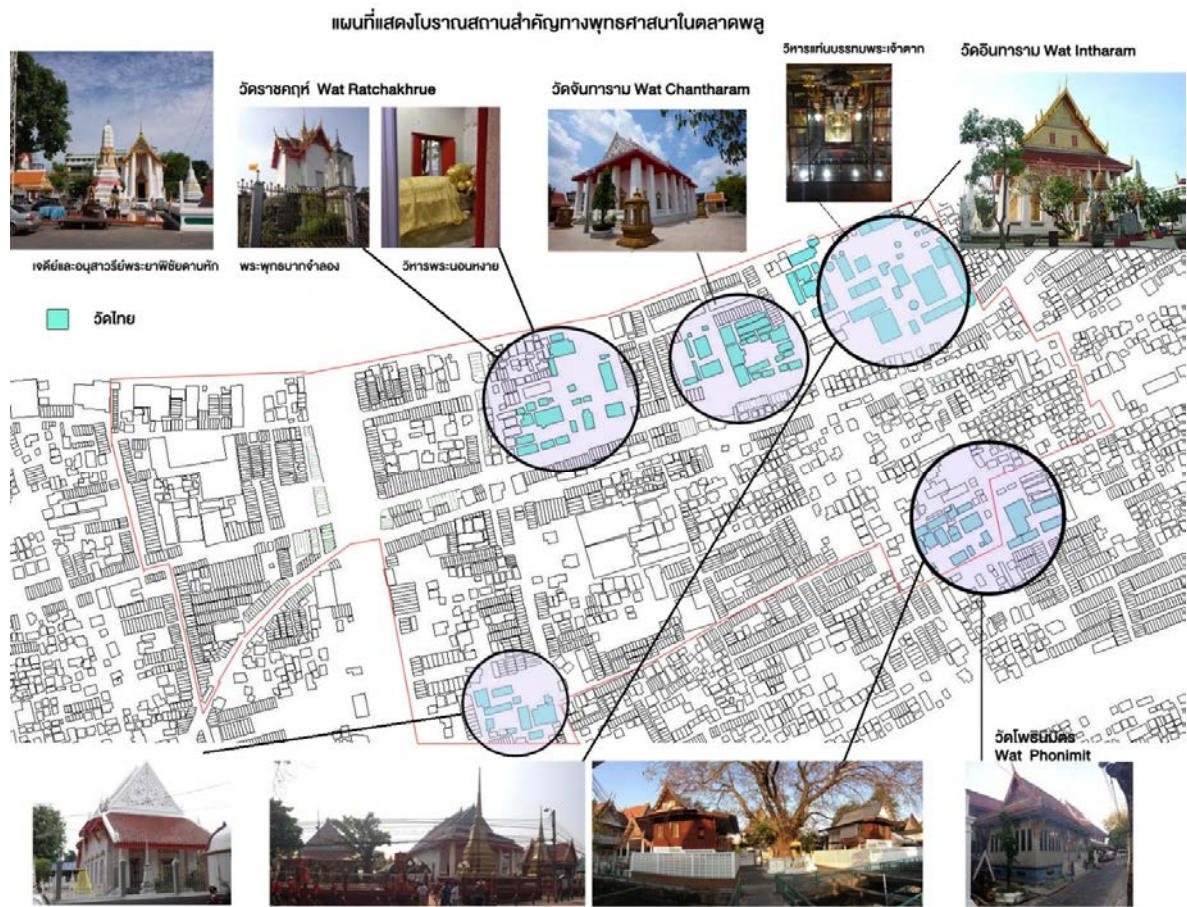
สถานที่สำคัญทางมรดกวัฒนธรรม	ลักษณะทางธรรมชาติและกายภาพ	ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรม	ลักษณะทางการจัดการพื้นที่ด้านวัฒนธรรม	ลักษณะทางเศรษฐกิจและอื่นๆ
1. วัดอินทาราม	4.20	4.60	4.60	4.40
2. วัดราชคฤห์	4.00	4.33	3.67	3.67
3. วัดจันทร์ทวาราม	3.50	3.50	4.00	5.00
4. วัดโพธิ์นิมิตร	2.00	3.00	2.00	2.00
5. ขนมหวานตลาดพลู	3.50	4.50	4.00	5.00
6. โรงเจ	4.33	5.00	4.33	2.67
7. ศาลเจ้า	4.00	5.00	4.00	4.00
8. แยกตลาดพลู	4.00	4.00	5.00	4.00
9. ลานกีฬา	4.50	4.50	4.00	1.50
10. วัดกัณโศการาราม	3.00	3.00	3.00	2.00

พบว่า วัดอินทารามมีลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรม ลักษณะทางการจัดการพื้นที่ด้านวัฒนธรรมอยู่ในระดับสูงมากคะแนนเฉลี่ย 4.60 เนื่องจากเป็นพระอารามหลวง เป็นที่บรรจุพระบรมอัฐิของพระเจ้าตากสินมหาราชและพระมเหสี และมีพระอนุสาวรีย์พระเจ้าตากสินมหาราช นอกจากนี้ด้านลักษณะทางเศรษฐกิจและอื่นๆ ด้านลักษณะทางธรรมชาติและกายภาพ อยู่ในระดับสูงคะแนนเฉลี่ย 4.40 และ 4.20 ตามลำดับ เนื่องจากที่ตั้งของวัดอินทารามด้านหลังติดถนนเทอดไทซึ่งเป็นถนนสายหลักในการสัญจรของพื้นที่ ด้านหน้าติดกับคลองบางกอกใหญ่ มีศาลาภิรมย์ภักดี ที่สำคัญ

วัดราชคฤห์มีลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรม ลักษณะทางธรรมชาติและกายภาพ ลักษณะทางการจัดการพื้นที่ด้านวัฒนธรรม ลักษณะทางเศรษฐกิจและอื่นๆ อยู่ในระดับสูงคะแนนเฉลี่ย 4.33 4.00 3.67 ตามลำดับ เนื่องจากเป็นวัดที่มีรอยพระพุทธรูปและเขมอ ซึ่งเป็นที่เคารพศรัทธาทั้งประชาชนในพื้นที่และนอกพื้นที่ อีกทั้งทำเลที่ตั้งด้านหลังติดถนนเทอดไท ด้านหน้าติดคลองบางกอกใหญ่ รวมถึงมีพื้นที่จอดรถสำหรับผู้มาใช้บริการในย่านตลาดพลูด้วย

วัดจันทร์ทวารามมีลักษณะทางเศรษฐกิจและอื่นๆ อยู่ในระดับสูงมากคะแนนเฉลี่ย 5.0 เนื่องจากเป็นที่ตั้งของตลาดวัดกลาง ซึ่งเป็นตลาดที่สำคัญในพื้นที่ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ด้านลักษณะทางการจัดการพื้นที่ด้านวัฒนธรรม อยู่ในระดับสูงคะแนนเฉลี่ย 4.0 ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรม ลักษณะทางธรรมชาติและกายภาพ อยู่ในระดับปานกลางคะแนนเฉลี่ย 3.5 เนื่องจากที่ตั้งด้านหลังติดถนนเทอดไท แต่ด้านหน้าคือตลาดวัดกลาง ซึ่งมีแผงร้านค้าบดบังทัศนียภาพของคลองหลวง อีกทั้งเป็นวัดที่ไม่ได้เกี่ยวข้องกับบุคคลสำคัญทางประวัติศาสตร์ จึงทำให้ประชาชนให้ความสนใจน้อยกว่า วัดอินทาราม และวัดราชคฤห์

6.4.1 สรุปแหล่งมรดกที่สำคัญทางวัฒนธรรมในประเภทสถาบันศาสนา

แผนที่ 6.4 แสดงโบราณสถานสำคัญทางพุทธศาสนาในตลาดพลู

จากการสำรวจ สอบถามและสังเกตการณ์พบว่า

วัดอินทารามมีโบราณสถานสำคัญที่สุด และมากที่สุด

ในระดับประเทศ คือ

- เจดีย์กู่ชาติ 2 องค์ที่บรรจุพระบรมอัฐิของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชและพระอัครมเหสี
- วิหารที่มีแท่นบรรทม ซึ่งเป็นที่นั่งกรรมฐานของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช
- พระอุโบสถสมัยรัชกาลที่ 3
- กุฏิเจ้าอาวาสในรูปแบบนีโอคลาสสิก ศาลาการเปรียญสมัยรัชกาลที่ 5

ในระดับจังหวัด คือ

- ศาลาภิรมย์ภักดี ซึ่งเคยเป็นท่าเรือสำคัญในอดีตของนายเลิศ ภริมย์ภักดี

วัดราชคฤห์ มีสถานที่สำคัญทางศาสนาพุทธรองลงมา

ในระดับประเทศ คือ

- เจดีย์บรมจุลธาตุของพระยาพิชัยดาบหัก
- เขามอพระพุทธรูปจำลอง
- พระอุโบสถรูปแบบสมัยรัชกาลที่ 3

ในระดับจังหวัด คือ

- วิหารพระนอนหงาย

สถานที่สำคัญลำดับต่อมาคือวัดโพธิ์นิมิตร์ โดยมีโบราณสถานสำคัญ

ในระดับประเทศ คือ

- ศาลารับเสด็จ ล้นเกล้ารัชกาลที่ 5 ที่ริมคลองสำเหร่
- พลับพลาที่ประทับของล้นเกล้ารัชกาลที่ 5
- ต้นโพธิ์ลังกา

โดยวัดจันทารามและวัดกัณฑ์ทาราราม นั้นไม่มีโบราณสถานที่สำคัญในระดับชาติ โดย วัดจันทาราม มีอุโบสถที่สร้างสมัยรัชกาลที่ 3 ที่กรมศิลปากรได้ขึ้นทะเบียนไว้และวัดกัณฑ์ทาราราม มีอุโบสถรูปแบบจีน ลักษณะคล้ายอุโบสถ วัดราชคฤห์ วัดโพธิ์นิมิตร์นั้นมีโบราณสถานสำคัญระดับชาติและมีกิจกรรมสำคัญที่เกี่ยวข้อง คือ งานแห่เทียนพรรษาประจำปีเท่านั้น ในขณะที่เจดีย์พระอัฐิ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ในวัดอินทาราม และเจดีย์บรมจุลธาตุพระยาพิชัยดาบหัก ในวัดราชคฤห์ นั้นถือเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ที่มีคนกราบไหว้บูชาจากทั่วประเทศ ตลอดทั้งปี ซึ่งทำให้ มีกิจกรรมต่างๆ ทางวัฒนธรรม เช่น การแก้บน การผลิตเครื่องรางของขลัง ของที่ระลึกต่างๆ งานเทศกาล และ งานแห่ประจำปีเฉลิมฉลอง วันปราบดาภิเษกของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ในวันที่ 28 ธันวาคมของทุกปี

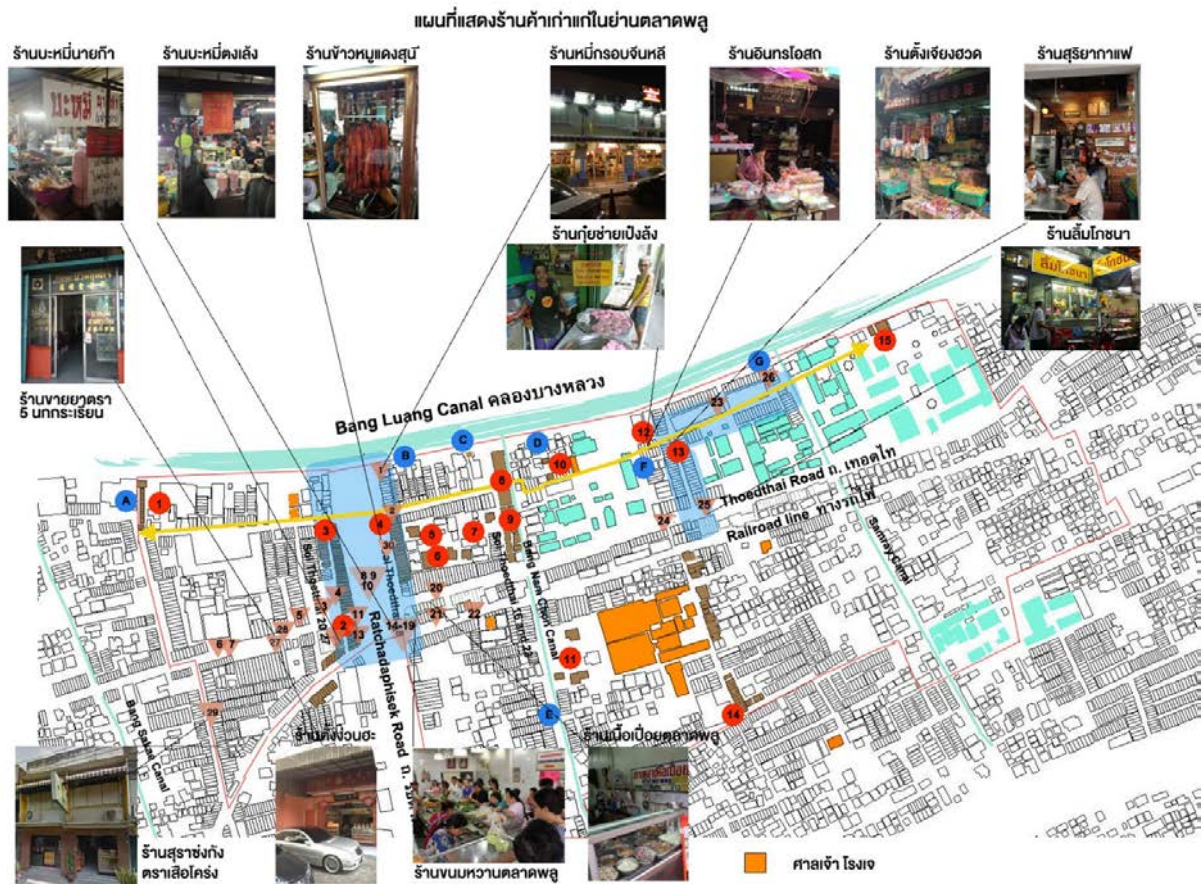

แผนที่ 6.5 แสดงศาสนสถานประเภทศาลเจ้าในย่านตลาดพลู

ในส่วนของศาลเจ้าจีนทั้ง 7 แห่งนั้น ตัวศาลเจ้าส่วนใหญ่มีการรื้อสร้างใหม่หลายครั้ง จึงไม่เข้าข่ายเป็นโบราณสถานที่สำคัญระดับประเทศ แต่ยังเป็นสถานที่สำคัญที่ก่อให้เกิดกิจกรรมทางวัฒนธรรม ของคนจีนอย่างต่อเนื่อง โดยสถานที่สำคัญ คือ

- ศาลเจ้าตึกดิน ซึ่งยังเป็นศาลเจ้าที่ไม่มีการย้ายที่หรือรื้อสร้างใหม่แต่มีการซ่อมปรับปรุงหลายครั้ง จึงพอนับได้ว่าเป็นอาคารโบราณสถานของชุมชน มีกิจกรรมสำคัญ คือ งานฉลองวันเกิดเจ้าประจำปี
- ศาลเจ้าพ่อพระเพลิง ซึ่งเป็นอาคารใหม่ โดยศาลเดิมมีขนาดเล็กตั้งอยู่ข้างสถานีดับเพลิงตลาดพลู มีกิจกรรมสำคัญคืองานแห่เจ้าพ่อพระเพลิงประจำปี
- โรงเจ เสียงเก๋งตั้ง เป็นโรงเจใหญ่ที่สุดในฝั่งธนบุรี เคยเป็นที่พักอาศัยของครอบครัวชาวจีน ที่อพยพมาเมืองไทย และหนีภัยในสมัยสงครามโลก จึงนับเป็นแหล่งข้อมูลประวัติศาสตร์ชุมชน ซึ่งมีศาลเจ้าตั้งอยู่ภายในมากมายและมีกิจกรรมต่อเนื่องกับเทศกาลกินเจประจำปี

6.4.2 สรุปแหล่งมรดกที่สำคัญทางวัฒนธรรมในประเภทแหล่งพาณิชยกรรม

แผนที่ 6.6 แสดงร้านค้าเก่าแก๋ในย่านตลาดพลู

ร้านค้าเก่าแก๋ และมีชื่อเสียงที่สุดของตลาดพลู คือ

กลุ่มอาหาร

- ร้านหมี่กรอบจีนหลี ซึ่งเป็นร้านอาหารเก่าแก๋ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 นับว่าดำเนินการต่อเนื่อง กว่า 100 ปี และมีความเกี่ยวข้องกับบุคคลสำคัญ ในประวัติศาสตร์ของประเทศ มีลักษณะสินค้า ที่มีสูตรพิเศษ คือ หมี่กรอบ ที่มีวิธีการทอดและปรุงพิเศษไม่เหมือนใคร

- ร้านขนมหวานตลาดพลูไม่มีสาขา ซึ่งเป็นร้านขนมไทยเก่าแก๋สืบทอดมาจากคุณทวดนับได้เกือบ 100 ปี เจ้าของปัจจุบันดำเนินการต่อจากทวดมาไม่ต่ำกว่า 70 ปีแล้ว มีตำรับการทำขนม ที่ไม่หวานจนเกินไป ใช้ส่วนผสมจากธรรมชาติดั้งเดิมทั้งหมด

- ร้านบะหมี่นายก้า เป็นร้านที่ยังทำเส้นบะหมี่และอย่างหมูแดงเองจนเป็นเอกลักษณ์มากกว่า 70 ปี โดยคิดค้นทำเครื่องรีดเส้นเองด้วยเป็นเจ้าแรกๆ ในกรุงเทพฯ เปิดขายเวลาจ่านถึงกลางคืน ในตึกแถวเก่าใน ซอยเทอดไท 27

- ร้านบะหมี่ต่งเล้ง เป็นร้านบะหมี่ที่ทำเส้นหมี่เองโดยมีสูตรที่ใช้ไข่มากกว่าปกติ หมูกรอบ หมูแดงและลูกชิ้นทำเองหมด มามากกว่า 70 ปี เปิดขายทั้งกลางวันในตึกแถวหน้าซอยเทอดไทย 22 และกลางคืนที่เพิงริมทางรถไฟบริเวณแยกเข้าถนนรัชดาภิเษก

- ร้านกาแฟสุริยา เป็นร้านกาแฟ เปิดบริการในตลาดวัดกลางมากกว่า 70 ปี โดยเน้นการชงแบบเข้มข้น ชานมเน้นที่ใบชาพิเศษนำเข้าจากอินโดนีเซีย

- ร้านเนื้อเปื่อยตลาดพลู เป็นร้านก๋วยเตี๋ยวเนื้อเปื่อย เปิดกิจการมากกว่า 60 ปี ตั้งอยู่ในตึกแถวข้างสถานีรถไฟ

- ร้านข้าวหมูแดงสุณี สูตรและจากหมวยเขียนเปิดมากกว่า 50 ปี เปิดขายกลางวันในเพิงริมทางรถไฟ

- ร้านลิ้มโภชนาเป็นร้านขายข้าวมันไก่เปิดขายมากกว่า 50 ปี โดยมีสูตรหุงข้าวมันที่หอมไม่มันเลี่ยน มีการบริการที่พิเศษ คือเปิดขายตลอด 24 ชั่วโมงมากกว่า 30 ปีแล้ว ที่หน้าทางเข้าตลาดวัดกลาง

กลุ่มร้านขายของไหว้และยาแผนโบราณ

- ร้านอินทรีโอสถ ซึ่งยังอยู่ในเรือนแถวไม้ดั้งเดิมบนที่ของวัดราชคฤห์ในถนนตลาดพลูทางใน ช่วงซอยแคบ ยังคงดำเนินกิจการมากกว่า 100 ปี

- ร้านขายยาบ้านสุนตึง ยาหอมตรา 5 นกกระเรียน ดำเนินกิจการมากกว่า 80 ปี มีการจดตำรับยาจีนประเภทยาหอม ยาพิวหนิง

- ร้านตั้งเจียงฮวด เป็นร้านขายของส่งและยังรับทำขนมไหว้เจ้าต่างๆ เช่น กี่จ่าง บะจ่าง ขนมสิงโต(ปั้นจากน้ำตาลและถั่ว) และจันอับ โดยที่เปิดกิจการต่อเนื่องมากกว่า 70 ปี ใน ตลาดวัดกลาง

- ร้านตั้ง่วนฮะ กุยสือ เป็นร้านขายขนมเปียะ ขนมจันอับ ขนมสิงโต เปิดกิจการมากกว่า 70 ปี

จากการสำรวจ สัมภาษณ์ร้านค้าและสังเกตการณ์ในพื้นที่ตลาดพลูพบว่าร้านค้าเก่าแก่นั้นกระจุกตัวใน 2 ย่านหลักของตลาดพลู คือ

1. ย่านที่เคยเป็นตลาดพลูเก่า โดยกลายเป็นย่านขายอาหารกลางคืนที่สำคัญ มีบริเวณโดยรอบจุดตัดถนนเทอดไท กับถนนรัชดาภิเษก (ที่เป็นสะพานลอย) เช่น กลุ่มร้านในเพิงริมทางรถไฟ ข้างแยกทางเข้าถนนรัชดาภิเษก กลุ่มร้านรถเข็นอาหารในซอยเทอดไท 27 และกลุ่มตึกแถวบริเวณ ทำน้ำตลาดพลู โดยที่กลุ่มร้านในซอยเทอดไท 27 เปิดขายอาหารเวลาค่ำ จนถึงประมาณตี 2 ส่วนกลุ่มร้านอาหารในเพิงนั้นมี เจ้าที่เปิดขายประจำกลางวัน และกลางคืน(ตั้งแต่หัวค่ำถึงตี 2) สลับกัน มีร้านสำคัญเก่าแก่ คือ บะหมี่ต่งเล้ง บะหมี่นัยก้า (ที่เปิดในช่วงค่ำถึงตี) ข้าวหมูแดงสุณี (เช้าจนค่ำ) ในบริเวณกลุ่มตึกแถวริมทำน้ำตลาดพลู มีร้านหมี่กรอบจินหลี่ (เปิดรอบเช้า10 โมง ปิดบ่าย 2 เปิดรอบบ่าย 4 โมงถึง 4 ทุ่ม) และร้านครัวบางหลวง ที่เปิดบริการถึงประมาณ 4 ทุ่มเช่นกัน

2. ย่านตลาดวัดกลางและบริเวณรอบข้างรวมถึงตึกแถวริมถนนทอดไทบริเวณหน้าวัดจันทารามและซอยทอดไท 12 โดยตลาดวัดกลางนั้นเป็นตลาดสด ที่พ่อค้าแม่ค้าเริ่มทำการขายของต่างๆ และส่งของ ตั้งแต่ 2 ขงวันใหม่จนถึงเวลาสายประมาณ 10 โมงเช้า ซึ่งตึกแถวโดยรอบตลาด เช่น ตึกแถวในซอยทอดไท 12 ซึ่งมีกลุ่มร้านค้าขายส่งและขายของไหว้เจ้าอย่างหนาแน่น ยังคงขายของต่อไปจนถึงช่วงเย็น มีร้านเก่าแก่สำคัญในย่านนี้คือ ร้านอินทรีโฮสเทล ร้านก๊วยซ่าย เป้งล้ง ร้านสุริยากาแฟ ตั้งเจียงฮวดและลิ้มโภชนา

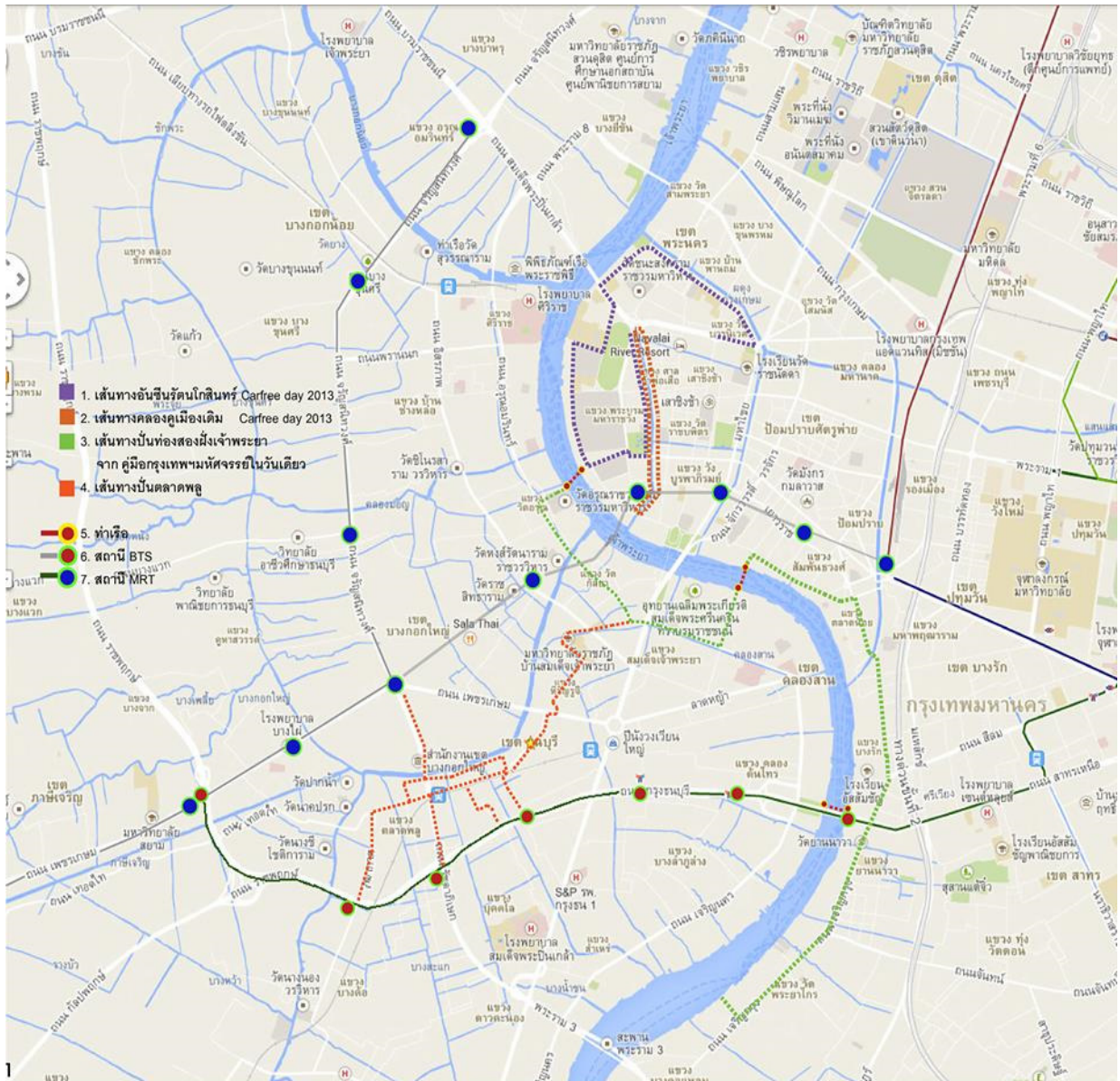
6.5 เส้นทางวัฒนธรรม

จากสรุปการสำรวจแหล่งมรดกทางวัฒนธรรม ประเภทศาสนสถาน สิ่งก่อสร้างเก่าแก่ พบว่ายังมีโบราณสถานที่สำคัญระดับชาติ อาคารเก่าแก่ในชุมชน พาณิชยกรรม และประเพณีวัฒนธรรม กิจกรรมทางพาณิชยกรรมที่เป็นเอกลักษณ์สำคัญ มีงานเทศกาลสำคัญระดับชาติ แต่ยังขาดความต่อเนื่องที่ทำให้เห็นภาพรวมของย่านตลาดพลูที่ชัดเจน ซึ่งเส้นทางถนนตลาดพลูใน และซอยทอดไท 16, 23, 12 และ 21 ที่มีอาคารบ้าน และเรือนแถวเก่าแก่ สามารถเป็นเส้นทางที่เชื่อมย่านวัฒนธรรมสำคัญของตลาดพลูเข้าด้วยกัน นอกจากนี้ยังต่อเชื่อมกับย่านเมืองเก่า ชุมชนอื่นๆ ในเขตธนบุรี คลองสานและเกาะรัตนโกสินทร์ได้ โดยนำเอาข้อมูลที่ได้สำรวจจัดทำเป็นแผนที่เส้นทางท่องเที่ยวตลาดพลูขึ้น

6.5.1 เส้นทางจักรยานตลาดพลู (Talad Phlu Bicycle Tour)

เนื่องจากการขยายตัวของการใช้จักรยานในปัจจุบัน ทำให้มีปริมาณนักท่องเที่ยว ที่เดินทาง โดยใช้จักรยานไปยังแหล่งท่องเที่ยวประวัติศาสตร์และชุมชนต่างๆ ในพื้นที่เมืองมากขึ้น การใช้จักรยาน ยังมีผลกระทบต่อชุมชนน้อยกว่าการเดินทางโดยรถยนต์ หรือ รถโดยสารขนาดใหญ่ต่างๆ ทั้งในเรื่องสิ่งแวดล้อม และวิถีชีวิตของชุมชน โดยเฉพาะชุมชน ในพื้นที่ประวัติศาสตร์ ที่ต้องคำนึงถึงผลกระทบที่มีต่อวิถีชีวิต ทั้งที่เป็นมรดกทางกายภาพ และมรดกที่จับต้องไม่ได้ โดยที่หน่วยงานท้องถิ่น เช่น กรุงเทพมหานคร โดย กองการท่องเที่ยว สำนักวัฒนธรรม กีฬา และการท่องเที่ยว ได้จัดทำเส้นทางท่องเที่ยวโดยใช้จักรยานไว้หลายเส้นทางในพื้นที่ประวัติศาสตร์ เช่น เส้นทางอันซีนรัตนโกสินทร์ (Unseen Rattanakosin Route) และ เส้นทางคลองคูเมืองเดิม (Old City Moat Route) ซึ่งใช้ในงาน Bangkok Car free Day ในการชม เขตเมืองประวัติศาสตร์ กรุงรัตนโกสินทร์ชั้นในและชั้นกลาง นอกจากนี้ ได้มีเส้นทางเพิ่มเติม ในบริเวณใกล้เคียงกับพื้นที่ศึกษาตลาดพลูและวัดโพธิ์นิมิตร์คือ ปันทองสองฝั่งเจ้าพระยา ซึ่งเป็นหนึ่งใน 15 แผนที่แหล่งท่องเที่ยวจากหนังสือ กรุงเทพมหานครร้อยวันเดียว ของ กองการท่องเที่ยว กทม. โดยเริ่มต้นจากวัดอรุณราชวราราม ปันชมวัด โบสถ์คริสต์ มัสยิดและชุมชนในบริเวณ กะตีดิน ไปจนถึงท่าดินแดงและข้ามเรือไปยังบางรักป็นไปถึง เอเชียทีค

นอกจากนี้การขยายตัวของ เส้นทางรถไฟฟ้า BTS และMRT สายสีน้ำเงินและสีม่วงจนใกล้ ย่านพื้นที่ตลาดพลู โดยมี สถานีรถไฟฟ้า BTS 3 สถานีที่สามารถเดินทางสู่พื้นที่ตลาดพลูได้ ในระยะใกล้ และ สถานี MRT 2 สถานี ซึ่งเชื่อมต่อพื้นที่ธนบุรีกับใจกลางกรุงเทพมหานคร (โปรดดู แผนที่โครงข่ายทางจักรยานตลาดพลู-กรุงรัตนโกสินทร์)

แผนที่ 6.7 แสดงโครงข่ายทางจักรยานตลาดพลู-กรุงรัตนโกสินทร์

จุดประสงค์

1. เพื่อสนับสนุนการท่องเที่ยวชุมชนต่อเนื่องกับแผนงานและนโยบายของ กองการท่องเที่ยว กทม. ที่ได้ จัดทำเส้นทางท่องเที่ยวไว้แล้ว โดยเส้นทางท่องเที่ยวจักรยานตลาดพลูสามารถเชื่อมต่อกับ เส้นทางปั่นท่องเที่ยวย่านกะดีจีนและปั่นท่องสองฝั่งเจ้าพระยา คือ สามารถเชื่อมต่อกันที่ ถนน อินทรีพิทักษ์ วงเวียนใหญ่ ถนนอิสรภาพ ทำให้มีทางเลือกในการท่องเที่ยวนอกจากไปท่าดินแดง ข้ามฟากไปถนนเจริญกรุงเลียบแม่น้ำเจ้าพระยาไปยังเอเชียทีคซึ่งเป็นระยะทางไกล มาเที่ยวชมชุมชนริมคลองบางหลวง หรือน้ำเจ้าพระยาสายเก่าแทนได้

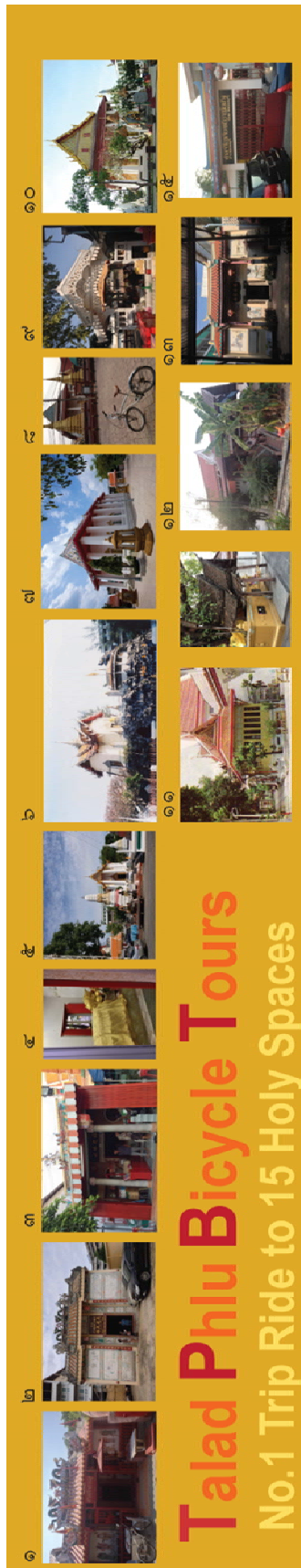
2. นอกจากนี้ ยังสนับสนุนการเดินทางท่องเที่ยวจากระบบขนส่งมวลชนขนาดใหญ่ คือ ระบบรถไฟฟ้า BTS และ MRT โดยที่ BTS นั้นมีสถานีถึง 3 สถานีที่อยู่ใกล้ คือ 1. สถานีโพธิ์นิมิตร 2. สถานีตลาดพลู (ตรงข้ามห้างสรรพสินค้า The Mall) 3. สถานีวุฒากาศ ซึ่งนักท่องเที่ยวสามารถปั่นจักรยานตาม เส้นทางมายังตลาดพลูได้โดยง่ายและสถานี BTS ทุกสถานีสามารถทำรถจักรยานขึ้นไปได้ ทางด้านสถานี MRT สายสีน้ำเงินที่แยกไฟฉายและ ที่ถนนเจริญสนิทวงศ์ 13 นั้น นักท่องเที่ยว สามารถนำจักรยานพับเข้าได้ โดยที่สถานี MRT ทั้งสองแห่งสามารถต่อเชื่อมกับเส้นทางจักรยาน มายังตลาดพลูได้โดยทางถนนอิสรภาพและถนนเจริญสนิทวงศ์ ซึ่งในอนาคต ผู้ขับขี่จักรยานอาจจะ สามารถเชื่อมต่อการจราจรทางน้ำได้เช่นกัน

3. การทำแผนที่นี้เพื่อสนับสนุนให้นักท่องเที่ยวสามารถเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวชุมชนริมคลองบางหลวง (แม่น้ำเจ้าพระยาสายเก่า) ได้สะดวกยิ่งขึ้น สร้างความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชุมชนในพื้นที่ตลาดพลูและยังเสริมรายได้ให้แก่ผู้ประกอบการค้าขายได้อีกด้วย และยังเป็นฐานข้อมูลในการนำไปจัดประชุม Focus group กับตัวแทนชุมชนเพื่อจัดทำแผนที่วัฒนธรรมต่อไป

กระบวนการจัดทำแผนที่และข้อมูล

การทำแผนที่ทางจักรยานแบ่งข้อมูลออกเป็น 3 ด้าน คือ

1. สถานที่ศักดิ์สิทธิ์ พื้นที่ตลาดพลูประกอบด้วยศาสนสถานสำคัญต่างๆทั้งที่อยู่ในวัดพุทธและศาลเจ้าจีนในชุมชน และในพื้นที่ศึกษา รวมทั้งสิ้น15แห่ง ซึ่งสถานที่เหล่านี้เป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในพื้นที่และมีเรื่องเล่า ประวัติศาสตร์ของพื้นที่ เช่น อนุสาวรีย์และเจดีย์พระอัฐิของ สมเด็จพระเจ้าตากสิน ตลอดจนพิธีกรรมต่างๆ อีกมากมาย ทั้ง ของชุมชนทั้งชาวพุทธ มุสลิมและจีน เส้นทางปั่นจักรยานจะลัดเลาะพานักท่องเที่ยวชมสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ในชุมชนที่นี่

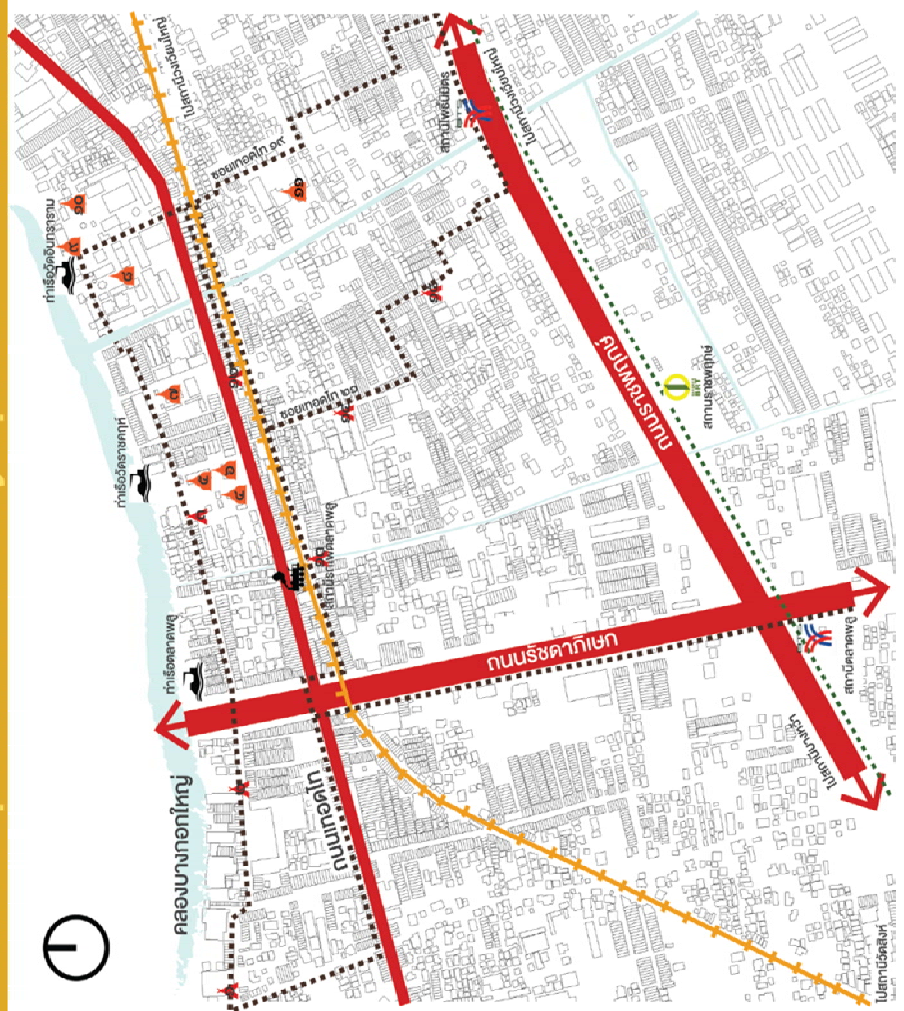

SoA+D
School of Architecture and Design

แผนที่ปั่นจักรยาน ทำบุญไหว้พระ
15 สถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ในตลาดพลู

- สัญลักษณ์
- ถนนสายหลัก
 - ทางรถไฟ
 - ทางจักรยาน
 - ขอบเขตพื้นที่ศึกษา
 - ศาสนสถานที่สำคัญ
 - ศาลเจ้าที่สำคัญ

๑. ศาลเจ้าวงอู
๒. ศาลเจ้าพระเพลิง
๓. ศาลเจ้าพาดก วัดราชกกุธ
๔. วิหาร พระนอนกษัย วัดราชกกุธ
๕. เจดีย์อุปัฏฐายะยาพิชัยดาบหัก วัดราชกกุธ
๖. พระพุทธบาทจำลองบนหน้าของ วัดราชกกุธ
๗. อุโบสถวัดอินทาราม
๘. เจดีย์พระอุปัฏฐายะยาพิชัยดาบหัก วัดอินทาราม
๙. ศาลาภิรมย์ภักดี วัดอินทาราม
๑๐. พระบรมรูปสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช วัดอินทาราม
๑๑. ศาลาธิปไตยและต้นโพธิ์ วัดโพธิ์นิมิต
๑๒. ศาลเจ้าสุทโธทนะเจ้าบางเฝือ
๑๓. ศาลเจ้าติณดิน
๑๔. โรงเจ
๑๕. ศาลเจ้าแก้วเกษร

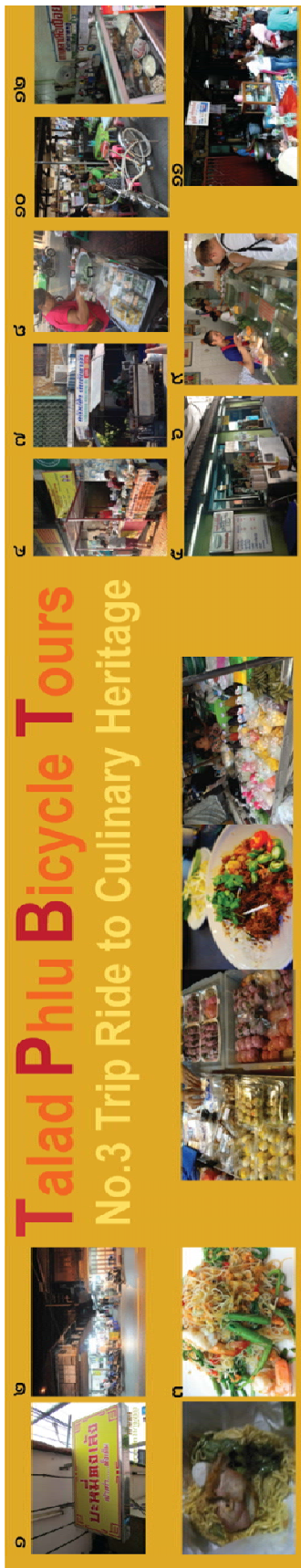

แผนที่ 6.8 แสดงทำบุญไหว้พระ 15 สถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ในตลาดพลู

2. ย่านอาคารประวัติศาสตร์

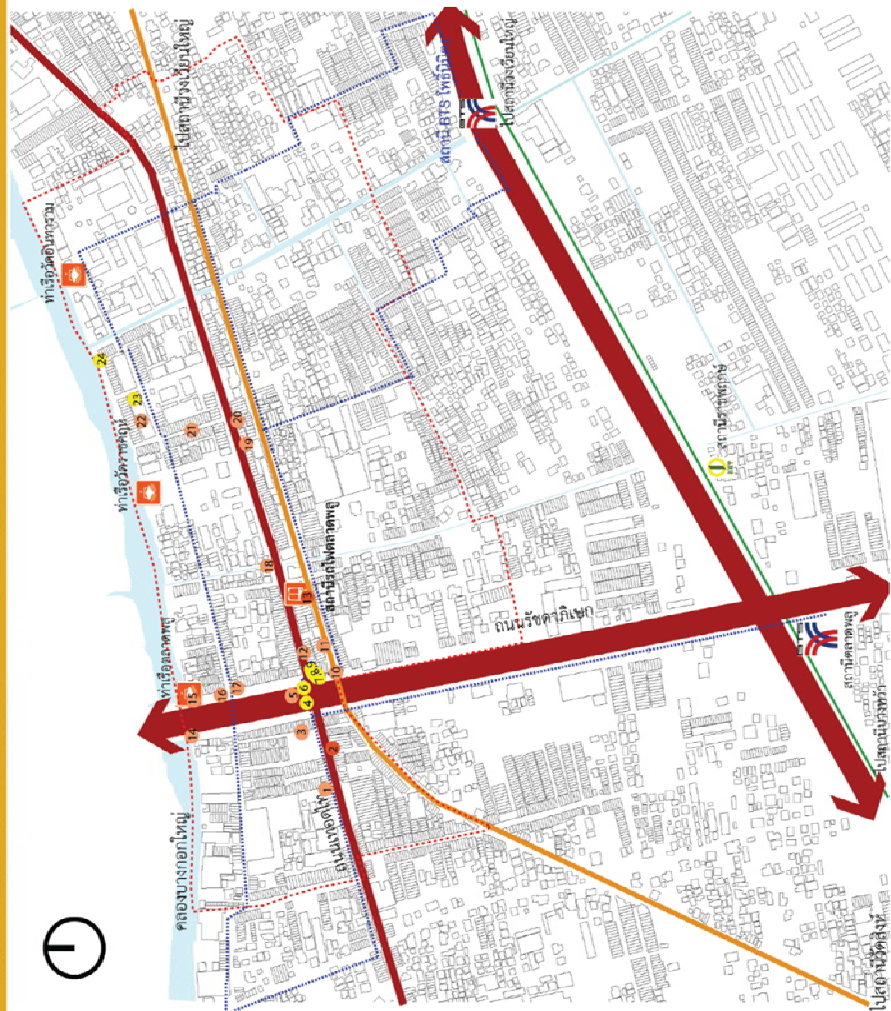
ตลาดพลูเป็นชุมชนเก่าแก่ซึ่งมีอาคารประวัติศาสตร์ชุมชนตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 และ 5 ซึ่งยังมีอาคารเรือนแถวไม้ที่มีรายละเอียดที่น่าสนใจอยู่ในบริเวณถนนตลาดพลูในซึ่งเป็นเส้นทางริมน้ำ เช่น โรงสีเก่า โรงน้ำปลา ร้านขายยาโบราณ ร้านค้าเครื่องจักสานรวมถึงบ้านเรือนในตรอกโรงเจและซอยข้างวัดโพธิ์นิมิตรที่มีศูนย์สุขภาพชุมชน ร้านตัดผม ที่ทำการชุมชนริมคลองย่อย และถนนรวมถึงตึกแถวในรูปแบบตะวันตกผสมแบบจีน และแบบนีโอคลาสสิก ในพื้นที่ย่านการค้าที่อยู่ริมถนนเทอดไท บริเวณรอบๆ สะพานลอยถนนรัชดาภิเษก และซอยย่อย (เทอดไท 18, 20 และ 27) จนถึงสมัยเปลี่ยนแปลงการปกครองที่เป็นตึกแถวขนาดเล็กรูปแบบเรียบง่าย แต่มีองค์ประกอบทางภูมิทัศน์ที่กลมกลืนกับอาคารเก่าอื่นๆ

3. แหล่งอาหารและสินค้าขึ้นชื่อ ตลาดพลูเป็นแหล่งสินค้าขึ้นชื่อมากมายซึ่งแต่เดิมเป็นที่ค้าขายหมากพลูที่ส่งขายทั่วกรุงเทพฯ และจังหวัดข้างเคียง แต่ต่อมาเป็นตลาดที่สำคัญของพื้นที่ฝั่งตะวันตกของกรุงเทพฯ สืบเนื่องมาจากชุมชนจีนที่อาศัยอยู่ จึงมีของขึ้นชื่อ เช่น ขนมกุยช่ายซึ่งมีแหล่งผลิตสำคัญในตรอกโรงเจ อาหารสำหรับไหว้เจ้าตามเทศกาลของคนจีนต่างๆ รวมถึงของไหว้ในตลาดวัดกลาง และอาหารขึ้นชื่อสำคัญของคนจีนคือ เส้นบะหมี่ ซึ่งมีทั้งบะหมี่เกี๊ยวน้ำ หลายร้านในบริเวณกลุ่มร้านอาหารกลางคืนในซอยเทอดไท 27 และในเพิงขายอาหารริมทางรถไฟ หมี่กรอบจีนหลี ซึ่งเป็นตำนานสมัยก่อนที่เคยได้ถวายล้นเกล้า รัชกาลที่ 5 ซึ่งยังคงอยู่ใกล้ท่าเรือตลาดพลู ขนมไทยชนิดต่างๆ ที่ตกทอดมาหลายชั่วอายุคนในตึกแถวริมทางรถไฟ

Talad Phlu Bicycle Tours

No.3 Trip Ride to Culinary Heritage

KMITL King Mongkut's University of Technology Thonburi

SoA+D School of Architecture and Design

แผนที่ปั่นจักรยานชิมมรดกอาหารไทย ตลาดพลู

สัญลักษณ์

- ร้านอาหาร
- ร้านขนม
- ถนนสายหลัก
- ทางรถไฟ
- ทางจักรยาน
- ขอบเขตพื้นที่ศึกษา
- ย่านอาคารเก่า

๑ ร้านขนมปังตงเล้ง

๒ ร้านข้าวเหนียวและก๋วยเตี๋ยวเป็ดยั้งฮุย

๓ ร้านตามสั่ง หีบกระดก

๔ ร้านขนมเบื้องไทยสุรินทร์ทิพย์

๕-๖ ร้านหอยสับหมี่กึงวุ้นและก๋วยเตี๋ยว

๗-๘ รถเข็นกล้วยไม้ชาววังและก๋วยเตี๋ยว

๙ ร้านขนมหวานตลาดพลูเจ้าเก่า

๑๐-๑๑ กลุ่มร้านข้าวเหนียวแดง धानู เย็นเต้าไฟ

และกับข้าวตามสั่ง ๑๒ ร้านทะเลสาบเนื้อเปื้อน

๑๓ ร้านกระเพาะปลาสุรินทร์ทิพย์

๑๔ ร้านบ้านริมน้ำ ๑๕ ร้านหมี่กระสอบ ๑๖ จิ้นหลี่

๑๗ ร้านชิกอป่า ๑๘ ร้านเครื่องนางหลวง

๑๙ ร้านเสียดโร ฟิวส์ ๒๐ แก้วข้าวมันไก่

๒๑ ร้านส้มโอบะนา ๒๒ ร้านขายขนมและของไหว้

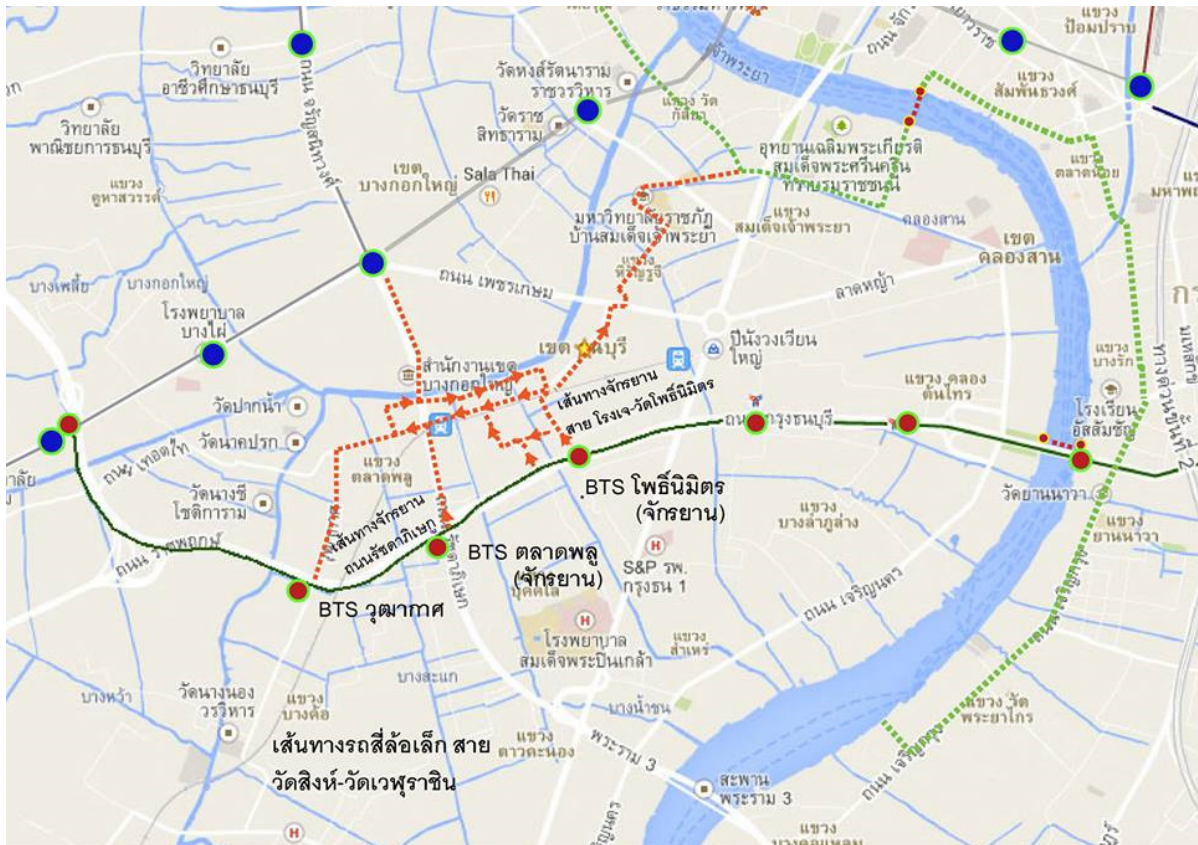
๒๓ จัมนวยเปิดพระไฉ่ ๒๔ ถนนหนทางต่าง ๆ

๒๕ กาแฟสุรินทร์น้ำ

แผนที่ 6.10 แสดงปั่นจักรยานชิมมรดกอาหารไทย ตลาดพลู

6.5.2 เส้นทางเดินเท้าและรถโดยสารภายในพื้นที่

นอกจากเส้นทางจักรยานแล้ว ผู้เยี่ยมชม นักท่องเที่ยวสามารถเดินเท้าจาก BTS ตลาดพลู มายังพื้นที่ถนนตลาดพลูทางในซึ่งขนานไปกับคลองบางหลวงได้ หรือสามารถขึ้นชมทัศนียภาพของคลองบางหลวงโดยใช้เส้นทางที่มาจากสถานีวุฒากาศแทน ซึ่งมี บริการรถสี่ล้อเล็กในชุมชน หรือ รถมะป๋อ ซึ่งวิ่งจากหน้าสำนักงานเขตธนบุรี ผ่านสถานีรถไฟตลาดพลู เข้าเส้นทาง ถนนวุฒากาศ ซึ่งลอดใต้ถนนราชพฤกษ์-สาทร ผ่านสถานีรถไฟ BTS วุฒากาศ วัดหนึ่ง วัดนางนอง วัดราชโอรส ไปเข้าถนนเอกชัย และหมีกระยาสมาถัน ที่วัดสิงห์

แผนที่ 6.11 แสดงเส้นทางเดินเท้าและรถโดยสารขนาดเล็ก

6.5.3 สรุปการทำแผนที่วัฒนธรรม

จากข้อสรุปสาระสำคัญและจุดเด่นของพื้นที่นำไปสู่การจัดทำเส้นทางวัฒนธรรมทั้ง 3 ด้าน คือ

- 1) สถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งรวบรวมสถานที่สำคัญทางศาสนา ซึ่งรวมที่มีอยู่ในวัดและศาลเจ้าทั้งหมด 15 แห่ง
- 2) ย่านอาคารประวัติศาสตร์ ซึ่งเป็นอาคารพักอาศัยและพาณิชย์กรรมเก่าในชุมชน และ
- 3) แหล่งอาหารและสินค้าขึ้นชื่อของตลาดพลู โดยทางคณะผู้วิจัยได้นำเสนอให้กับตัวแทนชุมชนในพื้นที่ตลาดพลู โดยได้มีการจัดประชุม Focus Group ขึ้นมาในวันที่ 23 กุมภาพันธ์ 2557 โดยมีรายชื่อผู้เข้าร่วมดังนี้

1. คุณประวิทย์ ดุสิตา	อาชีพ ข้าราชการครู โรงเรียนวัดราชคฤห์
2. น.ส. ธัญสินี มณฑา	อาชีพ รับจ้าง
3. นายวโรดม เลิศธานินทร์วณิช	อาชีพ เจ้าของกิจการ (สุรียากาแฟ 2)
4. นายวินัย เลิศธานินทร์วณิช	อาชีพ เจ้าของกิจการ (สุรียากาแฟ 2)
5. น.ส. กนกวรรณ กาศโธสง	อาชีพ เจ้าของกิจการ (ขนมเป็ญญวน)
6. นายกิตติศักดิ์ มาตรสุวรรณกิจ	อาชีพ รับจ้างขับรถสามล้อ
7. น.ส. สมศรี อุษาเรืองจรัส	อาชีพ เจ้าของกิจการ (ผลิต ขายก๊วยช่าย)
8. นางกิมเอ็ง กายธรรมกุล	อาชีพ เจ้าของกิจการ (กล้วยเชื่อม)
9. นายอดิศักดิ์ ธนวิริยสิน	อาชีพ ขับรถสาธารณะ
10. นายเกียรติศักดิ์ เกียรติมงคล	อาชีพ เจ้าของกิจการ
11. น.ส. สุวนิษฐ์ นิติพรวิสิฐ	อาชีพ เจ้าของกิจการ (หมี่กรอบจีนหลี)
12. นายอุดม ประกิจ	อาชีพ เจ้าของกิจการ (ขนมไข่)
13. นางสาวนันทิพย์ มีขุนทร์	อาชีพ เจ้าของกิจการ (ขนมเบื้องไทย)
14. นายพิสันต์ ชุ่มวิจิตร	ประธาน อาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนเขตธนบุรี
15. คุณพีระวัฒน์ ภิญโญวัฒนากร	อาชีพ เจ้าของร้านเพชรทองยิ่งเฮง

โดยที่ทางตัวแทนชุมชนในพื้นที่ได้ช่วยให้ข้อมูล เรื่องราวและสถานที่สำคัญในอดีตของตลาดพลู เช่นที่ตั้งของโรงงานเก่าต่างๆ ที่อยู่ริมคลองบางหลวงว่า ตลาดพลูเป็นย่านที่เคยคึกคักถึงขนาดมีโรงสีข้าว ตั้งเรียงรายอยู่ริมน้ำมากถึง 9 โรง โรงชั้นเรือ โรงงานทำเต้าเจี้ยว น้ำปลา โรงนึ่งปลาทุ โรงย้อมคราม ในวัดอินทาราม ซึ่งอาศัยแกนถนนตลาดพลูทางในเป็นหลัก ซึ่งยังมีร่องรอยที่ตั้งโรงงานเก่า อยู่หลายแห่ง รวมถึง โรงฆ่าวัวและฆ่าไก่ใกล้วัดโพธิ์นิมิตร โรงฝิ่น โรงฆ่าหมู และร้านส่งโปยกั๊วนซึ่งเคยอยู่ในบริเวณซอย เทอดไท 20 และถนนตลาดพลูทางใน ทางชุมชนยังได้หารูปถ่ายเก่าของท่าเรือตลาดพลูและเล่าความเป็นมา ของร้านค้าต่างๆ ที่ได้มีการโยกย้าย ร้านจากพื้นที่ ริมน้ำมายังริมถนนเพราะถูกไฟไหม้ และการถูกเวนคืนที่ดิน เพื่อสร้างถนนรัชดาภิเษกด้วย

[illegible]

197

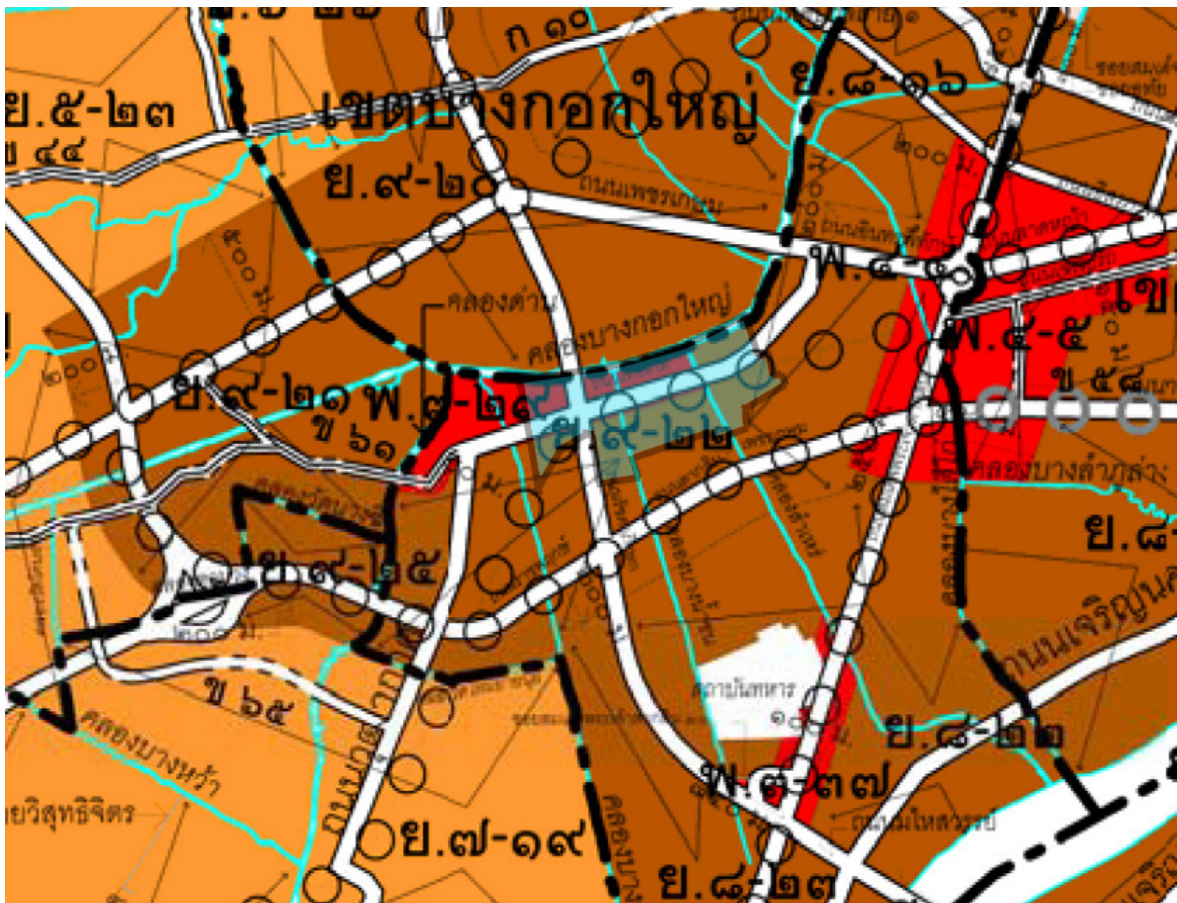
ทางชุมชนส่วนใหญ่เห็นความสำคัญของย่านร้านค้าอาหาร และของไหว้ที่ยังมีความคึกคักว่าเป็นจุดเด่นทางวัฒนธรรมและเศรษฐกิจของตลาดพลูและเขตนบuri เพราะร้านส่วนใหญ่ยังเป็นร้านค้าขายอาหารที่สืบทอดกิจการมาจากบรรพบุรุษจึงควรเน้นโครงข่ายเส้นทางที่เชื่อมต่อย่านร้านค้าสำคัญในแผนที่วัฒนธรรมเป็นจุดใหญ่โดยมีโบราณสถาน อาคารประวัติศาสตร์ของชุมชนและพื้นที่ในอดีตของ ตลาดพลู เป็นจุดเสริมจึงนำไปสู่แผนที่วัฒนธรรม ฉบับแผนที่ร้านอาหารแนะนำ ย่านตลาดพลู โดยที่ทางชุมชนเห็นชอบให้รวมแผนที่สถานที่ศักดิ์สิทธิ์ และย่านอาคารประวัติศาสตร์เข้าด้วยกันเป็นแผนที่วัฒนธรรมฉบับสถานที่สำคัญ อาคารเก่าที่สมควรอนุรักษ์และเรื่องเล่าในประวัติศาสตร์ซึ่งได้มีการเก็บข้อมูล อาคารประวัติศาสตร์ โดยการเขียนแบบอนุรักษ์พื้นที่เน้นการเขียนแบบอาคารเก่า ให้มีบรรยากาศเหมือนจริง หรือ Vernacular Documentation (VERNADOC) และองค์ประกอบทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมในชุมชนในการทำแผนงานย่อยของโครงการวิจัยนี้ต่อไป

ภาพที่ 6.54 บรรยากาศระหว่างการประชุมเพื่อทำแผนที่วัฒนธรรม โดยมีนักวิจัย ภูมิสถาปนิกและผู้ออกแบบกราฟิกแผนผังวัฒนธรรม ทำงานรวบรวมข้อมูลกับตัวแทนชุมชน

6.6 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

พื้นที่ตลาดพลูที่สำรวจนั้นครอบคลุมการใช้ประโยชน์ที่ดิน 2 ประเภท คือ ย. 9 และ พ. 3 ตามกฎกระทรวง ข้อบังคับผังเมืองรวมกรุงเทพมหานคร พ.ศ. 2556 โดยพื้นที่ระหว่าง ถนนเทอดไท และคลองบางหลวงนั้นจากคลองสำหรับจนถึงคลองด่านนั้น เป็นพื้นที่พาณิชยกรรม (พ. 3-29) และพื้นที่จากถนนเทอดไทถึงถนนราชพฤกษ์เป็นพื้นที่ที่อยู่อาศัยความหนาแน่นสูง (ย. 9-22) โดยที่โซน ย. 9 พ. 3 นั้น การพัฒนาอสังหาริมทรัพย์ อาคารขนาดใหญ่ ไม่สามารถสร้างได้อย่างอิสระ เนื่องจากมีข้อกำหนดเฉพาะโดยระบุความกว้าง ของถนนด้านหน้าที่ดิน ทั้งนี้ อาคารพาณิชยกรรมที่มีพื้นที่มากกว่า 5,000 ตารางเมตร ตลาดที่มีพื้นที่ไม่เกิน 1,000 แต่ไม่เกิน 2,500 ตารางเมตร จะต้องมีความกว้างกว่า 12 เมตรและที่อยู่อาศัยขนาดใหญ่ สำนักงาน พื้นที่มากกว่า 5,000 ตารางเมตร ตลาดขนาดใหญ่กว่า 2,500 ตารางเมตร แต่ไม่เกิน 5,000 ตารางเมตร ถนนจะต้องมีความกว้างกว่า 16 เมตร ถ้าอาคาร พาณิชยกรรม ที่พักอาศัย สำนักงาน ตลาด มีพื้นที่มากกว่า 10,000 ตารางเมตร นั้นถนนด้านหน้าต้องมีความกว้างมากกว่า 30 เมตร ยกเว้นอยู่ในรัศมี 500 เมตรจากสถานีรถขนส่งมวลชน

แผนที่ 6.15 แสดงข้อบังคับผังเมืองรวมกรุงเทพมหานคร พ.ศ. 2556

ในขณะที่ตรอก ซอย พื้นที่ตลาดพลูมีความกว้างน้อยกว่า 12 เมตร ถนนหลักคือ ถนนเทอดไท มีความกว้างน้อยกว่า 16 เมตรเป็นส่วนใหญ่ ดังนั้นการพัฒนา อาคารขนาดใหญ่จึงเกิดขึ้นได้น้อย ในพื้นที่ตลาดพลูในอดีตจนถึงปัจจุบัน จนกระทั่งมีการสร้างรถไฟฟ้าขนส่งมวลชน BTS ส่วนต่อขยายโดยมีสถานี BTS ถึง 2 สถานี คือ สถานีโพธิ์นิมิตร และสถานีตลาดพลู ที่อยู่ใกล้พื้นที่นี้ ซึ่งแต่ละสถานี มีระยะห่างจากพื้นที่ตลาดพลู ในแนวถนนเทอดไท ประมาณ 500 เมตรเท่านั้น เปิดโอกาสให้มีการสร้างอาคารขนาดใหญ่ได้ ทั้งที่พักและแหล่งพาณิชย์กรรมต่างๆรอบสถานีรถไฟฟ้า เพื่อสนับสนุนการเป็นศูนย์กลาง Transit Oriented Development (TOD) ซึ่งช่วยให้ผู้อยู่อาศัยในเมือง มีการเดินทางที่เหมาะสม ลดการใช้พลังงาน มีที่อยู่อาศัยที่สะดวก แต่การพัฒนาแบบนี้ โดยไม่พิจารณาข้อมูลทางประวัติศาสตร์ของพื้นที่ มีโอกาสที่ชุมชนย่านเมืองเก่าที่อยู่ริมคลองต่างๆ เช่น ตลาดพลู คลองบางหลวง ล่มสลายไปกับการพัฒนาที่ดินขนาดใหญ่ตามแนวรถไฟฟ้า เนื่องจากที่ดินจะมีราคาสูงขึ้นหลายเท่าตัว เป็นแรงจูงใจให้ชุมชนเจ้าของที่ดินเดิมนั้นขายที่ดินให้ กับนักพัฒนาอสังหาริมทรัพย์รายใหญ่ได้ตามกลไกของระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมถ้าไม่มีการควบคุมที่ชัดเจน

นอกจากนี้ข้อกฎหมายเกี่ยวกับการก่อสร้างริมคลองยังค่อนข้างกว้างเมื่อนำมาใช้บังคับในพื้นที่ คือ กฎกระทรวง ฉบับที่ 55 (พ.ศ. 2543) ออกตามความในพระราชบัญญัติควบคุมอาคาร พ.ศ. 2522 ข้อ 42 วรรคหนึ่ง บัญญัติว่า อาคารที่ก่อสร้างหรือดัดแปลงใกล้แหล่งน้ำสาธารณะ เช่น แม่น้ำ คู คลอง ลำราง หรือลำกระโดง ถ้าแหล่งน้ำสาธารณะนั้นมีความกว้างน้อยกว่า 10 เมตร ต้องร่นแนวอาคาร ให้ห่างจากเขตแหล่งน้ำสาธารณะนั้นไม่น้อยกว่า 3 เมตร แต่ถ้าแหล่งน้ำสาธารณะนั้นมีความกว้าง ตั้งแต่ 10 เมตรขึ้นไป ต้องร่นแนวอาคารให้ห่างจากเขตแหล่งน้ำสาธารณะนั้นไม่น้อยกว่า 6 เมตร ซึ่งไม่ได้จำกัดความสูง พื้นที่ต่อชั้นหรือขนาดของอาคารแต่อย่างใด

เมื่อเปรียบเทียบกับ ข้อบัญญัติกรุงเทพมหานคร เรื่อง กำหนดบริเวณห้ามก่อสร้าง ดัดแปลงอาคาร บางชนิดหรือบางประเภท ริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาทั้งสองฝั่ง พ.ศ.2542 หน้า 2 ข้อ 4 มีการคุมความสูงและประเภทของอาคารอย่างชัดเจน โดยแบ่งโซนสร้างอาคารออกเป็น 3 โซน คือ

โซนที่ 1 ภายในระยะ 3 เมตร ห้ามสร้างอาคาร จากริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาทั้งสองฝั่ง ให้ก่อสร้างได้แค่ เชื้อเพลิง วัสดุ สะพาน ทางหรือท่อระบายน้ำ รั้ว กำแพง หรือประตู

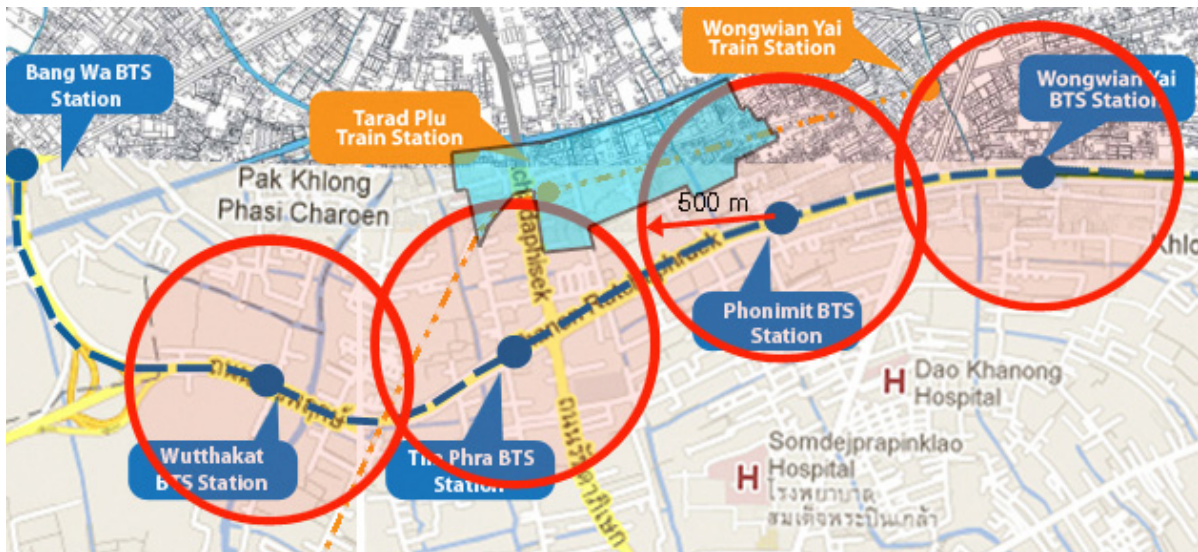
โซนที่ 2 ภายในระยะเกิน 3 เมตรขึ้นไป แต่ไม่เกิน 15 เมตรจากริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาทั้งสองฝั่ง ให้ก่อสร้างอาคารที่มีความสูงไม่เกิน 8 เมตร และห้ามการสร้าง ห้องแถวหรือตึกแถว โดยให้ อาคารมีระยะห่างจากเขตที่ดินไม่น้อยกว่า 2 เมตร หรือมีระยะระหว่างอาคารห่างกันไม่น้อยกว่า 4 เมตร

โซนที่ 3 ภายในระยะเกิน 15 เมตรขึ้นไป แต่ไม่เกิน 45 เมตร จากริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา ทั้งสองฝั่ง ให้ก่อสร้างอาคารที่มีความสูงไม่เกิน 16 เมตร หรือในพื้นที่ย่านประวัติศาสตร์ของฝั่งธนบุรี ที่มีการออกข้อบัญญัติกรุงเทพมหานคร บริเวณฝั่งธนบุรีตรงข้ามกรุงรัตนโกสินทร์ พ.ศ. 2535 และ บริเวณโดยรอบวัดอรุณราชวราราม พ.ศ. 2539 โดยที่มีการ แบ่งโซนและจำกัดความสูง และประเภท การใช้งาน ในแต่ละโซนอย่างชัดเจนอีกด้วย

คลองบางกอกน้อยและคลองบางหลวง (บางกอกใหญ่) นั้นตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์ คือ แม่น้ำเจ้าพระยาสายเก่านั่นเอง มีประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานมายาวนานและมีภูมิทัศน์วัฒนธรรม ที่สำคัญไม่ต่างกับ

พื้นที่ริมแม่น้ำเจ้าพระยาในปัจจุบัน สมควรมีการควบคุมการพัฒนาอสังหาริมทรัพย์ แบบเดียวกันอย่างยิ่ง นอกจากนี้ โชนจำกัดความสูงของอาคารโดยรอบวัดอรุณราชวราราม ตามข้อบัญญัติกรุงเทพมหานครนั้น รวมถึง พื้นที่ฝั่งตรงข้ามตลาดพลู คลองบางหลวงด้วยเช่นกัน ดังนั้นพื้นที่ตลาดพลู ซึ่งมีย่านประวัติศาสตร์สำคัญ จึงสมควรอย่างยิ่ง ในการเพิ่มมาตรการควบคุมอาคารดังนี้

1. สมควรยกเลิกข้อยกเว้นในการสร้างอาคารขนาดใหญ่ที่อยู่ในรัศมี 500 เมตรจากสถานีรถไฟฟ้าในข้อบังคับผังเมืองรวมกรุงเทพมหานคร พ.ศ. 2556 ของพื้นที่บริเวณตลาดพลู คลองบางหลวง ซึ่งรวมโซน พ. 3-29 และ โซน ย. 9-21 เข้าด้วยกัน เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดการพัฒนาอสังหาริมทรัพย์ ขนาดใหญ่ เช่น ห้างสรรพสินค้าแบบลดราคา ที่อาจจะทำลายกิจกรรมการค้าดั้งเดิม ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนริมแม่น้ำตลาดพลูไป

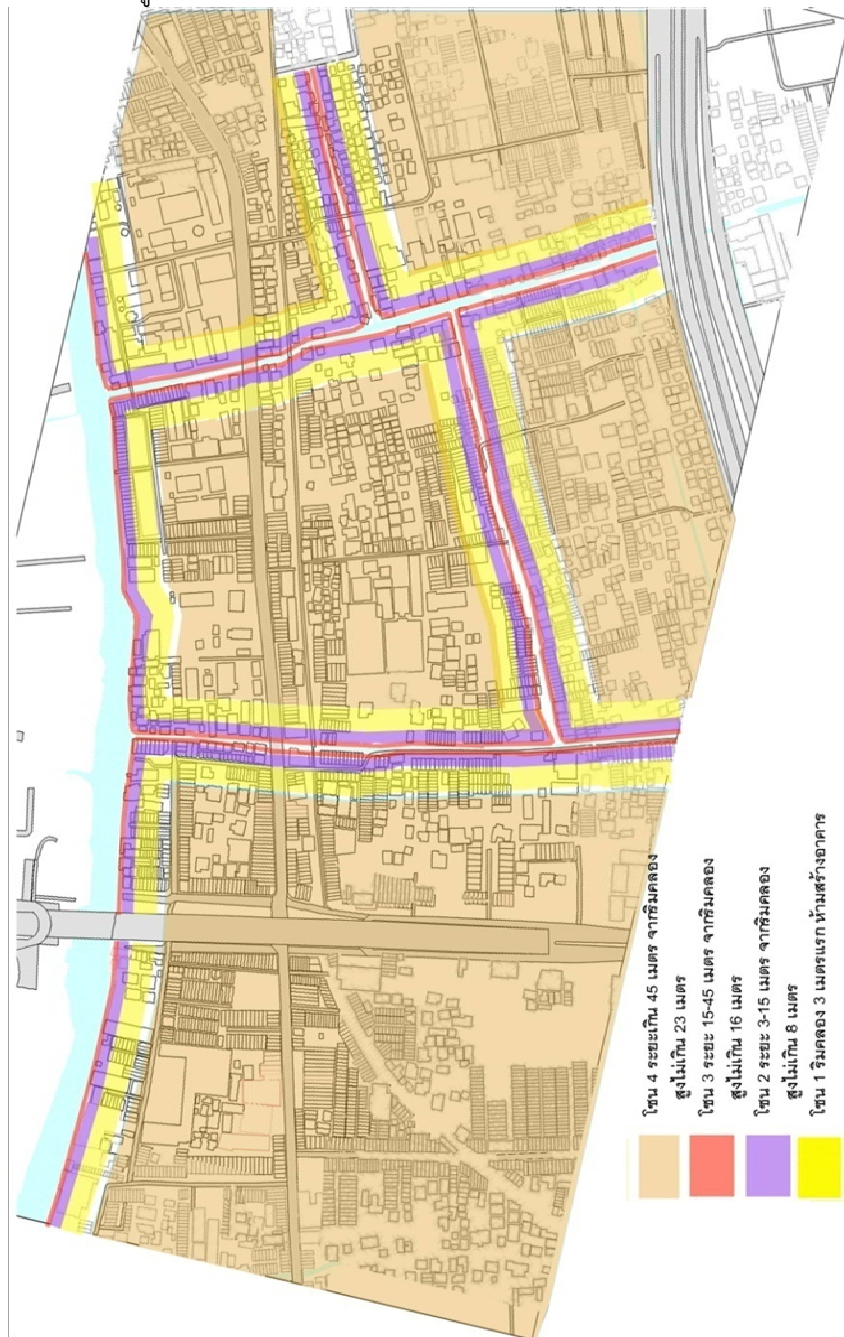
แผนที่ 6.16 แสดงรัศมีรถไฟระยะ 500 เมตร

2. สมควรกำหนดความสูงอาคารที่อยู่แนวริมคลองบางหลวง คลองบางน้ำชน คลองสำเหร่ โดย

- 1.) ในระยะ 3 เมตรแรกห้ามสร้าง
- 2.) ระยะ 3 ถึง 15 เมตรจากฝั่ง นั้นให้มีความสูงไม่เกิน 8 เมตรและ
- 3.) ในระยะ 15 ถึง 45 เมตร ให้มีความสูงได้ไม่เกิน 16 เมตร ซึ่งมีลักษณะเดียวกับ ข้อบัญญัติ กรุงเทพมหานคร ปี พ.ศ. 2542 กำหนดบริเวณห้ามก่อสร้าง ดัดแปลงอาคารบางชนิดหรือบางประเภท ริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา ทั้งสองฝั่ง เพื่อไม่ให้อาคารใหม่มีความสูงข่มอาคารเดิมในชุมชน

นอกจากการควบคุมความสูงอาคาร ที่จะสร้างใหม่ควรมีการควบคุมไม่ให้อาคารใหม่ทำลายความต่อเนื่องกับการเรียงตัวกลุ่มอาคารในชุมชนเมือง (Urban Pattern) ของตลาดพลู ที่ยังเป็นบ้านพักอาศัยที่เป็นบ้านเดี่ยว และเรือนแถวไม้ ที่มีหลังคาที่อยู่ริมคลองบางหลวงและคลองย่อยต่างๆ เช่น คลองบางน้ำชน สำเหร่ และบางสะแก

3. อาคารทั้งหมดในพื้นที่ที่ห่างจากริมคลองมากกว่า 45 เมตร ควรมีมาตรการในการจำกัด ความสูง และขนาดเช่นกัน โดยที่อาคารที่สร้างใหม่นั้นอาจจะสูงได้เกิน 16 เมตร แต่ไม่ควรมีความสูงที่แตกต่างมากจนเกินไปหรือเข้าข่ายอาคารขนาดใหญ่พิเศษ (ในกรณีนี้ไม่ควรเกิน 23 เมตร) จนข่มกลุ่มอาคารเดิมและขนาดรูปแบบของอาคารใหม่ควรสร้างความต่อเนื่อง กับการเรียงตัวกลุ่มอาคารในชุมชนเมือง (Urban Pattern) ของตลาดพลูในชุมชนริมถนน ซึ่งเป็นตึกแถวแบบต่างๆ ทั้งแบบเก่าดั้งเดิม แบบสิงคโปร์ 2 ชั้น หลังคาปั้นหยา แบบตะวันตกผสมจีนที่สูง 3 ชั้นและแบบโมเดิร์นเรียบง่าย 2 ชั้น

แผนที่ 6.17 แสดงการกำหนดความสูงอาคารริมคลองในพื้นที่ตลาดพลู

4. การก่อสร้างอาคารใหม่ควรคำนึงถึงลักษณะร่วมกับอาคารเก่า เช่นอาคารใหม่ที่อยู่ในโซนริมน้ำ อาจจะมีข้อกำหนดหรือสร้างแรงจูงใจ (incentive) เช่นการเพิ่มความสูง ให้ใช้ หลังคาปั้นหยา หรือ หลังคาจั่ว เพื่อให้มีความต่อเนื่องกับบ้านและเรือนแถวไม้ อาคารที่อยู่ในโซนใกล้ตึกแถวริมถนน ควรมีลักษณะการใช้แผ่น กันสาด ช่องเปิดที่ใกล้เคียงกับ อาคารเก่า แบบสิงคโปร์ 2 ชั้น หลังคาปั้นหยา หรือ แบบตะวันตกผสมจีนที่สูง 3 ชั้น ซึ่งผู้ออกแบบอาคารและสำนักงานโยธาเขต สามารถใช้แบบ Vernadoc อาคารไม้เก่าและตึกแถวเก่าแก่ จากงานวิจัยนี้เป็นข้อมูลอ้างอิงได้

5. สมควรหรือโครงสร้างคานขวางที่ยึดฝังคลองย่อยต่างๆในพื้นที่เพื่อเปิดพื้นที่ให้ชุมชนสามารถสัญจร ไปมาในคลองย่อยได้ เช่น คลองบางน้ำชนและคลองสำเหร่ จากการสัมภาษณ์คนเก่าแก่ชุมชน พบว่า คลอง ย่อยเหล่านี้ในอดีตได้เชื่อมโยงตลาดกับสวนต่างๆในพื้นที่ฝั่งธนบุรี เช่น คลองบางขุนเทียน คลองบางหว้า ในปัจจุบัน สวนผลไม้และชุมชนเหล่านี้ยังคงมีอยู่ การเปิดพื้นที่ให้คลองสัญจรได้ ถึงแม้จะมีประตุน้ำกั้นอยู่บ้าง ที่ทำให้ต้องรอกการเปิดปิดประตุน้ำไปสู่คลองหลักและแม่น้ำเจ้าพระยา แต่เป็นการส่งเสริมกิจกรรมทางน้ำให้ เป็นทางเลือกได้

รายการอ้างอิง

- กุศล เอี่ยมอรุณ. ฝั่งธนบุรี. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ : สารคดี, 2542.
- เชมชาติ วงศ์ทิมารัตน์. แนวทางการอนุรักษ์คลองและชุมชนริมคลองบางกอกใหญ่.
วิทยานิพนธ์การวางแผนภาคและเมืองมหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546.
- ชัยญาณภรณ์ ลาดเสนา. โครงสร้างและองค์ประกอบทางกายภาพของย่านพาณิชยกรรมเก่าตลาดพลู
กรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์การวางแผนภาคและเมืองมหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
2553.
- ธีมาพร วัชราทิน. การวางแผนและออกแบบจุดเปลี่ยนถ่ายการสัญจรในย่านพาณิชยกรรมชุมชนริมน้ำ:
กรณีศึกษา ย่านตลาดพลู กรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์สถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต,
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2551.
- น. ณ ปากน้ำ. แบบแผนบ้านเรือนในสยาม. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, 2548.
- วรรณศิลป์ ไพรัตน์. แผนที่มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนอัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม.
กรุงเทพฯ : คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2548.
- วนิดา พิงสุนทรและคณะ. แนวทางการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้ง, 2549.
- พวงร้อย กล่อมเอี้ยง และคณะ. ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นวิถีชีวิตย่านตลาดพลูจากคลองบางหลวงถึง
คลองด่าน. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2547.
- สถาบันวิจัยสภาวะแวดล้อม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. คู่มือการประเมินมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยว
ทางวัฒนธรรม เสนอ สำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. กรุงเทพฯ :
สำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2549
- สถาบันวิจัยสภาวะแวดล้อม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. คู่มือการประเมินมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยว
ทางประวัติศาสตร์ เสนอ สำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา.
กรุงเทพฯ : สำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2555.

ภาคผนวก

ภาคผนวก

มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (Intangible Heritage)

ชื่อ กิจกรรม.....

ชื่อ ผู้ประกอบกิจกรรม.....

สถานที่ตั้ง.....

บ้านเลขที่.....ซอย.....ถนน.....

หมู่ที่.....แขวง.....เขต.....จังหวัด.....

คุณค่าด้านต่างๆ

*1 มีค่าน้อยที่สุด - 5 มีค่ามากที่สุด

คุณค่าด้านต่างๆ	1	2	3	4	5
1. คุณค่าทางศิลปวัฒนธรรม					
1.1 เอกลักษณ์ด้านวิถีชีวิต ภูมิปัญญา และองค์ความรู้					
หายากมีในท้องถิ่นเท่านั้น					
ใช้ความสามารถพิเศษทางช่างฝีมือ (Manual Skill)					
เป็นงานศิลปหัตถกรรม (traditional handicraft)					
เกี่ยวข้องกับธรรมเนียมประเพณี					
เกี่ยวข้องกับประเพณีพิธีกรรม					
เกี่ยวข้องกับเทศกาล					
มีการใช้เครื่องมือพิเศษ					
มีการใช้วัสดุพิเศษ					
มีตลาดพิเศษรองรับ					
พบเห็นได้ทั่วไปแต่มีเอกลักษณ์พิเศษ มีชื่อเสียงในระดับจังหวัด					
พบเห็นได้ทั่วไปแต่มีเอกลักษณ์พิเศษ ชื่อเสียงในระดับประเทศ					
1.2 ความต่อเนื่องของการสืบสานวัฒนธรรมประเพณี					
ต่อเนื่องมากกว่า 70 ปี					
ต่อเนื่องมากกว่า 50 ปี					
ต่อเนื่องมากกว่า 25 ปี					
1.3 ความงดงามทางศิลปวัฒนธรรม					
1.4 ความสามารถในการสืบทอดภูมิปัญญาและองค์ความรู้อย่างต่อเนื่อง					
สืบทอดโดยตรงจากคนในครอบครัว บรรพบุรุษ					
สืบทอดจากญาติสนิท					
สืบทอดจากคนรู้จักในละแวกบ้าน					

คุณค่าด้านต่างๆ	1	2	3	4	5
1.5 ความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณีที่สืบทอดได้					
1.6 ความผูกพันต่อท้องถิ่น					
1.7 ความเข้มแข็งในการรักษาเอกลักษณ์					
2. ศักยภาพทางกายภาพ					
2.1 การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว					
2.2 ความปลอดภัยด้านการท่องเที่ยว					
2.3 ความหลากหลายของกิจกรรมการท่องเที่ยว					
3. ศักยภาพในการรองรับการท่องเที่ยว					
3.1 สิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐาน					
3.2 ศักยภาพในการพัฒนาการท่องเที่ยวจากปัจจัยภายนอก					
รวมคะแนน					

รายการร้านค้าเก่าแก่ประจำย่านตลาดพลู

ชื่อร้าน	คุณค่าทางอายุ					ระดับความสำคัญ			คุณค่าทางสถาปัตยกรรม				การเข้าถึงที่ตั้ง					คะแนนรวม
	>100 ปี	>70 ปี	>50 ปี	>25 ปี	<25 ปี	ประเทศ	จังหวัด	ย่าน	ไม้เก่า	นีโอคลาสสิก	ตะวันตก/จีน	สมัยใหม่	ไม่มี	ชัดเจนมาก	ชัดเจน	พอใช้	มีอุปสรรค	
	5	4	3	2	1	3	2	1	4	3	2	1		4	3	2	1	
หมี่กรอบจีนหลี	5					3						1		4				13
ขนมหวานตลาดพลู ไม่มีสาขา		4					2					1			3			10
สุณีข้าวหมูแดงตลาดพลู			3				2					1				2		8
กระเพาะปลานายบัว		4					2						0				1	7
ก้วยเตี่ยวเนื้อเปื่อยน้ำใส			3					1				1				2		7
กิมเม้งก้วยซ่าย		4						1					0		3			8
อึ้งฉวาวรรณก้วยซ่าย			3					1					0		3			7
เจ้าเองกระเพาะปลา ก้วยซ่าย		4						1					0		3			8
เป็งล้งก้วยซ่ายดั้งเดิม	5						2					1				2		10
แก้วข้าวมันไก่				2				1				1		4				8
ครัวบางหลวง					1			1			2			4				8
เนื้อเปื่อย ตลาดพลู ต. จันทร์เพ็ญ			3				2					1		4				10
เตี้ยเย็นตาโฟ		4						1				1				2		8

รายการร้านค้าเก่าแก่ประจำย่านตลาดพลู

ชื่อร้าน	คุณค่าทางอายุ					ระดับความสำคัญ			คุณค่าทางสถาปัตยกรรม				การเข้าถึงที่ตั้ง					คะแนนรวม
	>100 ปี	>70 ปี	>50 ปี	>25 ปี	<25 ปี	ประเทศ	จังหวัด	ย่าน	ไม้เก่า	นีโอคลาสสิก	ตะวันตก/จีน	สมัยใหม่	ไม่มี	ชัดเจนมาก	ชัดเจน	พอใช้	มีอุปสรรค	
	5	4	3	2	1	3	2	1	4	3	2	1		4	3	2	1	
อาหารตามสั่งไม่มีชื่อของป้าอ้อย				2				1		3					3			9
แสบ				2				1				1				2		6
ลิ้มโภชนา		4					2					1		4				11
ลิ้ม เชิญชิม				2				1				1				2		6
สหายโภชนา			3					1				1		4				9
สุรียากาแฟ ลิ้มชะฮวด		4					2					1				2		9
หมวย-หลี น้ำแข็งใส		4					2					1				2		9
บะหมี่ตงเล้ง			3				2					1				2		8
บะหมี่นายกำ		4					2			3						2		11
หลุยส์บะหมี่เกี๊ยวกุ้งลูกชิ้นปลา					1			1				1		4				7
หุ่ยราดหน้า			3				2					1		4				10
อ๊วก้วย ตลาดพลู		4						1				1				2		8

รายการร้านค้าเก่าแก่ประจำย่านตลาดพลู

ชื่อร้าน	คุณค่าทางอายุ					ระดับความสำคัญ			คุณค่าทางสถาปัตยกรรม				การเข้าถึงที่ตั้ง					คะแนนรวม
	>100 ปี	>70 ปี	>50 ปี	>25 ปี	<25 ปี	ประเทศ	จังหวัด	ย่าน	ไม้เก่า	นีโอคลาสสิก	ตะวันตก/จีน	สมัยใหม่	ไม่มี	ชัดเจนมาก	ชัดเจน	พอใช้	มีอุปสรรค	
	5	4	3	2	1	3	2	1	4	3	2	1		4	3	2	1	
ตั้งวงฮะ กุ่ยสือ		4					2					1			3			10
กิมเองกล้วยเชื่อม				2			2						0		3			7
สรินทิพย์ ขนมห้างไทย		4					2						0	4				10
นืออ่างน้ำแข็งไสได้รุ่ง			3					1					0		3			7
บ้านสุนตึง ตั้งแกฮ้าง ยาหอมตรา 5 นกกระเรียน		4				3						1		4				12
อินทรีโอสถ	5					3			4								1	13
โล้ว เจ็ง เซียง			3			3						1		4				11
ตั้งเจียงฮวด		4				3						1				2		10
ตั้งสี่หมง			3				2					1		4				10
ขายเครื่องจักสาน	5							1	4								1	11
ตัดผมลุงวิเชียร		4						1	4						3			12
ท่งอัน			3				2					1			3			9
ซ่งกั้ง			3				2					1			3			9
โรงน้ำปลาเห้าเต็กเซ่ง	5						2		4						3			14